

SCOTUS ACADEMICUS

SEU

THEOLOGIA SCOTI

SCOTUS ACADEMICUS

SEU

UNIVERSA DOCTORIS SUBTILIS THEOLOGICA DOGMATA

QUÆ AD NITIDAM ET SOLIDAM

ACADEMIÆ PARISIENSIS DOCENDI METHODUM CONCINNAVIT

R. P. CLAUDIUS FRASSEN

ORDINIS FRATRUM MINORUM PROVINCIAE FRANCIAE

S. FACULTATIS PARISIENSIS DOCTOR.

Editio nova

*Juxta correctiones annotationesque ipsius Auctoris
in Nationali Bibliotheca Parisiensi asservatas*

Tomus tertius.

De Sanctissimæ Trinitatis Mysterio.

ROMÆ

EX TYPOGRAPHIA SALLUSTIANA

(MATER AMABILIS)

Via S. Nicola da Tolentino, 4

1900.

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA

SEP 22 1931

93

TRACTATUS TERTIUS

DE ADORANDO

DIVINÆ TRINITATIS MYSTERIO.

PRÆFATIUNCULA.

Abyssus revera abyssum invocat, et nox nocti indicat scientiam; cum ab ardua Deitatis essentialiter in se subsistentis et operantis investigatione, ad ineffabile Trinitatis arcanum lustrandum et illustrandum dogmata theologica methodus evocat et inducit. Enimvero adorandam Trinitatem, mysterium Divinitatis in fastigiis, non immerito dixit S. Cyrillus; quia ut scite, sapienterque loquitur mysticus Dionysius, nullibi sublimior, nullibi profundior Deitas esse potest, quam cum distribuitur unice, dividitur singulariter, et efficitur multiplex, non recedens ab uno. Inde cap. 13. libri De Divinis Nominibus, colligit grande hoc mysterium esse prorsus mortalium obtutibus imperium: nulla enim, inquit, monas, aut trias, neque numerus, neque unitas, aut fœunditas, neque quidquam aliud eorum, quæ aut sunt, aut cognita sunt, arcanum illud summæ, omniaque superantis Divinitatis quod rationem omnem, mentemque vincit, enuntiat: nec ejus nomen est, neque ratio; sed in iis ad quæ aditus non patet secreta est. Hinc egregie S. Augustinus lib. 1. De Trinit. cap. 3. pronunciat: Ubi quæritur unitas Trinitatis, Pater, Filius et Spiritus sanctus, nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid invenitur.

*Satius itaque nobis adhuc mortalibus esset cœlestes illos Seraphinos in terris adumbrare, qui divinam Trinitatem mystico sanctitatis Trisagio æternum quidem inclamat: at quid illa sit, quibusve præcellentiis fulgeat, ne verbulo quidem aperiunt. Sufficeret equidem credentibus Dei sermo, inquit S. Hilarius lib. 2. De Trinit., qui in aures nostras Evangelistæ testimonio, cum ipsa veritatis suæ virtute transfusus est, cum dicit Dominus: EUNTES NUNC DOCETE OMNES GENTES BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS, etc....; sed compellimur Hæreticorum blasphemantium vitiis illicita agere, ardua scandere, ineffabilia eloqui, inconcussa præsumere et cum sola fide expleri, quæ præcepta sunt, oportet, adorare scilicet Patrem, et venerari cum eo Filium, sancto Spiritu abundare; cogimur sermonis nostri humilitatem ad ea, quæ inenarrabilia sunt, extendere, et in vitium vitio coarctamur alieno. Inde quibusdam interpositis religiose non minus, quam eleganter infert: Perfecta scientia est sic Deum (*Trinum in unitate*) scire, ut licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias; credendus est, intelligendus est, adorandus est, et his officiis colendus est. Unde etiam in explicando divinæ Trinitatis arcano, ea nobis non est mens, ut claram illius notitiam assequi et cæteris expendere tentemus: inanis*

enim esset præsumptio et irritus labor: sed ut face fidei præeunte aperiamus, quid de eo Scripturæ sacræ reserent, quid Ecumenica Concilia doceant, quid sancti Patres loquantur: tum Latini, maxime S. Hilarius lib. 12., S. Augustinus lib. 15., S. Fulgentius Adversus objectiones Arianorum, S. Anselmus lib. De Processione Spiritus sancti, Richardus Victorinus libris sex: tum Græci, imprimis S. Athanasius ubique, S. Basilius in lib. contra Eunomium, S. Nazianzenus in quatuor Orationibus de Theologia, S. Nyssenus quatuor Orationibus de Trinitate, S. Cyrillus lib. 7. Dialogorum, S. Chrysostomus Homiliis quinque de visione Isaiae, et Damascenus lib. De Fide. Quid demum scholastici Doctores, maxime Franciscanæ familie lumina, nempe irrefragabilis Alensis, seraphicus Bonaventura et subtilis Scotus unanimi consensu probaverint et docuerint. Hoc autem, ut compendio, seu perspicua methodo impleamus, præsentem Tractatum quatuor Disputationibus absolvemus, quarum prima divinarum Personarum existentiam, originem et principia referet. Secunda earum principia constitutiva, distinctiva et notificativa explicabit. Tertia proprios cuique divinæ Personæ characteres aperiet. Quarta denique communes earum proprietates explanabit. At felicem auspicati laboris successum, ut a Deo bonorum omnium largitore consequi mereamur, prius interpellandus est et in auxilium advocandus, illis ipsis verbis quibus eum inclamavit S. Dionysius lib. De Mystica Theologia dicens: Trinitas, Essentia, Divinitate, ac Bonitate superior, ac præstantior Christianorum Theologiæ dux! Dirige nos ad ignotissimum, splendidissimumque, ac summum mysticorum scriptorum divinorum eaeumen, in quo simplicia et absoluta, immutabiliaque Theologiæ mysteria abstrusa sunt, præfulgente silentii obscura docentis caligine. Addit S. Hilarius circu finem libri primi De Trinit.: Tuum est oratum tribuere, et quæsitum adesse, et patere pulsatum. Torpemus enim quodam naturæ nostræ pigro stupore, et ad res tuas intelligendas, intra ignorantiæ necessitatem ingenii nostri imbecillitate cohibemur: sed doctrinæ tuæ studium ad sensum nos divinæ cognitionis instituit, et ultra naturalem opinionem fidei obedientia provehit. Expectamus ergo ut trepidi hujus cœpti exordia incites; et profectu accrescente confirmes et ad consortium, vel Prophetalis, vel Apostolicei spiritus voces: ut dieta eorum non alio, quam ipsi locuti sunt sensu apprehendamus... Tribuas ergo nobis verborum significationem. intelligentiæ lumen, dictorum honorem, veritatis fidem: et præsta, ut quod credimus et loquamur. etc. Ut autem appareat, qui fuerint hujus adorandi mysterii Impugnatores infensissimi, quique strenuissimi Propugnatores, sequentem Hæreticorum adversus sacrosanctam Trinitatem militantum indicem: necnon et Conciliorum tam Generalium, quam Provincialium divinum hoc mysterium asserentium et explanantium appendicem, jam ab aliquibus non vulgaris nominis Theologis selectam, novissime vero a nostro Baronio (viro utique de litteris et ordine Seraphico ob ingentem eruditionem et insignem pietatem bene merito) hic adscribere placuit: quatenus hujus adorandi mysterii investigator e limine conspiciat, quas vitare syrtes, quaque tramite tuta currere debeat.

INDEX HÆRETICORUM

ADVERSUS ADORANDUM

TRINITATIS MYSTERIUM

INSANIENTIUM.

Anno
Christi.

- 57 SIMON cognomento pariter et exercitio Magus, princeps hæretorum, inter alia dicebat se esse Deum, qui in Samaria apparuit ut Pater, in Judæa ut Filius, in Gentibus ut Spiritus sanctus.
- 167 GНОSTICI, auctore Caipocrate, vel, secundum alios, Nicolao, juxta aliquos etiam Valentino, docuerunt dualitatem, non Personarum, sed naturarum in Divinis.
- 180 MONTANI e contra asseruerunt in Deo unitatem non Essentiæ tantum, sed Personæ.
- 200 PRAXEAS unum Deum non aliter putavit credendum, quam si ipsum eumdemque et Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicat.
- 219 HERMOGENES in Deo unam dumtaxat Personam posuit.
- 220 MONTANUS PHRYX (unde Cataphrygæ) docuit et jactavit se esse Paracletum: et (quod mireris) tantam insaniam tanto viro Septimio Tertulliano persuasit.
- 230 ARIUS Diaconus Alexandrinus docuit Filium Dei esse creaturam; non esse coætermum Patri, non coessential; ideinque a fortiori de Spiritu sancto.
- 250 NOETUS negavit numerum personarum, eumdem dicens Patrem, Filium et Spiritum sanctum in carne passum et genitum.
- 350 DONATISTÆ quamvis ejusdem substantiæ, minorem tamen Patre Filium et Spiritum sanctum dicebant.
- 360 MARCELLIUS et PHOTINUS docuerunt Deum singularem, et more Judæorum, non esse tres Personas, sed unam dumtaxat, lieet tria sint nomina.
- 361 MACEDONIUS docuit Spiritum sanctum esse creaturam; nihil habere commune cum Patre, vel Filio, sed tantum esse ministrum ipsorum.
- 370 EUNOMIANI crediderunt in Trinitate tres esse diversas substancias et qualitates, ut auri, argenti et æris; et Patrem quidem fecisse Filium, atque iterum Filium, qui sit creatura, fecisse Spiritum sanctum.
- 375 APOLINARIS SAODICENUS, poesi aptior et tropis quam Theologiæ, docuit divinas Personas esse inæquales, magnum videlicet esse Spiritum sanctum, majorem Filium, maximum Patrem.
- 400 FAUSTUS MANICHÆUS *Unum*, inquit, *sub triplici appellatione numen colimus, sed Patrem credimus lucem incolere summam et inaccessibilem; Filius in hac secunda luce consistit, cuius virtus in Sole, sapientia in Luna habitat; sedem Spiritus sancti, omnem Mundi ambitum fatemur.*

BQ
6036
F8

Anno
Christi.

- 430 THEODORUS MOPSUESTENUS et NESTORIUS dum impie negant Dei Filium de Virgine natum, nec tamen negant Filium Patri consubstantialem, aut verum hominem assumpsisse, quaternitatem pro Trinitate inducunt.
- 500 ANASTASIUS Imperator edixit non Trinitatem, sed quaternitatem adorandam esse, ob quod sacrilegium fulmine percussus interiit.
- 570 CHILPERICUS Rex Franciæ, Sabellianam hæresim promulgare volens, scripsit Galliarum Episcopis, ut Trinitate abjecta unum tantum Deum dicerent, asserens eundem esse Patrem, qui et Filius et Spiritus sanctus.
- 600 JOANNES PHILOPONUS, Tritheitarum auctor, docuit tres divinas Personas tres Deos esse.
- 620 SEVERITÆ dicunt alium esse Patrem, alium Filium et alium Paracletum, Spiritum videlicet sanctum: non esse autem horum quinque per seipsum naturam, sed habere communem Deum, sive Deitatem in eis existentem, atque de ea Deitate indivisibili modo participantes quemlibet esse Deum.
- 630 MAHOMETES ponit unum Deum Universi auctorem, qui neque genitus, neque generaverit. Negat in unitate Trinitatem, et solum binarium numerum confitetur, scilicet ipsam divinam essentiam et animam ejus.
- 1000 LOYSIUS et HERIBERTUS dicebant deliramenta esse quidquid in veteri ac novo Testamento de Trinitate et unitate Dei est scriptum.
- 1049 Ante hunc annum quasi ducentis retro, tempore Nicolai Papæ I. cœperunt GRÆCI schisma, sed circa hoc tempus aperte et palam a Romana Ecclesia se divisorunt, et errorem de processione Spiritus sancti a solo Patre spargere cœperunt.
- 1050 BOGOMILES, qui ab Alexio Comneno Imperatore in theatro exustus fuit, docebat non esse in Deo Trinitatem.
- 1140 PETRUS ABAILARDUS et ARNOLDUS BRIXIENSIS docebant, gradus esse in divinis inaequales: Deum Patrem plenam esse potentiam, tam in generando, quam in discernendo: Filium quamdam potentiam in discernendo per sapientiam; Spiritum sanctum nullam esse potentiam, sed benignantem.
- 1190 JOACHIM ABBAS docuit, quod Pater, Filius et Spiritus sanctus sit una essentia; verum unitatem hujusmodi non propriam et veram, sed quasi collectitiam et similitudinariam esse, sicut multi fideles sunt una Ecclesia, ita ut essentia esset quarta res.
- 1198 MARCELLI, PHOTINI et SOPHRONII Sectatores non confitentes S. Trinitatem, sed Spiritum solum Deum appellantes, ejus sermonem dicebant esse efficacitatem, quæ in prognato ex semine David habitasset, non substantiam. quæ suam habeat hypostasim.
- Ad nostros hæreticos accedens, qui non paulo magis prioribus sunt petulantes, ipsorum etiam verba producam, ne quis dubitet eos in has blasphemias contra Deum et sanctissimam ejus Trinitatem prorupisse.
- 1520 Igitur ERASMUS RODERDAMUS, qui plerisque locis maluit Ca-

Anno
Christi.

tholicus videri, quam esse, dicit Arianos, idest assertores imparitatis divinarum Personarum, non tam hæresim fecisse, quam schisina, cum essent illi (inquit) nostris numero pares, eloquentia doctrinaque superiores.

1530 MARTINUS LUTHERUS: *Si odit anima mea vocem homousion et nolim ea uti, non ero hæreticus. Nec est quod mihi objectes illud adversus Arianos receptum; non fuit receptum.*

1540 MICHAEL SERVETUS tres illas res incorporeas in una Deitate distinctas, negat posse consistere; omnes, qui Trinitatem statuunt in essentia Dei, Tritheitas et atheos vocat, qui nec Deum, nisi tripartitum et aggregatum habeant. Imo, teste Theodoro, *Patrem, Filium et Spiritum sanctum Cerberum tricipitem appellavit.*

1545 JOANNES CALVINUS: *Utinam sepulta essent nomina Trinitatis, Personæ, Consustancialis. Et alibi: Unus Deus, idest Trinitas: Creditis in Deum, idest in Trinitatem: hoc non modo tamquam insipidum, sed ut profanum quoque repudiamus.*

1550 VALENTINUS GENTILIS: *Confusio trium in unum et eundem numero spiritum, fundamentum et origo omnium errorum fuit. Qui enim unum Deum in tres Personas distinguit, vel sibi præstigias facit, vel necessario unius Dei substantiam dividit, ac discerpit.* WOLFGANDUS MUSCULUS: *Nolle coram Ethniciis Patrem, Filium et Spiritum sanctum dicere tres Personas, ne viderer dicere tres Deos: vocabulum hoc persona non ita necessarium est ad fidem Christianam, quum illud primi Christiani ignoraverint.*

1560 THEODORUS BEZA: *Verbum Dei clare nos docet, quod ista essentia divina est distincta realiter et secundum veritatem et ab æterno in tres Personas.*

LAMBERTUS DANÆUS: *Oratio illa, qua dicimus in Litania, S. Trinitas unus Deus, miserere nobis; est inepta, insana, a Patribus male inventa, atque periculosa.*

GEORGIUS BLANDRATA *Symbolum Athanasii Symbolum Sathanasii* vocat.

1580 CHRISTIANUS FRANCUS: *Quales fuerint illi, a quibus avidissime receptum, comprobatum et prosemnatum est Trinitatis dogma, nemo ignorat: eos enim maxime omnium constat imbutos consuetudine colendi multitudinem Deorum; cum majorum, ut Apollinis, Martis; tum minorum, ut Castoris, Pollucis. Ex hoc uberrimo Deorum fonte et innumeri Sancti, tamquam minores invocandi Dii, et tres etiam divine Personæ, velut majores Dii adorandi in Orbem Christianum profluxerunt.*

1582 THEODOSIUS SCHIMBERCIUS: *Manifestum est Trinitatem et divinitatem Filii non esse articulos fidei veros, quia sunt impossibilia menti. Ideo in rei veritate sunt blasphema dogmata et horrenda, ex iño Orco per filium perditionis virtute Sathanæ Ecclesiis obtrusa. Falsus Deus et factus a filio perditionis est Deus unus et trinus; hic enim nomine tenus Deus est, re autem ipsa idolum.*

1590 THEODORUS DORCHIUS: *Falsus hic et factus Deus ab homine peccati est Trinus et unus: nam hic nomine tantum Deus, revera*

Anno
Christi.

autem idolum est, de quo Paulus, ait: quod nihil sit: Nam impossibile omnino est, quod talis aliquis existens, qui unus et Trinus sit, possit, aut debeat verus esse Deus. Nam verus Deus non est tantæ potentie, ut possit facere esse eas res revera, quæ sunt impossibilia menti.

1590 FRANCISCUS DAVIDIS: *Dico ergo Christum hominem non esse illum altissimum Jesum, sed Filium ejus: Patrem Deum altissimum, solum ab ipso Deum dicimus; Filium vero dicimus Deum communicatione. Idem alibi: Si Christus adorandus et invocandus est, Christus erit ille solus verus Deus propositus. Deut. 6. At illud jam olim per nos negatum et destructum est. Non ergo dicere et affirmare possumus Christum adorandum et vocandum esse, nisi prævaricatores esse velimus.*

Denique, FAMILIA AMORIS negat Christum esse æqualem Patri. Dicit Spiritum sanetum non esse Deum, et phantasma esse, quidquid Papistæ de Spiritus sancti, vel essentia, vel Deitate credunt.

Sunt et plures alii minus vulgati nominis Tenebriores, qui adorandum Trinitatis mysterium suis deliriis et erroribus offuscare tentarunt. Quos perpetuo silentio dignos lubens reticeo.

APPENDIX CONCILIORUM TRINITATIS MYSTERIUM ASSERENTIUM ET EXPLANANTUM.

Concilium Alexandrinum. — Quum Orientales non solum fidei, sed et animorum dissensione ita laborarent, ut in sola Antiochiæ sede tres Episcopi sederent, Eusebius Vercellensis Alexandriam veniens, Concilium Episcoporum convocavit, in quo, præter alia actum est de *oūσια* et hypostasi, eo quod Hosius Episc. Cordubens. ad convincendum Arium, dum Sabelli dogma explodere conaretur, Περὶ τῆς ὑπόστασεως, idest essentia, περὶ τῆς οὐσίας, idest persona disputavit; unde materia alteri contentioni suppeditata est. Et vero, (ut notavit accurate Sanctus Basilius), ipsa Nicæna Synodus fomitem huic liti ministrevit illis: *Si quis vero ex alia essentia, vel hypostasi, idest substantia, Filium Dei esse dixerit, hunc anathemate rejicit Catholica et Apostolica Ecclesia.* Ubi vides discrimen a Concilio positum inter essentiam et hypostasim, hoc est substantia; si enim haberet illa pro synonymis, non poneret utrumque seorsim. Et quidem hujus Concilii acta fere interiorunt; ponemus nihilominus quod ad propositum facit Epistolæ Syndicalis ejus. *Illis enim, qui nonnullos incusabant, ut trium hypostaseon affirmatores, cum hujusmodi voces in Scriptura non reperirentur, ac proinde suspecti videri possent, Auctores fuimus, ne amplius in Nicænam Confessionem inquirerent. Sed tamen de istis ob pervicaciam rixandi quæstio est habita: interrogative sunt, num pro Arianorum sententia alienas, peregrinasque, ac diversæ a se invicem personas substantiæ esse velint et unamquamque hypostasim per se, ac seorsim esse, pro ratione cæterarum creaturarum eorumque, qui ex hominibus nascuntur, existiment: an sic intelligent diversas res, quale est aurum, argentum, æs? An ut alii hæretici sub istis vocibus tria principia et tres maximos Deos constituant? Cæterum illi affirmabant se ita nec dixisse, nec sensisse. Percunctantibus autem nobis, qua ratione ista dicerent, aut cur omnino istis vocabulis uterentur? Responsum dederunt, sese in Trinitatem credere, non quæ nomine tenus Trinitas, sed quæ vere Trinitas esset et subsisteret: Et Patrem, ut qui vere esset et subsisteret; et filium, ut existentem et subsistentem; et Spiritum Sanctum ut subsistentem et existentem agnoscere. Non tamen se dixisse tres Deos, aut tria principia, imo non toleraturos quidem, si quis tale quidpiam, aut dicat, aut sentiat: sed se scire esse S. Trinitatem, ut tamen una sit Deitas et unum principium: et Filium se agnoscere esse coessentialē Patri suo, ut dixerunt Patres, et Spiritum Sanctum non creaturam, neque alienum, sed proprium et indisgregatum ab essentia Patris et Filii. Approbata igitur istiusmodi et interpretatione et excusatione, vicissim quoque et eos examinavimus, qui ab istis in culpam devorabantur, quasi dicerent esse unam hypostasim, sciscitantes ab illis: num*

pro Sabelliano dogmate ea mente loquerentur, ut sublatos vellent in Trinitate Filium et Spiritum Sanctum, quasi Filius essentia careat, aut Spiritus Sanctus non subsisteret? Qui et ipsi quoque affirmarunt, neque ita se dicere, neque ita sensisse unquam, sed ὥποςτας eos intelligere idem esse cum οὐσίᾳ: unam autem ideo sese hypostasim intelligere, partim quia Filius ex essentia Patris sit, partim quia in tribus sit identitas naturae, unam enim sese Deitatem et unam naturam credere, neque aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus Sancti esse naturam. Quinimo et illi qui eo crimine postulati erant, quod tres hypostases inducerent, cum istis in eamdem sententiam convenerunt, vicissimque illi, qui unam hypostasim asseverarent, istorum interpretationi acquiererunt, et ambæ factiones pariter Arium execratae sunt, ut Christi hostem; Sabelliumque et Paulum Samosatensem, ut impios; Valentiniūm item et Basilidem, ut alienos a veritate; Manichæum quoque, ut malorum machinatorem. Omnes denique Dei gratia, post hujusmodi verborum interpretationem, optimam et exactissimam, quæ Nicææ Patres instituissent, fidei esse approbarunt, ejusdemque fidei verba sufficere, ac ante omnia, in usum esse deducenda, constituerunt.

Coneilium Nicænum. — Quia hæreticorum vix unus de persona Patris, aut ejus Deitate dubitavit, quod is aperte Atheismus esset, proinde nulla de hoc convenerunt Concilia: unde primum fuit de Deitate Filii, cuius historiam texam partim verbis Concilii Chalced., partim historiae ipsius Nicænae. Igitur Beatissimo Sylvestro in Urbe Roma Apostolicæ Sedis Antistite, Constantino Augusto et Licinio Cæsare, consulatu Paulini et Juliani virorum clarissimorum, ab Alessandro millesimo trigesimo, vel (ut alia editio) 1306. anno, 13. Kalend. Julii: mensis secundum Græcos τεστα die 19. quod est 13. Kalend. Julii, in Nicæa metropoli Bythyniae sedit Synodus 318. Patrum, quamvis alii pauciores convenisse eo dicant: Eusebius tantum 250. Sed inscriptiones et nomina singulorum Patrum exhibent recte communiter receptum numerum 318., quem etiam Sancti aliqui notant mysticum esse et præfiguratum in exercitu Abrahæ, qui constabat 318. militibus. Hanc autem quamvis non solum generalem synodus, sed generalium primam, postposui Alexandrinæ, eo quod tempore posterior fuerit, cum constet ex Epistola Julii Papæ ad Athan. acta Alexandrinæ in Nicæna esse producta. Itaque, in hoc solemni conventu omnis Ecclesiæ jaceulo confossa est impietas Arii et Eusebianorum ponentium Filium Dei esse minorem Patre, imo et creaturam ejus, hoc æterno symbolo toties deinde rato ac firmato. — **Symbolum Nicænum.** *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium invisibiliumque factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non factum, homousion, hoc est, consubstantiale Patri, per quem omnia facta sunt et quæ in cælo et quæ in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus, et homo factus est, passus, et resurrexit tertia die, et ascendit in cælos, et inde venturus est judicare viros et mortuos. Et in Spiritum Sanctum. Dicentes autem: Erat quando non erat, aut: Non erat antequam fieret, quia ex non extantibus fa-*

ctus est, ex altera substantia dicentes esse; aut creatum, aut convertibilem Filium Dei, hos tales anathematizat Catholica et Apostolica Ecclesia. — Jam, ut historiam Concilii prosequar, hujus definitionis, ac tenoris causa fuit, quod *quum* (inquit Athanasius) *Synodus in hoc esset, ut Arianorum impia vocabula tolleret, et voces adhibere vellet, quæ sine controversia Sacrarum Litterarum essent: nimirum, cum Filium esse et nequaquam ex non entibus esse, sed Deo, eumque Verbum esse et Sapientiam, ac nequaquam creaturam, aut facturam, sed germen proprium sui Patris: Eusebiani pro inveterata sua et prava consuetudine solebant, illud ex Deo esse, commune esse et ad homines quoque pertinere, neque quicquam Christum eo nomine a nobis differre: et paulo post; Ibi Patres animadversa eorum fraude et impietatis vafricie coacti sunt clarioribus verbis exponere, quid sit: ex Deo esse et scribere Filium ex substantia Dei esse: ne, ex Deo esse et commune et æque ad Filium et creature pertinere existimaretur: et interius. Episcopis rursum affirmantibus et hoc quoque scribi debere, Eum veram esse potentiam et imaginem Patris et similem Patri et immutabilem per omnia et inconvertibilem et æternum et indivisum in Patre subsistere, nunquam enim non erat, sed semper erat, subsistebatque perpetuo apud Patrem ut splendor lucis: *Ista quidem eatenus sustinebant Eusebiani, nihil ausi contradicere, ob probrum, quod in dictis suis refutatis passi erant, sed ita tamen, ut deprehenderentur inter sese mussitare, nutus conferre, oculisque sibi invicem applaudere.* Quasi illud, simile esse et in Deo esse et ejus potentiam esse, communia Filio nobiscum essent, neque obstaret quidquam, quo nobis ea ipsa quoque adaptarentur, eo quod de similitudine nostra cum Deo scriptum haberetur, hominem esse et imaginem et gloriam: et paulo post: *Cæterum* (inquit) *Eis scipi, considerata illorum hypocrisi et vafricie* (prout Scriptura dicit: dolus in cordibus fabricantium mala), *ipso quoque necessitate coacti sunt sententiam earum rerum ex Scripturis colligere, et quæ prius dixerant, apertioribus verbis repetere et scribere, Filium esse consubstantialem Patri, ut non solum similem similitudine, sed eundem, ea voce, qua ex Patre esse dicitur, significarent: multa de his ibi Athanasius.* De qua quidem voce Marius Victorinus cum pluribus agit, hæc ait: *Hoc uno, id est ὅμοιός omne venenum Ariani dogmatis internecatur. O docti Episcopi, o Sancti, o fidem Spiritu confirmantes, o Verbum vere verbum Dei, quo Deus et λόγος ostenditur ex æterno et semper, eademque substantia. Dictum igitur latine est ὅμοιός unde etiam necessario græce ponendum, atque tractandum.* Hæc ipse.*

Concilium Constantinopolitanum. — Convocatum est Damaso Pontifice et Theodosio Seniore Imperat. partim ob causam similem jam tractæ de Episcopo Constantinopolitanae sedi assignando; partim etiam, sed principalius ad statuendam Catholicam veritatem contra Macedonianos, nempe Pneumatomachos, ut loquitur idem Concilium, idest Spiritus sancti Adversarios. Ut enim constat ex sexta Synodo, *Macedonius Spiritui negabat Deitatem et dominium, eumque conservum prædicabat; sed maximus Theodosius Imperator et Damasus fidei adamas obstiterunt.* Est autem sciendum Concilium hoc fuisse, esseque Æcumenicum, ex iis quatuor quibus Græci, atque etiam S. Gregorius

Papa, tamquam 4. Evangelii deferunt; tametsi numero Episcoporum aliis, etiam non generalibus, cesserit: fuerant enim 150. sed ideo tam pauci, quia aliud interim in Occidente et Urbe Roma celebratum a Damaso Papa, eodem sensu, ac sententia de eodem argumento; ut proinde, non duas synodi illae, sed duas partes ejusdem censeantur. Hoc autem Concilium ratam et certam habuit fidem Nicænae Synodi illis: *ne reiector, reprobatorre fides trecentorum decem et octo Patrum, qui in Nicæa Bithyniæ convenerunt, sed maneto ea firma, ac rata. Et extrema execratione, ac detestatione damnator omnis hæresis, perver saque et impia opinio, præcipue Eunomianorum, sive Anomæorum. Item Arianorum, sive Eudorianorum. Item Semiarianorum, sive Pneumachomathorum, Sabellianorum, Marcellianorum, Photinianorum et Apollinariorum.* Hæc Canon. Deinde suum addit Symbolum, quod a Nicæna vix in alio diversum, quod majori claritate et descriptione super persona Spiritus sancti, hic addo. — **Symbolum Constantinopolitanum:**

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium conditorem. Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, ex Patre natum, ante omnia sæcula. Deum ex Deo. lumen, ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non factum, homousion Patri, hoc est, ejusdem cum Patre substantiæ, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo et in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine: homo factus, passus est sub Pontio Pilato, ac sepultus et tertia die resurrexit: ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Patris; inde venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Credimus in Spiritum S. Dominum et vivificatorem; ex Patre procedentem, cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum, qui loquutus est per prophetas. Et unam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum; expectamus resurrectionem mortuorum et vitam futuri sæculi. Amen

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre ante omnia sæcula, Deum verum de Deo vero, natum non factum, consubstantiale Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et salutem nostram descendit de cœlis: incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine et inhumanatus est. Et crucifixus est pro nobis, sub Pontio Pilato. Et sepultus est. Et resurrexit tertia die. Ascendit in cœlos, sedet ad dexteram Patris. Iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos: cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem, cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum: qui loquutus est per sanctos prophetas. Et unam sanctam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum: expectamus resurrectionem mortuorum et vitam venturi sæculi. Amen.

Concilium Ephesinum. — Evidem reproto non nimis ad propositum meum facere. cum constet Nestorii hæresim, contra quam Concilium congregatum est, non tam fuisse de Trinitate, quam de Incar-

natione, et de Christo homine magis propriæ, quam de Deo Verbo: *nusquam enim Dei Verbi substantiam peremisit* (ait Cassiodorus lib. 12. cap. 4.) Quia tamen auctores nonnulli miscent has haereses, quæ etiam revera vicinæ sunt et ipse Nestorius fundamentum aliquale præbuit, verbis saltem suspicionis: hæc enim est ipsius vox apud Cassiodorum citatum: *Noli gloriari Judæe, non crucifixisti Deum.* Apud Socratem etiam leges cap. 2. quod *quamplurimi Deum fatentur esse Jesum.* *Ego* (inquit Nestorius) *bimembrem et trimembrem nequaquam confiteor Deum.* Unde qui circa Cyrillum erant homilias Nestorii, quas de hac quæstione protulerat, sæpius relegentes et ex ipsis judicantes eum veluti blasphemantem Dei Filium, damnaverunt. Quidquid sit, Concilium coactum fuit Ephesi, auctoritate Cœlestini Papæ, petente et favente Theodosio Juniore. Convenerunt Episcopi plusquam 200. ex Oriente, anno Christi 430. Cœlest. 5. Theod. 19. Damnata est in eo dicta haeresis dicti Nestorii, præsidente S. Cyrillo Alex. vice et nomine Cœlestini Papæ: et quia Cyrilus 12. capitula contra totidem Nestorii blasphemias conscriperat, inter quæ Spiritum Sanctum dicebat esse Patris et Filii, et a Patre ac Filio procedentem, Theodoretus contradicens scripsit Spiritum sanctum non procedere a Patre et Filio, nec a Patre per Filium, occasio sumpta est ex Theodoreti verbis, ut Græci, longo post tempore negaverint, Spiritum Sanctum ex Patre et Filio procedere, quamvis contra Theodoretum semper tenuerint eum procedere ex Patre per Filium. Cœterum doctrina fidei, sive definitiones hujus Concilii non aliae sunt, quam quæ in Epistola ejusdem ad Nestorium continentur. *Subdimus* (inquit) *his nostris, quæ te sentire oporteat et docere, et ea a quibus abstinere conveniat.* Subdit autem Symbolum Nicenum sic: Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium conditorem. Et in unum Dominum nostrum Iesum Christum, Filium Dei, natum de Patre unigenitum; hoc est, ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non factum, homousion Patri, hoc est, unius cum Patre substantiæ, per quem omnia facta sunt in cœlo et in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est, et homo factus, passus est: et resurgens tertia die, ascendit in cœlos, inde venturus est judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt: *erat tempus quando non erat: et antequam nasceretur non erat* et, quia ex nullis extantibus factus est, aut ex alia substantia esse dicunt, aut convertibilem vel commutabilem Dei Filium, anathematizat Catholica et Apostolica Ecclesia. Subdit deinde duodecim Capitula seu Canones, ex quibus hue utecumque spectant I. *Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, et propterea Dei genitricem sanctam Virginem, anathema sit:* IX. *Si quis unum Dominum Iesum Christum glorificatum dicit a Spiritu Sancto tamquam qui aliena virtute per eum usus fuerit et ab eo acceperit efficacem contra immundos spiritus, posse etiam coram hominibus divina signa facere, ac non potius proprium fatetur ejus spiritum, per quem divina signa explevit, anathema sit.*

Concilium Chalcedonense (*Generale Quartum.*) — Propius ad rem nostram accedit, quum haeresis, quam illud damnavit.

destruat Deitatem ipsam ab Incarnatione Verbi deinceps. Si enim ex duabus naturis in Incarnatione facta sit una, jam non ex illa sincera in Verbo saltem. Cæterum Synodus congregata est L^eone I. Pontifice et Marciano Augusto: consulatu ejusdem Marciani, ut ipsum Concilium testatur Act. 1. Indictum est contra errorem Eutichetis Presbyteri, seu Archimandritæ, qui in Christo dicebat post Incarnationem fuisse unam tantum naturam, non quod, una ex duabus, dempta altera remaneret, sed quod ex duabus facta sit una tertia, seu mixta. Qua occasione nonendos esse duxi lectores, quod post Concilium Quintum Generale ortum sit dissidium inter Catholicos: plurimi enim Concilium Chalcedonense recipere nolebant, propter tria capitula edita in Quinto Concilio Generali. Primum de Theodoro Mopsuesteno Episcopo, cuius impia scripta ibi damnantur; et tamen Theodorus in Concilio Chalcedonensi non est damnatus. Secundum de Theodoreto, cuius scripta adversus 12. Capitula Cyrilli ibi reprobantur; et tamen Concilium Chalcedonense Act. 8. Theodoreto suæ sedi restituit. Tertium de Epistola Ibae Episcopi Edesseni scripta ad Marim Persam, quæ Sanctum Cyrillum Alexandrinum vocat hæreticum, et Nestorium laudat; et tamen Ibæ Episcopus in Concilio Chalcedonensi est receptus. Hoc autem totum neminem movere potest, nisi eum qui historiae ignorantia laborat: nam Concilium Chalcedonense non recepit doctrinam horum, sed personas, quia nimirum illos deinde pœnituit, doctrinam Catholicam amplexos; et V. Concilium non personas, sed doctrinam damnavit. Cæterum definitio fidei ab hoc Concilio edita, in propria specie vix est alia, quam explicatio Symbolorum Nicæni et Constantinopolitani, quæ innovant Patres communii judicio dogmata expellentes erroris et inenarrabilem Patrum renovarimus (inquiunt) fidem, *Symbolum 318. omnibus prædicantes: et eos, ut proprios Patres etiam adscribimus, qui postea in magna Constantinopoli congregati sunt 150. et eamdem fidem ipsi quoque confirmaverunt. Definimus igitur, ordinem et omnes formulas custodientes, quæ de fide sunt constitutæ: et nos ejus Synodi, que quondam in Epheso facta, cuius præsides fuerunt beatissimæ memorie Cœlestinus Romanorum et Cyrilus Alexandrinorum Antistites, præfulgere quidem rectæ et immaculatae fidei expositionem Sanctorum 318. Patrum, qui in Nicæa temporibus piæ memorie Constantini Imperatoris congregati sunt: servari autem et ea quæ apud Constantinopolim a Sanctissimis 150. Patribus decreta sunt, ad expellendas quidem omnes germinantes hæreses et ad confirmationem ejusdem Catholicæ et Apostolicæ nostræ fidei symbolum Nicænum trecentorum decem et octo Patrum: credimus in unum Deum, etc. Item centum quinquaginta SS. Patrum, Constantinopoli congregati sunt: CREDIMUS in unum Deum Patrem omnipotentem, etc.* Quia tamen in eodem Concilio recipitur doctrina S. Leonis Papæ miris laudibus ab ipso celebrati, placuit ejusdem capitula aliqua, quæ sunt quasi Canones de fidei definitione, his inserere ex Epistola illius ad Turbium Austricensem; *Qui (ut scribit in prologo capitum Pontifex) damnatas olim opiniones 16. capitulis comprehendit: et subdit: Nos quoque strictim omnia retractemus, ne aliquid harum blasphemiarum, aut tolerabile videatur, aut dubium. — « Primo itaque capitulo demonstratur, quam impie sentiant de Trinitate divina, qui « et Patris et Filii et Spiritus sancti unam, atque eamdem asserunt*

« esse personam, tamquam idem Deus, nunc Pater, nunc Filius, nunc
 « Spiritus Sanctus nominetur: nec alius sit qui genuit, alius qui ge-
 « nitus est, alius qui de utroque processit, sed singularis unitas in
 « tribus quidem vocabulis, et non in tribus sit accipienda personis.
 « Quod blasphemiae genus de Sabellii opinione sumpserunt, cuius di-
 « scipuli etiam Patrissiani merito nuncupantur: quia si ipse est
 « Filius, qui a Patre, crux Filii Patris est passio, et quidquid in forma
 « servi Filius Patri obediendo sustinuit, totum in se Pater ipse su-
 « sepit. Quod Catholicæ fidei sine ambiguitate contrarium est, quæ
 « Trinitatem unitatis sic homousion confitetur, ut Patrem et Filium
 « et Spiritum sanctum sine confusione indivisos, et sine tempore sem-
 « piternos, sine differentia credat æquales, quam unitatem in Trini-
 « tate, non eadem persona, sed eadem implet essentia. — In secundo
 « capitulo ostenditur ineptum, vanumque commentum, de processio-
 « nibus quarundam virtutum ex Deo, quas habere cœperit et quas
 « essentia sua ipse præcesserit: in quo Arianorum quoque suffragantur
 « errori dicentium, quod Pater Filio prior sit, quia fuerit aliquando
 « sine Filio, et tunc Pater esse cœperit, quando Filium genuerit. Sed
 « sicut Catholica Ecclesia illos detestatur, ita et istos, qui putant,
 « unquam Deo id, quod ejusdem est essentiæ, defuisse; quem sicut
 « mutabilem, ita et proficientem dicere nefas est. Quam enim mutatur
 « quod minuitur, tam mutatur etiam quod augetur.

Concilium V. VI. VII. — Et hæc Graeca fuerunt, duo priora Constantinopoli celebrata, tertium Nicææ in Bithynia, ubi primum supra: sed non prosequor ea, quia de personis magis, quam de causis, processerunt. Nec deest qui V. Synodus non modo non Ecumenicam, sed nec ratam fuisse aliquando dicat: quod mirari quis vellet Baronio venisse in mentem, cum expresse illa recipiatur in septima, seu Nicæna secunda. Cæterum ideo harum nonnullæ hue faciunt, quia quæque confirmat priores Synodos, de quo videri potest fuse disserere *Marc. Ephes. Concilii Ferar. Act. 6.* Et quoniam princeps controversia in materia Trinitatis est cum Graecis de processione Spiritus Sancti ex Filio, producam ex VII. Synodo fidei Symbolum, in quo a 350. Patribus expresse proclamatum est et tamquam dogma fidei traditum, quod Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procedat. — **Symbolum VII. Synodi, sive secundæ Nicenæ:** Credimus in unum Deum Patrem, omnipotentem, Creatorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum non factum, consubstantiale Patri, ante omnia sæcula, per quem cuncta facta sunt: qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de Cœlis. Et Incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus: et resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et ascendit in Cœlos, sedens ad dexteram Patris: et iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas: in unam sanctam Catholicam et Apostolicam

Ecclesiam. Confitemur unum baptismum in remissionem peccatorem. Et expectamus resurrectionem mortuorum; et vitam venturi sæculi. Amen. — Verum est Græcos in Concilio Florentino negasse Latinis Symbolum ita se habere, et allegasse suos codices, in quibus particula *Filioque* non legebatur. Sed (ut habent Acta ejusdem sess. 5.) Latini quemdam vetustissimum librum in medium attulerunt, in quo eadem ipsa definitio, sanctumque Spiritum ex Patre, Filioque procedere scriptum erat, etc. Ex quibus est, librum ipsum statim cum Græcorum libris in cæteris omnibus convenisse. Et præterea Julianus Cardinalis, qui partes Latinorum agebat, protulit similem auctorem, hoc est historicum antiquum, qui inter alia testabatur ipsum Symbolum in VII. Synodo hoc tenore lectum fuisse. Ex quibus quisque videre poterit et admirari Ecclesiam, quæribundus cum Salomone; *quæ est ista, quæ pro-greditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut Luna?* Plane enim illa, ut Luna paulatim impleta est ad orbicularitatem, seu perfectionem reducta. Plane quasi aurora, cum tempore luminis incrementa suscepit, in hoc negotio summe arduo, ut summe sancto. Etenim in prima synodo et cœterarum principe Nicæna prima, de Spiritu sancto solum definita est Deitas. nec nimis clare, illis: *credo in Spiritum sanctum.* In Constantinop. prima addita est processio: *qui ex Patre pro-cedit.* In Nicæna autem secunda, quæ ordine VII. definita est processio ejus ab altera etiam persona, adeoque ab utraque, ibi: *qui ex Patre, Filioque pro-cedit.*

CONCILIA GENERALIA

OCCIDENTIS.

I. Barensse. — Mitto octavum, quod de juribus personarum celebratum est in causa Photii, cuius suasu et opera Græci cœperunt contra primatum Romani Pontificis sentire, et Latinos tamquam anathemate adstrictos devitare, ob additum Symbole; *Filioque*. Unde amplius non sunt celebrata Concilia in Oriente, nec in Occidente ex utraque Ecclesia communiter, nisi illa, in quibus Græci Orientales se Romanæ Ecclesiæ denuo conjunxerunt, aut certe de conjunctione est actum. Ex his autem primum occurrit Concilium Barensse ab Urbano II. celebratum anno 1097. in quo inter Græcos illue vocatos et Latinos agitatae sunt controversiæ diutius et anterius ventilatae de processione Spiritus sancti. Etsi vero hujus inclyti Concilij Acta historicorum neglectu perierint. constat tamen ex *Edinero* actum cum Græcis de jam dicta processione, Græcosque confutatos. Quod totum liberius descripsit *Wilhelmus Malisburiensis*, qui non solum agitatem controversiam, sed et definitam pro Latinis ab Urbano Papa refert, istis: *Ut ergo ventum est ad Concilium, Apostolicus ante corpus S. Nicolai constratus, tapetibus et palliis, ipsa casula et pallio amictus, tribunal ascendit, cæteri cum cappis sedebant. Omnibus ergo suum locum ex antiquo vindicantibus, Anselmus humilitate summus, quo poterat, assedit. Exciderat animo Summi Pontificis ingruente tumultu, ut ei locum delegaret. Sed erroris admonitus est quæstionis necessitate a Græcis præpositæ, probare volentibus Spiritum sanctum, nonnisi a Patre procedere. Hanc ergo quæstionem dum expedire tentans magis involveret, Græcis contra non improbabiliter occurribus, Anselmi recordatus exclamat: vividae voci, tonitruum ædis capacitas et turbæ multiplicitas ingeminant. Pater et Magister Anselme Anglorum Archi-episcope, ubi es? Ille, ubi se vocari audivit, in pedes constitit. Quem Apostolicus compellans: Nunc (inquit) Magister, opus est scientia, opus eloquentiæ tuæ opera. Veni ascende huc et defende matrem tuam Ecclesiam, quam Græci labefactare conantur. Succurre ergo quasi a Deo huc missus. Continuo cuncti adstantes et assidentes, oculos et ora in eum conversi, percunctari quis esset? Annuitibusque proximis ad consessum Apostolici levatur, sedere jussus juxta Romanum Archidiaconom, cui ante Papam sedere moris est: Includamus (inquit) hunc in orbe nostro, quasi alterius Orbis Papam. Nec mortalibus omnibus exposuit palam, qui genus? unde domo? cuius scientiæ, cuius facundiæ, quam religiosus, quanta pro fidelitate Romanæ Sedis passus esset. Dilatusque in posteram diem quæstionis tractatus, quamvis Anselmus statim respondere non dubitaret. Sed sequenti die solito maturius cœtu coacto, promotus in editum, ita tractavit quæstionis latera, ita penetrativit et emulatavit intima, ut Latini clamore testarentur gaudium,*

Græci de se præbere dolorem ridiculum: nullus porro inops et inanis scientiæ discederet. Sensus illius sermonis procedente tempore luculentè digessit in libro De processione Spiritus sancti facto. Tunc ubi verbum absolvit, omnes in eum oculos et ora conversi, hic laudare fidem, ille scientiam, omnes eloquentiam. Sedato fragore, quam laus ejus suscitaverat, intendens in eum summus Pontifex, ait: benedictum sit cor tuum et spiritus tuus, os et sermo oris tui benedictus. Nec mora, cum consensu omnium roboratus, in aliter sentientes fulmen excommunicationis intorsit.

Coneilium Lateranense sub Innocentio III. —

HABITUM est anno 1215. dieti Pontificis 18. celeberrimum et frequen-
tissimum omnium, quæ in Europa coiverunt. Quippe, cui præfuit ipse
Innocentius Pontifex; adfuerunt duo Patriarchæ Orientales, Constan-
tinopolitanus et Hierosolymitanus: Antiochenus morbo impeditus suos
legatos misit, quod etiam fecit Alexandrinus ab Ægyptiis præpeditus.
Archiepiscopi, tum Græci, tum Latini 70. Episcopi 400. Abbates 120.
Priores Conventuales 800. simul omnes Patres 1285. Legati Romani
et Græci Imperatorum; Oratores Regum, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ,
Hierusalem, et Cypri. Actum in eo de Hierosolyma recuperanda et, ad
rem nostram, de divina unitate, ac Trinitate definita sunt sequentia:
*Firmiter credimus et simpliciter confitemur, quod unus solus est verus
Deus, æternus et immensus, omnipotens, incommutabilis, incomprehen-
sibilis et ineffabilis. Pater et Filius et Spiritus sanctus: Pater a nullo;
Filius autem a solo Patre, ac Spiritus sanctus ab utroque pariter,
absque initio semper et fine. Pater generans, Filius nascens et Spiritus sanctus procedens: consubstantiales et coæquales, coomnipotentes et coæterni,
unum universorum principium, Creator omnium invisibilium et visi-
bilium, spiritualium et corporalium, qui sua omnipotenti virtute, si-
mul ab initio temporis, utramque de nihilo condidit creaturam, spiri-
tualen et corporalem. Angelicam videlicet et mundanam, ac deinde
humanam, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam: Dia-
bolus etiam et dæmones alii a Deo quidem natura creati sunt boni.
sed ipsi per se facti sunt mali. Homo vero diaboli suggestione peccavit.
Item cap. 2. Damnamus et reprobamus libellum, sive tractatum, quem
Abbas Joachim edidit contra Magistrum Petrum Lombardum de unitate.
seu essentia Trinitatis, appellans hæreticum et insanum, pro eo, quod
in suis dixit sententiis, quomodo quædam summa res est Pater et Filius et Spiritus sanctus, et illa non est generans, neque genita, nec
procedens. Unde asserit, quod ille non tam Trinitatem, quam quater-
nitatem adstribuat in Deo, videlicet tres personas et illam communem
essentiam, quasi quartam manifeste protestans, quod nulla res est, quæ
sit Pater et Filius et Spiritus sanctus. Sunt una essentia, una substantia,
unaque natura: verum unitatem hujusmodi non veram et propriam, sed
quasi collectivam et similitudinariam esse fatetur, quemadmodum dicun-
tur multi homines unus populus, et multi fideles una Ecclesia, juxta il-
lud: multitudinis credentium erat cor unum et anima una. Nos autem
sacro et universalí Concilio approbante, credimus et confitemur cum-
Petro, quod una quædam res est, incomprehensibilis quidem et in-
æstimabilis, quæ veraciter est Pater et Filius et Spiritus sanctus, tres si-*

mul personæ, ac singulatim quælibet earumdem; et ideo in Deo Trinitas est solummodo, non quaternitas, quia quælibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina, quæ sola est universorum principium, præter quam aliud inveniri non potest; et illa res non est generans, neque genita, neque procedens; sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, et Spiritus qui procedit; ut distinctio sit in personis et unitas in natura. Licet igitur alius sit Pater, aut Filius, aut Spiritus sanctus, non tamen aliud, sed id, quod est Pater, est Filius, et Spiritus sanctus id est omnino, ut secundum Orthodoxam et Catholicam fidem et consubstantiales esse credantur. Pater enim ab æterno Filium generando suam substantiam ei dedit, juxta quod ipse testatur: Pater quod dedit mihi majus omnibus est; ac dici non potest, quod partem suæ substantiæ illi dederit et partem retinuerit sibi, cum substantia Patris indivisibilis sit, utpote simplex omnino. Sed nec dici potest, quod Pater in Filium transtulit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam Filio, quod non retinuerit eam sibi, alioquin deseruisset esse substantiæ. Patet ergo, quod sine ulla diminutione, Filius nascendo substantiam Patris accipit, et ita Pater et Filius habeant eamdem substantiam, et sic eadem res est Pater et Filius et Spiritus sanctus ab utroque procedens.

Concilium Lugdunense. — ANNO Christi 1271. Michael *Paleologus* Græcorum Imperator metuens sibi oppido a *Carolo Siciliæ* et *Neapolis* Rege, cui *Baldwinus* secundus Latinorum Orientis Imperator filiam desponderat dote Imperii Constantinopolitani, si eo illius ope potiretur, inter alia præsidia regni tuendi, adhibuit religionem, et ad *Gregorium X* tum recens electum Pontificem legatos misit de ineunda Orientalium cum Occidentalibus Romanis concordia, modo is a se Caroli expeditionem averteret. *Gregoriūs* avide amplexus oblatum et ipse Constantinopolim ad Paleologum Imperatorem Legatos suos vicissim, Fratrem *Hieronymum ab Asculo*, qui postea Cardinalis Romanæ Ecclesiæ et denique ejusdem summus Pontifex fuit, Fratrem *Remundum Berengarii*, Fratrem *Bonagratiam Dalmatam* et Fratrem *Bonaventuram Mugellitanum*, omnes quatuor Seraphici Ordinis Sancti Patri Nostri Francisci professores, destinavit. Qui cum pro voto negotium confecissent persuasa Græcis concordia et ductis secum ad Pontificis pedes proceribus aliquot Græcorum, *Gregorius Lugduni Concilium Generale* celebravit anno 1274. in quo ad mentem ipsius et Concilii definitionem, Græci fidei Catholicæ professionem emiserunt in hac forma: *Ego Gregorius Acropolita et magnus Logotheta, Nuntius Domini nostri magni Imperatoris Græcorum Michaelis Angeli, Ducas Comneni, Paleologi, habens ab eo sufficiens ad infrascripta mandatum, omne schisma prorsus abjuro et subscriptam fidei veritatem, prout plane lecta est et fideliter exposita, nomine dicti Domini nostri, veram, sanctam, Catholicam et Orthodoxam fidem esse cognosco, eam accepto et corde et ore profiteor: ipsamque, prout eam veraciter tenet, fideliter docet et prædicat sacrosancta Romana Ecclesia, ipsam inviolabiliter observaturum, nec ab ea ullo unquam tempore recessurum, quoquo modo deviaturum, vel discrepaturum promitto. Primatum quoque ipsius sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, prout in præmissa serie continetur, ad*

*ipsius Ecclesiae obedientiam, nomine ipsius et meo, spontaneus veniens, pro ipso et pro me fateor, recognosco, accepto et sponte suscipio, et ipsum omnia præmissa, tam circa fidei veritatem, quam circa ejusdem Ecclesiae primatum et ipsorum recognitionem, acceptationem, susceptionem, observantiam et perseverantiam facturum, præstito in animam ipsius et meam corporaliter juramento promitto et confirmo: sic ipsum et me Deus adjuvet et hæc SS. Evangelia. Ad eum modum Gregorius pro Michaele juravit. Ex eadem formula alius Nuncius, pro Andronico et reliquis Græcis, præcipue vero pro Metropolitis professus est. Sex enim et viginti Metropoles, (si ejusdem Andronici litteris fidem adhibere par est), Catholicæ fidei sacris sanctionibus obtemperaturas et primatum Romanæ Ecclesiae agnitus se promittebant. Quantum ad professionem fidei attinet, eam hunc in modum contra errores Græcorum Patres, in primis Pontifex præscripserunt: *Fideli, ac derota professione fatemur, quod Spiritus sanctus æternaliter ex Patre et Filio, non tamquam ex duobus principiis, sed tamquam ex uno principio, non duabus spirationibus, sed una spiratione procedit. Hoc professa est hactenus, hoc prædicavit et docuit, hoc firmiter tenet et prædicat et profitetur et docet sacrosancta Romana Ecclesia, mater omnium fidelium et magistra. Hoe habet Orthodoxorum PP. atque Doctorum, Latinorum pariter et Græcorum incommutabilis et vera sententia.* Sed quia nonnulli propter irrefragabilis præmissæ veritatis ignorantiam in errores varios prolapsi sunt: nos hujusmodi erroribus riam præcludere cupientes, hoc sacro approbante Concilio damnamus et reprobamus omnes, qui negare præsumperint, æternaliter Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere, sive etiam ausu temerario asserere, quod Spiritus sanctus ex Patre et Filio tamquam ex duobus principiis et non tamquam ex uno procedat. Sancitis iis, quæ ad fidei confessionem et unitatem Ecclesiae spectabant. Orientales sacris, Pontifice in Ecclesia operante, assistentes, symbolum fidei cum additione: *Qui ex Patre, Filioque procedit, in confirmationem omnium, que coram Patrum consessu dixerant et subscripserant, maxima totius Ecclesiae exultatione deecantarunt et ex manu summi Pontificis sacram synaxim suscepserunt. Multo tamen uberioris idipsum continet in litteris ipsius Paleologi, quas ad Pontificem predictos instituti Franciscani Apostolicæ sedis Nuntios transmisit.**

Concilium Florentinum. — Ita loquor, (inquit Baronius noster) aliorum phrasi magis, quam meo sensu: cæterum enim *Ferrariense* est Concilium, tam auspicis et inductione, quam sessionum multitudine: quæ cum in toto fuerint 26. sed *Ferrariæ* habitæ harum sunt 15. ubi etiam indicta et cœpta est *Synodus Florentiæ* solummodo 10. ubi dumtaxat desit. Adfuit ei Joannes *Paleologus* Imperator Orientis; præfuit *Eugenius IV.* Papa anno 1438. Et quamquam in eo actum sit de pluribus et quidem gravissimis causis, summa potestate Papæ, Purgatorio, Consecratione *in et absque f. rmento*, tamen princeps articulus et qui plurimis, ac maximis, examine, mora, dissidio constitutit Concilio, fuit ille de processione Spiritus sancti a Filio; negantibus Græcis, quæ erat ipsorum levitas, ne dicam pertinacia, postquam de hac inter ipsos et Latinos jam conventum esset in Conciliis *Lugdunensi*, *Barensi*, etc. Ego doctrinam fidei hujus Concilii proferam paulo aliter,

ac quidam alii ex Theologis etiam non malæ notæ; imprimis enim teneo non nimis ex fide referri, quod in eo convenienter utraque Ecclesia, ut Græci more suo dicerent Spiritum sanctum a Patre per Filium procedere: nam definitio Concilii recepta est ab utrisque et in ea expresse asseritur Spiritum sanctum a Patre, Filioque procedere. Præterea vero, ut appareat, qua fide citetur hoc Concilium in præsenti materia, maxime ab adversariis Theologiæ Subtilis, qui flores pro fructibus vendunt et velitationes militum jactant pro victoria ac triumpho, dabo doctrinam omnem hujus Concilii seorsim; primo per partes: deinde conjunctim, cum utraque pars esset *labii unius et sermonum eorumdem*.

— **Confessio Latinorum.** Igitur post longum examen et acre dissidium partium sess. 25. et ultima Florentiæ, Latini, contendentibus Græcis, sententiam suam litteris mandaverunt in hunc modum: *Quoniam Græci nos calumniantur, ac nobis objiciunt, duo principia, vel duas causas in sancta et consubstantiali Trinitate ponere, idcirco professionem nostram his litteris mandamus: Credimus in unum Deum Patrem et in unum Filium unigenitum et ex Patre natum: et in unum Spiritum sanctum ex Patre quidem habentem essentiam, quemadmodum etiam Filius, verum ex Filio quoque procedentem, quandoquidem Patrem unicam filii, sanctique Spiritus causam profitemur; illius quidem per generationem, hujus vero per processionem.* Porro autem ne identitatem, conjunctionemque dirinæ substantiæ distribuere, ac ipsam eamdem substantiam re, non autem sola ratione, ab hypostasibus et personis differre, credere videamur: necnon, ne quispiam credendo sanctum Spiritum ex solo Patre procedere, tres in partes unicam illam divinam substantiam dividi mente concipiat, idcirco verbum ex Filioque necessarium in symbolo duximus esse, profitentes sanctum Spiritum ex Patre, Filioque, tamquam ab unico principio procedere.

— **Confessio Græcorum.** Supradictas litteras cum Græci accepissent, toto bido attentissime expenderunt: dumque nollent ulla ratione concedere, quod Filius Spiritus sancti causa esset, ipsi quoque sententiam suam litteris commissam ad Latinos hoc tenore transmiserunt: *Cum Latini profiteantur, Patrem unicam Filii, sanctique Spiritus causam esse, ac a nobis contendant, ut nostram sententiam, quidquid hac in re sentiamus, nostris litteris declaremus, idcirco Patrem, Filii, sanctique Spiritus fontem et radicem, Filium vero et S. Spiritum, secundum primam Ecumenicam Synodus et magnum Basilium et Cyrilum, divina germina profitemur esse, necnon Spiritum a Filio scaturire, hauriri, prodi, emitti, ac profundri.* Ex quibus (inquit Baronius) eccl. vident, frustra et quasi temere torqueri a quibusdam tamquam definitionem Concilii sententias has, ut cum contendunt essentiam divinam à personis non distingui formaliter, sive ex natura rei, sed sola ratione: vel cum pari impetu exigunt sibi concedi, quod Spiritus S. non distingueretur a Filio, si ab eo non procederet. Nam, ut demus ista omnia hic haberri, non faciunt fidem, quia non sunt Concilii definitiones: sed sententiæ partium hinc inde explicatae. Apparet ergo, quam parum in fonte prospiciant quidam contenti sola aura et ratione Concilii, non attento ubi allegata habeantur, in disputatione an in definitione, quæ hujusmodi est:

BULLA DEFINITIVA EUGENII

IN CONCILIO FLORENTINO.

Eugenius Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Lætentur cœli et exultet terra, sublatus est enim de medio paries, qui Occidentalem, Orientalemque Ecclesiam dividebat, et pax, atque concordia rediit, illo angulari lapide Christo, qui fecit utraque unum, vinculo fortissimo charitatis et pacis, utrumque jungente parietem et perpetuae unitatis fædere copulante, ac continente, postque longam mœroris nebulam et dissidii diuturni atram, ingratamque caliginem serenum omnibus unionis optatæ jubat illuxit. Gaudeat et mater Ecclesia, quæ filios suos hactenus invicem dissidentes, jam videt in unitatem, pacemque rediisse, et quæ antea in eorum separatione amarissime flebat, ex ipsorum modo concordia cum ineffabili gaudio Omnipotenti Deo gratias referat. Cuncti gratularentur fideles ubique per Orbem, et qui Christiano censemur nomine matri Catholicæ Ecclesiæ collætentur. Ecce enim Occidentales Orientalesque Patres, post longissimum dissensionis et discordiæ tempus, se maris ac terræ periculis exponentes, omnibusque superatis laboribus, ad sacrum Ecumenicum Concilium desiderio sacratissimæ unionis et antique charitatis redintegranda gratia, læti, alacresque convenierunt, et intentione sua nequaquam frustrati sunt: post longam enim, laboriosamque indaginem, tandem Spiritus S. clementia ipsam optatissimam sanctissimamque unionem consecuti sunt. In nomine igitur sanctissimæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus S., hoc sacro universali approbante Florentino Concilio, definimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur, ac suscipiatur, siveque omnes profiteantur, quia Spiritus S. ex Patre, Filioque æternaliter est, et essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque æternaliter, tamquam ab uno principio et unica spiratione procedit: declarantes, quod id, quod sancti Doctores et Patres dicunt ex Patre per Filium procedere Spiritum S. ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur Filium quoque esse, secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium substantiæ Spiritus S. sicut et Patrem. Et quoniam omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit præter esse Patrem, hoc ipsum, quod Spiritus S. procedit ex Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet; a quo æternaliter etiam genitus est. Definimus insuper explicationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarandæ gratia et imminente tunc necessitate, licite, ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam. Quæ confessio celebris Concilii, græcis ac latinis litteris uno eodemque folio sic descripta est, ut in parte dextra latine Occidentalium Patrum subscriptionibus, ac summi Pontificis sigillo; ab altera vero parte græce cum Græcorum item subscriptionibus et ipsius Imperatoris sigillo legerentur.

CONCILIA PROVINCIALIA.

Toletanum I. — *Christi anno 405. Innocentii Papæ anno 4., Honorio et Areadio Imperatoribus, Stilicone Consule secundum, Toleti in Hispania Tarragonensi celebratum Concilium 19. Episcoporum, qui pleraque ad disciplinam Ecclesiasticam spectantia statuerunt 20. capitibus comprehensa. Vigesimo autem primo Canonem fidei Catholicæ, ex cuius titulo intelliges ambiguum esse, quod hic posui de tempore et Principiis, tam Ecclesiasticis, quam sacerdotalibus, sub quibus celebratum est, de quo videri possunt Ambrosius Morales et Joannes Mariana, ac post utrumque Cardin. Baronius tom. 5. Sed quidquid demum de his, hoc tenore ibi ponitur — Symbolum Toletanum: Credimus in unum verum Deum, Patrem omnipotentem et Filium et Spiritum sanctum, visibilium et invisibilium factorem: per quem omnia facta sunt in cœlo et in terra: unum Deum et unam esse divinæ substantię Trinitatem. Patrem autem non esse Filium ipsum, sed habere Filium, qui Pater non sit, Filium non esse Patrem, sed Dei Filium de Patris esse natura. Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre, Filioque procedens. Est ergo ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus Paracletus, sed a Patre, Filioque procedens. Pater est cuius vox hæc audita est de cœlis: hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite: Filius est, qui ait: ego a Patre exivi et a Deo veni in hunc mundum; Paracletus est Spiritus, de quo Filius ait: nisi ego abiero ad Patrem, Paracletus non veniet. Hanc Trinitatem personis distinctam, substantia unitam, virtute et potestate et majestate indivisibilem, indifferentem; præter hanc nullam credimus Divinam esse naturam, vel Angeli, vel Spiritus, vel virtutis alicujus, quæ Deus credatur.*

Concilium Toletanum III. (Nationale). — Non enim ex unius Provinciæ Episcopis, sed etiam ex totius Hispaniæ congregatum est: imo et Gallie Narbonensis, ut ex Episcoporum subscriptiōnibus apparet: incidit autem in annum Domini 589., Pelagii Papæ 32., Mauritii Imperatoris 4., Reccaredi etiam Regis 4., sub quo post martyrium Sancti Hermenegildi fratris ejus natu majoris, gens Gothorum ab Arianismo conversa est ad fidem Catholicam, quod etiam de seipsis Episcopi patentur, qui fidem suam in hoc verborum tenore ibidem satis clare sunt attestati; inquiunt enim: *omnis ergo, qui fidem et communionem ab Ario venientem et usque ad nos retentam, adhuc tenere desiderat et de tota cordis intentione non damnat, anathema sit. Quicumque Filium Dei, Dominum Jesum negaverit a paterna substantia sine initio genitum et aequalē Patri esse, vel consubstantialem, anathema sit. Quicumque Spiritum sanctum non crediderit a Patre et Filio procedere, eumque non dixerit coæternum esse Patri et Filio et coessentialē, anathema sit. Quicumque in Patre et Filio et Spiritu sancto et personas non distinguit, et unius divinitatis substantiam non agnoscit, anathema sit. Quicumque Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum et Spiritum sanctum juxta Deitatem esse Patre minorem assuererit et gradibus separaverit, creaturamque esse dixerit, anathema*

sit. Quicumque Patrem et Filium et Spiritum sanctum unius substantiæ, omnipotentiae et cæternitatis esse non crediderit, anathema sit. Quicumque nescire Filium Dei, quod Deus Pater sciat, dixerit, anathema sit. Quicumque initium Filio Dei et Spiritui sancto deputaverit, anathema sit. Quicumque Filium Dei secundum Divinitatem suam, visibilem, aut passibilem ausus fuerit proferre, anathema sit. Quicumque Spiritum sanctum sicut Patrem et Filium, verum Deum et omnipotentem esse non credit, anathema sit. Quicumque alibi fidem et communionem Catholicam, præterquam in Ecclesia universali, quam Nicæni et Constantinopolitani et primi Ephesini et Chalcedonensis Concilii decreta tenent pariter et honorant, anathema sit. Quicumque Patrem et Filium et Spiritum sanctum honore et gloria et Divinitate separat, aut disjungit, anathema sit. Quicumque Filium Dei et Spiritum sanctum cum Patre non crediderit esse glorificandos et honorandos, anathema sit.

Concilium Toletanum IV. — Similiter ab omnibus Episcopis Hispaniæ et aliis Galliæ Narbonensis celebratum est (proinde a Patribus in eo collectis generale appellatum) anno Christi 633., Honorii Papæ 8., Heraclii Imperatoris 24., Sisenandi Regis 4., Episcopis⁷⁰ præsidente Sancto Isidoro Episcopo Hispalensi. In eo præter alia de fide Catholica hæc constituta sunt: *Secundum divinas Scripturas et doctrinam, quam a sanctis Patribus accepimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum unius Deitatis, atque substantiæ confitemur. In personarum diversitate Trinitatem credentes, in divinitate unitatem prædicantes: nec personas confundimus, nec substantiam separamus. Patrem a nullo factum, vel genitum dicimus; Filium a Patre non factum, sed genitum asserimus. Spiritum vero sanctum, nec creatum, nec genitum, sed procedentem ex Patre, Filioque profitemur. Ipsum autem Dominum Iesum Christum, Dei Filium et Creatorem omnium ex substantia Patris ante sœcula genitum, descendisse ultimo tempore pro redemptione mundi a Patre, qui numquam desinit esse cum Patre. Incarnatus est enim ex Spiritu sancto et gloriosa sancta Dei genitrice Virgine Maria, et natus ex ipsa, solus idem Dominus Jesus Christus, unus in sancta Trinitate, anima et carne perfectus sine peccato suscipiens hominem, manens quod erat, et assumens quod non erat: æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem, habens in una persona duarum naturarum proprietatem. Naturæ enim in illo ducet Deus et homo. Non autem duo filii et duo Dii, sed idem una persona in utraque natura.*

Concilium Toletanum VIII. — Celebratum est in eadem urbe anno Christi 653., Martini Papæ 5., Constantis Imperatoris 12., Reccesnunthi Regis Hispan. 5., æra 691. Interfuerunt Episcopi 52., Abbes 22., Vicarii Episcoporum absentium 10. Cætera alio: *huc spectat sequens fidei confessio.—Symbolum Concilii: Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium conditorem. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum et ex Patre natum ante omnia sœcula, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum non factum, homousion Patri, hoc est ejusdem cum Patre substantiæ, per quem om-*

nia facta sunt, quæ in cælo et in terra. Qui propter nostram salutem descendit de cælis, et incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine, homo factus; et passus sub Pontio Pilato, ac sepultus, tertia die resurrexit. Ascendit in cælos, sedet ad dexteram Patris, inde venturus est in gloria judicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Credimus et in Spiritum sanctum vivificatorem, ex Patre et Filio procedentem, cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum, qui locutus est per prophetas. Et unam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum. Expectamus resurrectionem mortuorum et vitam futuri sæculi. Amen.

Concilium Toletanum XI. — Dignum in quo hie Synodorum census desinat, propter egregiam fidei confessionem, quam hic subnectam et hodie usque Scholastici Doctores in veneratione et usu habent. Habitum est anno salutis 675., Adeodati Papæ VII, Constant. Pogon. Imp. 8., æra 713. Statuit nonnulla; sed plura docuit celeberrimo hoc Symbolo, quod non modo fidem Trinitatis, sed quasi ejus commentarium continet. — **Symbolum Concilii:** « Confitemur et credimus, sanctam, atque ineffabilem Trinitatem, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum Deum naturaliter esse, unius substantiæ, unius naturæ, unius quoque majestatis, atque virtutis. Et Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur. Ipse enim a nullo originem ducit, ex quo Filius nativitatem, Spiritus S. processionem accepit. Fons ergo et origo totius Divinitatis, ipse est: ipse quoque Pater essentia quidem ineffabilis, substantiæ suæ Filium ineffabiliter genuit: nec tamen aliud, quam quod ipse est, genuit, Deus Deum, lux lucem. *Ab ipso, ergo, est omnis paternitas in cælo et in terra.* Filium quoque de substantia Patris sine initio ante sæcula natum, nec tamen factum esse fatemur: quia nec Pater sine Filio, nec Filius sine Patre aliquando extitit. Et tamen non ut Filius de Patre, ita Pater de Filio, quia non Pater a Filio, sed Filius a Patre generationem accepit. Filius ergo Deus de Patre, Pater autem Deus, sed non de Filio. Ille autem Filius Patris et Deus de Patre: æqualis tamen per omnia Filius Deo Patri, quia nec nasci cœpit aliquando, nec desiit. Hic etiam unius cum Patre substantiæ creditur, propter quod et homousios Patri dicitur, hoc est unius cum Patre substantiæ; οὐδὲ enim Græce unum, οὐσία vero substantia dicitur: quod utrumque conjunctim sonat, una substantia. Nec enim de nihilo, neque de alia aliqua substantia, sed de Patris utero, idest, de substantia ejus, idem Filius genitus, vel natus esse credendus est. Semipaternus quoque est Dei Filius, quoniam si Pater semper fuit, semper habuit Filium cuius Pater esset, et ob hoc Filium de Patre natum sine initio confitemur: nec enim cumdem Filium Dei, pro eo quod de Patre sit genitus, deseretur naturæ portiunculam nominamus: sed perfectum Patrem, perfectum Filium, sine imminutione, sine defectione genuisse asserimus: quia solius Divinitatis est inæqualem Filium non habere. Hinc etiam Filius Dei, natura est Filius, non adoptione, quem Deus Pater, nec voluntate, nec necessitate genuisse credendus est, quia nulla in Deo necessitas eadit, nec voluntas sapientiam prævenit. Spiritum quoque sanctum, qui est tertia in Tri-

« nitate persona, unum, atque aequalem cum Deo Patre et Filio credimus
 « esse Deum, unius substantiae, unius quoque esse naturae: non ta-
 « men genitum, vel creatum, sed ab utrisque procedentem, amborum
 « esse Spiritum. Hic etiam Spiritus S. nec ingenitus, nec genitus cre-
 « ditur: ne aut si ingenitum dixerimus, duos patres dicamus; aut si
 « genitum, duos filios praedicare monstremur, qui tamen nec Patris
 « tantum, nec Filii tantum, sed simul Patris et Filii Spiritus dicitur. Nec
 « enim de Patre procedit in Filium, vel de Filio procedit ad sanctifi-
 « candam creaturam, sed simul ab utrisque processisse monstratur,
 « quia charitas, sive sanctitas amborum esse agnoscitur. Hic ergo Spi-
 « ritus sanctus missus ab utrisque creditur, sed minor Patre et Filio
 « non habetur: sicut Filius, propter assumptam carnem, minorem se
 « Patre et Spiritu S. esse testatur. — Hac est sanctae Trinitatis re-
 « lata narratio, quae non triplex, sed Trinitas et dici et credi potest.
 « Nec recte dici potest, ut in uno Deo sit Trinitas, sed unus Deus
 « Trinitas. In relativis vero personarum nominibus Pater ad Filium,
 « Filius ad Patrem, Spiritus S. ad utrosque refertur, quae cum rela-
 « tive tres personae dicantur, una tamen naturalis substantia creditur.
 « Nec sicut tres personas, ita tres substantias praedicamus: sed unam
 « substantiam, tres autem personas. Quod enim Pater est, non ad se,
 « sed ad Filium est; et quod Filius est, non ad se, sed ad Patrem est.
 « Similiter et Spiritus S. non ad se, sed ad Patrem et Filium relative
 « refertur, in eo quod Spiritus Patris et Filii praedicatur. Item cum
 « dicimus, Deus, non ad aliquid dicitur, sicut Pater ad Filium et Fi-
 « lius ad Patrem, et Spiritus S. ad Patrem et Filium, sed ad se spe-
 « cialiter Deus dicitur. Nam si de singulis personis interrogemur, Deum
 « necesse esse fateamur. Deus ergo Pater, Deus Filius, Deus Spiritus S.
 « singulariter dicitur; nec tamen tres dii, sed unus est Deus. Item
 « et Pater omnipotens et Filius omnipotens et Spiritus S. omnipotens
 « singulariter dicitur, nec tamen tres omnipotentes, sed unus omniipo-
 « tens, sicut et unum lumen, unumque principium praedicatur. Sin-
 « gulariter ergo unaquaque persona unus Deus confitetur et creditur,
 « una illis et indivisa, atque aequalis Deitas, majestas, atque potestas.
 « Nec minoratur in singulis, nec augetur in tribus; quia nec minus
 « aliquid habet, cum unaquaque persona Deus singulariter dicitur:
 « nec amplius, cum totae tres personae unus Deus enuntiantur. Hac
 « ergo S. Trinitas, quae unus et verus est Deus, non recedit a numero,
 « nec capitur numero, in relatione enim personarum numerus cerni-
 « tur, in divinitatis vero substantia, quid enumeratum sit, non com-
 « prehenditur. Ergo hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem
 « sunt; et in hoc numero carent, quod in se sunt, nam ita sanctae
 « huic Trinitati unum naturale convenit nomen, ut tribus personis
 « non possit esse plurale ».

Concilium Anglicanum. — QUADRIENNIO post praecedens XI
 et ultimum Toletanum, hoc est anno 679. celebratum est in *Anglia*
 aliud a Venerabili viro *Theodoro Britanniæ Archiepiscopo*, (ut refert
 Beda in *historia Anglorum*) una cum eo sedentibus cæteris Episcopis
 Britanniæ insulæ, præpositis sacrosanctis *Evangeliis*, etc., quorum con-
 fessio hæc est: *Credimus constanter et confitemur, secundum sanctos*
Patres, proprie et veraciter Patrem et Filium et Spiritum sanctum

Trinitatem et in unitate consubstantialem et unitatem in Trinitate, hoc est, unum Deum in tribus subsistentiis, vel personis consubstantialibus, æqualis gloriæ et honoris. Et post multa hujusmodi, quæ ad rectæ fidei confessionem pertinebant, hoc quoque sancta Synodus suis litteris addit: *Suscipimus sanctas et universales Synodos, beatorum et Deo acceptibilium Patrum, idest, qui in Nicæa congregati fuerunt 318. contra Arium impiissimum et ejusdem dogmata; et in Constantinopoli 150. contra vesaniam Macedonii et Eudoxii et eorum dogmata: et in Ephesino primo 200. contra nequissimum Nestorium et ejus dogmata: et in Chalcedone 630. contra Euthychen et Nestorium et eorum dogmata: et iterum in Constantinopoli quinto congregati sunt Concilio, in tempore Justiniani junioris, contra Theodorum et Theodoreum et eorum dogmata contra Cyrillum.* Et paulo post: *et Synodum, quæ facta est in urbe Roma, in tempore Martini Papæ beatissimi, Indictione 8. imperante Constantino piissimo, anno 9. suscipimus et glorificamus Dominum nostrum Jesum Christum, sicut isti glorifieaverunt, nihil addentes, vel subtrahentes.* Et anathematizamus corde et ore, quos anathematizaverunt: *et quos susceperunt suscipimus, glorificantes Deum Patrem sine initio, et Filium ejus unigenitum ex Patre generatum ante saecula, et Spiritum Sanct. procedentem ex Patre et Filio inenarrabiliter.* Hæc illi, in quibus nota dignum est hunc Archiepiscopum et Concilii præsidem, qui tam asseveranter pronuntiavit Spiritum Sanc. a Patre, Filioque procedere, idque secundum mentem et fidem SS. Patrum et Synodorum, Græcum fuisse, ad majorem eorum pudorem, qui deinde illud negare ausi sunt et oppositum prædicant a Patribus sibi traditum, quum ille propior antiquis, tam Græcis, quam Latinis, utrosque pro hoc citando produxerit.

Concilium Gentiliacum. — Ne quid in hoc genere indicatum dimittam, statui etiam hanc qualemcumque Synodum succenturiare; ex parte enim egit de Spiritus Sancti processione, ut referunt *Ado et Abbas Vespicensis.* Coactum quidem videtur primario ad decidendam causam de cultu sacrarum imaginum: at enim hi ambo sunt cognati errores et Græcis etiam familiares, maxime tempore Concilii, quod incidit in annum Domini 767. Factum est olim occasione cujusdam legationis *Constantini Copronymi* Græcorum Imperatoris ad *Pipinum Galliarum Regem*: cum autem Constantinus esset iconoclaus acer et jam exisset ab eo edictum contra sacras Imagines, ob quod ille male audiit apud Orthodoxos, videtur voluisse hac legatione famam suam apud Pipinum recuperare, eo item arguento usus, quod si ipse errasset in impugnandis imaginibus, tale etiam Latini peccassent in additamento *Filioque*. Quamobrem Concilium coactum est pro hoc etiam articulo processionis Spiritus Sancti a Patre, Filioque, decidendo; nec dubium quin ad eum assertive responderit, licet Acta Concilii non existant. Nam et de imaginibus contra Constantinum sic decisum est, ut colligi videtur ex Synodo Rom. sub Stephano Papa. — Referre possem alias Synodos, in quibus recta, ac sancta de divina Trinitate fides nedum expresse tradita, sed et lucide, ac clare expressa fuit, si per alios assumptos labores liceret; sed quoniam per tempus et otium non juvat, idecirco, Lector, hæc ex nostro Baronio excerpta et ob tuam gratiam hic inserta tibi sufficiant.

DISPUTATIO PRIMA.

DE EXISTENTIA, ORIGINE ET PRINCIPIIS DIVINARUM PERSONARUM.

*Varie Diabolus emulatus est veritatem; affectarit illam aliquando defendendo concutere, inquiebat Tertullianus initio libri adversus Prae-
xeam: et revera quidem; hoc enim, etsi tacerent cætera, satis super-
que probaret adorandum Trinitatis mysterium, quod astutissimus ille
Divinitatis æmulus quibus potuit armis impugnavit, ut illius fidem,
ac lucem erroris caligine infusearet et extingueret. Quocirca operæ
premium est tanti mysterii explanationem auspicari ab ipsa divinarum
Personarum existentia, origine et principiis productivis. Quod utique
tribus in sequentibus Articulis suscipio evulgandum.*

ARTICULUS PRIMUS.

DE EXISTENTIA TRIUM DIVINARUM PERSONARUM IN UNITATE ESSENTIÆ.

QUADRUPLEX hominum status circa divinæ Trinitatis existentiam
cœcutit et titubat, nimirum Judæi, Gentiles, Hæretici, et Catholici ru-
des, ac ignari. Judæi illud mysterium omnino respuunt, quod in Seri-
ptura sacra exaratum non advertant: gentiles vero deprædicant, quod
naturali rationi repugnare censeant: hæretici autem plurimi idecirco
impugnant, quod illud capere velint, nec valeant. Catholici denique
nonnulli detrectant, quod quid de tanto mysterio credendum, dicen-
dumque sit, vix norint. Quapropter censui quatuor e limine discutien-
das esse sequentes Quæstiones, ut omnibus ipsis tenebrionibus divinæ
veritatis lux affulgeat.

QUESTIO PRIMA.

AN ET QUOMODO TRINITAS ET EQUALITAS PERSONARUM IN UNITATE DIVINÆ ESSENTIÆ PROBARI POSSIT ADVER- SUS JUDÆOS.

NOTANDUM 1. Veritatem Catholicam de mysterio Trinitatis tribus
maxime Capitibus contineri, videlicet in unitate Essentiæ, Personarum
distinctione, et omnimoda æqualitate. Unitatem Essentiæ impugnarunt
Gentiles Philosophi, propterea quod hæc adversari videatur omnibus
naturalis discursus principiis, necnon et ipsi rationis dictamini: per-
sonarum diversitatem et realem distinctionem idecirco respuerunt
Judæi, quod ipsa Deitatis multiplicationem inducere videretur, plu-
resque Deos inferre. Denique Personarum æqualitatem Hæretici varii
ideo fuerunt insectati, quod eam cum processione unius ab alia con-

ciliare non possent. Philosophos et Hæreticos impugnabimus in sequentibus: nunc cum Judæis est pugnandum.

NOTANDUM 2. Triplex solito affulgere lumen, quo veritas aliqua detegi possit et firmari, nempe Demonstrationem, Auctoritatem et Suationem. Demonstratio scientiam, auctoritas fidem, et suasio opinionem necnon et credulitatem generat. Demonstratio principiis evidenter notis; auctoritas dignitate et probitate dicentis; suasio denique conjecturis et rationibus ac similitudinibus nititur et firmatur. Demonstratio tota naturalis est; auctoritas supernaturalis, maxime circa veritates preternaturales manifestandas; suasio denique partim naturali medio, partim supernaturali confici potest. Demonstratione opus est ad convincendos Philosophos: suacione ad alliciendos et inducendos rudes et ignaros: auctoritate denique ad Judæos et Hæreticos de veritatibus fidei persuadendos. An autem hoc triplex lumen affulgeat in probando divinæ Trinitatis mysterio, determinandum est in sequentibus. Hac autem in Quæstione maxime contra Judæos et Hæreticos divina Scripturarum auctoritate pugnandum est.

NOTANDUM 3. Veritates divinas duplii maxime ex fonte esse hau riendas, nempe ex Scriptura sacra, et constanti firmaque traditione; Scriptura namque armarium est et musæum, quibus divinæ veritates continentur nedum sed etiam propugnantur: unde S. Paulus 2. ad Timot. eum 3. *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus:* hæc autem duplii Testamento distribuitur, Veteri nempe et Novo. Ex hoc itaque duplii divinæ veritatis promptuario, necnon et constanti Synagogæ et Ecclesiæ Doctorum traditione, Trinitatis personarum in unitate essentiæ fides est stabienda.

Conclusio prima. — NON OBSCURE DIVINÆ TRINITATIS MYSTERIUM EX VETERI TESTAMENTO ADVERSUS JUDÆOS COLLIGITUR ET PROBATUR. Hæc est communis inter Doctores Catholicos.

Suadetur primo ex illo celebri Genesis Oraculo 1. cap. ubi Deus rerum omnium conditor, ita loquitur: *faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram:* et post pauca: *formarit igitur Dominus Deus hominem:* et iterum: *creavit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam;* insuper: *faciamus ei adjutorium simile sibi:* ubi verbum *faciamus* et pronomen *nostram*, Personarum multitudinem inducit; essentiæ vero unitatem vocabula *Dominus* et *Deus* designant.

REPONUNT 1. Judæorum moderni Doctores, Deum ita locutum in plurali numero more scilicet Principum et Regum ad ostendendam suam auctoritatem et potentiam. — At id aperte falsum colligitur ex Scriptura ipsa, quæ fere semper, ut recte notat Theodoreetus q. 19. in Genesim, singulari numero utitur, vix vero in plurali sermonem facit, unde plerumque singularem numerum geminat et repetit, ut pluralem exprimat. Oportet ergo hujus inusitati discriminis aliquod esse mysterium: non aliud certe, quam ipsa trium Personarum divinarum significatio, in quarum invocationem per Baptisma aliquando regenerandus erat homo, qui tunc formabatur.

REPOUNUNT 2. Deum prætatis verbis allocutum fuisse Angelos, ut suam operam homini creando navarent, formando scilicet illius corpus, dum ipse animam crearet et vitæ spiritum infunderet. — **Contra:** Scriptura sacra prioribus his Genesis capitibus, quibus continetur et explicatur hominis formatio, eam soli Deo tribuit, affirmando constanter, quod ipse formaverit, creaverit, fecerit hominem: ergo præfatus sermo ad Angelos non dirigitur. *Deinde*, ad eos directus est sermo ille pluralis *faciamus*, ad quorum similitudinem formatus est homo: at homo non est conditus ad imaginem et similitudinem Angelorum, sed ad imaginem et similitudinem solius Dei, ut patet tum cap. 1. *Creavit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam: ad imaginem Dei creavit illum: tum cap. 5. In die, qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum.* Ergo præfatus sermo ad Angelos non est directus, sed tantum ad tres divinas Personas, quarum similitudinem exprimit et refert hominis anima, ut infra patebit.

DENIQUE REPOUNUNT Deum loquentem secum et se ad agendum excitantem dixisse, *faciamus*. — **At inepta prorsus replica:** *Quis enim, inquit S. Basilius Homil. 9. Hexameron, faber, aut cœrarius, aut lignarius, aut certe coriarius sutor solus ipse quidem, nec alio quodam sibi cooperante stipatus; interque sue artis instrumenta desidens: quis, inquam, sibi soli admurmurat dicens: faciamus gladium, aut compingamus aratum; aut conficiamus calcamentum? ac non potius silentio suam, cum libuerit, accommodatam ad artem erequitur operationem?* *Sunt enim insignes profecto nugae unum aliquem inveniri, qui sibi imperet.*

Secundo, personarum divinarum pluralitas colligitur ex illo Genesis. 11. *Venite, descendamus et confundamus ibi linguam eorum: ex quo sancti Patres, Nyssenus lib. De Trin.. Basilius lib. 5. Contra Eunomium, Personarum Trinitatem inferunt; maxime vero Chrysostomus Serm. De Trinit. ubi præfata verba sic ponderat: dicendo, venite pares honore exhortando vocat, neque enim si Angelis imperasset dicere debuit, venite, sed imperando, ite: vide autem obsecro, quomodo Patris vox Filium et Spiritum sanctum vocet, num si ad unum solum hoc dictum esset, debebat dicere veni et descendamus, quia autem dixit, venite, unius est vox ad duos homines æquales.*

Tertio, id ipsum suadent sancti Patres ex illo Genesis 18. ubi dicitur, quod Abrahæ apparuit Dominus, subditur deinde: *apparuerunt ei tres viri stantes prope eum, quos cum vidisset, currit in occursum eorum de ostio Tabernaculi et adoravit in terram et dixit: Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum, etc.* Quibus verbis constat Abrahamum intellectisse Deum in illis tribus sibi apparuisse; ideoque numero singulari ad unum tantum, quasi ad Deum preces direxit: unde S. Augustinus lib. 2. *De Trin.* cap. 12. ait: *Quod tres viri visi sunt, nec quisquam in eis, vel forma, vel ætate, vel potestate major cœteris dictum est: cur non hic accipiamus visibiliter insinuatam per creaturam visibilem Trinitatis æqualitatem, atque in tribus Personis unam, eamdemque substantiam?* Id ipsum expendit S. Cyrillus. Alexandrinus lib. 1. *Contra Julianum circa medium: Tres quidem fuisse, inquit, qui apparuerunt, substitisse aut propriis subsistentiis,*

singulos sermone consubstantialitatis in unum comprehensos, et ita dedita opera colloquia inter se miscuisse.

Quarto probatur ex illo Deuteronomii 6. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est*, in Hebræo autem pro illa voce, *Dominus ponitur nomen Tetragrammaton*, quo designatur Essentiæ divinæ unitas; trina vero repetitio Personarum Trinitatem designat. Id ipsum confirmatur ex illo Ps. 67. *Benedicat nos Deus*, quibus significatur Pater: *Deus noster*, quibus denotatur Filius, qui per incarnationem datus est nobis et noster factus est; *Benedicat nos Deus*, quibus insinuatur Spiritus sanctus: frustranea enim videretur trina repetitio, si mysterium aliquod non involveret, nec aliud certe, quam adorandam Trinitatem Personarum in unitate essentiæ.

Quinto probatur ex illo Psalmi 32. *Verbo Domini Cœli firmati sunt et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*: siquidem per nomen *Domini* designatur *Pater*, qui per Verbum operatur: secunda vero Persona, nempe *Filius* significatur nomine *Verbi*, per quod omnia facta sunt: tertia denique Persona dicitur *Spiritus oris Dei*, seu *Spiritus sanctus*, cui peculiariter appropriatur virtus et perfectio divinorum operum; quoniam vero ipsis divinis Personis eadem assignatur operatio totius universi, manifestatur identitas potentiae, atque divinæ naturæ, ut nedum omnes pene sancti Patres interpretantur, quos in longum refert Ruiz Disp. 36. sessione 5., sed et sapientiores ex Rabbinis, ut probat Galatinus noster lib. 2. *De Arcanis* c. 4.

Sexto probatur divinarum Personarum Trinitas ex illo Trisagio Seraphinorum, qui, ut refert Isaías c. 6. *Clamabant alter ad alterum: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum*: etenim, ut eleganter ponderat S. Ambrosius lib. 2. *De Fide ad Gratianum* cap. 4. *Quid sibi vult sub uno nomine sanctitatis trina repetitio? Si trina repetitio, cur una laudatio? Si una laudatio, cur trina repetitio? Trina repetitio cur, nisi quia Pater et Filius et Spiritus sanctus sanctitate unum sunt?* Non dixit semel, ne *Filiū sequestraret: non bis, ne Spiritum sanctum præteriret: non quater, ne creatureas conjungeret; et ut ostenderet Trinitatis unam esse Deitatem, cum dixisset Sanctus, Sanctus, Sanctus, addidit singulariter, Dominus Deus sabaoth.* Hunc eumdem textum ita pariter interpretati sunt Judæorum Doctores, maxime vero Rabbi Simeon dicens: *Sanctus hic est Pater, Sanctus hic est Filius, Sanctus hic est Spiritus sanctus*, ut refert noster Galatinus laudato loco; subditque eam ob rem veteres Talmudistas statuisse, ut ab unoquoque Judæorum præfatum illud Trisagium ita explanatum, bis saltem in die, mane scilicet et vespere diceretur: unde etiam factum est, ut utraque Ecclesia, tam Græca, quam Latina, illud inter solemnes orationes usurpaverit, ut testatur Antheon Episcopus Assinois, Epistola ad Petrum Antiochenum, quæ ponitur in Coneilio Constantiopolitano sub Felice III in causa Petri Fullonis, qui idecirco refutat hæresim ejusdem Petri, quod præfato Trisagio subjungeret nomen Crucifixi, dicens: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus et immortalis crucifixus*, quo significabat crucifixum, esse Spiritum sanctum, vel aliam quartam Personam divinam.

Denique hæc eadem veritas deducitur ex illo Isaiae 48. *Ex tempore, antequam fieret, ibi eram, et nunc Dominus misit me, et Spiritus*

eius, quod S. Hieronymus ita exponit: quando fiebant omnia a Patre, ipse, scilicet Filius, erat cum eo, cui adgaudebat, qui etiam nunc dixit: Ego, qui semper eram cum Patre et in Patre et sine Patre numquam eram, etiam nunc loquor et juxta fragilitatem carnis assumptæ dico, quod Dominus Deus miserit me et Spiritus ejus: brevique versiculo Trinitatis nobis ostenditur Sacramentum.

Inde patet, quam verissime Christus Dominus Joannis 5. Iudeos alloquens dixerit: *scrutamini Scripturas, illæ enim testimonium perhibent de me:* quibus, nedum se verum esse Messiam designat, sed etiam verum se Dei Filium demonstrat. *Confirmari hæc omnia possent, ex ineffabili nomine Tetragrammaton,* quo passim Scriptura utitur: nam ut observat Galatinus noster 1. 2. cap. 10. *Rabbi Haccados,* scribens mysteria hujus nominis Antonio Consuli urbis Romæ, affirmat illud significare Deum generantem; et quia non potest esse generans sine genito, nec uterque sine amore procedente, idcirco hoc nomine comprehenditur divina Trinitas. Unde vulgo dicitur apud Hebræos *nomen expositum,* explicaturque per duodecim litteras Hebraicas, quæ simul junctæ Latine significant et efficiunt, *Pater, Filius et Spiritus sanctus:* vel dicitur nomen quadraginta duarum literarum, quod idem Rabbi Haccados ita interpretatur: *Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus: Trinitas in unitate et unitas in Trinitate.* Quibus constat, quæ fuerit veterum Rabbinorum de divina Trinitate sententia, quamque longe a suis Patribus exorbitent recentiores Judeorum Doctores, dum huic constantissimæ veritati tanto opere repugnant.

Conclusio secunda. — EADEM DIVINARUM PERSONARUM TRINITAS ET DISTINCTIO, CUM UNITATE NATURÆ SUBSISTENS, COLLIGITUR EX NOVO TESTAMENTO.

Primo quidem ex illo Matth. ultimo, ubi Christus suos delegans Apostolos ait: *ite, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Fili et Spiritus sancti:* quod Oraculum adeo manifeste Trinitatem Personarum in unitate Essentiæ indicat, ut vix quid reponerent Ariani invenire potuerint; non enim solum Pater et Filius et Spiritus sanctus nominantur, ut distinctæ Personæ, sed etiam illis tribuitur unicum Divinitatis nomen et unica virtus et auctoritas assignatur, dum in earum nomine conferendum baptismus præcipitur. Inde Arii sequaces hoc Oraculo pressi, inter baptizandum tacebant, *in nomine,* ut refert S. Athanasius lib. 7. *Ad Theophilum,* dicebantque tantum: *Baptizo te in Patre et Filio et Spiritu sancto, ut significarent tres naturas.*

Secundum testimonium est illud Joannis 5. ubi dicitur, *tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt:* quibus etiam verbis Personarum distinctio cum unitate essentiæ manifeste exprimitur. Quem textum fusius expendemus. q. 5.

Tertium sit, quod de baptismo Christi Domini refertur Math. 3., Lucæ 3. et Marci 1. *Aperti sunt Cœli et vidi Spiritum Dei descendenter sicut columbam, et ecce vox de Cœlo dicens: hic est Filius meus dilectus.* Ubi communiter Ecclesiæ Patres agnoscunt tres Personas ejusdem auctoritatis, videlicet Patrem loquentem, Filium quem alloquitur, et Spiritum sanctum super Christum descendenter, non enim super ipsum descenderet, nisi ejusdem cum Patre et Filio auctoritatis foret.

Quartum profertur ex Joannis c. 10. ubi Christus de seipso loquens ait: *ego et Pater unum sumus*, quibus verbis distinctio Personarum exprimitur dicendo *ego et Pater*, unitas vero essentiae cum additur, *unum sumus*; quod intelligendum esse non de sola unitate affectus, sed de unitate consubstantiali essentiae probant sancti Patres contra Arianos, maxime S. Aug. serm 5. *De verb. Dom.* Quod ait unum audiant Ariani, quod ait sumus, audiant Sabelliani, et nec illi aequalem, nec illi alterum negando sint vani. Unde Tractatu 36. in Joannem ita pulchre ratiocinatur: non dicit Pater ego sum, aut Ego et Pater unum est, sed cum dicit, Ego et Pater unum sumus, utrumque audi, et unum et sumus, et a Charybdi et a Scylla liberaberis, in duobus istis verbis; quod dixit unum, liberat te ab Arrio; quod dixit sumus, liberat te a Sabellio. Si unum, non ergo diversum: si sumus, ergo et Pater et Filius; sumus enim non diceret de uno: sed unum non diceret de diversis.

Quintum proferri potest illud Joannis 14. ubi similiter tres Personae divinae notantur cum dicitur: *ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum*; et infra versu 26. *Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo;* et cap. 15. prope finem: *cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Necessarium enim est realiter distingui Personas, quæ rogat et quæ rogatur, quæ mittit et quæ mittitur, quæ procedit et a qua procedit. Auctoritas autem aequalis, et consequenter substantia eadem Filii et Spiritus sancti notatur, cum uterque dicitur esse Paracletus, et Spiritus sanctus in locum Filii succedere, ut doceat omnem veritatem et cum Discipulis in æternum maneat. Similiter eadem Filii cum Patre auctoritas designatur, cum uterque dicitur mittere Spiritum sanctum: item, quod Pater mittat Spiritum nomine Filii.

Denique proferri potest illud 1. Joannis 4. *De Spiritu suo dedit nobis, et nos vidimus et testificamur, quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi:* neconon et illud ad Titum 3. *Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiae, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum.* Quibus constat et designatur divinarum Personarum Trinitas, altera quæ effudit Spiritum sanctum, altera per quem effudit, altera vero Spiritus sanctus effusus.

Hie non refero quæ hanc adversus veritatem objicere solebant hæretici; ordine namque congruentiori eis faciemus satis, cum hanc eamdem veritatem retexentes, earum Personarum Trinitatem, neconon Divinitatem et aequalitatem sigillatim probabimus. Hæc vero e limine ipso sufficient ad insinuandum et divinis Oraculis stabiliendum augustum Trinitatis mysterium. An autem etiam ratio naturalis illud evincere possit contra Gentiles Philosophos, aperiet sequens Quæstio.

Corolarium. — Ex his patet, quam verissime scripserit S. Aug. Serm. 38. *De Tempore: omnis Scriptura Veteris, ac Novi Testamenti, si catholice intelligatur, hoc insinuat, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus unus sit Deus, ejusdem substantiæ, uniusque essentiæ, atque*

*inseparabilis in Divinitate unitas; hoc tamen inter utrumque Testamentum diserimen intercedit, quod Vetus Personarum Trinitatem in unitate Divinitatis, quibusdam umbris involutam obscurius proposuerit: Novum vero, irradiante Sole justitiae et affulgente Evangelii lumine, has omnes depulit umbras et grande hoc mysterium in apertam lucem deduxit: unde Christus Joannis 16. Discipulos alloquens, dicebat: *venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis.* Hinc S. Cyp. lib. *De Cardinalibus operibus Christi in Prologo De mysterio Trinitatis* ait: *ad hanc rerum adeo profundarum indaginem, nisi incarnati Verbi magisterium accessisset, humana defecissent ingenia, et nescio si et aliqui auderent ad hæc tentanda conatus assurgere.* Concinit S. Greg. lib. 2. *In Ezech. hom. 16. Hæbræorum populus, inquit, mandata Decalogi serrare conatus est: sed tamen de cognitione sanctæ Trinitatis eruditus non est: et quamvis hanc spirituales Patres perfecte cognovissent, multitudo tamen Synagogæ nec invenire mysterium Trinitatis potuit, nec quærere seivit. Superveniente autem gratia omnis fidelis populus unum Deum Trinitatem esse cognovit.* Rationem hujus diseriminis profert Theodor. lib. 2. Ad Græcos, ubi de Hebreis ait: *cum in Aegypto longinquum sane tempus permansissent, multorumque ibi Deorum cultus ritu Aegyptiaco didicissent; sapientissimus Deus nequaquam illis maniferte, aperaque prorsus ratione Trinitatis mysteria tradidit; ne propositam sibi esse Deorum multitudinem arbitrantes, occasionem hanc haberent ad impietatem Aegyptiam declinandi; Trinitatis tamen dogmata, ne tunc quidem venturis in posterum penitus occultarit, in antiquis enim Scripturis perfectioris Theologie materiam, quasi semina quædam dispersit.**

QUÆSTIO SECUNDA.

AN MYSTERIUM TRINITATIS DETEGI ET PROBARi POSSIT RATIONE NATURALI A PHILOSOPHIS.

NOTANDUM 1. Præsentem difficultatem non moveri de inclinatione et nativa capacitate intellectus ad cognoscendum hoc mysterium, unde quaque illius cognitio ingeratur, sive per revelationem, sive per demonstrationem; *certum enim est*, inquit Doctor, quæst. 1. Prol., *quod cum intellectus possibilis, quacumque cognitione naturaliter perficiatur, etiam ad quacumque naturaliter inclinatur; quælibet enim potentia passiva naturali pondere fertur in id, quod sui perfectivum est, adeoque naturaliter intellectus creatus propendet in cognitionem cujusque veritatis, maxime autem veritatis præstantissimæ, qualis est essentiæ divinæ unitas et personarum Trinitas et æqualitas.* Nec etiam præsens movetur quæstio de incompleta et imperfecta horum terminorum Deus et Trinus activa cognitione: constat enim, inquit Doctor, quæst. 14. quodlibetica art. 1. quemlibet creatum intellectum, solo nativo lumine, cognoscere posse Deum, ut primam causam, adeoque unitatem essentiæ posse detegere: insuper attendens ad numerum ternarium, et ad significationem nominis personæ, etiam percipere poterit quid significet Trinitas personarum, dum illam ab aliquo propositam audierit. Sed tota difficultas est, an per innatam intelligendi et discurrendi virtutem possit aliquis Philosophus detegere Trinitatem

Personarum in Deo, sicut cognoscere potest unicum esse Deum per discursum naturalem.

NOTANDUM 2. Revera plures Philosophos aliquam mysterii Trinitatis notitiam adeptos fuisse, ut copiose probant *Justinus martyr* in *Oratione ad Gentes*, *Clemens Alexandrinus* lib. 5. *Stromatum*, *Cyrillus* lib. 1. et 2. *Contra Julianum*, maxime vero *Eugubinus* lib. 1. et 2. *De perenni Philosophia*. Imprimis enim divinus Plato variis locis posuit summum Deum; deinde asserit ab hoc genitam mentem, per quam is alia fabrefecit: tertium denique, quem vocat animam mundi. Unde *Claudianus Mamertinus* apud *Eusebium*, lib. 11. *De Præparatione Evangelica*, de Platone ait: *Qui tantis sæculis ante puerperium Virginis, ante prædicatam summæ Trinitatis in Gentibus unitatem ineffabilem, unum tres in divinitate Personas laudabili ausu, mirabilis ingenio, non imitabili eloquio quæsivit, invenit, prodidit.* Similiter *Mercurium Trismegistum*, idest ter maximum, propius ad Christianam veritatem collimasse refert: siquidem in lib. cui titulus *Pymander*, ait: *Lumen illud ego, mens, Deus hujus sum ante naturam humidam, quæ ex tenebris luxit. Quod autem ex mente humidum verbum Dei Filius est: et infra: mens autem Deus Ambisexus existens ritæ et luminis, ut auctor peperit verbo alteram mentem opificem, quæ Deus ignis est et Spiritus.* Addi potest *Zoroastes Chaldæus*, qui scripsit: *Monas genuit duadem, et in toto mundo lucet Trias;* cui quadrat illud vulgatum Trismegisti: *Monas genuit monadem, et in se suum reflexit amorem:* hinc *S. Aug. lib. 7. Confessionum cap. 9. De Platoniorum libris* ait: *Legi ibi non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multis et multipliciter suaderi rationibus, quod in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Quo autem ex fonte hanc notitiam hauserint isti Philosophi, non levis est apud Theologos controversia hac in Quæstione dirimenda.

NOTANDUM 3. Circa præsentis difficultatis resolutionem, triplicem esse Theologorum sententiam. Quidam enim affirmant Trinitatis mysterium ita humani genii captum exceedere, ut nulla vi naturali possit detegi: imo ipsius notitiæ consequendæ discursus omnia principia ita adversari, ut si quis sola ratione ducatur, illud mysterium omnino impossibile esse judicet. Nonnulli vero, quibus faciem prætulit *Raymundus Lullius*, extreme oppositam viam aggressi affirmant, nedum hoc mysterium rationi naturali non repugnare, sed evidenter per eam demonstrari posse. Raymundus enim in libro, quem vocat *Apostrophem* et in libris *Sententiarum* contendit tria hoc mysterium spectantia naturali lumine posse demonstrari. Primo, quod plures in Deo sint Personæ. Secundo, quod ne: plures, nec pauciores sint quam tres. Tertio, quod hæ tres Personæ sint Pater, Filius et Spiritus sanctus. Notat tamen harum veritatum demonstrationes non esse a priori, nec a posteriori, sed æquiparantiæ: vocat autem demonstrationes æquiparantiæ, quæ nec per causam, nec per effectum, sed ab æqualibus fiunt. Cæteri denique medium, utpote tutiorem sententiam amplexati, docent Trinitatis mysterium nec rationi naturali repugnare, nec per eam posse demonstrari, nec detegi, seclusa divina revelatione, quibuscum sit

Conclusio prima. — NULLUS INTELLECTUS CREATUS, SECLUSA DIVINA REVELATIONE, SIBI COMPARARE POTEST CERTAM ET EVIDENTEM MYSTERII TRINITATIS NOTITIAM. Hæc videtur esse *de Fide*, eam nempe suadent Scripturæ saerae: etenim Matthæi 11. *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis norit, nisi Filius et cui voluerit Filius revelare.* Quod expressius legitur Lucæ 10. *Nemo scit quis sit Filius, nisi Pater, et quis sit Pater, nisi Filius et cui voluerit Filius revelare:* quos contextus profert Nicænum Concilium lib. 2. ad probandum divinæ generationis mysterium esse penetratu impossibile: unde etiam Synodus Antiochena 1. tempore Dionysii Papæ celebrata in professione Fidei ait: *Notionem Dei utcumque mediocrem, si habemus relante Filio ejus sicut ait: nemo novit Patrem, nisi Filius et cui Filius revelaverit, contenti esse debemus.* Cui concinit S. Epiphanius Hæresi 76. dicens: *Omnia prætervolant et excedunt et omnem causam syllogisticam relinquunt doctrinali illi ex divina Scriptura sententiæ, nempe, nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem nisi Filius et cui is revelarit. Revelat autem per Spiritum sanctum, non his qui de ipso per syllogismos ratiocinantur, sed qui in ipsum legitime, ac perfecte credunt.* — Confirmatur ex eodem Matth. c. 16. *Caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus.* Nomine autem carnis et sanguinis non solum comprehenditur et exprimitur omnis cognitio a sensibus emendicata, sed etiam naturæ viribus comparanda, ut intelligit sanctus Cyrillus Alexandrinus in *Oratione de Verbi Incarnatione*, quam habuit in Ephesina Synodo dicens: *In ipsam rem curiosius noli inquirere: non enim per Græcorum sapientiam, aut mundanum sensum percipitur, sed ab utroque est aliena;* Beatus es Simon Barjona, inquit Dominus, quia caro et sanguis, etc., nam *Filius Dei cognitio cœlestis, divinaeque inspirationis donum est.* Confirmari potest etiam illis omnibus Scripturæ locis, quibus prohibemur scrutari profundiora Divinitatis mysteria, cujusmodi est illud Job. 28. *Sapientiam Dei unde invenies? latet enim ab oculis hominum, et in volucribus cœli absconsa est.*

Probatur 2. Auctoritate sanctorum Patrum, maxime vero Dionysii lib. *De divinis nominibus* cap. 13. ubi ait: *Divinitas, quæ omnia superat, Unitatis et Trinitatis nomine celebrata, non est Unitas et Trinitas, a nobis, aut ab aliquo alio eorum quæ sunt, cognita:* rationem eam subjicit quam assignavimus in præfatiuncula. Ipsi alludit sanctus Nazianzenus *Oratione De Theologia* n. 67. ubi *De Deo Trino* sermonem faciens ait: *Ducem potius fidem, quam rationem sequamur, si modo ingenii tui imbecillitatem in propinquioribus didicisti, rationisque id esse cognovisti, ut quænam sint ea, quæ rationis humanae captum excedunt, cognoscas: ne aliqui prorsus terrenus sis, ipsam quoque ignorantiam tuam ignorans.* Unde merito dixit sanctus Hieronymus in proemio lib. 18. in Isaiam: *Trinitatis recta confessio est ignoratio scientiæ; nam, inquit sanctus Hilarius lib. 1. De Trinit., respuit captiosas et inutiles Philosophiæ quæstiones fides constans, neque humanarum ineptiarum fallaciis succumbens spolium se præbet veritas falsitati.* Inde sapienter et doctissime illa verba Joannis cap. 6. *Sunt quidam in vobis, qui non credunt, ponderans sanctus Augustinus, ait Evangelistam non dixisse: sunt quidam in vobis, qui non intelligunt, sed causam dixit, quare non intelligunt: sunt enim quidam in vobis, qui non credunt, et ideo*

non intelligunt, quia non credunt, Propheta enim dicit, nisi credideritis non intelligetis.

Tertio denique hæc ipsa veritas ratione probatur: Omnis notitia certa et evidens alicujus rei paritur per demonstrationem: sed nulla est demonstratio, quæ seclusa revelatione, Trinitatis divinæ notitiam certam et evidentem ingerere possit. *Probatur:* omne medium-demonstrationis vel est causa, vel effectus, vel quid æquivalens; omnis namque demonstratio vel est a priori, vel a posteriori, vel æquiparantiae: sed in rebus naturalibus nullum medium affulget intellectui, cuius ductu possit ad evidentem Trinitatis notitiam ascendere. Primo enim tale medium nequit esse *causa*, cum divina personarum Trinitas omni causa careat, et omnino sit independens a quolibet extrinseco artifice. Neque etiam *effectus*: si quis enim effectus ducere posset in cognitionem Dei Trini, maxime creature quæ cognoscuntur a Deo ipso conditæ: sed creaturarum notitia non potest manu ducere in cognitionem divinæ Trinitatis, quia creature non manant a Deo, quatenus est Trinitas in personis, sed quatenus est unus in essentia: ergo ex creaturarum notitia non possumus cognoscere Trinitatem personarum, sed solum unitatem Deitatis. *Minor probatur:* quia creature emanant ab omnipotentia Dei: et omnipotentia est attributum essentiale et commune Trinitati. — *Deinde* non potest sciri illud de causa per effectum (inquit Doctor q. 14. quodlibetica art. 1.), quo circumscripto, remanet in causa quidquid est necessarium ad causandum: sed circumscripta per impossibile divina Trinitate, haberetur adhuc quidquid necessarium est in Deo ad causandam creaturam; si enim per impossibile unica esset divina persona, haberet vim infinitam producendi quidquid optaret: ergo ex cognitione creature a Deo procedentis non potest cognosci ipsa divina personarum Trinitas. — *Denique* quilibet intellectus, sive Angelicus, sive humanus, etiam omni vivacitate, ac intelligendi subtilitate nativa donatus, ex evidenti cognitione, quam haberet de personalitate creata, solum colligere posset in Deo unicam esse personalitatem absolutam. Etenim non posset concipere Dei personalitatem, nisi ad modum suæ personalitatis, vel ad modum personalitatis alterius præstantioris Angeli; quantum enim capere potest nativa vis intelligendi, tota ratio subsistendi videtur esse ad se et quid absolutum; non vero quid respectivum et dicens ordinem ad aliud: ideoque omnis ratio subsistendi, quæ ab illo Angelo conciperetur, esset omnino absoluta, nullatenus autem relativa: ergo tantum abest ut illa cognitio personalitatis creatæ duceret in cognitionem plurim divinarum personarum, imo longe ab ea revocaret. Et consequenter neque per demonstrationem a priori, neque per demonstrationem a posteriori colligi potest ipsa certa et evidens divinarum personarum Trinitas. — *Sed nec* eam inducere potest illa demonstratio, quam Raymundus Lullius appellat *æquivalentiae*, quod sic evinco: per id non probatur evidenter divina personarum Trinitas, quod vel eam supponit, vel in eam directe militat: sed omnes rationes, quas profert Lullius, vel divinam personarum Trinitatem supponunt, vel eam impugnant et solvunt. *Probatur:* ad hoc collimant omnes Lullii rationes ut demonstret, *Primo*, plures esse in Deo personas: *Secundo*, tantum esse tres: *Tertio*, quod illæ tres personæ sunt

Pater et Filius et Spiritus sanctus. *Primum* vero sic probare nititur: ubicumque est concordia et æqualitas, ibi est pluralitas: at in Deo est concordia et æqualitas, agentis et acti in ipso actu, seu ut ipse loquitur bonificativi et bonifieabilis, in actu bonificandi: ergo est in Deo pluralitas personarum. Probat *minorem*: ubi est actus, ibi est concordia agentis; sed in Deo est actus bonificativus: ergo est concordia et æqualitas bonificativi et bonifieabilis; adeoque sunt plures in Deo personæ. — **Verum hæc ratio**, nec demonstrativa est, nec alicujus momenti. Non quidem *demonstrativa*, quia supponit illud, quod nullatenus est evidens, quodque sola fide divina percipitur, nempe in Deo esse actum productivum ad intra: quamquam enim ratio naturalis ostenderet Deum esse operativum per intellectum et voluntatem, non tamen aperiret illam operationem esse productivam alterius personæ; imo nisi fides contrarium suaderet, diceret quis actum intelligendi et volendi in Deo non aliud esse præter ipsam infinitam illius substantiam, quæ a nobis concipitur per modum operationis et actus. — Nec pariter illa ratio est *alicujus momenti*, siquidem supponit omnem productionem divinam esse bonificationem, adeoque solum fieri per voluntatem, quod revera fidei adversatur: Filius enim divinus producitur per intellectum, et solus Spiritus sanctus procedit per voluntatem. *Secundo*: illam personarum pluralitatem esse trinam, probare nititur idem Auctor, quia illa essentia, quæ est in majoritate actionis, idest, quæ perfectissime agit, non requirit nisi unicam actionem bonificativam, unam passionem bonificabilem, et unicum actum bonificare; idest, illa essentia est perfectissima in agendo, in qua tantum reperitur unicum agens, seu producens, unicum productum, et unicus actus; si enim essent plures, unus limitaret alium: sed Deus est in majoritate actionis: ergo in Deo est unicum producens, unicum productum, et unicus actus. — Eamdem veritatem probat a ratione distinctiva: illa essentia est in majoritate distinctionis, in qua est unicus distinctivus, generativus, seu productivus. unicus etiam distinguibilis et generabilis, seu producibilis, et unicum distinguere per spirare et amare: sed bonitas est in majoritate distinctionis: unde concludit, quod *est unicus distinctivus et generativus respectu filii, et hic est Pater: et unicus distinguibilis, generabilis et producibilis respectu Patris, et hic est Filius, et unicum distinguere per spirare et amare et hic est Spiritus sanctus.* — *Verum hæc probationes* longe ab intento fine exorbitant; tum quia hic Auctor supponit, quod esset probandum, nempe illam essentiam esse in majoritate actionis, in qua est solum unicum producens, unicum productum, et unicus actus: imo ratio naturalis suadet illam causam esse perfectiorem, quæ multiplicem habet virtutem et plures effectus produceit: tum quia inde intertur, in Deo esse unicum actum nempe *spirare*, adeoque excluditur actus intellectus divini, nempe *intelligere*; hoc autem est hæreticum et a ratione alienum: tum denique quia ex his rationibus plura sequuntur absurdia contra Trinitatis mysterium. *Primum* quidem, quod una persona per aliam distinguitur; quod est revera falsum, etenim personæ divinæ distinguntur invicem per proprios suos caracteres. *Deinde*, cum tres personæ sint realiter invicem distinctæ, non solum est unicum distinguibile et uni-

cum distinctivum, sed tres sunt distinguibiles, nempe tres personæ, et tria distinctiva, nempe tres proprietates personales. Sequitur denique ex illa doctrina plures esse personas divinas quam tres, etenim de fide est duos esse actus productionis in Deo, nimirum *generare* et *spirare*: et consequenter in Deo esset generativum, generabile et generare, et sic tres erunt personæ: deinde spirativum, spirabile et spirare, et sic aliæ tres erunt etiam personæ, adeoque erunt sex. — *Tertio* denique: illam personarum Trinitatem, quam evidenter se demonstrasse existimat Lullius, conatur pariter evidenti ratione ostendere esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum; sic autem ratiocinatur: id omne in divina bonitate concedi debet, per quod bonificativum est in majoritate actionis, et bonificabile in majoritate passionis; idest, Deo tribendum est id, quod habet perfectiorem modum producentis et producti: hoc autem fit per paternitatem et filiationem: ergo in Deo ratione producentis et producti est Pater et Filius. *Minorem* probat: quia perfectissimus modus producendi est Patris respectu Filii; hic enim de tota sua substantia filium generat. Quod etiam debeat esse Spiritus sanctus, sic probare nititur: illud omne concedendum est in divina bonitate, per quod bonificare est in majoritate actus, idest, per quod est perfectissime actus bonificantis et bonificabilis: hoc autem fit per amare: ergo in divina bonitate admittendum est amare, quod appellamus Spiritum sanctum. *Minorem* probat, quia alias bonificare, sive amare, non esset infinitum, ac proinde non esset perfectissimum, nec in majoritate actus. *Verum quam infirma* hæc sit probatio, nullus est qui non videat; licet enim concederemus in Deo productionem perfectissimam et in majoritate passionis et actionis, non inde sequeretur illam esse inter Patrem et Filium, quamvis esset de tota substantia producentis: etenim generatio Filii in humanis est vera generatio, nec tamen est de tota substantia, sed de parte substantiae generantis; qualiter ergo Lullius colligere potest productionem de tota substantia, quæ tantum reperitur in divinis, esse appellandam generationem Filii, maxime, cum Spiritus sanctus sit etiam de tota substantia, et tamen non sit Filius? Ergo revera seclusa divina revelatione demonstrari nequit divinum Trinitatis mysterium.

DICES 1: Evidens effectus cognitio evidentem causæ notitiam patrit: sed creaturæ a nobis evidenter cognitæ sunt effectus divinæ Trinitatis; nam tres divinæ personæ, quæ habent eamdem omnipotentiam et virtutem creandi, per se concurrunt ad omnes effectus creatos: ergo ex creaturarum cognitione poterit homo divinam Trinitatem detegere. — **Distinguo majorem:** si cognoscatur necessaria connexio et dependentia effectus a causa, concedo: secus, nego. Similiter distineta *minore*, nego *consequentiam*; homo enim poterit quidem cognoscere creaturam, ut est effectus Dei, et ex hac cognitione inferre virtutem divinam productivam necessario esse in aliquo supposito; actiones enim omnes censentur esse suppositorum; adeoque naturaliter cognoscere poterit esse aliquam divinam personam, quæ creaturarum sit productiva. Ex hac tamen notitia non potest naturaliter pluralitatem personarum in divinis colligere, quia creaturæ connexionem necessariam habent cum Deo uno, ut unus est; non vero, ut trinus est: etenim si per impossibile in Deo esset unica persona, non minus

in ea esset infinita virtus productiva, siveque non minus ab ea dependent.

DICES 2: Cognita imagine, cognosci potest illius prototypus: sed homo est revera imago sanctissimæ Trinitatis: ergo ex sui ipsius cognitione assurgere poterit in notitiam divinæ Trinitatis. — **Distinguo majorem:** si cognoscatur ratio formalis imaginis et habitudo illa, quam habet ad Prototypum, concedo: secus, nego: non enim potest cognosci relatio, nisi cognito utroque extremo. *Ad minorem* dico, hominem non posse cognoscere seipsum, sub ratione imaginis per ingenitum sibi rationis lumen, ut optime explicat sanctus Augustinus lib. 15. *De Trinit.* cap. 24. ubi expendens illud Apostoli 1. ad Corinth. 13. *Vidimus nunc per speculum et in ænigmate,* dicit, *non ait, Apostolus videmus nunc speculum, sed per speculum.* Unde concludit: *qui ergo vident suam mentem, quomodo videri potest, et in ea Trinitatem istam, nec tamen eum credunt, vel intelligunt esse imaginem Dei; speculum quidem vident, sed usque adeo non vident per speculum eum qui est per speculum nunc videndus, ut nec ipsum per speculum, quod vident, sciant esse speculum, idest imaginem.*

DICES 3: Plures Philosophi satis apertam divinæ Trinitatis notitiam obtinuerunt, ut observavimus in 2. Notabili: sed illam aliunde non fuerunt adepti, quam ex ipso Philosophiæ promptuario et ingenita virtute ratioeinandi: ergo comparari potest cognitio mysterii Trinitatis. — **Nego minorem:** primo namque illam notitiam excipere potuerunt ab ipsa traditione, quæ ab Adamo usque ad Noe, et ab hoc usque ad Abrahamum hæreditario jure propagata fuit: Abrahamus autem et Moyses illam ipsam notitiam disseminaverunt apud Philosophos Ægyptios, a quibus quotquot fuerunt sapientes Græci, maxime vero Orpheus, Pitagoras, Plato, edocti sunt, ut affirmant sancti Patres Justinus et Cyrillus laudati. Subdit Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum, Platонem, aliosque philosophos plurima didicisse ab Hebræis et Chaldaëis, apud quos derivata et propagata fuerat primævis Patriarchis revelata divinitus sanctissimæ Trinitatis notitia. Addo insuper Philosophos talem cognitionem forte exceperisse a Sybillis, quarum *insigne fuit virginitas et virginitatis præmium divinatio*, inquit sanctus Hieronymus lib. 1. *Contra Jovinianum:* unde concors est Christianorum sententia, ut liquet ex Lactantio lib. 1. cap. 6., Sybillas divino instinctu plura vaticinatas fuisse de sancta Trinitate, maxime vero de Filio Dei et humanitate per illum assumenda: unde tota hæc Philosophorum de Trinitate notitia revelationem supponit. Denique, Philosophi aliquam divinarum personarum notitiam assequi potuerunt per oracula Dæmonum, quibus hoc mysterium ante eorum lapsum revealatum fuerat: nam, ut refert Eugubinus, lib. 2. *De Perenni Philosophia* cap. ultimo, Apollo delphicus rogatus a Sacerdote de vera religione, hæc inter alia respondit:

*Ne me scisciteris de Sancto, ac divino Genitore,
Et Sobole chara rebus magni Induperantis,
Et Flatu, qui mundum astrictum continet omnem.*

Simile quid refert Vives in 10. lib. *De Civit. cap. 23. De Serapide*, qui

consultus a Tule Rege Ægypti, quisnam esset beatior, respondisse fertur:

*Principio Deus est, tum Sermo, et Spiritus illi
Additur, æquæva hæc sunt et tendentia in Unum.*

Nec mirum videri debet Dæmones fuisse tanti mysterii præcones; ad id enim urgeri potuerunt vel a bonis Angelis, vel a Deo ipso, qui interdum jubet veritatis lueem de tenebris falsitatis affulgere. Adde, quod ipsimet Dæmones ad id stimulari potuerunt, ut Divinitatis fidem labefactarent: trium enim divinarum Personarum notitiam ingerentes, inde tres esse Deos facilius suaserunt; hinc etiam omnis ea notitia, quam Philosophi de Trinitate habuerunt infinitis prope erroribus admixta fuit: unde non immerito Plato ipse dicitur *Prodromus Ariano-rum*: tres enim ponebat Deos, videlicet summum Deum, Demiurgum, et Animam; sed duos posteriores asserebat esse creatos, ac summo Deo longe inferiores, quod pene fuit Arii commentum: unde Tertullianus Philosophos, maxime Platonicos, *Hæreticorum Patriarchas* optimo jure dixit.

INSTABIS: S. Athanasius pluribi, sed maxime in disputatione contra Arium, quæ legitur in Concilio Nicæno, et Oratione 2. contra Arianos affirmat ethnicos Philosophos fuisse inexcusabiles, eo quod Verbi divinitatem non agnoverint ex creaturis, ait enim Oratione illa secunda: *Jure Paulus incusat Græcos, quod congruentiam inter se partium, ordinemque rerum naturæ contemplantes, nihil cogitaverint de naturæ ratione, sive Verbo. Res enim cognitæ conditorem ostendunt, ut per eas verum Deum intelligant. Additumque est ab eodem Paulo æterna quoque potentia et divinitas, ut filium significaret: et Oratione tertia ait: in operibus indita est sapientiæ effigies, ut mundus per eam agnosceret suum opificem, rationem videlicet, sive Verbum, et per Verbum Patrem, etc.* Ergo revera Philosophi per ingenitum rationis lumen detegere potuerunt Trinitatem Personarum — **Respondeo** S. Athanasium his et similibus verbis subintellexisse auxilium supernaturale gratiæ excitantis, quo illustrati Philosophi res creatas contemplantes, obscuram saltem divinæ Trinitatis notitiam assequi potuerunt; nam idem Athanasius Orat. 1. *Contra Arianos* ait: *Gratiæ ejus in nos collatae magnæ haud dubie sunt et supra hominem et quod trascendit sua excellentia omnia charismata Patris illa, ipsiusque Verbi cognitio, et donatio sancti Spiritus; quibus aperte fatetur cognitionem Verbi et Spiritus sancti esse supra hominem, adeoque naturales humani intellectus vires transcendere.*

ROGABIS 1: utrum Raymundus Lullius revera censuerit evidentem Trinitatis notitiam comparari posse absque ulla illustratione supernaturali, an vero revelationem supposuerit? — **Respondeo** verisimilius esse eum censuisse evidenter demonstrari posse divinarum Personarum Trinitatem, independenter ab aliqua supernaturali illustratione: Tum quia ipsem pluribi affirmat, omnes articulos fidei probari posse per rationes necessarias, demonstrativas et evidentes: ergo non censem ad illas demonstrationes fidem et revelationem prærequiri; tum quia refert Eymericus in Directorio Inquisitorum, parte secunda q. 9. Lullium professum fuisse ad ejusmodi demonstrationes fidem non esse necessariam, inquietabat enim: *fides est necessaria hominibus insciis, rusticis*

ministralibus, et non habentibus intellectum eleatum, qui nesciunt cognoscere per rationem, et diligunt cognoscere per fidem, et homines grossi ingenii et illiterati et insciī diligunt cognoscere articulos fidei per fidem et non per rationem, et facilius trahuntur ad veritatem Christianorum per fidem, quam per rationem: sed homo subtilis facilius trahitur per rationem, quam per fidem.

ROGABIS 2: num saltem lumine naturali Trinitatis mysterium possit in suspicionem venire? — **R**espondeo: probabilius videri inquisitionem et suspicionem tanti Mysterii, seclusa divina revelatione, nusquam in intellectu creato excitari posse: tum quia nullum est naturale objectum, quod talem dubitationem, aut inquisitionem ingerere possit: tum quia si fortassis apprehenderet tres Personas esse tres Deos, nec posset cogitationem suam ab hac apprehensione revocare. sicut modo illam revocamus, ubi nostris mentibus sese ingerit propter firmorem rationem, nempe propter supremam auctoritatem Dei revealantis et dicentis tres esse Personas in unitate Deitatis.

Conclusio secunda. — SICUT RATIONE NATURALI PROBARI NON POTEST DIVINÆ TRINITATIS EXISTENTIA. ITA NEC DEMONSTRARI POTEST ILLIUS IMPOSSIBILITAS.

Probatur: si quæ ratio naturalis suadere posset divinæ Trinitatis impossibilitatem, maxime, quia hæc repugnat principiis metaphysicis universalissimis et notissimis: vel quia militat in receptissima principia discursus et syllogisticæ artis; vel denique, quia Personarum Trinitas in unitate essentiæ pugnat cum ipsis intimis Dei prædicatis: sed neutrum diei potest. Ergo; etc. *Probatur minor quoad primam partem:* principia metaphysica, in quibus nititur omnis omnino veritas, sunt ea maxime: *impossibile est aliquid esse simul et non esse:* hoc est, affirmatio et negatio de una et eadem re simul et semel non potest enuntiari; quod tamen impetrare videtur mysterium Trinitatis: nam essentia divina, quæ est realiter eadem cum personalitate, communicatur, non vero personalitas: ergo eadem entitas communieatur realiter et non communicatur realiter. *Similiter* Pater et Divinitas sunt unicas, et tamen Pater generat realiter; Divinitas autem non generat realiter: ergo eadem res indivisibilis generat et non generat. *Denique* eadem res singularis est et communis, Deitas enim est essentialiter hæc, et tamen est communis pluribus: ergo simul est communis et non communis: Adeoque mysterium Trinitatis videtur militare in receptissima Metaphysicæ principia, et apertas contradictiones involvere. *Sed contra:* ut vera et manifesta sit contradictio, non sufficit quod fiat affirmatio et negatio de eadem re secundum suam entitatem realem, sed etiam oportet quod fiat secundum unam, eamdemque formalitatem: verum enim est, quod homo discurret quatenus est rationalis, et non discurret quatenus est sensitivus, nec inde sequitur aliqua contradictio; quia discurrere et non discurrere non enuntiantur de homine penes idem principium, eamdemque virtutem; diversa enim est formaliter virtus sensitiva a virtute rationali: ita a pari, nulla in Deo sequitur contradictio, quod essentia communicetur, non vero Personalitas: item quod Pater generet, non vero essentia; quia licet Paternitas et Personalitas sint idem realiter cum essentia, ab ea tamen di-

sereptant formaliter, quod sufficit ad salvandam et solvendam contradictionem, ut probavimus agendo de distinctione formali attributorum, tum ab invicem, tum ab Essentia divina. — *Probatur etiam minor quoad secundam partem:* nempe quod mysterium Trinitatis non pugnet cum principiis syllogisticis, quae maxime tria sunt: Primum est, *quæ sunt eadem uni tertio sunt eadem inter se:* secundum, *dici de omni:* tertium, *dici de nullo,* hoc est, quidquid affirmatur aut negatur de aliquo superiori, affirmatur etiam et negatur de omnibus quae sub ipso continentur; unde sic formari potest difficultas: Paternitas et Filiatio sunt realiter idem cum Essentia divina: ergo etiam debent idem esse realiter inter se, si nempe verum sit illud principium: *quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se;* et sic nulla erit realis personarum distinctio. *Deinde* essentia est eadem res realiter cum Paternitate, et est eadem realiter res cum Filiatione: sed Paternitas et Filiatio sunt duæ res: ergo essentia est etiam duæ res; alioquin falsum erit principium *dici de omni.* — Verum hæc difficultates facile diluuntur; omissis enim variis aliorum responsis, duo respondet Doctor in 1. dist. 2.q.7.n. 47. *Primo*, quod ex hoc principio solum inferre liceat, extrema non aliam habere invicem identitatem, quam habeant cum tertio: unde cum personalitates non habeant identitatem formalem cum essentia divina, sic non invicem habere possunt illam identitatem formalem. Quoniam vero posset aliquis instare, quod cum personalitates habeant identitatem realem cum essentia, sic etiam deberent invicem esse eadem realiter; quia *quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se* illa ipsa identitate, qua sunt eadem in tertio — *Respondet 2.* illud principium universaliter solum habere locum, quando extrema quæ conveniunt in tertio habent ex suis principiis et sua ratione formali, quod etiam inter se ita convenient. Quando autem, quæ identificantur tertio, ex propria sua ratione formali nequeunt ita identificari, tunc non sequitur necessario ex eorum identitate cum tertio, quod etiam realiter identificantur inter se. Personalitates autem divinæ ex sua ratione formali habent, quod non possint invicem identificari, quia sunt distinctarum personarum constitutivæ. — *Denique probatur tertia pars minoris:* si personarum pluralitas repugnaret Deo ex propriis ipsius prædicatis, maxime quia videtur officere ejus Unitati, Aseitati et Infinitati: unitati quidem, quia cum Deus sit primum ens, non minus debet esse solus ratione personæ, quam ratione essentiae: aseitati vero, quia Deus est ens a se: ergo cum Filius sit productus a Patre, et Spiritus S. a Patre et Filio, non possunt habere rationem Divinitatis: infinitati denique, quia si dentur plures personæ, erunt plura infinita, quod repugnat. — Verum hæc facile diluuntur. *Primum* quidem, quia primitas entis negat multitudinem Deorum, sed hæc non asseritur per Trinitatem; siquidem tres personæ sunt tantum unus Deus: *Secundum* pariter, quia Aseitas, ut diximus in Disputatione de Attributis, negat solum dependentiam, non vero productionem; licet autem Filius et Spiritus S. producantur, eorum tamen productio est omnimode independens. *Tertium* denique, quia Personarum Trinitas non importat pluralitatem infinitorum, quia, ut probabitur infra, personalitates nec perfectionem, nec imperfectiōnem important. Et consequenter nullo ex capite cvincl potest divinæ Trinitatis impossibilitas.

QUÆSTIO TERTIA.

AN ET QUOMODO, SUPPOSITA DIVINA REVELATIONE, PROBARI POSSIT DIVINÆ TRINITATIS MYSTERIUM ADVERSUS REPUGNANTES PHILOSOPHOS.

NOTANDUM 1. Revelationem esse objecti propositionem factam per testificationem alicujus personæ dicentis, sive fiat in intellectu per Deum, sive in imaginativa facultate per Angelum, sive tantummodo exterius per doctrinam hominum, aut per voces et visiones ab Angelis formatas: inde duplex revelatio; alia creata et naturalis, quæ fit Angelorum, vel hominum beneficio; alia vero supernaturalis et divina, quæ solito dicitur lumen interius supernaturaliter infusum, efficaciter inclinans voluntatem et intellectum, ut revelatis assensum præbeat; de qua Matth. 16. *Sanguis et caro non revelavit tibi, sed Pater meus.* De hac autem revelatione quærimus in præsenti, utrum per eam ita illustrari et confortari possit humanus intellectus, ut urgentia invenire valeat argumenta naturalia, quibus Trinitatem evidenter demonstraret, aut saltem probabiliter suadeat.

NOTANDUM 2. Certum esse, quod prævia fide supernaturali, intellectus humanus innata sibi discurrendi virtute efficaciter probare non possit impossibilitatem mysterii Trinitatis: tum quia omnia principia naturalia, quæ hanc impossibilitatem suadere possent, sumuntur a rebus finitis et limitatis, quarum cum nulla sit ad res divinas et infinitas proportio, ita nec esse debet comparatio, adeoque ipsa naturalis ratio docet in Deo esse aliquid, quod intellectus creatus viribus propriis attingere nequit: tum quia omnia argumenta, quæ Trinitatem oppugnare possunt, ratio naturalis fide illustrata probabiliter solvit et diluit, ut patebit in hujus Tractatus decursu: tum denique quia ratio naturalis aliquas inquirit et ministrat similitudines et congruentias, quibus manu ducitur intellectus ad assentiendum huic mysterio, et rationes, quæ illius impossibilitatem suadere videbantur, ita dissolvit, ut vix aliquid roboris habeant: restat ergo solam difficultas de possibiliitate et existentia istius mysterii, num videlicet per argumenta naturalia a Christiano Philosopho efficaciter persuaderi possit ethnico et infedeli.

NOTANDUM 3. Circa præsentis Quæstionis resolutionem duas esse maxime oppositas Theologorum sententias. Primæ facem prætulit Richardus Victorinus asserens lib. 5. *De Trinitate* cap. 8. *Manifesta ratione probari, imo multiplici demonstratione convinci, quod, sicut perfectio unius personæ est causa alterius, ita perfectio geminæ est causa tertiae in Trinitate:* unde loquens de rationibus a se positis ad probandam Trinitatem divinarum Personarum cap. 11. subdit: *ut superius evidenter ostendimus, multiplex ratio personarum pluralitatem convincit:* et cap. 13.: *ecce quod constat luce clarius tres in tribus proprietatum distinctionibus invenimus.* Quibus contendit divinæ Trinitatis mysterium efficaciter et evidenter probari posse, ubi semel illius notitia per revelationem illuxerit: loquitur enim de rationibus quæ fidem supponunt; nam lib. 1. cap. 1. ponderat illud Isaiæ c. 7.: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Et cap. 4. ait: *ad ea, quæ credimus, non modo pro-*

babiles, sed etiam necessarias rationes adducere possumus. Secundam sententiam omnino oppositam nonnulli Theologi propugnant, asserentes divinæ Trinitatis mysterium ita esse fidei proprium, ut nulla naturalis ratio illud probare, imo nec ullatenus suadere queat; quibuscum sentire videtur sanctus Thomas in I. dist. 33. art. 1. ad. 2. ubi ait: *in nulla re creata invenitur aliquid simile divinæ simplicitati, ut habens sit id quod habet: omnia enim similia, quæ possent induci, vel de punctis, vel de differentiis existentibus in genere, plus habent de dissimilitudine, quam de similitudine: et omnino magis abducunt a veritate, quam in verum intellectum inducant.* Has autem extremitates ut declinemus, medium amplectimur sententiam, duoque hic resolvenda suscipimus: Primum, quod, etiam prævia fide et revelatione, nullæ proferri possint convincentes rationes, quæ Trinitatem evidenter persuadeant. Secundum vero, quod aliquæ saltem proferri possint congruae rationes et similitudines, quibus emolliatur difficultas intellectus infidelis et ad illius mysterii fidem et assensum disponatur.

Conclusio prima. — INTELLECTUS CREATUS, QUACUMQUE ETIAM DIVINA REVELATIONE ILLUSTRATUS, NON POTEST EVIDENTER ET CERTO DEMONSTRARE MYSTERIUM DIVINÆ TRINITATIS.

Probatur 1. Auctoritate sanctorum Patrum, maxime vero Justini in expositione fidei de Trinitate, *Quamvis*, inquit, *mens pura nobis sit insita, per quam sœpe celsiora nobis ratiocinando apprehendimus; tamen compare carne gravata hebescit ad evidentem perceptionem rerum majorum..... Nullo igitur modo, cum simus homines, possumus penetrare ad illam primam, ac beatam essentiam: quid dico divinam essentiam? imo nec ad mysteria quidem ejus; nihil enim divinum manifestum est hominibus.* Cui concinit sanctus Augustinus lib. 1. *De Trinitate* cap. 1. *Afferimus*, inquit, *aliquando rationem, non quam petunt cum de Deo querunt, quia ipsi eam non valent sumere, nec nos fortasse vel apprehendere, vel proferre, sed qua demonstretur eis, quam sint inhabiles, minimeque idonei percipiendo, quod exigunt.* Adstipulatur sanctus Hilarius lib. 8. *De Trinit.* ubi mysterium hoc rationem naturalem transcendere affirmans, ait: *Hoc enim Ecclesia (fide) intelligit, hoc Synagoga non credit, hoc Philosophia non sapit, unum ex uno et totum a toto, Deum et Filium, neque per nativitatem Patri admissee, quod totus est, neque hoc ipsum totum non secum nascendo tenuisse.*

Probatur etiam ratione: fides, aut revelatio, efficere nequit, ut effectus pure naturales et sensibles connexionem necessariam habeant cum Trinitate personarum: ergo nec efficere potest, ut per eorum effectuum evidentem notitiam, divina Trinitas evidenter demonstretur. *Consequentia patet: non enim potest causa evidenter cognosci per effectum, nisi pariter innotescat connexio necessaria, quam habet cum illo effectu.* — *Deinde* fides efficere nequit, ut ratio naturalis, suis tantum viribus innixa, feratur ultra suam sphærā: sed mysterium Trinitatis est extra sphærā luminis naturalis: ergo attingi nequit ab ipsa ratione naturali. — *Denique*, supposito etiam lumine fidei, omnes discursus naturales manent intra sphærā luminis naturalis, quod non potest aliquid di-

vinum ostendere, nisi beneficio creaturarum: sed creature ex se potius inducunt in assensum impossibilitatis hujus mysterii, quam in assensum illius existentiae: ergo revera, quamvis aliquis per revelationem et fidem noverit mysterium Trinitatis, non tamen excogitare potest rationes naturales, quae illud mysterium alteri non credenti evidenter persuadeant.

Probatur 2. Ex infirmatione omnium rationum, quae proferri possent ad hoc mysterium demonstrandum. Si quae rationes evidenter probare possent divinam Trinitatem, maxime quinque sequentes: sed nulla ex eis est demonstrativa. — *Prima namque ratio* sic formari posset ex Doctore in 1. dist. 2. q. 7. n. 3.: quicumque habet a se et sine imperfectione principium productivum sufficiens ad producendum, potest producere: sed aliqua persona divina habet a se et sine imperfectione principium productivum sufficiens respectu alterius personae divinae: ergo potest producere alteram personam divinam. *Probatur minor:* primo namque constat esse unam personam, eadem ratione, qua constat esse Deum, siquidem Deitas debet esse personata, ut agere et producere possit: secundo illa divina persona habet memoriam fœcundam, hoc est intellectum infinitum et objectum infinitum præsens et applicatum in ratione intelligibilis: insuper habet hanc memoriam infinite fœcundam a se, quia est improducta; et illam habet sine imperfectione, nulla enim imperfectio in Deo est invenienda: sed illa memoria infinite fœcunda est principium productivum alicujus infinite perfecti; non quidem alterius Dei, quia Deorum pluralitas repugnat: ergo alterius personae divinae. *Probatur minor:* memoria fœcunda ex ratione sua formalis est productiva notitiæ genitæ: ergo memoria fœcunda personae divinae improductæ est productiva notitiæ genitæ sibi proportionatæ, adeoque infinitæ: sed notitia illa infinita non est accidens, quia hoc Deum dedecet: ergo est quid subsistens, et consequenter quid spirituale vivens vita intellectuali, alias non esset proportionatum principio productivo: adeoque est persona divina: ergo memoria fœcunda in Deo producit aliam personam divinam; siveque jam duæ sunt divinae personæ, una produceens, alia producta. Quod autem tertia possit similiter cognosci, patet; nam illa divina persona improducta habet voluntatem a se infinite perfectam; voluntas autem infinite perfecta est productiva amoris infiniti et sibi proportionati: infinitus autem ille amor productus debet esse divina persona, alias principio producenti non esset proportionatus: ergo ratione naturali probari potest evidenter divina illa personarum Trinitas. — *Verum* quamvis hæc ratio omnium urgentissima videatur aliquibus, nihilominus eam facile diluere posset Philosophus Ethnicus. *Primo* negando minorem, affirmandoque Deum non intelligere, nisi per intellectionem realiter identificatam, non vero a se distinctam, propterea ejus intellectionem non esse realem productionem termini realiter distincti, sed solum operationem. *Secundo* reponere posset intellectum producere quidem aliquid immanens, sed inhærens, non vero aliquid subsistens, adeoque ex eo non licet interre Verbum a Deo productum esse aliquid subsistens. *Tertio* denique quamvis concederet intellectum divinum esse productivum Verbi subsistentis et realiter a principio producente distincti, non tamen idcirco teneretur admittere tres personas; imo an-

sam haberet asserendi, esse infinitas divinas personas productas; cum enim Verbum et Spiritus sanctus habeant intellectum et voluntatem, eorum quilibet posset alterum Verbum et Spiritum sanctum producere, et illi iterum alios, et sic in infinitum. — *Secunda ratio* sic formari potest; quod est summe, ac infinite bonum, est summe, ac infinite communicabile: sed Deus naturaliter cognoscitur esse summum, ac infinitum bonum: ergo summe, ac infinite debet communicari: atqui extra se non potest sic infinite, ac summe communicari, quia nequit produci creatura summe infinita: ergo necessarium est, ut intra se infinite communicetur: sed illa communicatio fieri non potest, nisi per intellectum et voluntatem: ergo oportet, quod Deus sese communicet per operationem intellectus et voluntatis alteri intra se; non quidem alteri secundum essentiam, quia non possunt esse plures Dii: ergo secundum personam; adeoque tres erunt personae divinæ, nimirum una, quæ sese communicat, et ducit aliæ, quibuscommunicatur; uni quidem per intellectum, alteri vero per voluntatem. — *At responderet Philosophus, primo negando majorem*, quoniam actualis communicatio nullam infert perfectionem in causa communicante, sed tantum in effectu producto, actualis enim illuminatio non est perfectio existens in Sole, sed in corporibus illuminatis. *Responderet secundo communicationem infinitam repugnare Deo*, quoniam illa videretur non posse fieri absque divisione essentiæ et productione alterius Dei, quod implicat. *Tertio denique distinguere posset majorem*: infinite bonum est infinite communicabile, syncategoretice, ita ut semper magis possit communicari, concedet: categorietice vero, ita ut possit habere simul communicationem sibi adæquatam, negabit. — *Tertia ratio*: Deus naturaliter cognoscitur felicissimus: sed felicitas non potest esse unius solitarii; exigit enim consortium: ergo consortem habere debet: sed creaturæ cum sint dissimiles et ab æterno non fuerint, non possunt Deo veram et perfectam societatem tribuere: ergo necesse est, quod Deus habeat consortem, qui non sit creatura: at ille non potest esse alius Deus, quia plures Dii repugnant; ergo oportet habeat alias divinas personas. Unde Tertullianus *Contra Praxeam*: *Ante omnia Deus erat solus, ipse sibi Mundus et locus et omnia, solus autem, quia nihil extrinsecus præter illum: cæterum ne quidem tunc solus: habebat enim in semetipso rationem suam, scilicet Verbum suum, Filium suum et suum Spiritum sanctum.* — Verum Philosophus negaret ad felicitatem entis infinite perfecti requiri consortium alterius; sibi namque Deus plene sufficit, utpote cum sit bonorum omnium maximum et centrum. — *Quarta ratio* peti potest a summa Dei Charitate: ubi est summa bonitas, ibi est perfecta Charitas, quæ necessario est ad alterum, et summa Charitas non est, nisi erga alterum summe bonum: sed in Deo est summa bonitas: ergo summa Charitas, quæ sit erga alium summe bonum, non quidem erga creaturas, quæ non sunt summe bona: neque erga alium Deum, quia plures Dii repugnant: ergo oportet, ut sit erga aliam personam divinam; adeoque plures personæ divinæ probari possunt ratione naturali. — Verum Philosophus negaret minorem, non enim ubi est summa bonitas ibi necessario debet esse perfecta Charitas, habens rationem amicitiae; sufficit enim amor infinitus, quem Deus habet erga seipsum. — *Quinta denique ratio* sic formari posset:

cognoscimus naturaliter nullam perfectionem esse Deo denegandam : sed producere sibi simile in natura est summa perfectio : ergo cognoscitur non esse Deo deneganda. — *Verum* refellere posset Philosophus *primo* distinguendo *minorem*: nempe quod producere sibi simile sit summa perfectio in entibus corruptilibus, ut nempe suam speciem servare possint; non vero in entibus corruptionis expertibus, ut patet in Angelis, qui alias Angelos non procreant; adeoque cum Deus sit omnis corruptionis expers, non esset in eo perfectio producere sibi simile. *Secundo responderet* illam productionem Deo repugnare; quia ut vere produceret sibi simile deberet producere alterum Deum, quod implicat. *Tertio* si sit summa perfectio producendi sibi simile, cum personae divinae, quae producerentur, essent infinite perfectae, etiam alias personas divinas deberent producere; sicque esse deberent numero infinitae personae divinæ.

Constat itaque nullam posse proferri rationem naturalem, quæ mysterium Trinitatis infideli ita evidenter persuadeat, ut ei non possit suum denegare assensum. Solum itaque suaderi potest hoc mysterium probabiliter per illas præfatas rationes; neconon et per quasdam similitudines rerum naturalium, in quibus exaratur adorandæ Trinitatis vestigium et imago, ut aperiet

Conclusio secunda. — PROBABILITER SUADERI ET EXPLICARI POSSE MYSTERIUM TRINITATIS EX REBUS NATURALIBUS. IN QIBUS QUODAMmodo ILLIUS VESTIGIA ET IMAGINES APPARENT ET ELUCENT, CONSTANS EST SANCTORUM PATRUM SENTENTIA. Idque suadent variis similiudinibus.

Primo quidem in *Sole* Trinitatis imaginem expressam inveniunt sanctus Athanasius q. 4. et Nazianzenus Oratione 45., eo quod unum illud sit sidus in quo tria tamen distincta sunt, nempe orbis solaris, radius et lumen. *Quemadmodum enim*, inquit Athanasius, *sol constat tribus subsistentiis, ita et unus Deus tribus personis.* *Typus enim Patris est orbis solaris: Typus Filii est radius: Typus Spiritus sancti est lumen solis.* Proinde sicut in *Sole* orbis, radius et lumen, non dicuntur tres Soles, sed unus Sol: similiter et in *Deo* Pater, Filius et Spiritus sanctus unus Deus et non tres: unde compendiaria expositio fidei, quæ tribuitur Cyrillo Alexandrino, habet: *Sol est Pater, radius Filius, splendor ignitus est Spiritus sanctus.*

Secundo eamdem Trinitatis imaginem inferunt sancti Patres ab elementis; primo quidem ab igne: nam ut ait S. Athanasius supra laudatus, *tres sunt subsistentiae unius ignis, scilicet subjectum ignis et urens et lucens: et tamen una est natura ignis.* Sic Pater est ignis, Filius est urens, Spiritus sanctus est vis illuminans. Subsistentia autem hic appellat res individuales, quamvis sint accidentia. Ipsi concinit Isidorus lib. 2. *De differentiis Spiritualibus* cap. 2. *Sicut ignis,* inquit, *candor et calor tria quidem vocabula, sed res una: ita in relatione personarum Trinitas est, in substantia vero naturæ unus Deus.*

Tertio ab elemento Aeris, in quo Iridem pinxit Deus, ut in ea veluti triumphali curru saneta Trinitas cerneretur: sicut enim in una Iride tres colores ita convenient, ut visus nequeat discernere, qua in parte color unus terminetur et distinguatur ab alio: sic in sancta Trinitate divinæ personæ ita in Deitate convenient, ut sint unicus Deus.

Quarto ex elemento *Aquæ*, nam fons efficit fluvium et rivum, quasi triplex aqua et tamen unica: unde Nazianz. Oratione 37. oculum fontis appellat Patrem, fontem vero Filium, et fluvium Spiritum sanctum. Tertullianus vero libro *Contra Præream* capite 8. Patrem Fonti, Fium Fluvio, Spiritum Rivo assimilat.

Quinto ab elemento *Terræ*, quod in ea sit Radix, Truncus et Rami, quæ omissa unicam arborem formant, ut expendit supra laudatus Tertullianus ibidem, neconon et sanctus Augustinus lib. *De fide et Symbolo* cap. 9.

Sexto illud ipsum colligit ex omnibus creaturis sanctus Augustinus 6. *De Trinitate* capite ultimo: *Oportet, inquit, ut Creatorem per ea, quæ facta sunt, intellectum consipientes Trinitatem intelligamus, cuius in creatura quomodo dignum est, appareat vestigium.* Quod vestigium postmodum explicans subdit: *in illa enim Trinitate summa origo est omnium rerum et perfectissima pulchritudo et beatissima delectatio.* Hoe ipsum etiam colligit libro 4. super Genesim, ex eo quod Deus Sapientiae 11. dicatur *Omnia fecisse in numero, pondere et mensura; mensura, inquit, omni rei modum præfigit: numerus omni rei speciem præbet, et pondus ad quietem ac stabilitatem trahit.* Doctor Subtilis in 1. dist. 13. quæst. 5. num. 6. addit Trinitatis vestigium, quod in creatura elucet, maxime consistere in unitate, specie, ac ordine ipsarum, idque colligit ex sancto Augustino 6. *De Trinitate* cap. 10. dicente: *Hæc igitur omnia, quæ arte divina facta sunt, et unitatem quandam in se ostendunt et speciem et ordinem.* Unitas autem reperta in creatura repræsentat summam unitatem primi Principii, quæ appropriatur Patri; et species creaturæ repræsentat summam pulchritudinem, quæ attribuitur Filio; ordo denique creaturæ repræsentat operationem perfectissimam Dei, quæ est beatitudo ejus, et appropriatur Spiritui sancto.

Septimo denique illam suam imaginem sancta Trinitas in homine pinxit, meritoque dixit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram:* nam, ut docet Doctor in 1. distinct. 3. q. 9. num. 6., quemadmodum in Trinitate est eadem natura divina, et Pater et Filius et Spiritus sanctus, qui sunt tres personæ realiter inter se distinctæ et identificatæ in eadem natura divina: ita præter animam in nobis reperitur memoria fœcunda, quæ est intellectus cum objecto, aut species illius, et hæc correspondet Patri. Deinde in nobis reperitur intellectus informatus notitia actuali, quæ correspondet Filio. Et denique reperitur voluntas informata a volitione, quæ respondet Spiritui sancto. *Insuper* sicut Pater et Filius et Spiritus S. distinguuntur realiter inter se, et tamen identificantur Essentiæ divinæ; ita memoria fœcunda et intellectus, ut afficitur intellectione, et voluntas, ut afficitur volitione, distinguuntur realiter inter se, et tamen idem sunt realiter cum anima, quatenus nempe intellectus et voluntas considerantur in actu primo, et ut sunt facultates ipsius animæ formaliter solum ab illa distinctæ. — Hæc omnia luculenter explicat sanctus Augustinus lib. 15. *De Trinitate* cap. 20. *Quisquis (inquit) hæc tria, scilicet memoriam, intelligentiam et voluntatem in sua mente naturaliter divinitus instituta vivaciter perspicit, et quam magnum sit in ea, unde potest etiam sempiterna immutabilisque natura recoli, conspici, amplecti.* Remini-

scitur per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem: profecto reperit illius summæ Trinitatis imaginem: ad quam summam Trinitatem reminiscendam, videndam, diligendam, ut eam recordetur, eam contempletur, ea delectetur, totum debet referre, quod vivit.

QUESTIO QUARTA.

AN REVERA TRES TANTUM SINT DIVINÆ PERSONÆ REALITER DISTINCTÆ ET UNICUS DEUS.

Nox unus est, sed multiplex a veritate deviantium error: inde vix recenseri possunt quot et quales hæresum tenebriones circa veritatum omnium maximam, nempe divinam Trinitatem exorbitaverint: eos tamen omnes triplicem in ordinem decet distinguere. Alii namque plures divinas personas, quam tres, asseruerunt: aliqui vero unicam in Deitate personam triplici officio, aut nomine solum distinctam fabulati sunt: cæteri denique tres divinas personas non esse unicum Deum, sed triplicem dixerunt; qui errores ut facilius appareant et refellantur

NOTANDUM 1. Varios fuisse hæreticos, qui divinarum personarum Trinitatem multipliciter fuerunt insectati: in primis namque Anastasius Imperator edixit *non Trinitatem, sed quaternitatem adorandum esse*, et idcirco divinitus eum fuisse fulmine percussum, referunt Paulus Diaconus et Pomponius Lætus apud Cellium lib. 1. *De Trinitate* art. 4. Cui errori subscrississe videtur quidam Clericus Gallicus, qui ut refert S. Anselmus lib. *De Incarnatione Verbi* cap. 1. et 13., tres divinas personas realiter ab Essentia divina distinguebat, dicebatque: *Si in Deo tres personæ sunt una tantum res, et non sunt tres res, unaqueque per se separata, sicut tres Angeli, aut tres animæ, ita tamen ut potentia et voluntate omnino sint idem: ergo Pater et Spiritus sanctus cum Filio est incarnatus.* Nec longe abfuit Gilbertus Porretanus, nam, ut refert Matthæus Paris in *Historia Anglicana*, ad annum 1119. *tertia illius assertio erat: Proprietates personarum relationes quedam æternæ sunt, quæ non sunt quidem, quod ipsæ personæ, sed divisæ numero, et divisæ substantia, et habent tres unitates, et sic multa æterna sunt, quorum nullum sit Deus.* At longe enigmior fuit multiplicatio personarum, quam ita damnat Concilium Braccarense primum Can. 2. dicens: *Si quis extra sanctam Trinitatem, alia nescio quæ divinitatis nomina introducit, dicens, quod in ipsa divinitate sit Trinitas Trinitatis, sicut Gnostici et Priscilliani dixerunt, anathema sit.*

NOTANDUM 2. Aliquos fuisse hæreticos prioribus summe oppositos, qui ex unitate omnimoda essentiæ interebant unitatem etiam personæ divinæ; ita ut, quæ distinctionem personarum in Scriptura designant, non ad personarum ipsarum diversitatem, sed ad officiorum et actionum ejusdem personæ differentiam referrent, dicerentque, quod eadem persona, prout est ingenita et creaturarum productiva, nominetur *Pater*; quatenus vero incarnata, dicatur *Filius*: prout vero sanctificans creaturam, appelletur *Spiritus sanctus*; quasi una, eademque persona in diversos effectus, officiaque distincta distribuatur. Cui errori faciem prætulisse videtur *Praxeas*, qui, ut loquitur Tertullianus in libro

quem adversus eum scripsit: *Ut de unico hæresim faciat, ipsum dixit Patrem descendisse in Virginem, ipsum ex ea natum, ipsum passum: subditque: Praxeas duo negotia Diaboli Romæ procuravit, prophetiam expulit, et hæresim immisit. Paracletum fugavit, et Patrem crucifixit.* Unde Optatus Milevitanus lib. 5. *Adversus Parmenianum*, Praxeam *Patrīpassianum* appellat, quod Patrem divinum crucifixum et passum fuisse assereret. Ipsi subscrīperunt *Noetus*, qui ut refert S. Epiphanius hæresi 57. dicebat, unum Deum esse eundem Patrem, Filium, et Spiritum sanctum in carne passum et genitum. Faverunt et Montani discipuli, quamquam enim sanctus Epiphanius hæresi 48. dicat, *Montanus de Patre et Filio et Spiritu S. similiter sentit velut sancta Catholica Ecclesia*; nihilominus sanctus Hieronymus Epistola ad Marcellain qu. 54. de Montani discipulis, ait: *Trinitatem in unius personæ angustias cogebant*: unde Nicephorus lib. 4. *Historiæ c. 22. Montanus*, inquit, *De divina Trinitate et mundi creatione eadem nobiscum docuit, nonnulli tamen ex sectatoribus ejus postea tres Divinitatis substantias, unam esse sunt opinati.* Verum hunc errorem pene sepultum ab inferis denuo excitavit Sabellius Afer Pentapolitanus, qui, ut refert sanctus Anastasius Orat. *Contra Gregales Sabellii*, dicebat: *Dilatari Patrem in Filium sumendo carnem, et in Spiritum sanctum sanctificando homines*: unde Patrem et Filium et Spiritum sanctum non tres personas, sed eamdem tribus nomenclaturis appellabat; inde ejus discipuli *Patrīpassiani* dicti sunt, eo quod Patrem incarnatum, passum et mortuum fuisse assererent. Cui errori postmodum adhæserunt Paulus Samosatenus, deinde Photinus Syrmensis Episcopus, necnon et plures moderniores hæretici, ut jam dictum est.

NOTANDUM 3. Alios hæreticos per extreūm prædictis oppositos distinctionem personarum in Deo quidem agnoscisse; verum negasse unitatem essentiæ; qui duos adhuc in erroris rivulos distribuuntur: quidam enim negaverunt consubstantialitatem Filii cum Patre, quibus prævisse fertur *Origenes*, tamen hic error *Ario* tamquam auctori tribuitur, quia ab eo ita propagatus, ac disseminatus fuit, ut per universum orbem venenum suum effuderit. Eo autem extincto et in mortem Judæ in secessu effusis ejus visceribus, suborta est *Semiarianorum* secta, qui errorem Arii, utecumque temperantes, Filium Patri similem, eique coæternum, non tamen consubstantiale et æqualem asserabant. Vocem *Homousion*, quæ consubstantiale significat, quasi emollito rigore, in *Omosion*, hoc est similem in substantia commutantes: ita ut ipsa similitudine vocis et consonantia, plerosque fallerent, quasi voce catholica utentes. Ipsi annumerari solent *Macedoniani*, qui Spiritum sanctum vere Deum esse negabant, dicebantque eorum aliqui *Patrem esse omnipotentem, Filium semipotentem, Spiritum vero sanctum nullipotentem*. Alius autem ipsis oppositus excrevit error *Tritheitarum*, qui tres asserebant naturas et substantias per omnia similes, quorum dux fuit *Philoponus*, ut refert Nicephorus lib. 18. cap. 49., de quibus Dionysius Romanus apud Athanasium in Epist. *De Decretis Nicenæ Synodi* ait: *Isti quodammodo tres Deos constituunt, dum in tres substantias alienigenas sanctam unitatem dispartiuntur.* — Hinc operæ pretium est in præsentiarum tria resolvere. 1. Tantum tres esse divinas Personas: 2. Eas realiter invicem distingui: 3. Illas esse vere

unicum Deum. In sequenti autem Quæstione Personarum consubstantialitatem probabimus.

Conclusio prima. — REVERA TRES SUNT DIVINÆ PERSONÆ REALITER INVICEM DISTINCTÆ. Quod tres sint satis, superque constat, tum Veteris, tum Novi Testamenti Oraculis supra relatis. Quod vero invicem realiter distinguantur, iisdem sacris probatur textibus; sed insuper confirmatur idipsum ex variis illis locis, in quibus Scriptura sacra Generationem, Paternitatem et Filiationem in Deo commemorat, quæ sine reali Personarum distinctione verificari nequeunt: Nam, inquit S. Aug. lib. 1. *De Trinit. cap. 1.* nulla omnino res est, quæ seipsum gignat, ut sit: et Tertullianus *Contra Praxeam*: Omne, quod prodit ex aliquo secundum ejus sit necesse est, de quo prodit, non ideo tamen est separatum: Secundus autem ubi est, duo sunt, et Tertius ubi est, Tres sunt: Tertius enim est *Spiritus S. a Deo et Filio*, sicut tertius a rodice, fructus ex frutice, et tertius a fonte, rirus ex flumine, et tertius a Sole, apex ex radio. Nec dieas eum Sabellianis hæc vocabula Patris et Filii solum denotare in Deo distinctionem Personarum, non entitative et realiter, sed penes diversa officia, quæ unica divina Persona gerit et exequitur, dicaturque Pater ratione creationis, Filius ratione incarnationis, et *Spiritus sanctus* ratione justificationis: nam, ut recte replicat Tertullianus adversus Praxeam c. 10. Fieri nullo modo possunt, ut Pater se sibi Filium faciat, et Filius se sibi Patrem præstet: quæ instituit Deus, etiam ipse custodit, habeat necesse est Pater Filium, ut Pater sit, et Filius Patrem, ut Filius sit: aliud est autem habere, aliud esse, v. g. ut maritus sim, habeam oportet uxorem, non ipse mihi ero uxor: sic etiam ut Pater sim, Filium habeo, non ipse mihi ero Filius, et ut Filius sim, Patrem habeo, non ipse mihi ero Pater: quæ enim me faciunt, si habuero: tunc ero Pater, si Filium habeam: Filius ero, si Patrem: Porro si ipse ero quid eorum, jam non habeo quod ipse ero, nec Patrem, quia ipse ero Pater, nec Filius, quia ipse ero Filius; in quantum autem alterum ex his habere me oportet, alterum esse in tantum, si utrumque fuero, alterum non ero, dum alterum non habeo: si enim ipse ero Filius, qui et Pater, jam non habeo Filium, sed ipse sum Filius: non habendo autem Filium, dum ipse sum Filius, quomodo Pater ero? habere unum Filium debeo, ut Pater sim, etc. — Præterea idipsum constat, ex illis ipsis Scripturæ verbis Joan. 8. quibus Filius affirmat, *Ego ex Deo processi*: et ibidem: solus non sum, sed *Ego et qui misit me Pater*. Et c. 14. *Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum reritatis*. Nam procedens debet realiter distingui ab eo a quo procedit, et missus ab eo a quo mittitur et rogans ab eo quem rogat: cum idem non possit a seipso procedere, nec seipsum mittere, aut rogare. ut recte urget ibidem Tertullianus, neenon S. Athanasius Orat. *Contra Gregales Sabellii*. — Denique Scriptura sacra diserte pronuntiat, *Filium Dei ante Luciferum genitum*, et divinam Sapientiam *prodississe ex ore Altissimi, ante omnem creaturam*: et Verbum *esse in principio apud Deum*, et per illud omnia *esse facta*: ergo revera intra ipsum Deum admittenda est realis Personarum distinctio, et non solum ex diversa connotatione et respectu ad effectus in creaturis producendos. Adde

quod hæc divina veritas iis firmetur principiis, quibus eam convellere nituntur Sabelliani, etenim

OBJICIUNT 1. Varia Scripturæ loca, quibus Dei unitas prædicatur, unde inferunt unicam esse Personam: sic Deuteron. 6. *Audi Israel Dominus Deus noster, Dominus unus est.* Et c. 4. *Dominus ipse est Deus et non est alius præter ipsum.* — **Verum tantum** abest, ut verba hæc Personæ unitatem indicent, imo Trinitatem significant et denotant distinctionem: mirabili enim Dei instinctu factum est, ut Moyses et cæteri Veteris Testamenti Scriptores, ipsam Dei unitatem trina repetitione significarent, ut nempe tres Personas in unitate Divinitatis designarent, ut colligunt sancti Patres, præsertim Athanasius in libris *De Trinit.*

OBJICIUNT 2. Illud Joan. 14. *Ego in Patre et Pater in me est*: unde inferunt Patrem et Filium unicam esse Personam duobus tantum nominibus distinctam. Confirmant ex illo Isaiæ 43. et 45. *Tantum in te Deus et non est absque te Deus, vere tu es Deus absconditus.* — **Verum ex eis textibus** Personarum distinctionem colligunt sancti Patres, maxime Athanasius Dialogo 3. *De Trinit.* et Hilarius lib. 4. qui illa verba Isaiæ sic ponderat: *Habitantem ab eo, in quo habitat discernens Isaias, Personæ tantum distinctione non generis; Deus enim in eo est et in quo est Deus, Deus est; non enim Deus in diversæ, atque alienæ a se naturæ habitaculo est.*

OBJICIUNT 3. Illud Joan., *Ego et Pater unum sumus.* — **Verum contextus** ille in eos militat: nam, ut notat sanctus August. tract. 36. in Joan. *Si unum, non ergo diversum: si sumus, ergo et Pater et Filius, sumus enim non diceret de uno, sed unum non diceret de diversis:* unde Nazianz. lib. 1. *De Fide: Unum, inquit, ad unitatem Divinitatis refert: sumus autem personis assignat.* Simili modo Tertullianus lib. 1. *Contra Marcionem,* ponderat illud 1. Joan. c. 2. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt;* aitque, *Qui tres, inquit, unum sunt, non unus, quomodo dictum est, Ego et Pater unum sumus?* Respondet, *ad substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem.*

OBJICIUNT 4. Omnia, quæ Pater habet, Filius pariter obtinet: ergo nihil est, per quod Filius a Patre realiter possit distingui. Antecedens probant ex Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo:* et Joan. 16. *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt:* et c. 17. *Omnia mea tua sunt et tua mea sunt.* — **Verum ex illis ipsis verbis** colligunt sancti Patres personarum distinctionem, oportet enim inter dantem et accipientem, sit realis distinctio. Unde communiter præfatos contextus interpretantur, quod Pater omnia dederit Filio, præter esse Patrem. Hinc Concilium Florentinum in litteris Unionis ait: *Omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, præteresse Patrem: cui concinit illud Nazianz. Orat. 44. in Sanctam Pentecosten: Omnia, inquit, quæcumque Pater habet sunt Filii, præterquam ingenitus non est: omnia quæcumque Filius, Spiritus sancti sunt, si generationem exceperis.* Quod autem prædicta exceptio implicite continetur in ipsis Christi verbis, docet Athanasius Orat. 4. *Contra Arianos* dicens: *Sed ne quis videns Filium habere omnia quæcumque Pater habet, ex indiscreta similitudine eorum, quæ habentur, Sabelliano more*

56 TRES TANTUM SUNT DIV. PERSONÆ REALITER DISTINCTÆ.

deceptus impie sentiat, existimetque Filium etiam Patrem esse: ea de causa hoc Verbum prolatum est: Datum est mihi et accepi et traditum est mihi, nulla alia de causa, quam ut ostenderet se Patrem non esse, etc. Et paulo interius illud Joan. 5. Quemadmodum Pater habet vitam in semetipso, ita quoque Filio dedit vitam habere in semetipso. Ita ponderat: Nam ex hac roce dedit indicat sese Patrem non esse, ex ipso autem dicto ita Filii similitudinem, proprietatemque cum Patre significat.

OBJICIUNT 5. Scriptura sacra affirmat Deum esse solum, Ps. 85. *Tu es Deus solus; et 1. ad Timotheum 1. Regi sæculorum immortali et invisi bili soli Deo;* ergo et solitarius est: sed solitudo non stat cum consortio trium Personarum: ergo tres Personæ non sunt in Deo admittendæ. — Respondent sancti Patres etiam Scripturas docere Patrem non esse solum, sed Filium esse cum ipso; nam Christus ipsemet Joan. 8. diserte pronuntiat: *Solus non sum: sed ego et qui misit me Pater. Et in Lege restra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est: ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater;* quæ verba sanctus Athanasius *Contra Gregales Sabellii*, ita ponderat: *En tibi duas Personas, et nisi dicas vere duos esse, cum hæc loquitur, non permittis testimonium verum existere; id enim testimonium confirmat, sed si non ab uno, sed a duobus perhibeatur.* Idecirco Scripturæ ita conciliandæ sunt, ut priores non excludant Trinitatem Personarum, et posteriores non inducant pluralitatem Deorum. Respondent secundo, quod Deus dicatur *solus*, per exclusionem deorum aliorum; non vero per exclusionem Divinarum Personarum, hæcque expositio firmatur ab ipsa Scriptura sacra, nam Joan. 17. legimus: *Hæc est rita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum: additur; et quem misisti Iesum Christum.* Insuper de Filio dicitur Isaïæ 45. *Non est absque te Deus: vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator;* et Baruc 3. *Hic est Deus noster et non æstimabitur alias adversuseum:* subditur autem, *Post hæc in terris visus est,* ut significet priora verba de Filio Dei esse intelligenda; nec tamen sequitur inde quod Pater non sit revera Deus et Dominus; adeoque particula, *solus*, non est exclusiva Personarum, sed deorum inanum. Respondeo 3. Cum Doctore in 1. dist. 2. qu. unica, vocabulum, *solus*, sumi posse dupliciter, nimirum vel categoretice, vel syncategoretice: categoretice sumptum idem est, ac *solitarius*, idecirco locum non habet in divinis: unde falsæ sunt istæ enuntiationes. *Deus est solus, Pater est solus;* idest solitarius. Syncategoretice vero sumi potest quatuor modis: vel enim determinat subjectum essentiale respectu prædicati essentialis, et sic vera est hæc propositio, *Tu Deus solus et verus Deus;* vel determinat subjectum personale respectu prædicati essentialis, et sic falsa esset propositio, *solus Pater est Deus,* unde cum de Patre dicitur Joan. 17. *Ut cognoscant te solum Deum rerum,* particula, *solus*, non se tenet ex parte subjecti, nempe Patris, sed ex parte prædicati, nempe veri Dei, ut sit hic sensus. *Ut cognoscant te Pater, qui es verus Deus solus.* Tertio sumi potest, *solus*, quatenus determinat subjectum personale respectu prædicati personalis, et sic vera est propositio, *Solus Pater generat, solus Filius generatur.* Quarto denique determinat subjectum personale respectu prædicati notionalis communis pluribus personis, et sic non recte jungitur subjecto importanti unam duntaxat personam;

sed debet jungi subjecto importanti utramque, non enim recte diceres,
Solus Pater spirat, sed dicere deberes, solus Pater et Filius spirant.

OBJICIUNT 6. Nonnulla sanctorum Patrum testimonia, quibus affirmare videntur divinas Personas solis nominibus et consideratione intellectus esse distinctas: sic S. Greg. Nazianz. Orat. 13. postquam tria supposita divina distinxit caracteribus propriis, subjungit: *Deum unumquodque si seorsim consideretur, mente videlicet ea, quæ separari nequeunt separante: idem Orat. 35. Unam quoque Dei essentiam et naturam et appellationem esse: tametsi per cogitationes quasdam distinctus nomina quoque simul distinguantur.* — Verum ipsemēt S. Nazianz. hanc injuriam longe a se proscribit, nam Orat. 49. ostendens se in prioribus opusculis professum fuisse veram Personarum distinctionem realem, ait: *Quippe cum et hanc sectam, id est Sabellianam, in eodem libello damnaverim, et personarum distinctionem secundum vocabulum scripserim, nam et nemo pro una persona potest unum sunt dicere et unitatem generis nisi personis assignare: unde Orat. 35. Paris impie tatis est, inquit, vel Sabellii more personas connectere, vel Arij instar naturas distinguere, ac separare.* Ergo quando dicit unam personam seorsim ab alia consideratam intellectione distingui, ita est intelligendus, quod vix intellectus noster possit revera unam personam ab alia seorsim concipere et sejungere; nam a parte rei quaelibet persona habet in se manentes duas alias personas per circumcessionem, et quantum ad essentiam est idem cum ipsis, adeoque non potest ab illis realiter separari.

OBJICIUNT 7. Quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se: sed Pater, Filius et Spiritus sanctus, sunt iidem essentiæ divinæ: ergo sunt idem inter se. — **Distinguo majorem**, ut jam distinxī: quæcumque aliqua identitate sunt eadem alicui, pari identitate sunt eadem inter se, concedo; unde cum Personæ divinæ non sint eadem personaliter et suppositaliter, sed tantum essentialiter in tertio, sic nec esse debent inter se eadem personaliter, sed tantum essentialiter.

OBJICIUNT 8. Implicat aliquid unicum esse simul et multiplex: sed Deus unus et Trinitas est divisa, ac multiplex: ergo Deus non est Trinitas. — **Distinguo majorem**: sub eadem ratione qua unum est non potest esse divisum et multiplex, concedo; sub alia ratione qua non est unum, nego: sic ergo Deus est unus in essentia et multiplex in personis; adeoque non est unus, et divisus, et multiplex sub eadem ratione, sed sub diversa.

OBJICIUNT DENIQUE: nihil est admittendum in Deo, quo sublato Deus maneret infinite perfectus: sed seclusa Trinitate personarum, Deus remanet infinite perfectus, nam esse infinitum est de essentia ipsius Deitatis: ergo, etc. — **Negat minorem** Doctor, in 1. dist. 2. qu. 53.; sublata enim una persona, non manebit alia infinite perfecta, non quod una persona constituat perfectionem essentiæ, aut alterius personæ, sed quod omnes personæ realiter identificantur essentiæ, et sic realiter essentialiter etiam invicem identificantur: implicat autem, quod auferatur unum identificatum realiter alio subsistente, alias idem realiter esset ablatum et non ablatum, quod implicat. *Vel distinguo minorem*: sublata Trinitate personarum, Deus remaneret infinite per-

fetus, si illa conditio esset possibilis, concedo: si sit impossibilis, ut revera est, nego.

INSTANT: ex infinitate divinæ natura colligimus divinitatem ess- unam et immultiplicabilem: sed persona divina, ut distincta formaliter ab essentia, non minus est infinita: ergo nec minus una et immultiplicabilis. — **Distinguo majorem:** ex infinite simpliciter et absolute, concedo: ex infinite secundum quid et in certo ac determinato quodam genere, nego. Similiter distinguo *minorem*: persona divina non minus est infinita simpliciter et absolute, nego: infinita secundum propriam suam rationem formalem, transeat. *Vel* aliter, nego *minorem*: persona enim formaliter, ut persona est, nec infinita est, nec finita, nec imperfecta, nec perfecta, ut infra probabimus.

Conclusio secunda. — IN DEO TRES TANTUM SUNT DIVINÆ PERSONÆ, NEC PLURES, NEC PAUCIORES ESSE POSSUNT. Hæc est de fide definita in pluribus Conciliis, quorum omnium doctrinam colligit et iterum probat Concilium Lateranense capite *Damnamus his verbis: Credimus et confitemur, quod una quædam summa res est, quæ veraciter est Pater et Filius et Spiritus sanctus, tres simul personæ, ac sigillatim quælibet eorum...* *Quælibet* trium personarum *est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura dirina...* *Et illa res non est generans, neque genita, nec procedens, sed est Pater, qui generat, et Filius, qui gignitur, et Spiritus sanctus, qui procedit, ut distinctiones sint in personis, et unitas in natura.* *Licet igitur aliud sit Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus, non tamen aliud, sed id quod est Pater, est Filius et Spiritus S. idem omnino, ut secundum Orthodoxam et Catholicam fidem coniunctivæ esse credantur.*

Hoc ipsum aperte tradit S. Athanasius in Symbolo: *Unus ergo Pater, non tres Patres, unus Filius, non tres Filii, unus Spiritus S. non tres Spiritus SS.* Probant pariter omnes Scripturæ sacræ contextus, quibus in priori Quæstione sanctam Trinitatem, hoc est tres esse divinas personas, insinuavimus. Insuper ipsæ Scripturæ sacræ aperte unicum esse *Patrem* pronuntiant, dum singulari nomine Deus Pater exprimitur. Sed et diserte explicant unicum esse Filium, et unicum Spiritum sanctum, etenim Filium unigenitum appellant, sic Joann. 1. *Unigenitus, qui est in sinu Patris.* Et infra: *gloriam quasi Unigeniti a Patre.* Et cap. 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.* Similiter de Spiritu sancto 1. *Corinth.* 12. *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus.* Et intra: *Hæc autem omnia operatur unus, atque idem Spiritus.* Et rursus: *in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus.* Sed evidentius hoc ipsum loquitur Joannes Epist. 1. cap. 5. dicens: *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus S.* Licet autem hæc propositio exclusionem non exprimat directe et explicite, nihilominus implicite illam designat et importat, juxta communem sanctorum Patrum interpretationem.

Probatur eadem veritas ratione: primo quidem, si plures quam tres essent divinæ personæ, plures pariter essent Dii, non vero unicus Deus: sed implicat plures esse Deos: ergo etiam implicat plures esse divinas personas quam tres. Probatur major: ideo plures personæ efficiunt unicum Deum, et non habent distinctam Divinitatem et essentiam,

quia Pater eamdem Divinitatem indivisim Filio communicat per generationem; quam præterea Pater et Filius communicant Spiritui sancto per spirationem. Sed talis communicatio ejusdem Divinitatis in Deo foret impossibilis, si plures essent Patres, plures Filii, aut plures Spiritus S. Ergo, etc. *Minorem* probant SS. Patres, qui ex ea communicatione unicum esse Deum fatentur, imprimis S. Ignatius Epistola ad Philippenses colligit: *Unus ergo Deus Pater et non duo, vel tres, unus scilicet, qui est et non est præter eum solum verus, Dominus enim inquit, Deus unus est... Unus quoque Filius Deus Verbum.* Et pauca interpositis pro unitate Spiritus sancti concludit: *Iterum ergo, neque tres sunt Patres, neque tres Filii, sed neque tres Paracleti. Sed unus Pater et unus Filius et unus Paracletus.* Quibus Ignatius observat pertinere ad unitatem Dei, quod non sint plures Patres, nec plures Filii, nec plures Paracleti. Ipsi concinit S. Basilius lib. 3. *Contra Eunomium*, Sic, inquit, in Trinitate unitatis ratio conservabitur, si unum Patrem profiteamur, unum Filium, unum Spiritum sanctum. Subserbit et Epiphanius hæresi 64. *Pater, inquit, et Filius et Spiritus S. unus Deus, Trinitas in veritate et Monas, propterea enim unus Deus, quoniam nec duo Patres, neque duo Filii, neque duo Spiritus sancti.* Unde S. Fulgentius in responsione ad primam objectionem Arianorum, rem totam concludit, *Si ambo, inquit, vocarentur Patres, essent profecto natura dissimiles, unusquisque enim ex semetipso constaret et communem substantiam cum altero non haberet, nec Deitas una esset, quibus una natura non esset.* Idem ad objectionem 5. dicit de Filio: *Duo quippe Ingeniti, inquit, non possunt unam habere naturam, ubi nec unus in uno veram ex se generationem invenit, nec unus ex uno vere in se substantiam nativitatis agnoscit,* etc.

Probatur 2. Tot sunt et non plures divinæ Personæ, quot improductæ et productæ: sed unica tantum est et esse potest persona improducta, et duæ productæ: ergo tantum tres possunt esse divinæ Personæ. *Major* clara est, *Minor* vero probatur, *quoad primam partem a Doctore in 1. dist. 2. qu. 7. num. 37.:* Si plures esse possent personæ improductæ, essent necessario infinitæ; sed implicat esse infinitas personas in Deo: ergo et plures personas improductas. *Minor* patet: illæ enim infinitæ personæ improductæ vel essent ejusdem speciei et solo numero distinctæ, vel diversæ. Non primum, quia implicat esse plura infinita, solo numero diversa, ut probavimus demonstrando unitatem Dei. Non etiam diversæ, quia sic nulla earum esset infinita, quippe cum non haberet perfectiones personæ alterius speciei, sicut homo non habet omnes perfectiones brutorum, nec bruta perfectiones hominis obtinent, adeoque non esset infinite perfecta, quippe cum non haberet omnes perfectiones possibles. Probat *minorem* Doctor: quidquid potest esse in pluribus suppositis, et non determinatur ad certum numerum suppositorum per aliquid a se distinctum, ex ratione sua potest esse in infinitis, et si sit ens necessarium, de facto est in infinitis, nam ut loquitur Aristoteles 4. phys. textu 32. *In perpetuis non differunt posse et esse:* sed Persona divina improducta, si possit esse in pluribus suppositis, non posset determinari ab aliquo, ut esset in certo et determinato numero suppositorum, quia determinari ab alio, ut sit in supposito, est contra rationem personæ improductæ: ergo ex se posse

esse in infinitis, et sic de facto essent infinitæ personæ productæ: sed hoc implicat: ergo et illud unde sequitur. *Probat.* 2. eandem partem *minoris*: nunquam pluralitas ponenda est sine necessitate: sed nulla est necessitas admittendi plures personas improductas, neque enim illud spectaret productionem personæ improductæ, neque juvaret quidquam ad perfectionem personarum productarum: ergo nequeunt esse plures. *Tertio*, quia essentia una actu existens, non potest ex se habere diversos modos existendi sine productionibus. Unde enim repetenda esset illa existendi diversitas? Ergo persona improducta non potest esse multiplex. — *Probatur eadem minor, quoad secundam partem*, nempe duas tantum esse personas productas, ab eodem Doctore ibidem numero 18.: tot sunt et non plures personæ productæ, quot sunt principia productiva adæquata et sufficientia diversæ rationis in persona improducta: sed illa principia sunt tantum duo, nempe intellectus et voluntas: ergo et duæ tantum personæ productæ. *Minor* patet in Disputatione sequenti, ubi demonstrabimus duas tantum esse admittendas divinas processiones et productiones, adeoque tantum duas personas productas.

Hanc ipsam veritatem probat sanctus Bonaventura ex sufficienti combinatione, quam triplicem confert in 1. dist. art. 1. qu. 4. *Primam* quidem sic format: Prima Persona, quæ est innascibilis et inspirabilis, generat et spirat. Secunda vero Persona, quia inspirabilis, sed genita, non generat, sed spirat. Tertia Persona, quia spiratur et procedit a generante, nec generat, nec spirat. Et ideo impossibile est esse plures personas, quam tres. *Secundam* vero sic format cum Richardo a sancto Victore lib. 3. *De Trinit.* et 20. *Ex triplici amore*; triplex enim est amor, videlicet gratuitus, debitus, et ex utroque permixtus: ergo tantum debent esse tres divinæ Personæ, una quæ tantum dat, in qua est amor gratuitus; alia quæ tantum accipit, in qua est amor debitus; et media. quæ dat et accipit, in qua est amor permixtus ex utroque. *Tertiam* vero colligit ex origine, nam, inquit, contingit intelligere personam, quæ est principium personæ et non est principiatum, et rursum personam, quæ est principiatum et non principium personæ, et tertio modo personam, quæ est principiatum et principium. Quartus autem modus, quod nec sit principium, nec principiatum, est omnino impossibilis, nec intelligibilis.

DICES 1: In rebus creatis generatio ex naturæ fecunditate procedit: ergo similiter in Deo præter duas processiones, quarum una est per intellectum et alia per voluntatem, admittenda est alia ex naturæ fecunditate proveniens, et per consequens alia persona procedens distincta a Verbo et Spiritu sancto. — **Respondet** Doctor ibidem n. 21. distinguendo *consequens*: ponenda est in Deo productio ex naturæ fecunditate, tamquam ex principio adæquato, negat: ex inadæquato et partiali, concedit. Principium enim adæquatum et totale productionis Filii includit intellectum et essentiam divinam, quorum quodlibet partialiter concurrit ad illam productionem. Idem dicendum de voluntate divina respectu productionis Spiritus sancti. Unde quamvis essentia divina concurrat ut principium quo ad productionem Filii et Spiritus sancti, non habet exinde rationem principii distincti adæquati et per se productivi alicuius Personæ divinæ, sed tantum quatenus con-

currit cum intellectu et voluntate; adeoque cum sint tantum duo adæquata principia productiva Personarum divinarum, etiam duæ tantum sunt divinæ Personæ productæ.

INSTABIS: Unius et ejusdem principii adæquati possunt esse plures productiones et distincti termini: ergo quamquam in Deo sint tantum duo principia productiva, exinde non sequitur duas tantum esse personas productas. Probatur *antecedens*: intellectus creatus, v. g. est principium adæquatum verbi mentalis; sed plura verba totalia et adæquate distincta potest producere: ergo, etc. — **Distinguo antecedens:** si termini producti non sint adæquati, tam intensive, quam extensive, hoc est, si non adæquent omnimodam perfectionem principii producentis, tam in essendo, quam in operando, concedo: si sic, nego. Idecirco autem intellectus creatus potest producere plura distincta verba mentalia, quia nullum eorum verborum adæquat perfectionem intellectus in essendo. Hic enim est substantia, illud vero accidens; nec in operando, quia intellectus, qui concurrit cum una specie impressa ad productionem unius verbi, potest iterum concurrere cum alia specie dissimilis objecti repræsentativa ad productionem alterius verbi. Secus autem est in divinis, Verbum enim divinum adæquat omnimodam perfectionem sui principii productivi, tam in essendo, quia est consubstantiale Patri, quam in operando, quia omnem intellectus divini fœcunditatem exhaustit et adæquat; adeoque neganda est *consequentia*.

SUBSUMES: atqui ejusdem principii productivi possunt esse distincti termini adæquati, tam in essendo, quam in operando: ergo licet duos tantum sint principia adæquate productiva in divinis, non minus plures esse possunt personæ productæ. Probatur *antecedens*: ignis productus adæquat omnem perfectionem ignis producentis, est enim ejusdem omnino naturæ et activitatis cum eo; sed ab eodem igne possunt alii duo ignes produci ex duabus distinctis materiis diversimode applicatis: ergo, etc. — **Distinguo antecedens:** si aliunde non repugnet, nempe si terminus adæquatus non sit infinitus, concedo: si sit, nego. Unde cum unius principii productivi finiti possint esse varii termini etiam finiti, quia plura entia finita ejusdem rationis non repugnant, cum unum non debeat involvere perfectionem alterius; idecirco potentia finita, non obstante sua limitatione, potest extendere se ad duos terminos simul, quos seorsim posset producere. Secus autem accidit, dum terminus productus est infinitus, quia duo infinita ejusdem omnino rationis existere repugnat, vel enim unum involveret perfectiones alterius, vel non: si sic, ergo non essent diversa, nec consequenter duo; si non, ergo neutrum esset infinite perfectum, cum non haberet eas perfectiones, quas aliud infinitum complecteretur. Ideoque neganda est *consequentialia*.

URGEBIS: Sicut se habet potentia finita ad effectum et terminum finitum, ita et infinita ad infinitum: sed finita potest habere plures terminos adæquatos finitos: ergo multo magis potentia infinita poterit habere varios terminos adæquatos infinitos. Probatur *antecedens*: si quod intercederet disserim, maxime vel quia effectus infinitus exhaustit fœcunditatem potentiae productivæ, vel quia est incompossibilis cum alio effectu infinito ejusdem rationis: at hoc non officit. *Non quidem primum*, quia non appetet ratio, cur effectus adæquatus infinitus.

magis exhaustat fecunditatem potentiae infinitae, quam finitus exhaustat fecunditatem potentiae finite: at hic non ita fecunditatem suæ potentiae exhaustit, ut illa non possit ultra producere alterum terminum adæquatum, ut patet allato exemplo ignis: ergo nec unus terminus infinitus, ita exhaustit fecunditatem potentiae infinitae, ut ipsa ulteriore terminum producere non possit. *Non etiam secundum*: tum quia cum effectus sit posterior causa, non impedit causæ fecunditatem: tum quia omnia Attributa divina et tres divinæ Personæ sunt plura infinita ejusdem rationis in ratione Attributi et Personæ, licet aliunde discrepent: ergo etiam plures esse poterunt termini infiniti Intellectus divini, licet proprios habeant particulares characteres, quibus distinguantur.— **Distinguo majorem**; secundum aliquam proportionem, concedo: secundum omnimodam, nego. Verum quidem est, quod licet potentia finita exigit terminum finitum adæquatum, ita et infinita debet habere aliquid infinitum pro termino suo adæquato: at falsum est, quod sicut finita facultas habere potest successive varios terminos adæquatos finitos, ita infinita poterit habere varios infinitos; unde neganda est *consequentia*. Ad probationem dico varietatem terminorum infinitorum ejusdem divinæ potentiae utrinque repugnare, nimirum *primo*, quia unicus terminus exhaustit et adæquat fecunditatem suæ facultatis, si enim aliquid ultra posset illa facultas producere, jam non infinite ageret in productione primi termini, siquidem omnem omnino perfectionem non tribueret isti priori termino, si alium æque perfectum et si in libus præcellentiis donatum posset producere. Repugnat *secundo*, quia implieat duo esse infinita ejusdem rationis propter tam expressas implicantes. Nec illud evincunt allata exempla, etenim personalitates divinæ formaliter consideratae nec infinitæ sunt, nec finitæ, ut patebit infra. Similiter attributa formaliter considerata nec sunt finita, nec infinita, ut sic enim distinguuntur formaliter, tum ab infinitate radicali, quæ est ipsius divinæ essentiæ, tum ab infinitate radicali, quæ est ipsius divinæ essentiæ differentia constitutiva et distinctiva. Unde non sunt infinita formaliter, sed tantum realiter, quatenus nimirum identificantur ipsis divinæ Essentiæ, adeoque non sunt plura infinita, sed unicum, quia non habent rationem infiniti, ut sunt distincta, sed solum ut sunt identificata.

DICES 2: Tot sunt divinæ Personæ, quot sunt principia eorum constitutiva: sed hæc sunt quatuor: ergo et illæ. *Major* patet: *Minor* probatur: Principia divinarum Personarum constitutiva sunt relationes opposite: at hæc sunt quatuor, videlicet Paternitas et Filiatio, Spiratio passiva et activa: ergo, etc. — **Nego minorem**, et ad probationem illius *distinguo majorem*: Relatio unius tantum Personæ conveniens est illius principium constitutivum, concedo: quæ convenit pluribus Personis, nego. Spiratio autem activa convenit Patri et Filio, qui indivisim Spiritum sanctum spirant, ideoque non est alicujus divinæ Personæ constitutiva, imo Patrem per Paternitatem et Filium per Filiationem jam constitutum supponit.

INSTABIS: Sicut se habet generari et spirari, sic se habet generare et spirare; sed generari et spirari, quæ significantur per relationes Filiationis et Spirationis passivæ, constituunt distinctas Personas: ergo pariter generare et spirare, quæ explicantur per Paternitatem et Spi-

rationem activam duas distinctas Personas debent constituere. — **Nego majorem**, nam generari et spirari opponuntur saltem mediate, et ideo constituunt diversas personas, nempe Filium et Spiritum sanctum. Generare autem et spirare non opponuntur ullo modo, ideoque non debent diversas Personas constituere.

DICES 3. In ente summe necessario idem est esse, ac posse: at Filius divinus potest alium Filium producere: ergo eum revera producit. Probatur *minor* ex S. Augustino lib. 3. *Contra Maximum* asserentem Filium Dei non esse Patri æqualem, quem cum Augustinus ita perstrinxisset cap. 7. *Prorsus ad hunc articulum res colligitur, ut Deus Pater æqualem sibi gignere Filium, aut non potuerit, aut noluerit. Si non potuit, infirmus; si noluit invidus invenitur; sed utrumque hoc falsum est. Patri ergo Deo Filius verus æqualis est;* tandem cap. 12. ita concludit: *Absit autem, ut quomodo putas, ideo sit potentior Pater Filio, quia Creatorem genuit Pater, Filius autem non genuit Creatorem* (hoc est alium Filium,) *neque enim non potuit, sed non oportuit:* ergo revera censet S. Augustinus Filium Dei alium Filium sibi similem potuisse gignere, quem tamen non genuit, ne forte plures essent divini Filii. *Confirmatur: ibi S. Augustinus totus est, ut probet quod si Pater divinus non potuit generare sibi Filium æqualem fuit impotens, et quod e converso, si sit omnipotens, debuit generare sibi Filium æqualem: ergo a pari, si Filius non possit generare alium Filium, non erit omnipotens, nec consequenter Deus, adeoque ex mente sancti Augustini revera Filius divinus potuit alium filium gignere.* Respondet Doctor in 1. dist. 20. qu. unic. n. 12. negando *minorem*. Ad *consequentiam* vero S. Augustini dicit eam valere solum per locum extrinsecum, ita ut si Pater non gigneret sibi Filium æqualem, revera non esset omnipotens, non quod omnipotentia sit principium et ratio cur Pater possit alterum Filium producere, alias cum Filius et Spiritus sanctus sint pariter omnipotentes, etiam Filios generare deberent; sed quod si Pater Filium non posset sibi æqualem producere, illa impotentia argueret in eo aliquem defectum, qui certe aliud esse non posset, quam defectus omnipotentiae, cum nihi! aliud esset in Patre, quod Filii æqualis productionem præpedire posset. At non est cadem ratio de Filio, siquidem negatio productionis alterius filii non potest refundi in defectum illius omnipotentiae, sed in aliam rationem. nempe ex eo quod duo termini adæquati et infiniti ejusdem facultatis omnino repugnant. Et consequenter, non idcirco Filius divinus alterum filium non produxit, quia non potuit, seu quia non est omnipotens, sed quia non oportuit, seu quia duorum Filiorum productio repugnat ex seipsa. — Respondeo 2. S. Augustinum ibi arguere ad hominem, cum enim Maximinus concederet simul Filium Dei esse naturalem Filium, et tamen esse factum et creaturam, inde sequebatur, quod aliquis Filius Dei fuit factibilis, qui foret æqualis Patri: ergo Pater non fuit Omnipotens, si non potuit facere hunc Filium æqualem et factibilem. Hanc autem fuisse sancti Augustini mentem colligitur ex sequentibus verbis, subdit namque: *Immoderata esset divina generatio, si genitus Filius Nepotem gigneret Patri, quia et ipse Nepos, nisi Avo suo pronepotem gigneret, secundum vestram mirabilem sapientiam, impotens diceretur. Similiter etiam ille, si Nepotem non gigneret*

Aro suo et pronepotem Aro suo, non a robis appellaretur omnipotens, nec impleretur generationis series, si semper alter ex altero naseretur, nec eam perficeret ullus, si non sufficeret unus omnipotens. Itaque omnipotentem genuit Filium, quoniam quæcumque Pater facit, hæc et Filius facit similiter.

Conclusio tertia. — TRES DIVINÆ PERSONÆ SUNT UNUS NUMERO DEUS. Hæc est de fide determinata in Conciliis Nicæno lib. 2. ubi sancta Trinitas *individua et indivisa* prædicatur; Toletano 6. c. 1. *In Trinitate tanta est unitas substantiæ, ut pluralitate careat et aequalitatem teneat, nec minor in singulis, quam in omnibus, nec major in omnibus, quam in singulis personis manet;* et Toletano 11. *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus singulariter dicitur.* Et infra: *Singulariter ergo unaquæque persona unus Deus affirmatur et creditur.* Quæ omnia Lateranense cap. Firmiter complectitur, dicens: *quod unus solus et verus Deus... Pater, Filius et Spiritus sanctus, tres quidem Personæ, sed una essentia, substantia, seu natura simplex omnino: Pater a nullo, Filius a Patre solo, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque. Pater generans, Filius nascens, et Spiritus sanctus procedens.*

Hoc ipsum constantissime tuentur sancti Patres. In primis vero Damasus Papa in professione Fidei, ubi anathematizat eum *Qui divisor erit Deum Patrem et Deum Filium et Deum Spiritum sanctum, affirmans Deos dici et non Deum,* propter unam Deitatem, ac potestatem, quam esse credimus Patris et Filii et Spiritus sancti. Unde signanter S. Epiphanius in anchorato adverbit, quod Seraphim apud Isaiam dicant: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, non vero, Sancti, Sancti, Sancti,* quo singulare celebre pronuntient, neque trium numerum occultent, sed ter quidem dant sanctificationem, uniformiter autem et singulariter proferunt sermonem, ne multitudinem Deorum nominent.

Hanc ipsam veritatem plurimis rationibus probant sancti Patres. Primo quidem a Simplicitate Dei: Simplicitas enim Divina non esset strictissima, si non esset unica et indivisibilis essentia, ut constat exemplo naturæ humanæ, quæ in omnibus hominibus non est proprie et vere simplex, quia constat multis naturis realiter et numero distinctis. Hanc rationem attigit S. Dionysius lib. *De Divinis Nominibus* cap. 1. *In omnibus, inquit, ferme sacris libris advertimus Divinitatem sancte prædicari, ut singularem quidem, atque unicam, ob simplicitatem, atque unitatem illius excellentis individui.* Ipsi concinit S. Gregorius Nyssenus in fine libri ad Ablabium. *Quoniam igitur, inquit, hypostases quidem sanctæ Trinitatis causæ ratio discernit, aliud quidem absque causa, aliud vero ex causa esse postulans, Divina autem natura et variationis et divisionis per omnem considerationem expers esse deprehenditur.* Idcirco proprie una Deitas et unus Deus est, et alia omnia Deo conuenientia nomina singulariter efferuntur. Confirmat sanctus Athanasius dialogo primo *De Trinitate contra Anomeum.* *Essentia, inquit, neque proprietatem habet, non communem hypostasibus, quæ essentiæ subsunt, nec numeri multiplicationem admittit, cum sit unica et singularis.* — Secundo probant ex infinitudine divinæ essentiæ, Essentia enim infinita aliam consortem non patitur, quia careret perfectione alterius, quæ possibilis esset in eadem specie. quapropter unaquæque

essentia creata numerica circumserbitur et finitur, nec admittit perfectionem alterius. *Quod autem non circumscribitur*, inquit Nyssenus laudatus, *non numeratur et quod non numeratur, in multitudine considerari non potest*. Unde cum Essentia divina non circumscribatur, nec finiatur, nequit esse multiplex. Inde sancti Patres inferunt divinam Essentiam non plus, aut minus perfectionis habere in tribus personis, quam in unica. *Quod egregie expendit S. August. lib. 7. De Trinit. cap. 4. 5. et 6.* ubi cum varias proposuisset rationes, cur tres personæ humanæ sint tres homines, tres vero divinæ Personæ non sint tres Dii, tandem cap. 6. concludit: *Non tantum est unus homo, quantum tres homines simul et plus sunt aliqui homines duo, quam unus homo, et in statuis æqualibus plus auri est tres simul, quam singulæ statuae, et minus auri est una, quam duæ; at in Deo non ita est, non enim major essentia est Pater et Filius et Spiritus sanctus simul, quam solus Pater, aut solus Filius: sed tres simul illæ substantiæ, sive personæ, si ita dicendæ sunt, æquales sunt singulis.* Ipsi concinit S. Bern. Epist. 190. ad Innocent. *Totum, inquit, est Pater, quod Pater et Filius et Spiritus S.; totum Filius, quod ipse et Pater et Filius et Spiritus sanctus; totum Spiritus S. quod et ipse et Pater et Filius; et totum unum est totum, nec superabundans in tribus, nec imminutum in singulis, nec enim verum, summumque bonum, quod sunt inter se particulariter dividunt, quoniam nec participaliter id possident, sed hoc ipsum essentialiter sunt.* — Tertio denique probant sancti Patres a summa Dei Unitate et Uniformitate. *Nam, inquit S. Fulgentius lib. De Fide ad Petrum cap. 1. Unus Deus Trinitas ipsa non esset, si quemadmodum Pater, Filius et Spiritus sanctus personarum sunt ab invicem proprietate distincti, sic fuissent naturarum quoque diversitate discreti.* Unde subdit: *Ob hoc ergo tres unum recte credimus et dicimus Deum, quia una prorsus æternitas, una immensitas et una numeraliter est trium Personarum divinitas.* Hoc ipsum egregie expendit S. Ambrosius lib. 5. *De Fide cap. 1.* ubi solvens hanc objectionem Arianorum dicentium; *Si unus substantiæ Patrem et Filium confitemini, non unum Deum, sed duos Deos inducitis, quia qui unius substantiæ sunt, non unus Deus, sed duo Dii videntur, sicut duo homines, etc.* Respondet autem: *Dominicis eloquiis approbamus, quia ubi plures sunt, ibi, aut naturæ, aut voluntatum et operationum est differentia.* Denique, ut suis ipsis testimoniis revincantur, duo homines dicuntur, quia licet unius naturæ sint, jure nascendi tamen, et tempore, et cogitatione, et opere, et loco distant, et ideo non potest unus homo dici in significatione et numero duorum, quia non est unitas, ubi est diversitas. *Unus autem Deus dicitur, et Patris et Filii, ac Spiritus sancti gloria et plenitudo signatur.* — Hic non retexam omnes illas rationes scholasticas, quas satis superque inculeavi probando deorum pluralitatem esse impossibilem, adeoque divinitatis unitatem esse numericam et singularem; nihilominus hic explicandi sunt aliqui sancti Patres, qui inter divinas Personas asserere videntur tantum intercedere unitatem speciei. Itaque

DICES: sancti Patres affirmant divinas Personas invicem convenire in unitate Divinitatis, quomodo duo homines convenient in unitate humanitatis: sed duo homines ita convenient in unitate specifica,

suntque revera duo homines invicem numero distincti: ergo pariter tres divinae Personæ tantum convenient specificie, eruntque tres Dii numero distincti. Probatur *major*, nam S. Gregorius Nyssenus lib. *De Fide ad Simplicium*, ait: *In divinis dogmatibus nullam naturæ differentiam efficit genitum esse, sed quemadmodum in Adamo et Abele una humanitas, sive natura humana, eodem modo in Patre quoque ac Filio Deitas, seu divina natura una est.* Item S. Justinus in expositione fidei, *sicut Adam, inquit, quamvis non eodem quo ipsius posteri modo genitus, tamen communem cum eis habet essentiam, sic nulla ratio, cur propter ingeniti nomen divellatur essentia communis Patri et Filio, Spirituque sancto.* Similiter S. Athanasius *Contra Macedonium Dialogo primo*, *Ut Paulus, Petrus, ac Timotheus tres sunt, inquit, putant hæretici non esse Filium Patri consubstantialem, quoniam neque Pater: et propter differentiam personarum, substantiarum quoque differentiam inducunt, quomodo Abel et Adam consubstantiales dici poterunt, cum neque Abel possit esse Adam, neque Adam Abel?* *quod si differentia personarum, identitatem naturæ non destruit in hominibus, quomodo non erit impium, ea de causa putare supernaturalem Dei substantiam diversificari?* Quibus patet sanctos Patres asservuisse inter divinas Personas reperiri solum unitatem specificam, non vero numericam, adeoque illas dici posse tres Deos numero distinctos. — **Nego minorem**; non enim ea fuit laudatorum Patrum sententia, ut omnimodam paritatem inter tres divinas Personas et tres homines instituerent: sed cum agerent adversus hæreticos, dicentes Filium esse substantiam diversi generis a Patre, et consequenter inæqualem, *sicut creatura diversi generis est et inæqualis Creatori*, hos ita S. Patres redarguebant: *si vere et proprie Filius naturalis est, necessario debet esse æqualis et ejusdem substantiæ cum Patre.* *sicut homo generans et homo genitus sunt ejusdem substantiæ et essentiæ:* ergo cum vos admittatis Verbum esse Filium Dei, etiam necessario debetis confiteri divinas Personas esse ejusdem substantiæ. Prudenti autem consilio, nihil tunc pronuntiarunt Patres de numerica et reali unitate naturæ divinæ, cuius mentio haud dubie occasionem dedisset Adversariis plurium sophismatum, quibus argumentorum vini retunderent. Satis itaque judicarunt Patres eo disputationem deducere, ut negare non possent Adversarii specificam identitatem et æqualitatem substantiæ inter divinas Personas, quo semel admisso ipsis facilimum erat probare identitatem numericam, illis rationibus jam a nobis ad ductis. Quod autem hæc revera sit laudatorum Patrum sententia satis, superque colligitur, tum ex dictis, tum ex dicendis, in quibus patebit eos asserere tres divinas Personas unicum numero Deum esse.

QUÆSTIO QUINTA.

AN FILIUS ET SPIRITUS SANCTUS REVERA SINT DEUS ET PATRI ÆTERNO CONSUBSTANTIALES.

Ex præcedenti Quæstione liquet varios hæreticos, circa trium divinarum personarum æqualitatem, turpiter errasse: at omnium pesime a vero exorbitavit Arius, qui plures habuit sui erroris præcursoris et sequaces, quod ut pateat evidentius

NOTANDUM 1. Ariani erroris facem maxime prætulisse Tertullianum; is namque censuit Verbum Dei tunc a Patre genitum, ac Filium esse factum, quando res omnes creatas ex nihilo fabricatus est, ad idque sermone est usus. Ita testatur cap. 7. *Contra Praxeam. Hæc est*, inquit, *nativitas perfecta sermonis* (qua nimur sermonem ipsum specie, ornatuque suo protulit, cum dixit: fiat lux) *Dum ex Deo procedit conditus ab eo primum ad cogitatum nomine Sophiæ*: Dominus condidit me in initium viarum suarum; dehinc generatus ad effectum; *cum pararet cælum aderam illi simul*. *Exinde eum parem sibi faciens, de quo procedendo Filius factus est primogenitus, ut ante omnia genitus et unigenitus, ut solus ex Deo genitus proprie de vulva cordis ipsius*. Non minus falsa, imo etiam absurdiora contra æternitatem Filii et æqualitatem adstruit Lib. *Contra Hermogenem* cap. 3. ubi Deum assent fuisse quidem ab æterno, ac semper Deum, non tamen semper fuisse Patrem: *Pater, inquit, Deus et Judex, Deus est, non tamen ideo Pater et Judex semper, quia Deus semper, nam nec Pater potuit esse ante Filium, nec Judex ante delictum, fuit autem tempus cum et delictum et Filius non fuit, quod Judicem et qui Patrem Dominum faceret*. Quæ verba eundem continent errorem, quem postea Arius disseminavit, quod ex ejus libro, quem Thaliam inscripsit, S. Athanasius demonstrat libro *De Synodis*: *Principium, inquiebat Arius, constituit Filium eorum, quæ facta sunt, ille, qui principio caret, eumque protulit, ac sibi adoptavit in filium proprium, nihil habet Dei secundum proprietatis hypostasim, non enim æqualis est, sed neque consubstantialis... Alienus est a Filio Pater secundum substantiam, quoniam principii est expers. Intellige Monadem initio fuisse nempe Patrem: Binarius vero, nempe Filius et Spiritus S. non erat antequam existeret, sane Filio non existente, Pater Deus est, denique Filius cum non esset, Paterna voluntate extitit, etc.*

NOTANDUM 2. Arium ex Libya, ea videlicet quæ Ægypto vicina est, oriundum, quod Meletiani schismatis esset particeps, a Petro Alexandrino Episcopo communione primo interdictum, ut ex actis ejusdem Petri Martyris probat Baronius ad annum 301., sed postea Ecclesiæ reconciliatum, ab eodem Petro Diaconum factum fuisse. Verum, cum denuo idem ad schisma rediisset, iterum communione privatus est. Quin et Petrus in Maximini persecutio comprehensus, cum in vinculis esset, a Christo didicit desperatum esse Arium, quocirca Achillam et Alexandrum, quos divinitus noverat sibi destinatos successores, monuit ne Arium in communionem usquam reciperent. Nihilominus, cum simulasset pœnitentiam, Præsule Alexandro, Presbyter factus est, et euidam Ecclesiæ, sive Parochiæ, cui nomen *Baucalis* erat, in urbe Alexandrina Curatus præfектus est. Cum autem Alexander ille in quodam conventu Clericorum de mysterio Trinitatis disputans subtilius exponeret, quemadmodum esset *Unitas in Trinitate*, Arius adversus illum contendere cœpit et Sabellianum errorem illi impingere. Quo factum est, ut circa annum 317. ut notat Orosius lib. 7. c. 28. suam hæresim disseminare, ac propugnare cœpit. Cui initio adhæserunt septem Presbyteri, Diaconi duodecim, Episcopus unus, nempe secundus Pentapolitanus, neconon virgines septingentæ, ut docet Epiphanius Hæresi 69., quos omnes ab Ecclesia ejecit Alexander. Inde

scripsit Epist. encyclicas ad singulos Episcopos numero septuaginta, quibus acceptis, Episcopi pro suo quisque ingenio, ac moribus varie rescripserunt. Alii factum probantes, et ut in ea perseveraret hortantes; alii e contra fautores Arii se palam profiteri et ut ejectos in gratiam reciperet admonere coeperunt, imprimis Eusebius Nicomediensis, cui demum adhæsit Eusebius Cæsariensis et Patrophilus Scythopoleos, qui Synodos cogentes, Arium in integrum restituerunt, ut narrat Sozomenus lib. 1. cap. 15. — Inde factum est, ut continua altercationum, ac jurgiorum flabellis in oriente excitatum incendium majora per dies incrementa caperet, ac jam Christiana ipsa Religio et sacra sancta fidei mysteria in contemptum, ac ludibrium apud Gentiles venerant, eademque per scenas, ac theatra publice traducebantur, ut refert Eusebius *Lib. 2. De Vita Constantini*. Quæ dissidia, ut componeret Constantinus Imperator, primum Litteris ad Alexandrum et Arium datis per Osium Cordubæ in Hispaniis Episcopum, hortatus est eos ad concordiam. Quibus cum nihil proficeret Osius Synodum, ut in mandatis habebat, coegit Alexandriæ adversus novos suborientes Hæreticos. Verum cum recuperandæ pacis et concordiæ nulla superesse videbatur spes, Constantinus Litteris ad Episcopos ubique missis, Nicææ in Bithynia primam Synodum Ecumenicam coegit anno Christi 325. ad quam convenerunt Episcopi 318. et in qua damnatus est Arius, ejusque error proscriptus et edita fidei professio, qua Filius Patri *Consubstantialis* asseritur.

NOTANDUM 3. Damnata in Synodo Nicæna, et ab Ario ejusque discipulis recantatam hæresim, paulatim sumptis viribus, non spatiis modo regionum, atque hominum numero longe, lateque diffusam; sed in variis etiam sectas, factionesque divisam esse, maxime vero in tres factiones, quarum prima fuit *Anomæorum*, qui aperte Filium creaturam esse dicebant, nec ulla re Patri similem, nedum parem et æqualem; quæ Arii ipsissima fuit hæresis: altera *Semiarianorum*, qui Filium quidem Patri consubstantialem esse minime asserebant, sed tantum in substantia similem: tertia denique inter ambas interjecta non-nullorum extitit, qui neque consubstantialem Filium, neque substantia similem, sed tantummodo similem esse statuebant, et eundem creaturam ex cæterarum ordine esse, vel negabant, vel aperte profiteri non audebant, ut referunt Epiphanius, Athanasius, Hilarius, etc. Seu, ut seribit Rufinus lib. 1. Historiæ cap. 25. triplex hoc sectæ Arianae divortium triplici diverso nomine notabatur: nam alii erant Eunomiani et Anomæi, qui nulla re prorsus similem facerent Filium; alii Ariani, qui similem esse dicerent largitate gratiæ, non proprietate naturæ; cæteri Macedoniani, qui per omnia similem asserebant; qui Macedoniani etiam dicti sunt *Pneumatomachi*, hoc est S. Spiritus impugnatores, eo quod illius divinitatem negarent, et illum esse puram creaturam assererent. Duo itaque maxime in hac Quæstione stabienda sunt, nimirum probanda divinitas Filii et Spiritus S., et eorum cum Patre consubstantialitas propugnanda, idcirco sit

Conclusio prima. — **FILIUS EST REVERA PATRI CONSUBSTANTIALIS ET VERUS DEUS.** Hæc est de fide determinata in variis Conciliis et expressa in omnibus fidei professionibus Catholicis, eamque

in primis probant omnia testimonia Veteris et Novi Testamenti in præcedenti Quæstione exarata ad probandam personarum pluralitatem in Deo.

Probatur insuper manifestis novi Testamenti oraculis, quorum primum est præclara illa Petri confessio Matth. 16. *Tu es Christus Filius Dei vivi;* asserendo enim eum esse Filium Dei vivi, naturalem Filium Dei esse professus est. Adde, quod etiam Filius ille divinus alibi dicitur *Unigenitus*, Joannis 3. et *Proprius*, ad Rom. 8.: si autem solum esset Filius Dei adoptivus, ut reponebant Ariani, nec unigenitus, nec proprius diceretur; multi namque sunt Filii adoptivi: insuper si Petrus solum Filium Dei adoptivum Christum pronuntiaret, non esset cur ejus confessio cæteris præferretur et ob eam beatus a Christo prædicaretur, nam qui ipsum putabant esse Eliam, aut unum ex Prophetis, etiam Filium Dei adoptivum confitebantur; oportet ergo Petrus agnoverit eum revera Filium naturale; sed si Christus sit Filius Dei naturalis, necessario debet esse in eadem natura, seu ejusdem naturæ cum suo principio; in qualibet enim alia non nisi adoptivus esse posset. — *Confirmatur* ex eo, quod Christus ipsemet se Filium Dei verum et naturale pluribi contestatus fuerit: unde Judæi Joannis 19. ipsum accusabant, quod Filium Dei se fecisset, aut prædicasset, *Nos, inquietabam, legem habemus et secundum legem nostram debet mori; quia Filium Dei se fecit.* Unde Joan. 5. *Magis quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat Sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo:* Christus autem nusquam se excusavit, quod dixisset se Deum, vel Filium Dei: imo illo ipso capite subdit: *Amen dico vobis, non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem, quæcumque enim ille fecerit, hæc et similiter facit.* Quibus verbis non solum non respondet Judæis, quasi calumniatoribus, sed potius seipsum iterum asserit Filium Dei et eamdem cum Patre habere operationem et potentiam.

REPOUNT ARIANI Christum se excusavisse apud Judæos volentes eum lapidare, quod Filium Dei se dixisset, nam cum dixissent Judæi Joann. 10.: *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia et quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum,* sese autem excusat testimonio illo Scripturæ: *Ego dixi, Dii estis,* unde intulit: *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, nempe Prophetas et Patriarchas, cur potiori jure non dicitur Filius Dei, Quem Pater sanctificavit et misit in mundum?* Quo argumento Christus se nominat Filium Dei, eo modo quo justi et Prophetæ; adeoque solum Filium adoptivum se probavit. — **Verum non ea fuit Christi ratiocinatio**, ut optime notavit Hilarius 7. *De Trinit.* imo potius argumentabatur a minori ad majus hoc modo: si Justi et Prophetæ Filii Dei vocari possunt, quanto magis ille, quem Pater peculiari modo in unitate personæ divinæ, seu per humanitatem a Verbo assumptam sanctificavit? Addit Chrysostomus Christum respondisse hæc quidem primum Judæis, ut verbo tenuis eorum calumniam retunderet dicendo: frustra dicitis me blasphemasse nominando me Filium Dei, siquidem idem nomen tribuitur eis, ad quos sermo Dei factus est, quos tamen viros justos et sanctos habet: sed rejecta calunnia, postmodum ostendit ex operibus, se non solum adoptivum, sed etiam verum Deum his verbis: *Si non facio opera*

Patris mei, nolite credere mihi ut cognoscatis, quia ego in Patre et Pater in me est. Adde, quod Judæi steterunt semper in eadem opinione, quod se æqualem Deo fecisset, nam subdit Evangelista: *Quærebant eum apprehendere, ob eamdem certe causam, propter quam eum prius lapidare volebant; animum autem haud dubie deposuissent, si solum se Filium adoptivum asserere judicassent, cum hæc appellatio cuilibet justo a Scriptura tribuatur.*

Confirmatur 2. Filius verus est idem quod Filius naturalis: sed Christus dicitur verus Filius Dei 1. Joann. ultimo, *Ut simus in vero Filio ejus, hic est verus Deus:* ergo est Filius naturalis. — *Deinde Moyses, ut pote vir justus et sanctus, fuit Filius Dei adoptivus;* et tamen Paulus ad Hebræos 8. illum servum appellat per comparationem ad Christum quem Filium nominat: *Moyses, inquit, quidem fidelis, in tota domo ejus tamquam famulus, Christus vero tamquam Filius in domo sua:* ergo Christus non erat Filius Dei ratione adoptionis et justificationis, sed ratione æternæ, ac naturalis generationis. — *Denique,* Angeli propter eminentem suam sanctitatem Filii Dei interdum appellantur in veteri Testamento: sed Christus alia ratione dicitur Filius, ac Angelus, *Cui enim,* inquit Paulus ad Hebræos 1. *dicit aliquando Angelorum: Filius meus est tu, ego hodie genui te?* Quod tamen ad Christum dictum est. Consequens est ergo, quod sit Filius verus et naturalis per propriam generationem natus.

Probatur 2. Ex illo Joannis 10. *Ego et Pater unum sumus;* illud enim. *Unum,* in neutro genere sine alio substantivo nomine, idem significat, quod *Unum ens;* unius autem entis unica est essentia. Cum ergo Pater et Filius non sint unum a:ccidente, quia Deus accidentis sicut et mutationis est incapax; nec sint unum relatione, imo relationibus personaliter et realiter distinguantur; merito infert S. Augustinus libro *De Trinitate* capite 2. eos esse unum substantia.

RÉPONUNT ARIANI tam veteres, quam novi, nempe Transylvani, Patrem equidem et Filium unum esse non essentia, sive substantia, sed animorum consensu et unanimi voluntatum concordia. *Confirmantque ex Joan.* 17. ubi Christus orat ut fideles omnes *Unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te;* *ut et ipsi in nobis unum sint:* et rursus: *Ego claritatem quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus:* sed fideles inter se et *cum* Christo Domino non sunt unum substantia et essentia, sed consensu fidei et concordia charitatis: ergo ex prædicto oraculo Pater et Filius non probantur esse unum essentia, sed voluntatum concordia. — **Contra reponunt S. Patres** quotquot de divina Trinitate scripserunt; primo quod in sacris litteris quoties plura sic dicuntur unum, ut non addatur quale sint unum, significatur eadem natura, atque essentia, quia, ut notat S. August. citatus cap. 3. *unum et ens convertuntur.* Unum ens autem idem est quod unica essentia, quæ est abstractum entis, cuius significationis fundamentum usurpat ex 1. ad Corinth. 6. *Qui adhæret meretrici unum corpus efficitur;* non dixit *unum absolute,* sed *unum corpus:* et rursus: *Qui autem adhæret Domino unus Spiritus est,* non dicit *unum simpliciter,* sed *unus Spiritus:* nec aliquis reperiatur locus, in quo plura dicantur esse simpliciter unum, non explicando, quale sint unum, nisi sunt unum substantia et essentia. Nec refert quod ibidem de fidelibus dicatur, *ut sint unum,*

non addendo quale unum, sufficienter enim intelligitur, quod illa unitas et identitas sit solum per consensum et mutuam concordiam, tum invicem, tum cum Deo, cum dicitur: *Ut omnes sint unum et ut ipsi in nobis unum sint*; aperte enim constat, quod fideles non possint invicem esse unum unitate essentiæ, nec cum Deo; unde hæc unitas non potest intelligi de unitate essentiæ, sicut intelligenda venit unitas Christi cum Patre. Adde quod illo ipso contextu volebat Christus probare, quod eamdem cum Patre haberet potentiam, nec idecirco posset quis oves de manu sua rapere, quia ipse et Pater unum sunt, et nemo potest de manu Patris rapere: unde necessario sequitur, quod unius et ejusdem sint naturæ, atque voluntatis. Ita ratiocinantur S. Chrysostomus *Hom. 60.*, Hilarius lib. 7. *De Trin.*, Ambrosius lib. 3. *De Spiritu Sancto*, cap. 18., Augustinus *Tract. 48.* in Joannem. Confirmantque ex eo quod si Christus Dominus intellexisset non unum secundum potentiam, sed tantum unum secundum concordiam, inde probare non posset neminem posse suas oves de manu sua rapere, sicut nec de manu Patris; unitas enim concordiæ æqualitatem potentiarum non constituit.

Probatur 3. Ex illo primæ Joannis 5.: *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt: et tres sunt, qui testimonium dant in Terra, Spiritus, Aqua et Sanguis, et hi tres unum sunt.* Quibus verbis significat S. Joannes in Cœlo tres esse testes, non quidem Angelos, plures enim sunt, quam tres, sed divinos testes, nempe Personas Trinitatis, quae unum sunt, scilicet una Divinitas, essentia et substantia, ut interpretantur omnes sancti Patres.

REPOUNUNT ARIANI: Primo verba illa *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo*, a solo S. Hieronymo legi. — **Sed apertum** mendacium est, nam ita quoque legerunt Higinius Papa Epist. 1., et Cyprianus lib. *De Unitate Ecclesiæ*, etc.

REPOUNUNT 2. Quod eodem modo Pater, Filius et Spiritus sanctus dicantur unum a S. Joanne, sicut Spiritus, Aqua et Sanguis: atqui hæc tria non sunt unum essentia, sed solum testimonio, quia idem testificantur, nempe Christum Dominum non naturali et humana, sed divina virtute tormenta sustinuisse, *Spiritus* quidem, quia fortiter exclamans post tot cruciatus expiravit, *Aqua* pariter et *Sanguis*, quæ ex ejus latere ipso mortuo fluxerunt; quare Centurio hæc videns et audiens merito exclamavit *Marei 15.: Vere hic homo Filius Dei erat.* Ergo etiam Pater, Filius et Spiritus sanctus sunt tantum unum unitate testimonii, non vero unum unitate substantiæ et essentiæ. — **Respondeo 1.** Quod illud *et hi tres unum sunt*, cum sermo est de Spiritu, Aqua et Sanguine, in aliquibus exemplaribus non legi. *Secundo*, quod in Græco idiomate non legatur simpliciter *et hi tres unum sunt*, sed, *et hi tres in unum sunt*, scilicet in unum testimonium; de tribus autem cœlestibus testibus simpliciter legitur, *hi tres unum sunt*, quo significaret eos unum esse unitate essentiæ et substantiæ.

Probatur 4. Illis omnibus Scripturæ textibus, quibus Filii divinitas diserte exprimitur, sic Joannis I.: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, unde S. Ambrosius lib. 1. *De Fide Trinitatis*; *His quatuor aut quinque verbis omnes haereses excludit Piscator noster*; quod enim erat in principio non includitur tem-

pore, non in principio prævenitur: ergo Arius conticescat, qui *Filium Patri coæternum negat*. Quod autem erat apud Deum non commixtione confunditur: sed manentis Dei apud Patrem solida perfectione distinguitur; ut *Sabellius et Photinus obmutescant*, qui nullam in personis divinis distinctionem agnoscerebant. Si vero Deus erat Verbum sempiternæ divinitatis, in Patre et Filio inseparabilis unitas et consubstantialitas est, ut erubescant *Eudoxius et Eunomius*: ecce quomodo intra unum recte omnes conclusit, ut faceret inhabiles fraudi, quamvis essent inutiles captioni. — Confirmatur ex illo Isaiae 45. *Te adorabunt, teque deprecabuntur: tantum in te est Deus et non est Deus absque te; vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator*: quibus aperte Christi divinitas significatur. — Secundo ex illo Baruch. 3. *Hic est Deus noster; et non cœstimabitur alias ad eum*: subdit autem: *Post hæc in terris visus est, etc.* — Tertio ex illo ad Philippenses 2. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*: ergo revera ipsi erat æqualis. — Quarto ad Rom. 9. *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sœcula*. Plures alios Scripturæ contextus Filii divinitatem insinuantes sparsim proferemus in hujus Operis decursu. — Quoniam autem Ariani impudenter jactitarunt neminem ex Patribus ante ortam de Filii divinitate et consubstantialitate controversiam, illius meminisse. operæ pretium est nonnullos Ecclesiæ nascentis Patres proferre, qui trium divinarum Personarum divinitatem et consubstantialitatem professi fuerint: hi sunt autem in primis *Clemens Romanus lib. 8. Const. Apostol., Ignatius in Epistola ad Antiochenos, ad Philadelphos, ad Philippenses, Dionysius Areopagita lib. De mysterio Theolog. cap. 2. et lib. De dicinis Nominibus cap. 1. Iustinus lib. De Fide et in Apologia ad Antonium et in Dialogo cum Tryphone., Irenæus lib. 3. c. 8. 9. 16. 19. 20. et lib. 4. cap. 11., Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædag. cap. 6. et lib. ult. cap. ult., Tertullianus lib. Contra Præream, Cyprianus lib. 2. Ad Quirinum cap. 6. et alii priorum sœculorum Scriptores Orthodoxi ante Concilium Nicænum: post quos tam multi Doctores pro hac veritate seripserunt, ut longum et inutile foret eos recensere.*

OBJICIUNT ARIANI primo varios Scripturæ sacræ contextus, quibus Filius divinus dicitur creatus et creatura: sic Proverbiorum 8. græce legimus *De Sapientia, Dominus creavit me in initio viarum suarum in opera sua*: similiter ad Colossenses cap. 1. Christus dicitur *Imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ*, idest primaria et præcellentissima omnium creaturarum, ut interpretantur Ariani; ergo revera non est Deus, neque aeterno Patri consubstantialis. — Nego consequiam, et ad primum contextum Respondeo 1. quod versio Græca hoc in loco non videatur concordare textui Hebræico, qui loco *Creavit me habet Possedit me*, ut exprimit Vulgata nostra: *Inter possessionem autem (inquit Hieronymus Epist. 139. in qua eumdem locum pertractat) et creationem multa diversitas est; possessio enim significat, quod semper Filius in Patre et Pater in Filio fuerit: creatio autem ejus, qui prius non erat, conditionis exordium*: hinc Basilius Seleuciensis Orat. 1. *De Adamo in Paradisum translato ait: Factus est homo possessor eorum, quorum non fuerat creator*. — Respondeo secundo, quod cum in Christo duæ sint naturæ, humana scilicet et divina, quædam

ipsi tribuuntur secundum unam naturam, quæ non competit alteri; itaque secundum naturam divinam revera est increata Sapientia, secundum humanam autem dici potest Sapientia creata, ut interpretantur sancti Patres plurimi, maxime Athanasius *Orat. 3.* ubi hunc locum tractans, *Dominus creavit me*, ait: *Non sic existimare debemus totum Verbum natura suapte creaturam esse; sed creaturam induisse corpus, ac propter nos illum a Deo creatum fuisse.* Vel, ut inquit Ambros. lib. 3. *De Fide cap. 5.* *Ariani, velut Judaici caupones miscent aquam cum vino, quia divinam generationem, humanamque confundunt, ad divinitatem referentes, quod de carne sit dictum.* Quapropter S. August. lib. 1. *De Trinitate cap. 11.* hanc regulam commendat intelligendarum Scripturarum *De Filio Dei*, *Ut distinguamus quid in eis sonet secundum formam Dei, in qua æqualis est Patri, et quid secundum formam servi, quam accepit a Patre.* — Similiter respondeo ad 2. contextum, quod Christus ut Sapientia incarnata dicitur primogenitus, quia prius fuit a Deo destinatus, omnia enim propter Christum; et ejus incarnatio facienda motivum Deo fuit hominis et mundi fabricandi.

OBJICIUNT 2. Illos Scripturæ textus, quibus Filius dicitur Patri inferior et subditus, sic Joannis 14. *Pater major me est.* Et Matth. ultimo, *Data est mihi omnis potestas in Cœlo et in Terra:* et ad Philippenses 1. *Factus obediens usque ad mortem:* ergo revera non erat Patri æqualis secundum divinitatem, auctoritatem et potentiam. — **Respondeo** 1. Hæc omnia quidem esse vera secundum humanitatem assumptam, non vero secundum divinitatem, seu, ut loquitur S. Athanasius in Symbolo, *Æqualis Patri secundum Divinitatem, etc.* Humanitatem enim induendo etiam servitutem induit: unde cum dixisset Apostolus, *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, subdit: *Semet ipsum exinanivit formam servi accipiens, etc.* Et hoc modo verificari potest, quod Patri subditus fuerit et quod ipsi donata fuerit auctoritas in Cœlo et in Terra, quam jure humanæ nativitatis sibi non vendicabat. — *Resp.* 2. quod Filius etiam ab aliquibus Patribus dicatur minor Patre secundum divinitatem, quatenus nempe principium habet a Patre, qui idcirco dicitur major, quia caret principio: sic sanctus Hilarius etsi præfatum locum de humana natura assunta exponat 9. lib. *De Trinit.* tamen etiam *de divinitate* interpretatur dicens: *Major itaque Pater Filio est et plane major, cui tantum donat esse, quatenus ipse est:* vel ut brevius habet Sebadius lib. *Contra Arianos*, *Pater, inquit, major me est, merito major, quia solus hic auctor sine auctore est.* Sed omnium clarius rem exponit sanctus Augustinus lib. *De Fide et Symbolo*, dicens Christum hæc dixisse, partim propter administrationem suscepti hominis; partim propterea, quod Filius Patri debet, quod est, hoc etiam utique debens Patri, quod eidem Patri æqualis, aut par est: *Pater autem nulli debet quidquid est.*

OBJICIES 3. Vera divinitas non patitur defectum scientiæ: sed in Filio talis scientiæ defectus et ignorantia reperitur; ut constat ex illo Marci 15. ubi Christus loquens *De die judicii: De die autem illo, vel hora nemo scit, nec Angeli in Cœlo, neque Filius, nisi Pater.* — **Respondeo** 1. Sanctum Ambrosium lib. 5. *De Fide cap. 7.* credidisse falsatos Codices Evangelii ab Arianis, quoniam a veteribus abest il-

Iud, *Neque Filius*: Hieronymus quoque in *Commentario* ad cap. 24. Matthæi, ait, in quibusdam Latinis Codicibus additum est, *Neque Filius*: cum in Græcis et maxime Adamantii et Pierri exemplaribus non habeatur. — Secundo dico hanc restrictionem scientiæ penes Filium esse intelligendam de eo secundum humanitatem specificative, non reduplicative, idest, non negando, quod humanitas Christi prædictum diem cognoverit, sed quod non cognoverit scientia humana; illum enim non scivit, nisi per scientiam divinitus infusam, seu per revelationem: unde Athanasius *Orat.* 4. ubi fuse hoc oraculum expendit, ait: *Manifestum est et finis universitatis horum, ut Verbum est eum cognoscere, ut autem homo est ignorare, est enim proprium hominis ignorare et ista præsertim: verum id Salvatoris nostri benignitati peculiare est: nam postquam homo factus est, non eum puduit propter carnem ignorantem dicere, non novi, ut ostenderet se, ut Deum scientem, nescire carnaliter.* Ita pariter plerique sancti Patres, maxime Hilarius, Augustinus, etc.

OBJICIUNT 4. Varias sanctorum Patrum sententias; imprimis S. Ignatii Epistola ad Magnesianos, ubi de Christo ait: *Unum et solum verum Deum Patrem suum annuntiavit: ergo, inquit, solus Pater est verus Deus, non ita Filius.* Secundo Epistola ad Tharsenses, ubi de Christo pariter ait: *Non est ipse ille, qui est super omnia Deus, sed Filius ipsius.* Tertio ejusdem Epistola ad Philippenses, ubi probat Patrem esse unum Deum illo *Deuteronomii 6. Dominus Deus tuus Deus unus est,* et circa medium introduceit Christum loquentem cum Satana tempore temptationis in hæc verba: *Scio eum, scilicet Deum, non unum solum, cui non denego servire, a quo tu Apostata factus es, non sum Antitheus,* hoc est contrarius Deo, *confiteor ejus eminentiam.* Ex quibus colligunt Ariani solum Patrem esse Deum, cui servitus debeatur. — Respondeo his et aliis similibus Ignatii verbis ab eo non excludi alias personas a consortio Divinitatis cum Patre; imo ipse aperte Filii Divinitatem affirmat in Epistola citata ad Tharsenses; subdit enim de Christo: *Quomodo ergo hujusmodi homo est purus ex Maria demum habens initium, ut esset, non potius Deus Verbum et Filius unigenitus, de quo dictum est:* in principio erat Verbum? Unde etiam in prioribus verbis consulto non dixit Ignatius: *quia non est Deus super omnia, sed quia non est ille, qui est super omnia Deus;* ita ut pronomen, *ille,* designaverit personam Filii distinctam a Patre, qui ideo præcipue dicitur super omnia, quia nimis est fons totius Divinitatis. Cæteras Arianorum cavillationes et objectiones solvemus in hujus Tractatus decursu.

Conclusio secunda. — SPIRITUS SANCTUS EST VERUS DEUS, AC PROINDE PATRI ET FILIO CONSUBSTANTIALIS. Hæc infertur ex præcedenti, et specialiter probatur illis Scripturæ textibus,

Primo quibus præcipitur conferendum baptismus, *In nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti:* Matth. ultimo, et ad Titum 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti:* ex quibus colligit S. Gregorius Nazianzenus: *Si non est Deus adorandus Spiritus sanctus, quomodo me Deum per baptismum efficit?* Quasi diceret; si per baptismum sanctificor et per Spiritus sancti invocationem partici-

patione divinae sanctitatis efficior Deus : ergo ille est Deus adorandus, quia nemo remittere potest peccata, nec sanctificare, nisi solus Deus. — *Secundo*, Actorum 5. ita Petrus alloquitur Ananiam, *Cur tentavit Satanás cor tuum mentiri te Spiritui sancto?* mox cui mentitus fuit declarat: *Non es mentitus hominibus, sed Deo*, ubi Epiphanius Hæresi 74. *Deus ergo de Deo est, et Deus Spiritus sanctus*, inquit, *cui mentiti sunt, qui de agri pretio interverterant*.

Probatur 2. Habere templum et esse creaturæ rationalis beatitudinem, ac finem ultimum, soli vero Deo convenit: sed hæc in Scriptura tribuuntur Spiritui sancto; de primo enim dicitur 1. ad Corinth. 6. *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti?* De altero vero primæ Petri 1. *Spiritu sancto misso de cœlo, in quem desiderant Angeli prospicere*. Ille autem in quem desiderant Angeli prospicere est eorum Beatitudo, ac finis ultimus: ergo, etc.

Tertio. Ille vere Deus est, cui convenient Divinitatis operationes et proprietates: sed illæ omnes convenient Spiritui sancto: primo namque Divinitatis proprietas est esse ubique; at Sapientiæ primo: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*. Secundo creatio est opus solius Dei: sed Spiritui sancto tribuitur Psalm. 13. *Emitte Spiritum tuum et creabuntur*: Judith. 16. *Misisti Spiritum et creata sunt, etc.* Tertio resuscitare et vivificare mortuos est operatio propria Dei, ut constat ex illo Joannis 5. *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic Filius, quos vult, vivificat*: sed hæc virtus convenient Spiritui sancto, nam ut loquitur S. Paulus ad Rom. 8. *Qui suscitavit Iesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.* — Denique solius Dei est res futuras per Prophetas prædicere et annuntiare: sed ex 2. Petri 1. cap. *Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*: ergo Spiritus sanctus est verus Deus, quippe cum habeat operationes Deo proprias; non per ministerium solum, ut olim dicebant Macedoniani, sed per auctoritatem; nam inquit Paulus 1. ad Corinth. 10. *Hæc omnia operatur unus, atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult.* Unde inferendum est cum S. Fulgentio lib. 3. Ad Trasinundum cap. 25. *Dicatur igitur, inquit, si cælorum virtutem potuit firmare, qui non est Deus: si potest in baptismatis regeneratione sanctificare, qui non est Deus: si potest Charitatem tribuere, qui non est Deus: si potest in credentibus habitare, qui non est Deus: si potest gratiam dare, qui non est Deus: si potest templum membra Christi habere, qui non est Deus; et digne Spiritus sanctus negabitur Deus...* Si autem hæc creaturæ possibilia numquam fuerunt, et inveniuntur in Spiritu sancto, quæ tamen soli competit Deo, non debemus naturaliter diversum a Patre, Filioque dicere, quem in operum potentia diversum non possumus invenire, ac sic ex unitate operis unitas est agnoscenda virtutis.

OBJICIUNT Macedoniani: *Primo* illud Joannis, *Omnia per ipsum facta sunt, nempe per Verbum: ergo etiam Spiritus sanctus per ipsum factus est.* *Secundo*, illud ad Rom. 8. *Spiritus postulat pro nobis: at si esset Deus, non postularet, sed daret: ergo non est verus Deus.* *Tertio*, Joan. 16. *Quæcumque audierit loquetur et annuntiabit vobis: at qui audire debet et instrui, ut aliis loquatur, non est Deus: ergo, etc.*

— **R**espondeo ad 1. cum Nazianzeno Orat. 5. de Theologia, non omnia facta esse per Verbum, sed quæcumque sunt facta; Spiritum autem sanctum esse extra ordinem earum rerum, quæ factæ sunt, nam alioquin et Pater etiam factus esset per Verbum. — *Ad secundum* dico cum S. Augustino Epistola 121. Paulum asserere, quod Spiritus sanctus postulat pro nobis, quia nempe facit nos postulare adjuvando suis gratiis et auxiliis infirmitatem nostram, ut postulemus: unde Paulus ad Galatas 4. *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba Pater.* — *Ad tertium* dico cum S. Basilio lib. 1. *Contra Eunomium*, Spiritum sanctum audire a Patre et Filio ea quæ loquitur et annuntiat, non per instructionem et disciplinam emendicatam a sapientiore et doctiore, sed per communicationem ipsius essentiæ et scientiæ divinæ, quam a Patre et Filio per æternam processionem accepit.

Appendix. — AN UNITAS TRIUM DIVINARUM PERSONARUM CONSUBSTANTIALITATIS VOCABULO A SANCTIS PATRIBUS RECTE EXPLICATA FUERIT.

Vox *Homousios*, seu *Consubstantialis* usurpata fuit a sanctis Patribus, maxime vero in Nicæna Synodo, ad exprimendam trium personarum unitatem essentiae et substantiæ; hæc enim vox tam Sabellium condemnat, quam Arium; Sabellium quidem, quia cum idem sibi ipsi non sit consubstantialis, si Pater, Filius et Spiritus sanctus essent una persona, non essent consubstantiales; Arium vero quia si Pater, Filius et Spiritus sanctus essent distinctæ personæ, non essent *homousii*, sive consubstantiales, sed ad summum juxta Arium essent *Homousii*, sive similis substantiæ; et juxta Sabellium *Synusii*, seu unius substantiæ; unde Epiphanius Hæresi 69. *Ut serpens, inquit, bituminis odorem refugit, aut cervæ halitum, aut gagatæ lapidis, aut styracis suffitum; sic Arius et Sabellius illam veritatem constantem consubstantialis professionem erosam habent.* Quocirca Marianus Victor in opusculo de voce *Homousios* affirmit illam *Divinitus inventam fuisse*: et S. Athanasius lib. De *Synodo Ariminensi* appellat eam *Columnam*, vel *Cippum*, in quo illorum nempe Arianorum impietas proscribitur, ac *velut trophyum de ea superata, prostrataque statuitur*. Concinit et Liberius Papa Epist. 11. ad Orientales, circa medium de fide Nicæna, ubi sic loquitur: *Quæ nomine consubstantialis comprehensa, tamquam propugnaculum firmum et inexpugnabile omnes impetus et machinas ARII retundit et reprimit.* Non solum autem Catholici eam vocem usurparunt, sed etiam Hæretici Nicæna Synodo antiquiores. Refert enim S. Athanasius in libro *De Synodis Ariminensi et Seleuciensi*, Paulum Samosatenum, qui Christum asserebat non esse a Deo ab æterno genitum, sed tantum in tempore ex Maria ortum habuisse, eo usum fuisse argumento, quod nisi ita esset, consequens foret illum esse Patri consubstantiale; adeoque tres esse substancialias, unam primariam et duas ex illa derivatas. Interpretabatur nempe consubstantialitatem, eo modo, quo in creaturis et corporeis rebus, in quibus videlicet ab una substantia diversa et separata, altera propagatur. Unde affirmat idem S. Athanasius in fine ejusdem libri, *Episcopos*, qui numero septuaginta, vel ut scribit S. Hilarius octoginta convenerant Antiochiæ, adversus Paulum

Samosatenum decrevisse Filium non esse *Homousion*, idest consubstantialem Patri, eo videlicet sensu, quo Paulus Samosatenus intellexerat: unde S. Hilarius lib. *De Synodis* versus finem, *Male Homousion, inquit, Samosatenus confessus est; sed nunquid melius Ariani negaverunt? Octoginta Episcopi olim respuerunt; sed trecenti decem et octo nuper receperunt. Illi contra hæreticum improbaverunt, si et probando et improbando unum utrique statuerunt. Quid bene constituta convellimus?* — Hujus autem sanciendi et usurpandi vocabuli a Patribus Nicænis hanc causam fuisse prodit S. Athanasius lib. *De Decretis Synodi Nicænae*, quod cum Episcopi Catholici in Synodo Nicaea inter se deliberarent quanam verborum formula veram fidei professionem conciperent, ut Arianam perfidiam extinguerent: primum eis venit in mentem dicere, *Filium esse Deum de Deo unigenitum*; sed cum Eusebius Nicomediensis, qui Arianorum partes tuebatur et fovebat, gregales suos admonuisset non esse, quod huic determinationi assentiri vererentur, propterea quod res omnes creatæ similiter essent ex Deo: id animadvertisentes Patres addiderunt, *Ex substantia Patris esse Filium*: cum autem hæc additio etiam Arianis placeret, subjunxerunt *Filium Esse potentiam et imaginem Patris, eique per omnia similem et immutabilem*: videntes autem, quod Ariani, ne huic quidem subscribere detrectarent, tunc ad labefactandam et conterendam eorum hæresim usurparunt nomen *Homousion*, affirmando *Filium esse consubstantialem Patri*, ut non solum ei similis, sed etiam ejusdem omnino cum illo naturæ, ac substantiæ crederetur. — Hujus vero vocabuli usurpandi ansam præbuit ipsem Eusebius Nicomediensis, ut affirmat S. Ambrosius lib. 3. *De fide* cap. 7. siquidem delata fuit ad Patres una ex ejus Epistolis, quam ad suos gregales dirigebat, in qua cavebat, ne Filium verum faterentur, quoniam hoc erat Patri consubstantialem confiteri, quod judicabat suæ sententiæ summe contrarium: *Nam, inquit S. Ambrosius, cur Homousion Patri nolint Filium dicere, nisi quia nolunt verum Dei Filium confiteri? Sicut auctor ipsorum Eusebius Nicomediensis Epistola sua prodidit dicens, si verum, inquit, Dei Filium et increatum dicimus, Homousion cum Patre incipimus confiteri. Hæc cum lecta esset Epistola in Concilio Nicæno, hoc Verbum in Tractatu fidei posuerunt Patres, quod id viderunt adversariis esse formidini, ut tamquam evaginato ab ipsis gladio ipsorum nefandæ caput Hæresis amputarent. Unde merito notat S. Nazianz. Orat. 49.* Arianos omnia alia admisisse vocabula quibus Divinitatem Filii profiteri simularent præter *Homousion*: *Potuissent, inquit, Homousion sicuti et cætera verbotenus nominare, si habuissent quomodo illud ad aliam intelligentiam suo sensu perverterent. Sed cum viderent se in hoc verbo concludi, nullam omnino mentionem hujus rei fieri voluerunt; ne aut profitendo crederent, aut credentes professi viderentur, subili ingenio excusantes, quod aut scriptum non esset, aut Deum in substantia dici non oporteret; ne corporeus crederetur, etc. Vel, ut addit S. Athanasius lib. *De Synodo Ariminensi, Voci*, inquit, *istius exquisita ratio, cum omnium ipsorum simulationem, siquidem illum dicant ex Deo esse, redarguit, tum eorum argutias, quibus simplices circumveniunt, excludit. Sane, quum omnia sophisticis calumniis adulterare et immutare possint ad arbitrium, solam hanc dictionem, ut quæ ip-**

sarum convincit hæresim reformidant; quam quidem Patres pro munimento et arce contra omnia illorum impia commenta scriptam objecerunt.

Itaque machinas omnes et impetus ad illam abolendam distinctionem adhibuerunt Ariani; etenim OBJICIEBANT PRIMO hanc vocem esse novum commentum antiquis Patribus et Apostolis ignotum, nec inventum in Scriptura; adeoque respuendum, quoniam monet Sapiens Proverbiorum 22. *Ne transgrediari terminos antiquos;* et Apostolus 1. ad Timoth. 6. *Depositum custodi, deritans profanas vocum novitates:* ergo, etc. — **Ad quæ respondebant sancti Patres 1.** hoc argumentum esse retorquendum adversus Arianos, *Nam si penitus excludenda putant vocabula omnia non scripta,* ait S. Athanasius lib. *De Synodis,* cur Arius tantum acervum dictionum, quæ nusquam in Scripturis occurrunt accumulaverit quales sunt, ex non extantibus, et non erat Filius antequam gigneretur, et erat quando non erat, et mutabilis est et ineffabilis est, atque invisibilis Pater suo Filio, et Filius ne suam quidem noverit substantiam, et cætera, quæ in ridiculo, impioque commentario suo Arius evomuit, ex opinione sua, non illi contradixerunt? Vel ut eleganter scripsit Hilarius lib. *Contra Constantium Augustum,* qui et Arianus erat: *Non novitates vocum, sed profanas devitari jubet Apostolus, tu cur pias excludis, cum præsertim ab eo dictum sit: omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est? innascibilem scriptum nusquam legis? nunquid et hoc negandum erit, quia novum est? Decernis similem Patri Filium: Evangelia non prædicant. Quid est, quod non refugis hanc vocem? In uno novitas eligitur, in alio submovetur. Ubi impietatis occasio patet, novitas admittitur. Ubi autem religionis maxima et sola cautela est, excluditur.* — **Respondebant 2.** Revera nomen Homousion et consubstantiale non esse novum; siquidem usurpatum fuerat a Patribus Antiquis, nempe Tertulliano lib. 4. *Contra Marcionem;* Prochoro in vita S. Joannis: *S. Martialis Epist. 1 ad Burdigalenses cap. 10,* etc. Quod ipsem Ariani agnoscebant, nam refert S. Athanasius Epistola ad Africanos Episcopos, quod Eusebius Episcopus Cæsariensis, cum prius suffragaretur Arianæ Sectæ, postea tamen Nicæni Concilii decretis subscrispit, et apud suos idipsum propriis litteris affirmavit; cuius hæc sunt verba: *Novimus quosdam ex priscis eruditos et præclaros Antistites, aliosque Scriptores cum de Patris et Filii Deitate loquerentur, voce consubstantialis usos esse;* exemplar autem hujus Epistolæ est apud Theodoreum lib. 1. *Historiæ Ecclesiastice* cap. 12. Adde, quod hoc nomen Scripturis etiam sacris inseratur, utpote cum Scripturæ sacræ diserte affirment, Patrem et Filium esse unum; et Filium ex utero Patris genitum et aequalē, etc. Unde S. Aug. lib. 3. *Contra Maximinum* capite 14. *Quid est Homousion, nisi ego et Pater unum sumus?* — **Respondebant 3.** Quod novis morbis suborientibus, nova essent adhibenda remedia, et adversus nova dogmata etiam novas fidei formulas conscribendas, nam, ut recte reposuit sanctus Athanasius in disputatione Laodiceæ habita coram Probo: *Ecclesiasticæ semper moris est disciplinæ, si quando hæreticorum nova doctrina exurgit, contra insolentes quæstionum novitates, rebus immutabiliter permanentibus, nominum vocabula mutare, et significantius*

rerum naturas exprimere, quæ tamen existentiam causarum virtutibus congruam, et quæ magis easdem antiquitatis fuisse demonstrent.

OBJICIEBANT 2. Quod Constantinus piissimus Imperator reprehenderit vocabulum *Homousion*, ut novum et inutile, in Epistola quam per Osium Cordubensem scripsit ad Alexandrum et Arium, in qua ait: *Valde exilis et neutiquam tanta contentione digna visa est: et post pauca: De inani quadam quæstionis particula sciscitaberis: et paulo interius: De rebus hujusmodi, nec omnino rogetis, nec ad rogatum respondeatis: tales enim quæstiones, quales nulla lex, Canonve Ecclesiasticus necessario præscribit, sed inanis dissoluti otii certatio proponit.*

— Respondebant Sancti Patres, quod nimius zelus coiponendi turbas in Ecclesiis excitatas, pium Imperatorem impulerit, ut facile crederet deceptoribus affirmantibus de sola voce dissidium esse Arianorum a Catholicis, sed ut scriptum legimus lib. 2. *Concilii Nicæni* paulo ante subscriptiones in fragmento, Concilii Nicæni definitione certior factus, *Laudabat Deum, cum divina hæc audisset dogmata, et gaudens de nostrorum Episcoporum concordia, exultabat spiritu: studebat enim neminem, neque magnum, neque parvum ab hac confessione dissentire;* unde Epistolas scripsit orthodoxas adversus Arium, quæ referuntur libro 4. *Concilii Nicæni*.

OBJICIUNT denique, quod vox *Homousion* et consubstantialis proscripta fuerit et damnata a Conciliis Ariminensi et Sirmensi. — Verum respondeo, quod quamquam Ariminensis, utpote faventis hæresi Arianæ, auctoritatem plurimi respuant, tamen in Ariminensi, quatenus Synodi rationem habuit, non solum nihil decretum fuit contra nomen, aut rem *consubstantialis*, sed potius veritas Catholica de hac re iterum definita fuit, et Valens et Ursatius Arianorum Fautores cum suis quinquaginta, aut octoginta asseclis, qui Synodo intererant, a trecentis et pluribus Patribus fuerunt condemnati, atque ita Synodus fuit dissoluta: at cum ejus definitio missa fuisse ad Constantium Imperatorem Arianis addictum, hic coegit aliquos ex illis Patribus et compulit confessioni ab Arianis fabricatæ subscribere; quo circa Ariminensis Synodus ab aliquibus damnatur: quamquam solum damnari debeat illa subscriptio facta post Synodum a Patribus morantibus Arimini et expectantibus responsum Imperatoris. Quantum ad Sirmense Concilium, constat nihil omnino in eo libere et recte factum fuisse; sed tantum coacte et per vim; utpote præsente et urgente Constantio Imperatore Ariano; nec refert, quod Liberius et Osius ei subscriperint, hoc enim fecerunt tædio exilii, ut fusius demonstrabimus in Tractatu de Conciliis.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE ORIGINE ET PROCESSIONE DIVINARUM PERSONARUM.

INGENTEM revera difficultatis Oceanum enavigandum hoc in Articulo suscipimus. Quis enim capiat, qualiter in Deo Processiones sint, et nullus motus: fluxu quadam æterno et omnino immutabiles; semper antiquæ, semper novæ; semper compleantur, semper incipient: producant terminum, non vero causet effectum. Quis aperiet qualiter Filius et Spiritus sanctus a principio procedant, nec ipso sint poste-

riores? Non sint ex subjecto, nec tamen sint ex nihilo: ab alio sint, et non dependeant: in alio, et non recipiantur: ad aliud, et in se subsistant? Quomodo tandem sine corruptione sit fœcunditas; sine divisione pluralitas; sine inferioritate unius ab alio emanatio? Unde merito sanctus Ambrosius libro 1. *De Fide*; *Si Paulus ea, quæ audivit raptus in tertium Cœlum, ineffabilia dicit; quomodo nos exprimere possumus Paternæ generationis arcanum, quod nec sentire potuimus, nec audire?* Quocirca hujus mysterii curiosum indagatorem merito ita carpit Nazianzenus Oratione 5. *De Theolog.: Quæ ergo est hæc processio, inquies? Dic tu, quæ Patris ingenitura sit, et ego Filii generationem et Spiritus processionem explicare aggrediar, ut ambo mentis cesania præcipites agamur in Dei mysteria oculos injicientes.* Nihilominus quoniam doctrinæ Theologicæ ratio postulat, ut qui de pluralitate divinarum personarum hactenus disseruimus, etiam et modum, quo illæ multiplicantur per productionem et processionem aperire debeamus: idecirco quatuor sequentes Quæstiones proponimus ventilandas 1. An sit admittenda vera et realis in Deo processio unius personæ ab alia. 2. Quotuplex sit. 3. Quid et qualis. 4. Qualiter invicem discrepant processiones Verbi et Spiritus sancti.

QUÆSTIO PRIMA.

AN SINT REALES IN DEO PESONARUM PROCESSIONES.

NOTANDUM 1. Processionis nomen in creaturis usurpari præcipue ad significandam originem, seu emanationem unius ab alio, tamquam a principio, vel causa: inde duplex emanatio, seu processio distinguitur, nimirum *immanens* et *transiens*. Prior est cuius terminus intra principium suum, vel causam permanet, qualis est productio verbi mentalis residentis in intellectu producente: transiens vero est cuius terminus exit extra suum principium, vel causam, a qua producitur, qualis est processio caloris ab igne in aquam. In divinis autem *Processionis* vocabulum significat veram et realem emanationem unius personæ ab alia, quæ non exeat extra Deum in creaturas, sed maneat intra entitatem divinæ substantiæ et velut in sinu personæ producentis æternum subsistat, de quo illud Joannis 1. *Unigenitus, qui est in sinu Patris.*

NOTANDUM 2. Quod etsi ad explicandum ineffabile mysterium unius divinæ personæ ab alia procedentis, Theologi indiscriminatim usurpent nomina productionis, processionis, originis, seu emanationis: nihilominus *Productionis* vocabulum proprie significat velut actionem personæ aliam producentis: cetera vero unius personæ ab alia exitum, vel emanationem rectius exprimunt: unde duplēm distinguunt processionem, non secus ac ipsam originem, nimirum *activam* et *passivam*. Processio activa est ipsa actio personæ producentis: passiva autem est emanatio personæ productæ. Advertendum insuper, quod licet *Processio* ex usu Ecclesiæ significet emanationem Spiritus sancti, qui in Symbolo S. Athanasii dicitur, *Non genitus, sed procedens*: ejus tamen significatio latius patet apud Theologos; illo namque vocabulo utuntur solito ad exprimendam utriusque divinæ Personæ emanantis originem.

NOTANDUM 3. Actionem productivam in creaturis variam, sed maxime triplicem habere imperfectionem adjunctam; siquidem efficit in effectu dependentiam, contingentiam et entitatis diversitatem a principio producente. Dependentiam, inquam, quia cum effectus qui producitur transeat a non esse ad esse, certo certius est, quod ante sui productionem erat nihil; ideoque totum ess' quod obtinet debet causæ producenti, et consequenter ab ea pendet, quantum ad suam entitatem, quam nonnisi ex causæ producentis fœcunditate mutuatur. Insuper contingentiam importat; cum enim ante sui productionem fuerit nihil, evidens est, quod non habeat necessitatem essendi, nec proinde sit ens necessarium, sed tantum contingens. Denique diversam numero saltem habet essentiam a suo principio, quia ens creatum propter suam finitatem communicari nequit absque sui divisione. Unde si detur aliqua actio productiva, in qua res producta ita sit simpli citer necessaria, ut non possit concipi non esse, habeatque eamdem numero essentiam cum principio producente, certo constabit eam esse ab his imperfectionibus liberam. An autem in Deo sit aliqua actio hujusmodi, absque ulla imperfectione, productiva divinarum personarum: an vero divina Essentia ex se determinetur ad tres personas, sicut ad primam absque ulla productione, ut volunt quidam hæretici, qui idecirco dicti sunt *Autotheani*, quod omnes divinas Personas a seipsis et non ab aliis esse assererent, hæc in Quæstione est determinandum.

Conclusio prima. — FIDE SANCITUM EST ESSE IN DIVINIS REALEM PROCESSIONEM AD INTRA, SECUNDUM QUAM UNA PERSONA PROCEDIT ET PRODUCITUR AB ALIA.

Colligitur primo ex variis Scripturæ textibus, quibus Verbum divinum dicitur a Patre procedere; maxime vero ex Joannis 8. *Ego ex Deo processi*; et capite 7. *Ego scio eum, quia ab ipso sum*. Quos contextus etsi Origenes, Euthymius et Theophilactus explicit de processione temporaria, seu de missione temporali Filii a Patre, ut veniret in mundum; inde tamen etiam probatur intentum, quia missio unius personæ ab alia non fit nisi ratione processionis ab ea, a qua mittitur, ut probabitur infra. — *Deinde* Eccles. 24. Verbum divinum, seu divina Sapientia dicitur, *Ex ore Altissimi*, hoc est ex intellectu Patris, *prodiisse primogenita ante omnem creaturam*. Et Sapientiæ 7. vocatur *Emanatio quedam claritatis omnipotentis Dei sincera*. Et Micheæ 5. dicitur: *Egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis*. — Denique hoc ipsum probant ea omnia oracula, quibus Filius dicitur accepisse a Patre 1. *Vitam*; sic Joannis 5. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso*. 2. *Potestatem*, Joannis 17. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis*. 3. *Auctoritatem*, Matthæi 11. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, etc. Cum enim Essentia divina has omnes divinas perfectiones realiter contineat et ab eis sit indistincta, consequens est Patrem dedisse essentiam, cui prædictas perfectiones contulit. — Idipsum de Spiritu sancto eadem sacra Scriptura testatur, nam Joannis 15. legimus: *cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*: et cap. 16. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis*. Accipit itaque Spiritus sanctus

scientiam a Filio, et consequenter essentiam et alia attributa. Ponitur autem Verbum *accipiet* in futuro, quia effectum ejusdem Spiritus sancti in fideles futurum indicat; neque id repugnat processioni, quæ eum sit æterna, omnia tempora complectitur. Insuper Spiritus sanctus ad Romanos 8. dicitur *Spiritus Christi*: Actor. 6. *Spiritus Jesu*: ad Galat. 4. *Spiritus Filii*: non potest autem una persona dici alterius, nisi quia ab ea procedit. Constat ergo ex Scriptura sacra duas esse in Deo ab æterno processiones divinarum personarum productivas.

Secundo: Hæc eadem veritas definita fuit in variis Conciliis, maxime vero Nicæno, Constantinopolitano, Lateranensi et Florentino, habeturque in omnibus fidei Symbolis ab Ecclesia probatis, præsertim Nicæno, ubi de Filio dicitur: *Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, genitus non factus*. De Spiritu sancto autem: *Qui ex Patre, Filioque procedit*: et in Constantinopolitano hæc adduntur: *Credimus in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, et ex Patre procedentem, et cum Patre et Filio adorandum*. His coninit sanctus Athanasius in suo Symbolo, in quo legitur: *Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus: Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*. Adstipulatur et præclare cuncta edoceat ac complectitur Concilium Toletanum 11. celebratum anno 675. in expositione fidei, in qua legimus: *Confitemur et credimus sanctam, atque ineffabilem Trinitatem Patrem, Filium et Spiritum unum Deum naturaliter esse . . . Et Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur; ipse enim a nullo originem dicit, ex quo et Filius natiritatem, et Spiritus sanctus processionem accepit, etc.*

Tertio: Hanc ipsam veritatem sancti Patres unanimi calculo probant et confirmant: idque maxime ex illo Joannis 5. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso*. Quem locum sic expendit sanctus Ambrosius lib. 4. *De Fide* cap. 5. *Quis non advertat, inquit, ad unitatem ritæ, quod eadem Patris et Filii rita sit esse referendum?* Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso, *Dedit per unitatem*. Ipsi concinit S. Hilarius lib. *De Synodis ad Canonem* 4. Orientalium, ubi eundem textum explicans ait: *Quod in utroque rite est, in utroque significatur essentia. . . Non enim aliud habet, quam dedit; et sicut vitam habet, ita habendam dedit vitam*. Iphis adstipulatur S. Augustinus lib. 15. *De Trinitate* capite 26. eundem locum tractans, *Sicut Filio, inquit, præstat essentiam sine initio temporis, sine ulla mutabilitate naturæ de Patre generatio; ita Spiritui sancto præstat essentiam, sine initio temporis, sine ulla mutabilitate naturæ de utroque processio*. Probant similiter ex eo, quod Essentia divina communicetur per Patrem Filio et Spiritui sancto: sic Cyrillus lib. 2. *Thesauri* cap. 1. *Dirina*, inquit, *substantia ineffabili quadam, supremaque natura constituta, Filium ex Patris hypostasi genuit: non enim potest esse perfecta Deitas, nisi Filium habeat et fructum ex se pariat*. Unde S. Athanasius in 3. sermone Gestorum Concilii Nicæni reprehendit Arianos, quia dicebant, *sterilem et infructuosam esse naturam paternam*. Concinit S. Hilarius lib. *De Synodis* circa medium, *Naturam, inquit, Filio dedit ex impassibili non nata substantia perfecta nativitas*. Plura his similia ubertim proferemus in sequentibus.

Probatur quarto ratione eaque multiplici a Theologis. Quarum *prima* colligitur ex sanctis Patribus, qui idecirco tres personas non esse tres Deos, sed unum Deum colligunt, quia Filius et Spiritus sanctus procedunt ab unico principio, videlicet Patre, qui suam eamdem essentiam Filio et Spiritui sancto communicat per originem, quam sublata sequeretur Filium esse debere alterius essentiæ: ita namque ratiocinatur Nazianzenus Orat. 37. *Nobis, inquit, unus Deus est, quoniam una Deitas, atque ad unum ea, quæ ex eo sunt, referuntur:* similiter S. Hilarius eodem modo colligit unicam esse personam improductam, alias vero duas productas: *Cum ergo (inquit lib. De Synodis, circa medium) Unus Deus sit, duo innascibiles esse non possunt: cum idecirco Deus unus sit, cum Pater Deus sit et Filius Dei Deus sit; quoniam innascibilitas solam unum est.* Subserbit S. Fulgentius ad quintam objectionem Ariano-rum: *Duo quippe, inquit, Ingeniti non possunt unam habere naturam, ubi, nec unus in uno veram ex se generationem invenit; nec unus ex uno vere in se substantiam nativitatis cognoscit.* — *Secunda ratio:* de fide est dari tres personas realiter invicem distinctas in unitate essentiæ: sed realis personarum in unitate essentiæ non potest esse distinctio, sine reali productione et processione unius personæ ab alia: ergo revera est admittenda. **Probatur minor:** cessante processione cessat oppositio: sed ubi non est oppositio, ibi nequit esse personarum distinctio: ergo, etc. *Minor* est evidens: siquidem natura divina propter suam infinitatem identificat sibi omnia, cum quibus non habet oppositionem. **Probatur major:** essentia divina non potest habere oppositionem, nisi propter relationes oppositas; omnia enim in divinis sunt idem, ubi non obviat relationis oppositio: sed non est in Deo ulla relationis oppositio, nisi propter processionem: quod sic probo: omnis relatio fundatur vel in mensura, vel in unitate, vel in productione: sed in ente infinito locum habere non potest ratio mensuræ; infinitum enim est immensurabile, quia est interminabile; similiter relatio unitatis in Deo reperiri nequit, quia summa unitas naturæ divinæ omnem omnino distinctionem naturæ excludit: ergo sola relatio originis in Deo reperiri potest. — *Tertio:* hanc eamdem veritatem probat Doctor in 1. dist. 2. quæst. 7.: quidquid de ratione sua formali est principium productivum sufficiens, in quounque est a se, in eo revera est principium perfecte productivum: sed intellectus, habens objectum actu intelligibile sibi præsens et debite proportionatum, ex ratione sua formali est principium productivum notitiæ genitæ: ergo ubicumque erit, producet notitiam genitam, idque secundum proportionem suæ perfectionis. *Subsumit;* sed in Deo est intellectus habens objectum actu intelligibile sibi præsens et proportionatum, nempe essentiam divinam: ergo et in Deo intellectus est principium productivum notitiæ genitæ, non qualiscumque, sed sibi adæquatæ; omne enim principium perfectum potest producere terminum sibi adæquatum; et consequenter, cum intellectus divinus sit infinitus, est productivus notitiæ genitæ infinitæ. *Insuper,* cum nullum infinitum possit existere in alio; notitia illa genita, necessario erit pér se subsistens. *Rursus,* cum extra Deum nihil sit per se subsistens infinitum, consequens est, quod intellectus divinus debeat producere notitiam genitam subsistentem, quæ revera sit Deus. — Idem argumentum tornari potest de voluntate divina:

Voluntas, habens objectum amabile sibi proportionatum, est productiva amoris sibi proportionati: sed voluntas divina infinita habet essentiam divinam sibi adæquate proportionatam: ergo poterit producere amorem infinitum: amor autem infinitus est persona divina producta: ergo, etc. Quamquam autem hoc argumentum non sufficiat ad probandum mysterium Trinitatis demonstrari et cognosci posse naturaliter, ut diximus Quæstione 3. præcedentis Articuli, nihilominus efficax est, ut prævio fidei lumine evincatur necessario admittendas esse reales in Deo productiones ad intra — Si in ratione eamdem veritatem probat S. Augustinus lib. 9. *De Trinitate* cap. 11. *Loquendo tenendum est*, inquit, quod omnis res quamcumque cognoscimus, congenerat in nobis notitiam sui: ab utroque enim notitia paritur, a cognoscente et cognito. Itaque mens cum seipsam cognoscit, sola parens est notitiæ suæ; et cognitum enim et cognitor ipsa est. Unde concludit: *Est quædam imago Trinitatis ipsa mens et notitia ejus, quod est proles ejus, ac de seipsa Verbum ejus, amor tertius; et hæc tria unum, atque una substantia, nec minor proles, dum tantam se novit mens quanta est: nec minor amor, dum tantum se diligit, quantum novit et quanta est.* Ut autem præfata ratio efficacior appareat ex ejus impugnationum solutione, sic eam Doctor

IMPUGNAT 1. Tunc solum intellectus est productivus notitiæ genitæ, quando debet per illam notitiam genitam intelligere, aut per eam debet perfici: sed intellectus divinus non potest perfici, neque intelligere per notitiam aliquam distinctam a se realiter: ergo licet habeat objectum sibi adæquate proportionatum, inde non sequitur, quod sit productivus notitiæ genitæ. **Confirmatur 1.** Deus per notitiam ingenitam sufficienter intelligit omnia intelligibilia et per eam perficitur: ergo ad id prorsus esset frustranea notitia genita. **Confirmatur 2.** Notitia ingenita est adæquata intellectui divino: ergo non potest habere aliam notitiam genitam. Patet *consequens*: idcirco enim dicimus Verbum divinum non esse productivum alterius Verbi, quia divinus intellectus habet terminum adæquatum in productione unius tantum Verbi. **Confirmatur 3.** Intellectus, cum sit potentia activa non vero factiva, non potest aliquid producere, nisi in se: sed notitia genita, si quæ esset, non esset producta in intellectu: ergo non potest producere per ipsum: et consequenter intellectus non est productivus notitiæ genitæ. — **Negat majorem Doctor.** quia ratio activi non dependet per se a ratione passivi, seu perfectibilis; sed est per accidens, quod intellectus creatus sit productivus notitiæ, qua intelligit et perficitur: cum enim non possit intelligere per aliquam notitiam ingenitam, opus est, ut producat notitiam genitam, per quam intelligat et perficitur; ideoque illam producit ex indigentia. Unde duplex in eo est distinguenda ratio: una quidem quatenus est receptivus notitiæ genitæ; altera quatenus est ejusdem productivus: prior imperfectionem denotat, quia involvit potentialitatem et perfectibilitatem: altera vero nullam imperfectionem importat, immo summam dicit perfectionem, nempe fecunditatem et activitatem. Idcirco prior non reportatur in intellectu divino, sed tantum posterior. Unde sequitur, quod intellectus divinus potest producere intellectionem, quamvis non possit eam recipere, et consequenter non solum memoria fecunda potest producere notitiam genitam, quando-

potest per eam intelligere et perfici, sed etiam quando nec per eam intelligit, nec perficitur. — *Ad primam confirmationem* negat consequiam: falsum enim est, quod omne agens idcirco agat, ut per suam productionem perficiatur: imo plura sunt agentia quae operantur ex plenitudine perfectionis et fœcunditatis; et ideo ab Avicenna 6. Metaphysicorum cap. ultimo, dicuntur *Agentia ex liberalitate*. — *Ad secundam confirmationem* distinguit antecedens: notitia ingenita est adæquata in ratione notitiae ingenitæ et quasi productæ, concedit antecedens: adæquata in ratione notitiae revera genita et productæ, negat antecedens et consequiam. Imo ex hoc retorquet argumentum: non habet intellectus divinus omnem notitiam adæquatam correspondentem sibi absque notitia genita: ergo habet notitiam genitam. — *Ad tertiam confirmationem* negat activum et factivum esse differentias potentiae accidentales, cum possit eadem potentia esse activa et factiva, ut constat de intellectu Angelico. Quod autem omnis intellectus creatus requirat subjectum in quod agat vel efficiat intellectionem, hoc fit ex imperfectione creatæ intellectionis, quæ cum sit accidens, ideo requirit subjectum cui insit, seu in quo recipiatur connaturaliter: unde cum in divinis notitia producta sit per se subsistens, revera potest intelligi esse producta, absque eo quod intelligatur esse recepta in ipsomet intellectu.

RURSUS OBJICI POTEST adversus præfatam rationem: si hæc ratio quidquam concluderet, sequeretur quod Filius et Spiritus sanctus etiam producere possent notitiam genitam et amorem productum, et sic darentur plures personæ divinæ, quam tres: hoc autem fidei repugnat: ergo præfata probatio nulla est. Probatur sequela *majoris*: Filius enim et Spiritus sanctus tam habent intellectum et voluntatem divinam cum Essentia divina adæquate proportionata, in ratione intelligibilis et amabilis, quam Pater: ergo si hac ratione possit Pater producere notitiam genitam et amorem productum, idem poterunt Filius et Spiritus sanctus. — **Nego** sequelam et consequiam probationis; siquidem non eadem est ratio de Patre, ac de Filio et Spiritu sancto: Doctor enim in *majori* sua posuit: *ubicumque esi principium productivum sufficiens a se*, hoc est, non ab alio, poterit producere: quæ ratio non potest applicari Filio et Spiritui sancto; non enim habent principium productivum a se; ipsi enim habent suum esse a Patre. Adde quod non sit eadem ratio de Patre, ac de aliis personis, quia Pater cum sit a se, non præsupponit notitiam genitam adæquata memoriae suæ fœcundæ; imo ipsi præsupponitur, et idcirco ipsi non repugnat productio talis notitiae: Filius autem, cum sit ipsamet notitia genita adæquata, tam intensive quam extensive, principio productivo, idcirco non potest aliam notitiam genitam producere: similiiter Spiritus sanctus, cum habeat esse a Patre et Filio, præsupponit utrumque, et consequenter nequit producere notitiam genitam.

OBJICES 1. contra veritatem conclusionis: ens a se non potest habere originem ab alio: sed quælibet divina persona est ens a se, alias non esset Deus: ergo originem habere non potest. *Major* constat, habere enim originem, est esse ab alio. — **Distinguo** majorem: ens a se non potest habere originem ab alio, ut a causa extrinseca et principio diversæ naturæ, concedo: ut a principio ejusdem naturæ et omnem

dependentiam, causalitatem et contingentiam excludente, nego: ens enim a se duplicitate sumi potest: primo, ut excludit principium extraneum et alterius naturæ; et sic revera omnes divinæ personæ sunt a se: secundo, ut excludit reale principium, quod sit ejusdem naturæ, et sic solus Pater divinus est a se.

INSTABIS: quod ab alio procedit, debet habere distinctum esse, diversamque saltem numerō naturam ab eo a quo procedit: sed personæ divinæ in eadem numero natura subsistunt, suntque unus Deus, ut probavimus: ergo una non potest ab alia procedere. — **Distinguo majorem:** quod procedit ab alio processione finita, corporea et materiali, debet aliam habere diversam ab eo naturam, concedo *majorem*: processione infinita, intellectuali et spirituali; nego *majorem*. Cum enim infinitas omnia sibi identificet, quæ oppositionem non habent; cumque nulla sit oppositio inter naturam, quæ est in Patre et Filio et Spiritu S., idcirco licet Filius et Spiritus S. a Patre procedant, non propterea debent esse numero distinctæ naturæ divinæ.

OBJICIES 2. Quod procedit ab alio, recipit aliquid ab eo, a quo procedit; adeoque est indigentis et imperfectioris naturæ; indigentis quidem, nisi enim indigeret non reciperet: imperfectioris vero, quia juxta illud Act. 20. *Beatus est magis dare quam accipere*: sed inter divinas personas, cum summa sit æqualitas, nulla reperiri potest indigentia et inferioritas: ergo nec processio. — **Distinguo majorem:** produci ab alio libere et contingenter, ac per communicationem diversæ naturæ, est esse indigentis et inferioris naturæ, concedo: produci ab alio summe necessario et per communicationem ejusdem naturæ infinitæ, est indigere et esse inferioris naturæ; nego: priori modo, beatius est magis dare, quam accipere; non vero posteriori, ut diserte explicat S. Aug. lib. 3. *Contra Maximinum* c. 14. post medium: *Beatus est magis dare quam accipere*, inquit, *sed in hac vita, ubi est inopia, qua utique melior est copia; melior est enim habere, quam egere; et melius est donare, quam accipere; erogare, quam mendicare. Ubi autem, qui dedit, gignendo dedit, et qui accepit, nascendo accepit, non inopi subventum est, sed ipsa copia generata est. Nec potest, qui accepit, ei qui dedit, esse inæqualis, quia et hoc accepit, ut esset æqualis.*

OBJICIES 3. Nullum productum est ex se necessarium: sed omnis persona divina est ex se ens necessarium, utpote cum sit Deus: ergo nulla est producta. *Probat majorem* Doctor in 1. dist. 2. qu. 7. num. 1.: quod est ex se necessarium, est necessarium secluso quocumque alio: sed quod est necessarium ab alio, non est necessarium eo circumscripto: ergo nequit esse necessarium ex se et esse ab alio. *Probat secundo:* omne productum est possibile produci, seu habet potentiam receptivam ipsius esse, quod accipit, alias non posset produci, nec consequenter esset productum, aut sequeretur, quod impossibile produceretur; sed quod est possibile produci, non est ens necessarium: ergo etc. *Probat tertio:* per productionem Essentia divina habet productum, quod non haberet sine productione: ergo per productionem revera mutatur, quia de non habente productum, fit habens, et consequenter non est ens necessarium. *Probat quartu:* productio per intellectum esset vera generatio: ergo si una ex divinis personis produceretur per intellectum, vere generaretur: sed omnis generatio est

essentialiter mutatio : ergo revera in divinis esset mutatio, si daretur productio : at omnis mutatio in Deo implicat : ergo implicat pariter in Deo omnis productio. — **Respondet** Doct. ibid. n. 9. negando *majorem*, ad cuius *primam probationem* distinguit *majorem*: nihil potest esse necessarium ex se formaliter, et simul esse formaliter necessarium ab alio, concedit : nihil potest esse formaliter ex se necessarium, et simul esse necessarium ab alio efficienter, seu productive, negat. Nam in sententia veterum Philosophorum, qui censebant creaturas produci a Deo necessario, opus erat, ut assererent illas creaturas habere entitatem, qua formaliter essent necessariae, licet illam entitatem acciperent a causa necessario producente : unde patet in eorum sententia Philosophorum aliquid posse simul esse in se necessarium formaliter, et simul necessarium ab alio productive. Major tamen est necessitas essendi, tam formaliter, quam productive in Filio divino, v. g. quam esset in creaturis si producerentur necessario ; quia creaturæ acciperent diversam essentiam a causa producente; Filius autem habet eamdem omnino essentiam cum principio, a quo producitur : unde concludit Doctor: *Si Pater creaturam naturaliter produceret et necessario, produceret eam formaliter necessariam ; tamen non esset tunc necessaria tanta necessitate, quanta est Filius necessarius.* Vel brevius *distinguo majorem*: quod est ex se necessarium, per exclusionem, tam contingentiae, quam productionis, esset necessarium secluso quocumque alio, concedo : quod est ex se necessarium tantummodo per exclusionem contingentiae, non vero per exclusionem principii producentis, esset necessarium quocumque circumscripto, seu secluso illo principio productivo, maxime ubi habet eamdem omnino entitatem cum ipso principio producente, uti habent Filius et Spiritus sanctus cum Patre divino, nego. — *Ad secundam probationem* distinguit *majorem* Doctor n. 10.: Omne productum est possibile produci, vel possibilitate logica, quæ dicit tantum non repugnantiam, ut aliquid producatur, ita ut illi termini *possibile* et *producere* possint absque contradictione invicem componi per conceptum intellectus ; vel possibilitate physica et reali, quæ dicit aptitudinem, vel ad recipientum aliquod accidens, vel ad accipiendam entitatem diversam a principio productivo, concedit : est tantum possibile produci possibilitate physica, negat. *Minorem* similiter distinguit; quod est simpliciter necessarium non habet potentiam, ut producatur, physicam et realem, concedit ; logicam et intentionalem, negat. Itaque Persona divina non potest habere potentiam physicam ad esse, quia oporteret eam esse prius in potentia, quam esset in actu, quod repugnat enti summe necessario. Potest vero habere potentiam logicam, quia cum de facto producatur, non repugnat eam posse produci. *Vel brevius et clarius*: quod necessarium est, non habet potentiam ad recipientum esse, distingo : si illud esse quod accipit per productionem non sit summe necessarium et idem essentialiter cum principio producente, concedo; si recipiat esse quod sit summe necessarium et idem omnino essentialiter cum principio producente, nego : personæ autem productæ in divinis habent idem omnino esse essentialiter et summe necessarium cum principio producente ; unde licet sint ab alio, non minus sunt ens necessarium. — *Ad tertiam probationem* negat consequentiam,

quia ad mutationem non sufficit, quod aliquid ita habeat esse mediante aliquo, ut sine eo revera non esset; sed ultra requiritur, quod illud esse potuerit non habere, et insuper quod illud accipere potuerit ab alio, quam ab eo, a quo accipit: *Essentia autem divina numquam fuit sine productione, nec sine Persona, quam mediante productione habuit, nec potuit esse sine utraque ex illis, et consequenter non fit de non habente habens, ideoque non mutatur.* — *Ad quartam denique probationem negat minorem;* licet enim generatio in creaturis duo importet, nempe productionem et mutationem, nihilominus essentialiter est productio, et tantum per accidens mutationem involvit: unde potest esse vera generatio, ubi est vera productio in similitudinem naturæ, etsi mutationem non importet, ut fit in divinis.

OBJICIES 4. Omnis productio importat dependentiam producti a producente: sed in divinis nulla potest esse dependentia; omnia namque summe sunt æqualia: ergo nec productio. Probatur *major:* si productum non dependeret a producente, utrumque ex æquo haberet naturam, et consequenter productum non exigeret, ut producens prius haberet naturam, quatenus illam ab eo acciperet; quod est contra rationem formalem productionis: ergo, etc. — **Negat majorem** Doctor ibidem n. 12., et illius probationem distinguit: si persona producta non dependeret a producente, utraque ex æquo haberet naturam, hoc est, haberet absque ulla dependentia reali unius ab alia, concedit: haberet utraque a seipsa, non vero una ab alia, negat: quamvis enim una Persona divina non dependeat ab altera, nihilominus exigit ut persona producens prius habeat naturam divinam ad se determinatam prioritatem originis, quam determinetur ad productam: hæc autem præ-exigentia magis est præsuppositio unius personæ ad aliam, quam dependentia unius ab alia, ut fusius explicabimus agendo de consubstantialitate et æqualitate divinarum Personarum.

OBJICIES 5. Plures mutationes, quæ tantam imperfectionem non involvunt, quantam involvit generatio, nequeunt esse in divinis: ergo multo magis in divinis nequit esse generatio: sed si nulla sit generatio in divinis, nulla etiam poterit esse spiratio: ergo in divinis nulla erit productio. Probatur *antecedens:* nec latio, seu mutatio localis, nec altera ratio, hoc est mutatio ad qualitatem, possunt esse in divinis: sed hæc mutationes non tantam involvunt imperfectionem, quantam generatio importat, ut patet ex eo quod plura entia perfecta, v. g. Cœli et Angeli moveri possunt localiter, quæ tamen non possunt generari. — **Distinguit consequens** Doctor ibidem: non potest esse generatio in divinis, quatenus dicit imperfectionem, concedit: quatenus dicit productionem, negat: generatio enim considerari potest, ut jam diximus, vel secundum rationem mutationis, quæ connotat transitum a non esse ad esse, vel secundum rationem productionis, quæ connotat substantiam productam: priori modo æque repugnat in divinis, ac cæteræ mutationes; non vero posteriori, quia persona producta non transit a non esse ad esse, sed per sui productionem accipit idem omnino esse cum principio producente.

OBJICIES denique sanctos Patres; primo quidem sanctum Epiphanium hæresi 69. qui Filium vocat *Autotheon*, quod hæretici *Autotheani* interpretantur a seipso essentiam habere. Deinde S. August. in Ps. 109.

et Cyrillus lib. 6. *De Trin.* dicunt Patrem et Filium esse unum principium, ex quo videtur sequi Filium carere principio, ac proinde non a Patre, sed a seipso esse. Tertio, Filius dicitur *Jehova*, sicut Pater: hoc autem nomen significat ipsum esse fontem essendi: ergo a seipso habet essentiam, et consequenter non producitur.—**Nego consequentiam**, et ad primam probationem dico, S. Epiphanium tantum intendere, quod Filius Dei sit vere et proprie Deus; non vero suppositius, nec fictitius, nec habet Divinitatem quasi alienam et indebitam, sed propriam et debitam sibi, non minus quam Patri, qui eam communicauit; nam *auto*, sive in compositione, sive extra, aliud fere nihil notat, quam *proprie* et *per se*, quemadmodum ex Platone et Aristotele notat Genebrardus lib. 1. *De Trinit.* ut observat Ruiz Disp. 1. Sect. 2. num. 4. — *Ad secundum dico*, quod cum sancti Patres Filiū Dei *principium* appellant, intelligendi sunt comparative et respective, vel ad Spiritum sanctum, vel ad creaturas; ita quod cum Patre sit unicūm principium Spiritus sancti ad intra; et cum Patre et Spiritu sancto sit unicūm principium creaturarū ad extra. Simili modo solvitur *Tertia instantia*: Filius enim dicitur *fons essendi*. quia scilicet per fœcunditatem amoris communicat esse divinum Spiritui sancto, et per fœcunditatem potentiae tribuit esse creatum omnibus entibus ad extra.

QUÆSTIO SECUNDA.

QUOT SINT DIVINÆ PROCESSIONES ET QUALITER INVICEM DISTINGUANTUR.

NOTANDUM 1. Quæstionem procedere de Processionibus, tum ejusdem rationis, tum diversæ; num videlicet plures sint in Deo processiones numero et specie distinctæ. Quamquam enim juxta Doctorem in 1. *dist.* 17. *n.* 3. in divinis non sit proprie genus, nec species, nec differentia specifica; quia hæc partem et compositionem, adeoque imperfectionem redolent; unde proprie inter divina non est assignanda distinctio specifica; nihilominus in Deo sunt aliqua, quæ cum plus quam numero distinguantur et diversas habeant rationes formales, idcirco dici possunt quasi specie distincta; plus enim differunt, v. g generatio et spiratio activa, quam differant duæ generationes et duæ spirationes activæ, si totidem darentur. Resolvendum itaque, an divinæ Processiones plures sint specie diversæ, pluresque ejusdem rationis solo numero distinctæ.

NOTANDUM 2. Singulas Processiones distingui a Theologis in *activas* et *passivas*, unde invicem comparari possunt quadrifaria: *Primo* quidem Processiones activæ conferri possunt inter se, puta generatio cum spiratione: *Secundo*, una Processio passiva cum alia, ut generari cum spirari: *Tertio*, activa conferri potest cum passiva sibi correspondente, ut generare cum generari: *Quarto*, denique activa comparari potest cum passiva sibi disparata, ut generare cum spirari. Certum est autem Processiones passivas inter se realiter distingui, hoc enim necessarium est ad instituendam realem Personarum divinarum distinctionem et constitutionem, ut patebit Disputatione sequenti. Certum pariter spirationem activam distingui a passiva sibi correspondente;

inde namque colligitur distinctio realis inter personam producecentem et productam; neconon a passiva disparata, ut patebit dum probabimus, quod e:iamsi Spiritus sanctus a Filio non procederet, non minus ab eo distingueretur realiter; unde remanet in præsentiarum solvenda difficultas, qualiter Processiones activæ invicem distinguantur.

NOTANDUM 3. Distinctionem rerum concipi posse duobus modis, nempe, vel *quoad nos*, vel *quoad se*. Res dicuntur differre *quoad nos*, dum earum distinctionem conjicimus ex quibusdam rationibus tantum extrinsecis; cum aliunde nos lateat intrinseca ratio, ex qua repeti posset illarum discrepantia; dicuntur vero differre *quoad se*, dum ex propriis et formalibus rationibus intrinsecis, differre cognoscuntur. Idque iterum duobus modis, videlicet adæquate, seu primo; et inadæquate, seu non primo. Priori modo invicem discrepant, quæ se totis differunt, ut differentiæ individuales. Posteriori modo illa differre dicuntur, quæ in aliquo principio intrinseco convenient, et per aliud sibi intrinsecum discrepant, ut species et individua, quæ in ratione generica, vel specifica invicem convenient; discrepant autem per differentiam specificam, aut individualem.

His præmissis, triplex est solvenda difficultas; prima quidem num revera duæ sint et non plures duabus processiones formaliter et quasi specie distinctæ. Secunda, an ejusdem rationis, seu numero plures processiones esse repugnet. Tertia, ex quibus principiis repetenda sit earum processionum diversitas et distinctio. Prima resolutio militabit adversus Raymundum Lullium, qui, si quæ Eymerico fides habenda sit, non sibi constans, modo unicam, modo plures et innumeræ prope divinas Processiones affirmavit: unicam quidem, nam plures asseruit intra Deum tantum unum esse actum *bonificandi*, idest, communicandi bonitatem et essentiam divinam, quia, inquit, si essent plures actus, quilibet eorum esset finitus et limitatus, hoc autem enti undequaque infinito summe repugnat. Plures vero itidem divinas processiones admisit, nam lib. 1. Sentent. q.2. sic loquitur: *In divinis essentia non est otiosa, sed essentia et natura naturificat, bonitas bonificat, et infinitas infinitificat, et æternitas æternificat, etc.* Quod autem prædictis verbis non intellexerit solummodo constitutionem formalem et denominationem attributorum, sed revera etiam voluerit esse varias operationes ad intra, uti sunt *intelligere et amare*, colligitur ex eodem: *Sicut Deus*, inquit, *naturale habet intelligere et amare intrinsece, ita intrinsece habet naturale bonificare, æternificare, possificare et vertuificare*; ut loquitur lib. *De Centum Dei Nominibus*. Secunda vero difficultas solvenda erit adversus Theologos, qui invicem non consentiunt in assignandis principiis unde repetenda sit divinarum Processionum distinctio.

Conclusio prima. — REVERA DUÆ SUNT ET NON PLURES DIVINÆ PROCESSIONES FORMALITER ET QUASI SPECIFICE INVICEM DISTINCTÆ.

Prima pars jam satis superque probata manet ex dictis hactenus, et patebit evidentius ex dicendis in Articulo sequenti, in quo probabitur ulterius intellectum et voluntatem divinam in Deo esse duo distincta principia divinarum Personarum procedentium; unde solum incumbit probanda

Secunda pars, quam sic probat Doctor in 1. *dist.* 2. *q. 7. n. 18.*: Tot sunt et non plures Processiones in divinis diversæ rationis, quot sunt principia productiva distincta: sed hæc duo tantum sunt, nempe *memoria fœcunda* et *voluntas fœcunda*, quarum una productiva est per modum naturæ; alia vero per modum libertatis, seu voluntatis: ergo tantum sunt duæ Processiones diversæ rationis. *Major* patet; cum enim Processiones sint a principiis productivis, consequens est, quod earum diversitas et multiplicitas ab his principiis sit repetenda. Probatur *minor* quoad primam partem, nempe quod illa duo principia productiva sint distincta: principium agendi naturaliter, et principium agendi libere, habent oppositum modum agendi: ergo non potest dari unum principium, cui hie diversus agendi modus unicee conveniat; vel enim, inquit Doctor, *illud principium productivum ageret ex se determinate, et sic per modum naturæ, vel ageret non ex se determinate, sed libere, et ita per modum voluntarii*. At hi modi agendi cum invicem directe opponantur, in unicum principium refundi non possunt: ergo, etc. Neque etiam reduci possunt ad aliquod tertium, quia oportet quod tertium istud principium haberet etiam illos diversos modos agendi, nempe per modum naturæ et per modum voluntarii: insuper etiam unum illorum ad aliud reduci non potest: tum propter eamdem rationem, tum quia cum illa principia sint æque perfecte productiva, non esset potior ratio, cur unum reduceretur ad aliud, quam illud ad alterum: tum denique, quia nihil reducitur ad aliud, nisi minus perfectum ad perfectius; in Deo autem non reperitur perfectionis in-equalitas; ergo si in Deo necessario sint duo principia productiva et non plura, etiam duæ tantum sunt processiones.

OBJICIT 1. Doctor: diversus modus principiandi refundi potest in unicum principium: ergo quamvis principiare per modum voluntatis et per modum naturæ sint oppositi modi principiandi, inde non licet inferre duo esse principia distincta; nec consequenter duas processiones, neque duos procedentes. Patet *antecedens*; nam principiare necessario et principiare contingenter sunt oppositi modi principiandi: sed illi competunt eidem principio, nempe voluntati divinæ, respectu diversarum productionum; nam respectu productionis ad intra principiat necessario; respectu vero productionis ad extra principiat contingenter: ergo diversus modus principiandi refundi potest in unicum principium. — **Respondet** Doctor supra laudatus, n. 23. distinguendo *antecedens*; diversus modus principiandi refundi potest in unicum principium, quando duo illi modi nullam important imperfectionem, negat: quando aliquis eorum imperfectionem, vel minorem perfectionem connotat, concedit. Necesse est enim quod omne imperfectum ad perfectum educatur; unde cum modus principiandi contingenter imperfectionem connotet, quia omnis contingentia mutabilitatem et defectibilitatem importat; hinc reduci debet ad principium necessarium. At modi principiandi per modum naturæ, et per modum voluntatis nullam admixtam habent imperfectionem, adeoque neuter eorum debet ad aliud reduci. — *Vel distinguo consequens*: ex diverso modo operandi quomodocumque non licet colligere principiorum diversitatem, concedo; ex diverso modo operandi, qualem habet memoria fœcunda, et voluntas divina, nego consequentiam. Evidens enim est,

quod intellectus divinus non habeat eumdem modum operandi. quem habet voluntas: ille namque agit naturaliter. hæc vero voluntarie; evidens pariter est. quod nulla alia in Deo sit potentia. cui hic uterque oppositus modus operandi convenire possit: ergo ex illis diversis modis operandi recte colligitur diversitas principiorum productivorum in Deo: et consequenter etiam rite infertur divinarum processionum diversitas et distinctio.

OBJICIT 2. Natura divina. in quantum natura. non minus est principium productivum. quam intellectus et voluntas; ergo si ex diversitate principiorum juste colligatur processionum diversitas. tres necessario sunt admittendæ; quippe cum tria sint in divinis principia productiva. nempe natura. intellectus et voluntas. — **Respondet Doctor ibidem**. distinguendo *antecedens*: natura divina est principium productivum seorsim ab intellectu et voluntate considerata. negat; coniunctim cum utraque divina facultate. concedit; memoria enim fœcunda. quæ est principium adæquatum et totale productionis Filii. v. g.. includit intellectum et essentiam divinam. quorum quodlibet partialiter concurrit ad illam productionem. Idem dicendum de voluntate respectu productionis Spiritus sancti. Unde natura divina cum intellectu et voluntate constituit duo principia integra et adæquata divinarum productionum. cujus rationem protert Doctor. quod notitiae intellectivæ et amoris principium adæquatum non sit objectum solum. sed objectum cum potentia intelligendi et volendi: unde cum natura divina concurrat ad generationem Filii. et processionem Spiritus sancti tamquam objectum ad dictionem Verbi mentalis. et expressionem amoris subsistentis; hinc est. quod essentia. seu natura divina constitutæ duo solum productionis principia adæquata. non vero sit aliquod principium adæquatum ab eis distinctum.

OBJICIT 3. Doctor: potentiae distinguuntur per actus: ergo cum ex duplii potentia essentiali in Deo. sint duo actus essentiales. nempe intelligere et velle essentiale. non possunt illis assignari alii duo actus notionales. nempe generatio et spiratio; et consequenter ex duabus illis potentiis divinis non recte infertur dualitas divinarum processionum. Patet sequela. quoniam ab eodem distinctivo nequeunt distinctiones diversarum rationum repeti: distinctio autem actuum notionarium et distinctio actum essentialium sunt distinctiones diversarum rationum: ergo illa utrorumque diversitas a duobus illis eisdem principiis repeti nequit. — **Negat sequelam** Doctor ibidem n. 22.; neenon et consequentiam probationis ejus; quainvis enim una potentia non possit habere plures actus adæquatos distinctæ rationis. eodem modo se habendo circa illos actus. ita quod quemlibet habeat productum. aut quemlibet improductum; tamen habere potest plures actus diversæ rationis. se habendo diversimode circa illos; ita quod se habeat ad unum per modum principii operativi. seu emanativi; ad alterum vero se habeat per modum principii productivi: sic autem se habet memoria fœcunda. v. g. ad notitiam essentialem improductam et ad notitiam genitam. quia ad primam se habet per modum principii operativi. non vero productivi. ad secundam autem se habet per modum principii productivi. non operativi.

OBJICIES 4. Non solum potentia est principium processionis divinæ.

sed etiam objectum, nempe essentia divina: atqui licet in divinis dentur plures potentiae, non tamen dantur plura objecta; est enim unicum intellectus et voluntatis objectum, nempe essentia divina: ergo licet sint duæ potentiae, non tamen inde sequitur quod sint duæ diversæ processiones et productiones. — **Distinguo minorem:** in divinis non sunt distincta objecta, quasi materialia, concedo: formalia, nego. Eadem enim essentia divina, cum sit intelligibilis et amabilis, habet diversam formalitatem; adeoque distinctam rationem objecti formalis, qua diversimode attingitur ab intellectu in ratione intelligibilis et a voluntate in ratione amabilis.

OBJICIES 5. In divinis est unica tantum actio: ergo et unica processio. Patet *consequentia*; processio enim, vel est activa, et sic est synonima actioni; vel passiva, et sic est correlativa actionis, adeoque juxta ejus multiplicationem tantum multiplicari potest. Probatur *antecedens*; activa enim spiratio et activa generatio in Patre divino identificantur realiter, ut infra probabimus: ergo sunt unica actio realiter. — **Nego antecedens**, et ad ejus probationem dico, equidem spirationem et generationem esse quidem unam rem, non vero unam actionem: si enim non obstante identificatione reali relationum cum essentia divina, non minus sunt plures relationes diversæ et distinctæ, quidni pariter non obstante identificatione reali spirationis et generationis poterunt esse diversæ actiones? Adde, quod si identificatione realis officeret multitudini productionum, seu processionum, Filius et Spiritus sanctus non essent plures, aut distincti, quia nimirum intellectus et voluntas, a quibus procedunt, non distinguuntur realiter.

INSTABIS: in divinis nihil est distinctum ab alio, nisi secundum originem et relationem, seu quatenus unum procedit ab alio: sed una processio, vel productio, non procedit ab altera: ergo nec ab ea distinguitur. — **Distinguo hanc majorem:** si aliunde non habeat principia, quibus distinguatur, quam per rationem originis ab alio, a quo distinguitur, concedo: si habeat, nego. Probabimus enim infra, quod etiamsi Spiritus sanctus a Filio non procederet, non minus ab eo distingueretur realiter; quia spiratio passiva, per quam constituitur, est distinctum principium constitutivum et distinctivum a filiatione, seu generatione passiva, qua Filius constituitur; ergo a pari licet una processio ab alia non oriatur, non minus ab ea distinguitur, ex eo quod sint diversi modi operandi, nempe procedere naturaliter et voluntarie, procedantque a distinctis et diversis principiis, nimirum intellectu et voluntate, quae sufficiunt ad distinguendas illas processiones.

OBJIC. 6. Pater divinus producendo Filium, vel totam et totaliter vim et fœcunditatem suam impendit, vel non; si primum, non potest aliam personam producere, nam ultra totum nihil est; si non, sequitur terminum per ipsam productum non esse infinitum: ideo enim creaturæ non sunt infinitæ, quia licet Deus in earum productione totam vim suam impendat, virtus enim illius non habet partes, quarum unam occupare possit, aliam vero reservare, sed omnino indivisibiliter, ideoque illam totam impendit, quando occupat: creaturæ, inquam, non sunt infinitæ, quia Deus non totaliter occupat vim suam in illis. — **Respondeo**, Deum, dum Filium generat, occupare totam

vim suam et totaliter, quantum scilicet illam occupare potest per unam potentiam, nimis per intellectum: ita namque intellectus divini fœcunditatem impendit Pater in productione Filii, ut non possit alterum Filium producere, sicut patebit in Conclusione sequenti: hoc autem non impedit, quominus simul exire possit in actum, etiam totaliter per voluntatem, quia est quasi alterius speciei termini productiva et per productionem quasi specie distinctam a productione, quæ fit per intellectum. *Unde in forma:* Pater divinus totam et totaliter vim suam impendit in productione Filii, ita quod illa productio adæquet et velut exhauriat omnimodam fœcunditatem divini intellectus, concedo; sermo namque est solum de generatione Verbi, sive termini intellectivi: ita quod adæquet et exhauriat omnimodam fœcunditatem Divinitatis, sic ut non possit per aliam potentiam, nempe voluntatem, exire in actum productivum alterius personæ divinæ, nego.

INSTABIS: virtus divina impensa in productione Filii est omnimode infinita: ergo non solum totaliter adæquat fœcunditatem intellectus divini, sed etiam ipsius Deitatis. Patet *antecedens*; si enim non esset omnimode infinita, esset in aliquibus limitata; et sic non produceret terminum omnimode æqualem principio producenti. *Consequentia* pariter est evidens; illud enim, quod est omnimode infinitum, complectitur id omne, quod est ejusdem generis, adeoque virtus infinite productiva continere debet omnem omnino excogitabilem vim productivam. — **Distinguo antec.** est omninode infinita in ratione virtutis divinæ intellectivæ et productivæ notitiæ genitæ, concedo: in ratione virtutis divinæ simpliciter, nego. Licet enim ad quilibet processionem requiratur infinita perfectio, seu virtus productiva, quæ in processione qualibet adæquatum habet actum in ratione formalitatis actus, non tamen habet adæquationem extensivam et secundum rationem omnium actuum, quos ad intra habere potest: sicut enim ad producendam quilibet creaturam ex nihilo requiritur infinita virtus Dei, ut volunt aliqui, et nihilominus non quilibet creatio est adæquatus actus illius potestatis; ita a simili licet ad productionem Filii requiratur infinita perfectio et fœcunditas naturæ divinæ, illa tamen non exhaustur per illam solam processionem, quia non est adæquata omnimode virtuti communicativæ divinæ essentiæ, quæ non solum per intellectum via generationis et notitiæ, in ratione cognoscibilis; sed etiam per voluntatem, via spirationis et ut amabilis communicari potest; unde unaquæque earum productionum est adæquata suo principio, et idecirco non potest numero multiplicari, ut aperiet

Conclusio secunda. — DE FIDE EST PLURES, NUMERO SOLUM DISTINCTAS, ET EJUSDEM RATIONIS PROCESSIONES NON ESSE DE FACTO, NEC ESSE POSSE.

Probatur illis omnibus momentis, quibus jam ostendimus, esse tantum tres divinas personas, non vero plures. Patet insuper illis omnibus Scripturæ textibus, maxime Jo. 1. et 3. quibus Filius Dei *unigenitus* dicitur, ex quo constat Deum unicum tantum Filium habere; adeoque in divinis non sunt duæ generationes et multo minus plures. Idem firmatur ex omnibus Symbolis, quibus credimus in Jesum Christum Filium Dei unigenitum et unicum; unde in Symbolo Sancti Atha-

nasii expressæ profitemur, quod sit *unus Filius, non tres Filii, unus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti*.

Probat hanc veritatem Doctor q.2. Quodlib. art. 2. hac ratione theologicâ: si in divinis possunt esse plures productiones ejusdem rationis, ergo esse poterunt infinitæ, et consequenter necessario erunt infinitæ; in ente enim summe necessario idem est esse, ac posse: sed consequens est falsum: ergo et antecedens. *Minor patet, nullus enim hactenus ita inepte desipuit, ut assereret divinas Personas esse numero infinitas: hancque veritatem S. Bonaventura in 1. dist. 2. art. 1. qu. 2. probat quadruplici argumento; nimirum ex distinctione, ordine, conexione et completione. Primo, quidem ex distinctione: ubi est, inquit, distinctio, non est confusio: sed ubi est infinitas, ibi est confusio: ergo cum inter Personas divinas sit distinctio, non erit confusio, nec proinde infinitas. Secundo, ubi est ordo, ibi est terminatio et mediatio: sed ubi est terminatio non est infinitas, quia infinitas terminum ne- seit: ergo si in divinis est ordo, non est infinitas. Tertio, ubi est con- nexio, necesse est, quod omnes personæ procedant ab una; nam si una ab alia, et ita consequenter, tunc est infinita distantia inter pri- mam et ultimam: at hoc est inconveniens: ergo omnes ab una proce- dunt. Denique, ubi est summa completio, non est infinitas, completio enim fit in beatitudine: sed si essent personæ infinitæ, impossibile esset aliquem beatificari a Deo: cognitio enim cuiuslibet personæ con- fert ad beatitudinem: ergo anima beata debet omnes Personas divinas cognoscere; sed non posset cognoscere infinitas, cum virtus ejus finita sit: ergo absurdus esset Personarum divinarum infinitus numerus. Majorē probat Doctor: *Primo quidem auctoritate S. Aug. qui ita argu- mentatur Contra Maximinum, lib. 3. c. 12. Immoderata, inquit, esset divina generatio, si genitus Filius nepotem gigneret Patri, quia et ipse nepos, nisi Avo suo pronepotem gigneret, secundum vestram mirabilem sapientiam impotens diceretur.* Subdit deinde: *Nec impleretur genera- tionis series, si semper alter ex altero gigneretur, nec etiam ullus per- ficeret eam, si non sufficeret omnipotens unus.* Quasi diceret, quod si una persona producta non sufficiat ad complendam totam productio- nem unius actionis, pariter nec alia sufficiet, nec iterum alia, siveque necessario admittendæ erunt processiones et personæ ejusdem rationis numero infinitæ.*

Probat 2. Doctor hac ratione: omne multiplicabile in plura ejusdem rationis, non determinatur ex se ad certam pluralitatem, sed si ita determinatur, necessum est, ut determinetur ab alio: at divina processio, si est multiplicabilis in plures processiones ejusdem rationis, v. g. in plures generationes, non potest ab alio determinari ad certam pluralitatem: ergo si est multiplicabilis in plures processiones ejusdem rationis, nullo modo determinatur ad certam pluralitatem, sed necessum est, ut illa divinarum processionum series fiat infinita. *Major patet exemplo entis creati, quod cum sit multiplicabile in plura entia creata ejusdem rationis, inde fit quod non determinetur ex se ad cer- tam pluralitatem, et nisi ab agente extrinseco, aut circumstantiis ad certum numerum determinaretur, ejus productiones possent esse infi- nitæ syncategorematice. Minor probatur: si divina processio ad certam pluralitatem determinaretur ab alio, maxime vel ab aliquo posteriori,*

vel ab aliquo priori : sed a nentro fieri potest. Non quidem ab aliquo posteriori ipsa, nullum enim ens habet suam entitatem ab aliquo ente posteriori se ; ergo nec habere potest suam unitatem : neque etiam ab aliquo priori : hoc enim, vel esset principium formale divinæ processionis, nempe memoria et voluntas fœcunda, vel esset principium producens, nempe persona divina : sed a nullo horum divina processio determinaretur ad certam pluralitatem, si esset multiplicabilis in plures processiones ejusdem rationis : nam productionis principium formale seu *quo*, et producens seu *quod*, si possit habere plures productiones ejusdem rationis non potest seipsum determinare ad certum numerum productionum ; unde si ita determinaretur, necessario determinari deberet ab alio : hoc autem dici nequit : tum quia nihil est in Deo præter memoriam et voluntatem fœcundam, a quo intelligi possit hæc determinatio fieri : tum quia quidquid illud sit, de eo redit eadem quæstio, an sit prius, vel posterius; non posset autem esse posterius, quia, ut dixi, nihil accipit unitatem, nec pluralitatem a posteriori se; nec etiam posset esse prius, quia illud erit etiam necessarium, et sic non poterit alterum determinare ad certum numerum, nisi illud rursus ab alio determinetur, et sic fiet progressus in infinitum in illis processionum divinarum determinationibus, quod cum impliceat, etiam implicant plures esse ejusdem rationis et solo numero distinctas divinas processiones.

Probat 3. etiam hac ratione: potentia, quæ habet actum adæquatum, interim dum illum habet, non potest alium habere: sed potentia generativa divina habet actum sibi adæquatum in generatione Filii, seu Verbi de facto : ergo non potest alium simul habere ; alioquin actus ille esset et non esset ei adæquatus. **Probatur minor:** Filius enim est terminus infinitus, sicut et intellectus ; ergo revera est ipsius terminus adæquatus.

DICES: Illa adæquatio vel intelligitur de actu adæquato extensive, vel de adæquato intensive. Si primum, petitur principium ; hoc enim idem est, ac habere actum ultra quem alius haberi non possit, cuius veritas et probatio non patet. Si secundum, illud videtur aperte falsum : nam anima Christi, v. g. habet creatam Verbi visionem sibi adæquatam intensive, et tamen præter illam habet adhuc alias visiones : similiter divinus intellectus habet visionem divinæ essentiæ sibi adæquatam intensive, nihilominus etiam ultra habet visionem rerum aliarum a se. Unde Doctor in Reportatis lib. 1. dist. 2. qu. 7. adducta eadem ratione subdit, *nec hæc ratio valet* ; quod probat argumento nunc facto : ergo etc. — **Respondeo**, præfatam rationem intelligendam esse de adæquatione intensiva : explicat enim Doctor hanc adæquationem per infinitatem perfectionalem principii productivi et termini producti ; repugnat autem terminum infinitum multiplicari secundum eamdem rationem, quia infinitum de se hoc est ens, ideoque revera repugnat plures filios esse infinite perfectos. Sic autem sumpta adæquatione, *Respondeo*, exempla in objectione posita non urgere, nam nec intellectus Dei, nec intellectus animæ Christi habent plures visiones sibi adæquatas intensive, sed divinus quidem intellectus una visione sibi adæquata divinam essentiam et in ea omne visible intuetur: intellectus autem animæ Christi licet habeat plures visiones, tamen non habet plures visiones.

adæquatas suæ totali virtuti intelligendi; habet namque unam visionem Verbi et quarumdam rerum in Verbo sibi adæquatam, quatenus est instructus lumine gloriae: habet quoque aliarum rerum extra Verbum, seu in proprio earum genere visiones proportionatas et forte adæquatas, prout est instructus et informatus aliis comprincipiis intelligendi, ita ut, inquit Smisingus noster Disput. 3. num. 109. nec creata visio Verbi, rerumque in Verbo, nec visiones extra Verbum seorsim spectatae sint in Christo adæquatæ uni totali virtuti intelligendi, quæ in ipso est. Instantiae, quæ contra hanc solutionem formari possent, jam solutæ sunt qu. 3. præcedentis Articuli.

DICES 2: Præfata ratio supponit, quod potentia divina generativa sit in perpetuo usu et actu generationis: sed hoc videtur falsum, quid enim vetat Deum, genito Filio suo, a generatione ipsius cessasse, ut sic alium iterum produceret? Si quid enim obesset, maxime quia Dei actiones mensurari debent æternitate, nec in præteritum transire: at hæc ratio videtur infirma; etenim, ut legimus Genesi 2. *Cessavit ab omni opere, quod patrarat*: insuper Deus jam non producit dies præteritos, aut ea quæ cum illis diebus transierunt: denique illa ipsa divina generatio dicitur transisse in præteritum, legimus enim Psal. 2. et 109. *Ex utero ante Luciferum genui te*: ergo etc. — **Nego minorem**, Deus enim est in perpetuo actu generationis Filii sui, idque necessario et indefectibiliter: Pater enim divinus est in perpetua, sive incepione, sive conservatiōne sui esse: atqui illius esse est actualis generatio, seu ratio Paternitatis, per quam constituitur, ut infra patebit: ergo semper Filium necessario generat. Idem a paritate dicendum est de Spiritu sancto; si enim Deus semper sit in actuali generatione, nec ipsa transeat in præteritum, eadem ratione debet esse in perpetua spiratione. *Ad confirmationes dico*, Deum esse in perpetua creatione, seu conservatione creaturarum quandiu illæ sunt; unde cum Filius divinus semper sit, oportet etiam sit necessario continua ejusdem generatio. *Ad Scripturam* autem, respondeo præteritum quidem vere dici de illa generatione; at non præteritum nostro modo concipiendi, hoc est, quod sit pure præteritum; sed ita præteritum, ut involvat omnia tempora, sicut dicitur Apocalypsis 1. *Qui est, qui erat, et qui venturus est*: imo idipsum colligitur ex eisdem verbis Psalmi secundi: *Ego hodie genui te*; nam sicut *genui* dicit præteritum, ita *hodie* præsens denotat.

Conclusio tertia. — PROCESSIONES DIVINÆ SEIPSIS FORMALITER DISTINGUUNTUR. Hæc est Doctoris in 1. dist. 13. num. 18. Nam, ut inquit ibidem, *generatio formaliter seipsa est generatio, et spiratio seipsa formaliter spiratio; et ex rationibus formalibus earum impossibile est generationem esse spirationem, circumscripto per impossibile quocumque alio, ita quod non oportet querere, quibus distinguuntur, quia tota ratio formalis unius est non eadem toti rationi formalis alterius.*

Probat autem primo auctoritate S. August. lib. 15. *De Trinit.* cap. 27. ubi, cum declarasset difficultatem summam explorandi differentiam inter generationem Verbi et spirationem Spiritus S., quam utique dicit solum per visionem beatificam detegendam, ait: *Attolle oculos in ipsam lucem, et eos in eam fige si potes, sic enim videbis quid distet nativitas Verbi divini a processione Dei*, propter quam *Filius unigenitus non de*

Patre genitum, alioqui Frater ejus esset, sed procedere dicit Spiritum sanctum: et paulo intra affirmat voluntatem de cognitione procedere, non tamen esse cognitionis imaginem, dicens: Quam quidem voluntatem de cognitione procedere, nemo enim vult, quod omnino quid, vel qualis sit nescit: non tamen esse cognitionis imaginem, et ideo quamdam in hac re intelligitur nativitatis et processionis insinuari distantiam, quoniam non hoc est cogitatione conspicere, quod appetere. Quibus aperte fatetur S. August. processiones illas divinas ex intrinsecis suis principiis ab invicem distingui: siquidem ex processionum distinctione concludit Personarum procedentium distinctionem. Confirmat Doctor ex eodem lib. 5. De Trinit. cap. 9. et 14. ubi S. Augustinus inquirens, cur Spiritus sanctus non sit Filius, cum tamen a Patre exeat, solvit dicens: Erit enim non quomodo natus, sed quomodo datus: quibus competitum fit S. Augustinum insinuare Personarum divinarum distinctionem esse repetendam ex distinctis earum emanationibus; ideoque inferendum est eum docere divinarum Personarum emanationes seipsis esse distinctas; etenim si earum distinctio alio ex capite esset repetenda, etiam ex eodem capite personarum distinctionem repetendam esse S. Augustinus affirmaret.

Probat 2. Illa per se primo differunt, quæ se totis formaliter et adæquate discrepant: sed tales sunt divinæ processiones: ergo seipsis differunt et distinguuntur formaliter. **Major** patet: siquidem aliunde differentiarum individualium discrepantia (quas omnes Philosophi seipsis ultro differri fatentur) repeti non potest. Probatur itaque **minor**: illa seipsis formaliter differunt, quæ discrepant per formam sibi intrinsecam, quæque sunt rationes formales distinctionis aliorum: sed tales sunt generatio et spiratio: ab eis namque divinarum personarum productarum differentia repetitur. illæ vero propria sua ratione formaliter distinguuntur invicem: ergo etc.

DICES 1: Processiones hujusmodi convenientiunt in pluribus prædicatis, puta in ente, in Divinitate, spiritualitate et ratione procedendi unius divinæ Personæ ab alia: ergo non se totis, nec seipsis formaliter differunt. — **Respondent** aliqui Scotistæ hanc convenientiam genericam et veluti transcendentalem non obesse quominus illæ divinæ processiones formaliter et adæquate seipsis primo differant: si enim per intellectus præcisionem considerentur sub propria ratione formalis generationis et spirationis, et quatenus abstrahunt a prætatis prædicatis veluti trascendentalibus, et evidenter apparebit, quod sint primo diversæ; quia nullum prædicatum spectans ad generationem, ut generatio est, clauditur in definitione spirationis, ut spiratio est; nou sic dicendum de iis, quæ specificè convenient: homo enim, ut homo est, v. g. involvit in se prædicatum, quod est commune bruto, ut brutum est, nempe conceptum animalis, seu vitæ sensitivæ: unde homo et brutum, non per se primo, nec se totis differunt. **Respondent** alii, ideoreo divinas processiones se totis differre, quia nullam involvunt realitatem communem, quæ per proprias differentias sit contrahibilis ad utramque. — Hæ quidem solutiones optimæ sunt, nihilominus tertiam subjicio, nempe quod generatio et spiratio oppositum significent modum procedendi: generatio enim significat modum procedendi naturaliter, spiratio vero modum procedendi libere: sed procedere naturaliter et pro-

cedere libere sunt modi procedendi seipsis diversi: ergo etiam tales sunt illæ divinæ processiones.

EX HIS COLLIGE 1. Prædictas processiones a nobis quidem colligi esse distinetas ex diversitate principiorum, idest intellectu et voluntate, a quibus oriuntur, non vero ab ipsis suam habere distinctionem formalem; ab eo enim habent distinctionem, a quo habent esse formaliter: at non habent esse formaliter a principiis, sed tantum principiative: ergo nec ab eis suam habent rationem formalem, sed tantum originationem.

COLLIGE 2. Illam diversitatem non esse repetendam ex eo, quod una persona sit ab unica, alia vero a duabus, quia, ut inquit Doctor in 1. dist. 13. q. unica, unitas et pluralitas suppositorum non causat diversitatem rationis in formis, vel quasi formis, quæ sunt in ipsis, vel ab ipsis, v. g. quia Albedo de ratione sua et ex se est immutativa visus, non variat hanc rationem, ex eo quod sit vel in pariete, vel in charta, vel in aliis subjectis: ergo a simili generatio et spiratio invicem non differunt, ex eo quod sint in diversis suppositis, quorum unum emanat ab unico, nempe Filius a Patre; aliud vero a duobus, nempe a Patre et Filio; maxime vero, cum Spiritus sanctus ex ratione sua formaliter non desideret pluralitatem suppositorum ad sui productionem et spirationem, ut patebit infra.

COLLIGE 3. Hanc diversitatem processionum non etiam esse ex eo repetendam, quod una origine debeat esse prior altera, nempe generatio prior spiratione, neque ex eo, quod una originetur ab altera, nempe spiratio passiva a generatione passiva, seu filiatione: dum enim aliquid est prius altero, merito queritur ratio talis prioritatis et originis; unde præcise non distinguuntur aliqua primo, ratione talis prioritatis, aut posterioritatis, quæ inter ea est invenienda: ergo neque emanationes illæ divinæ per hanc rationem prioris et posterioris etiam primo distinguuntur. Insuper etsi Spiritus sanctus non procederet a Filio, non minus propterea ab eo distingueretur realiter, ut infra docebimus: ergo tametsi non originaretur a generatione passiva, non minus ab ea distingueretur realiter, adeoque illorum diversitas non est repetenda ratione originationis unius ab alia. Consequens est ergo, quod illa ipsa divinarum processionum diversitas repetatur ex ratione formaliter earum.

QUÆSTIO TERTIA.

QUID ET QUALES SINT DIVINÆ PROCESSIONES.

CONVENIUNT pene omnes Theologi, si Durandum et paucos alios ejus asseclas excipias, divinas processiones esse intellectus divini et divinæ voluntatis operationes: quæ autem et quales sint operationes, non invicem consentiunt. Nonnulli siquidem affirmant eas esse quasdam resultantiæ, seu emanationes intellectus et voluntatis divinæ; ita ut Personæ divinæ productæ procedant ex alia, eo fere modo quo proprietates ab essentiis, non per veram actionem, sed per simplicem emanationem effluunt. Ita sentire videtur Suarez lib. 1. *De Trinit.* c. 8. Unde lib. 6. c. 1. docet, solam relationem personæ producentis esse totam processionem activam, seu actionem productivam. Aliqui Thomistæ docent duplē esse distinguendam intellectiōnem, unam essen-

tialem communem tribus divinis Personis; aliam notionalem Patri propriam et Verbi productivam. Alii vero hanc distinctionem, ut doctrinæ Angelici Doctoris contrariam respuant, affirmantque in Deo esse unicam intellectionem essentiale.n, quæ est Verbi divini productiva, quatenus modificata est relatione Paternitatis et habet rationem dictionis et veræ actionis productivæ. Cæteri vero, cum Doctore Subtili in 1. dist. 2. q. 7. n. 13. et dist. 29. q. unica et Quodlibeto 14. contendunt, nedum divinas processiones esse veras actiones, sed etiam ex æquo et totaliter distinctas ab actibus essentialibus intelligendi et volendi; ita quod dictio non includat formaliter intellectionem, nec activa spiratio volitionem essentialem: quo fit, ut licet *intelligere* et *velle* sint operationes communes omnibus personis, non tamen dicere et spirare. Quæ sententia uti verior et constantior, ut propugnetur evidentius et efficacius,

NOTANDUM 1. cum Doctore locis laudatis, maxime in 1. dist. 2. q. 7. n. 22., duos distingui posse actus divini intellectus, scilicet *intelligere* et *dicere*, et totidem divinæ voluntatis, scilicet *amare* et *spirare*, quorum primus est operativus et alter productivus; qui duo actus formaliter distinguuntur invicem: implicat enim unum et eundem actum esse natura sua productivum et non productivum termini realiter a principio producente distincti. *Insuper* actus productivus necessario supponit operativum; *operans enim et producens per idem principium*, inquit Doctor, *prius est operans, quam producens*: adde quod fateantur omnes Theologi perfectiones essentiales nullum involventes respectum ad creaturas esse priores quocumque notionali: unde cum intellectio divina sit quid essentiale, dictio vero quid notionale, haec illam præsupponit; non quidem tamquam principium *quo*, sed solum tamquam conditionem, sine qua non; non ex indigentia, sed ex conditione principii, quod prius determinatur ad operationem, quam ad productionem, ut ibidem observat Doctor: hinc fit, quod Pater divinus prius concipiatur intelligens et cognoscens seipsum et suam essentiam, quam producens et dicens Verbum.

NOTANDUM 2. Intellectionem nostram non esse actionem formaliter et proprie: tum quia omnis actio proprie dicta habet semper aliquem terminum productum; intellectio vero non est termini productiva, sed est ipsemel ultimus actus, ultimaque perfectio potentiae intellectivæ: tum quia *intelligere non est agere, sed quoddam pati*, inquit Philosophus 3. *De Anima* c. 4. Unde formalis intellectio est receptio illius qualitatis, nempe verbi mentis, quod producitur per dictionem et recipitur in ipsomet intellectu. Hinc inchoative et effective intellectio consistit in ea intellectus operatione, qua producitur illa qualitas, seu Verbum mentis; consummative autem et formaliter in ejusdem qualitatis receptione. Cum enim illa qualitas seu Verbum, sit rei intellectæ expressa similitudo, procul dubio intellectum informando et ei adhærendo, illum objecto cognito assimilabit, ac proinde complete intelligentem efficiet. Quod si interdum intellectio vocetur actio, id non est interpretandum de actione proprie dicta, sed quia se habet ad modum actionis, cum semper sit in fieri, et respiciat terminum, non quem producat, sed circa quem negotietur, nempe circa objectum, cuius est viva et perfecta expressio.

NOTANDUM 3. Ex Doctore in 1. dist. 27. q. 3. n. 12. quod *Verbum mentis est actus intelligentiæ productus a memoria fœcunda, non habens esse sine actuali intellectione, repræsentans Verbum divinum.* Cujus definitionis omnes particulæ colligit Doctor ex sancto Augustino. Dicitur itaque primo *actus intelligentiæ*, quia est forma actuans intellectum, eumque efficiens formaliter et actu intelligentem, sicut calor constituit aquam formaliter calidam: colligitur autem hæc particula ex S. August. lib. 9. *De Trinit.* cap. 12. et 13. ubi expresse probat solum intellectum, non autem voluntatem, producere Verbum sui perfectivum et informativum. Additur *productus a memoria fœcunda;* idest ab intellectu informato et quasi gravido specie intelligibili, nam, ut loquitur S. August. lib. 15. *De Trinit.* c. 10. *Formata cogitatio ab ea re, quam scimus, Verbum est:* et c. 14. *Verbum nostrum de nostra scientia nascitur,* et cap. 26. ait: *Verbum esse expressum de scientia memorabili,* idest ab intellectu habente scientiam habitualem, quasi semen objecti. Subditur: *non habens esse sine actuali intellectione;* cum enim Verbum intellectum informet, et illum actualiter intelligentem denominet, quamdiu subsistit, tamdiu permanet actualis intellectio: unde S. Aug. lib. 9. cap. 8. ait: *Conceptam rerum veram notitiam, tamquam Verbum apud nos habemus, et dicendo intus gignitur, nec a nobis nascendo discedit.* Subjicitur denique: *repræsentans Verbum divinum:* S. enim August. lib. 9. *Divini Verbi originem et naturam ex quadam similitudine cum Verbo nostro investigat;* unde cap. ultimo ait: *Est quædam imago Trinitatis ipsa mens et notitia ejus, quæ est proles ejus, ac de seipsa Verbum ejus et amor tertius.* — His prælibatis tria sunt resolvenda: *Primo,* quod processiones divinæ sint veræ actiones, non vero tantum emanationes et quasi resultantiae unius personæ ab alia: *Secundo,* quod non sint actus essentiales intelligendi et volendi: *Tertio,* quod sint dictio et spiratio ex æquo ab intellectione et amore distinctæ.

Conclusio prima. — PROCESSIONES DIVINÆ SUNT VERE ET PROPRIÆ ACTIONES VITALES, ET NON PURÆ AC SIMPLICES EMANATIONES. Hæc videtur esse genuina sancti Thomæ et Subtilis Doctoris sententia: ille namque 1. p. q. 40. art. 2. ait: *Origo active significata significatur ut progrediens a persona subsistente: unde præsupponit eam; origo autem passive significata, ut nativitas, significatur ut via ad personam subsistentem et nondum ut eam constituens:* et q. 41. art. 2. ad secundum: *Remoto, inquit, motu, actio nihil importat quam ordinem originis, secundum quod a causa aliqua, vel principio procedit in id quod est a principio.* Quibus diserte pronuntiat originem, seu processionem divinam esse modum aliquem veluti medium inter personam producentem et productam, adeoque non esse simplicem resultantiam immediatam unius personæ ab alia. — Ipsi concinit Doctor in 1. d. 28. q. 3. n. 3. dicens: *Origo, ut origo, non est propria forma, nec personæ in qua est, nec personæ ad quam est, sed est quasi via; et tunc neque primæ personæ est forma, sed quasi præsupponit eam.* Quasi diceret, originem formaliter consideratam viam esse inter personam producentem et personam productam; adeoque non esse formam propriam constitutivam illius ex ipsis, sed præsupponere personam producentem

jam propria sua forma constitutam, et esse rationem, qua persona producta recipit suum esse: at hoc est veram habere rationem actionis: ergo revera illi censent divinas processiones esse veras, ac proprietas actiones; non vero simplices emanationes et resultantias metaphysicas. Hæc ipsa veritas firmari potest illis omnibus sanctorum Patrum sententiis, quas infra referemus, ut probemus Verbum divinum a Patre procedere per veram et propriæ dictam generationem, sicut et Spiritum sanctum a Patre et Filio per activam spirationem: generatio enim et spiratio sunt veræ actiones: ergo tales dicendæ sunt divinæ processiones.

Probatur etiam hæc ipsa veritas ratione theologica: *Primo* quidem: aliter essentia divina determinatur ad Filium et Spiritum sanctum, quam ad Patrem: sed ad Patrem determinatur per simplicem resultantiam: ergo ad Filium et Spiritum sanctum determinari non debet per simplicem resultantiam, sed per realem et propriæ dictam actionem. *Major* patet: siquidem essentia divina non determinatur ad Filium et Spiritum sanctum, nisi quatenus dicuntur produci: Pater autem a nullo produceitur: ergo aliter ad eum, quam ad alias personas essentia divina determinatur. *Minor* etiam est evidens: siquidem ratio formalis constitutiva primi suppositi non ab aliquo produceitur, sed ab ipsomet divinæ naturæ oceano, quasi proprietas ab essentia, effluit. — *Deinde* simplex resultantia est ab ipsa natura substantiali immediate; proprietates enim metaphysicæ ab ipsomet essentia sinu immediate effluunt: ergo si processio Iului et Spiritus sancti sit simplex resultantia, erit immediate a natura divina; quod tamen Suarez ipse cum aliis Theologis negat et impugnat *contra Durandum*, ut patebit Articulo sequenti. — *Denique* persona subsistens debet produci per veram actionem: sed divinæ processiones sunt productivæ personarum subsistentium, ut fide compertum est: ergo illæ sunt veræ actiones.

OBJICIES 1. In rebus creatis relationes non fiunt per veram et propriam actionem, sed resultant ex positis fundamento, et termino; unde Aristoteles in Prædicamentis cap. *De Relatione* affirmat, ad relationem non dari per se motum: ergo similiter relationes personarum divinarum constitutivæ non producuntur per veram actionem, sed per simplicem resultantiam et emanationem. Consequentia videtur aperta, a creatis enim ad divina cum proportione procedere et rationcinari licet. — **Nego consequentiam**, et ratio disparitatis est, quod cum relationes creatæ sint *accidentia exiguae et diminutæ entitatis*, inquit Doctor, non possunt esse termini veræ actionis productivæ; unde aliter fieri nequeunt, quam per puram emanationem et simplicem resultantiam: secus autem est de relationibus divinis, quæ, cum sint substantiales et personarum divinarum constitutivæ, etiam habent perfectionem substantiarum et rerum per se subsistentium, quæ proprie dicuntur fieri, et idcirco possunt esse proprii termini veræ actionis productivæ.

OBJICIES 2. Actio proprie dicta plures involvit imperfectiones, nempe, quod sit motus, egressio ab agente, et receptio in passo, et quod illius terminus sit realiter effectus et actus, sicut principium est realiter agens et efficiens: sed omnes hæc imperfectiones Deum dederent: ergo actio proprie dicta ab eo est removenda. — **Nego ma-**

jorem: etenim actio secundum conceptum communem actionis solum est ultima actualitas agentis ab eo egrediens, egressu quidem virtuali, in quo nulla imperfectio importatur, quia nec contingentiam, nec dependentiam significat. Nec pariter exinde sequitur, quod terminus productus sit effectus, aut actus, sed tantum, quod sit vere et realiter productus: sicut nec sequitur ex eo, quod Pater sit principium Verbi, quod Verbum dicatur principiatum, quia principiatum denotat inferioritatem, quæ Verbo repugnat.

OBJICIES 3. Aristoteles 9. *Metaph.* cap. 7. in hoc distinguit operationem immanentem a transeunte, quod per hanc aliquid producatur, per illam vero nihil: sentit ergo per actionem immanentem intellectus nihil revera produci posse; adeoque illam non esse vere productivam: sed Personæ divinæ procedunt per operationes immanentes: ergo illæ vere non sunt actiones productivæ. — Respondet Doctor in 1. dist. 3. q. 7. circa finem, Philosophum esse intelligendum de actionibus operativis, quæ scilicet oecupantur circa objectum, non quod producant, sed quod percipient; quales sunt intellectio, volitio, sensatio et appetitio, quæ idcirco proprius dicerentur *actus*, quam *actiones immanentes*. Non vero loquitur de actionibus productivis immanenter, quales sunt *dicitio et spiratio activa*, quæ Aristoteli non fuerunt compertæ: si enim revera per actiones immanentes absolute nihil fieret, sequeretur, nec intellectum creatum, nec divinum esse vere productivum Verbi, quod rationi nedum, sed et fidei videatur adversari.

Conclusio secunda. — ACTUS ESSENTIALES INTELLIGENDI ET VOLENDI IN DEO, SEU INTELLECTIO ET VOLITIO DIVINA NON SUNT ACTIONES, QUIBUS DIVINÆ PERSONÆ PROCEDUNT. Hæc videtur esse aperta sanctorum Patrum sequenti Conclusione laudandorum sententia, quam Subtilis Doctor locis supra citatis varie probat: *Primo* quidem, intellectio et volitio essentialis sunt communes tribus Personis: sed actus notionales, seu processiones activæ, non sunt eis communes, ut constat: ergo, etc. — *Deinde*, si actus illi intelligendi et volendi essent ex se productivi Personarum, sequeretur, quod divinæ Personæ singulæ a singulis procederent, imo etiam a seipsis: cum enim illi actus sint essentiales, revera sunt in qualibet persona, et sic in qualibet persona producerent. *Denique*, si illi actus essent productivi et deessent alicui divinæ Personæ, sequeretur eam non esse beatam: Personæ enim divinæ beantur per actus essentiales intelligendi et volendi. Concludendum ergo processiones divinas in illis actibus non consistere.

REPOUNUNT aliqui Thomistæ, duplarem in Deo distingui posse actum intelligendi et volendi, unum quidem *essentialē*, aliūn vero *notionāle*; per priorem quidem divinas Personas non produci, sed per posteriorem. — **Contra**: hæc replica directe militat in S. Thomam; nam prima parte q. 34. art. 1. ad 2. ait: *Nihil eorum, quæ ad intellectum pertinent personaliter dici in divinis, nisi solum Verbum: et ad 3. Intelligere importat solum habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur, sed dicere importat principaliter habitudinem ad Verbum conceptum.* Non admittit ergo duplē illam

intellectionem, quarum una sit essentialis, alia notionalis, imo distinguit intellectionem a dictione, dicitque illam esse improductivam, hanc vero productivam. — *Deinde*, si intellectio notionalis esset ab essentiali distineta, maxime pr̄ relationem; notionalia enim non aliter distinguuntur in Deo ab essentialibus et communibus, nisi quia illa dicunt relationem, hæc vero non ita: sed relatio non est sufficiens ad constituendam aliquam intellectionem ab essentiali formaliter, aut virtualiter distinctam; quia omnis intellectio est actus vitalis et perceptio objecti, circa quod occupatur, quatenus objectum est. Relatio vero divina neque est actus vitalis, neque perceptio objecti, sed tantum est terminus naturæ divinæ constitutivus personæ, neque circa objectum occupatur quatenus objectum est, sed tantum illud respicit quatenus ejus terminus est: ergo, etc. — *Denique*, in Deo non possunt ponni plures Deitates, quarum una sit essentialis et alia notionalis: ergo nec plures intelleciones et amores. Patet *consequentia a paritate rationis*: ideo enim Deitas non potest multiplicari, quia est formaliter infinita; implicant autem esse plura infinita ejusdem rationis, quia infinitum complectitur omnem omnino perfectionem excogitabilem intra proprium genus: sed intellectio et amor in Deo non minus sunt quid infinitum in ratione intellectionis et amoris, quam Deitas in ratione Deitatis: ergo si non possit esse duplex Deitas, non poterit in Deo admitti duplex intellectio.

REPOUNUNT alii, Processiones divinas active sumptas esse quidem ipsosmet actus intelligendi et volendi, non quidem absolute, sed cum hac modificatione, ut intellectio, quatenus in Patre, sit expressio Verbi, non autem in Filio et Spiritu sancto; idem dicendum de amore divino. Quasi dicerent: intellectio et amor essentialis, prout sunt in aliquibus personis, habent terminum, in aliis vero non; quod utique explicant et confirmant exemplo intellectus et voluntatis, quæ sunt principia harum processionum et personarum; nam licet intellectus et voluntas sint in omnibus personis, non tamen in omnibus principiant et producunt. Ergo, inquiunt, sicut intellectus et voluntas communicant pluribus personis, absque eo quod circumferant secum processionem et principiationem, quidni idem dicendum sit de intellectione et amore illo essentiali. — *Contra*: vel illa modificatio addit aliquid reali intellectioni et amori essentiali, vel nihil: si nihil addat; ergo non est ratio cur in una persona producat terminum, non vero in alia: idem enim manens omnino idem, semper natum est facere idem, ut solito loquuntur Philosophi. Si addat aliquid, maxime vel aliquid essentiale, vel notionale. Non primum, quia recurrit eadem difficultas; essentialia enim sunt communia tribus personis: non etiam secundum, nihil enim est notionale, præter relationes constitutivas personarum; relatio autem, ut diximus, nec est formaliter intellectio, nec eadem formaliter cum intellectione; nam totum esse relationis est ad aliud se habere; totum vero esse intellectionis est percipere objectum et illud repræsentare; quæ duo sunt formaliter distincta. Adde, si illa modificatio addat aliquid essentiali intellectioni, quod sit ab ea vel modaliter vel formaliter distinctum, jam intellectio non erit productio termini ut intellectio essentialis est, sed tantum, ut est intellectio notionalis; falsum est autem distinguendas esse duas intelle-

ctiones, quarum una sit essentialis, alia vero notionalis : ergo, etc. *Ad confirmationem* dico, nullam esse paritatem ; aliud enim est posse principiare et aliud principiare de facto ; potest enim separari actualis principiatio, seu productio a potentia, a qua oritur; non tamen principiatio potest a seipsa se jungi ; fieri enim potest, verbi gratia, ut ignis, seu calor non calefaciat ; fieri vero nequit, quod calefactio actualis non calefaciat, quia ejus essentia tota est in actu secundo, seu in actuali productione caloris : si ergo actualis productio personarum sit ipsa intellectio et volitio essentialis, implicat, ut sint in aliqua persona, nec in ea producant terminum.

REPOUNUNT cæteri, intellectionem et volitionem esse productiones et processiones personarum non ut actus, sed ut actiones *dicendi*, ac *spirandi*. — **Contra** : intellectio est quid formaliter distinctum a dictione : ergo non sunt unum et idem, et male confunduntur ab Adversariis. Probatur antecedens : *Intellectio* enim est quid absolutum in divinis, *Dictio* vero est quid relativum; seu quod idem est, *Dictio* est quid notionale, *Intellectio* vero quid essentialie : sed clarum est essentialia a notionalibus distingui et eodem modo analogice in divinis se habere, quo apud nos substantia et accidens, vel essentialie et accidentale. Deinde *Dicere* opponitur relative *Dicto*, seu Verbo, quod dicitur : sed *Intelligere* non opponitur ipsi Verbo; alioquin distingueretur ab eo realiter: ergo *dicere* et *intelligere* non sunt unum et idem. *Denique* : Paternitas ipsa formaliter est dictio, sed illa non potest esse intellectio, ut jam diximus : ergo intellectio et dictio non sunt unum et idem formaliter.

REPOUNUNT ALIQUI, dictionem non esse quidem formaliter intellectionem, bene vero realiter : at hoc nihil aliud est, quam aperte transire in sententiam Scoti, qui dictionem tantum formaliter ab intellectione essentiali, sicut et ab essentia censem esse distinguendam ; sicque sola supererit disputatio de nomine, qua nempe Thomistæ appellant intellectionem realiter, quod nos formaliter dictionem appellamus. — **Nihilo minus** in hoc etiam videntur multum a vero exorbitare, si enim sufficiat realis identificatio dictionis cum intellectione, ut dictio appelletur intellectio, jam volitio erit processio Filii, nam volitio, seu amor est realiter dictio : tum essentia erit etiam productio sibi, nam etiam essentia est realiter dictio.

REPOUNUNT 2. aliqui *Dicere* quidem esse aliud ab *Intelligere*, sed tantum sicut includens ab inclusu. Sicut enim homo est aliud ab animali, quia nimis includit animal et ei addit aliquid aliud, nempe rationale ; ita a pari actus notionalis, præter ordinem, quem actus essentialis dicit ad objectum cognitum, addit ordinem ad terminum productum per ipsum ; intellectus enim divinus, inquiunt, simul intelligit objectum producendo terminum, et produceit terminum intelligendo objectum. — **Respondeo**, quod *Dicere* divinum non includat intellectionem essentialiem, sicut homo includit animal; quia homo addit rationem aliquam et differentiam perfectivam animali, nempe rationalitatem : unde rationalitas est quædam animalitas, *sicut fissio pedum est pedalitas*, inquit Aristoteles lib. 7. *Metaph.* Sed dictio non includit aliquid intellectionis in suo conceptu, alias persona dicens plus intelligeret, quia haberet aliquam intellectionem, quam non habet persona, quæ non dicit, adeoque una esset sapiens.

tior altera, quod implicat. — *Deinde* dictio, ut probatum est, formaliter est actio: intellectio vero non est actio, sed operatio: ergo una aliam non includit formaliter, sunt enim disparati generis et omnino diversi.

— *Denique* illud, quod adderet dictio supra intellectionem, vel esset intra lineam et rationem intellectionis, et sic esset quid essentialie et proinde commune, sicut et ipsa intellectio: vel esset quid distinctum, adeoque aliquid notionale, et sic dictio revera erit formalitas distincta ab intellectione essentiali, quod intendimus.

Probatur 2. Conclusio: Si productio Verbi divini esset formaliter intellectio essentialis, sequeretur Patrem non communicare essentiam perfecte beatam Filio, nec Patrem esse beatum ante productionem Filii: sed consequens est absurdum: ergo et antecedens. Patet sequela *majoris*: quia beatitudo consistit potius in actu voluntatis, quam in actu intellectus; beatitudo enim est fruitio, quae est formaliter actus voluntatis: sed intellectio praecedit actum voluntatis, adeoque praecedit ipsam fruitionem, in qua formaliter consistit beatitudo: ergo si Verbum divinum produceretur per intellectionem, Pater conciperetur eum producere antequam esset beatus, et sic Filius reciperet essentiam nondum perfecte beatam. Quae si ita sint, aut Filius deinceps est beatus, et sic habet aliquid non acceptum a Patre; aut non est beatus, et ita non erit Deus, qui est ipsam beatitudinem. — *Nec refert*, quod reponant Thomistæ beatitudinem non consistere formaliter in actu voluntatis, sed intellectus; nam quamvis hoc esset verum, quod tamen falsum esse demonstravimus in Philosophia, attamen prætata ratio eos semper urget. Inde enim etiam sequitur, quod aliquid notionale esset prius aliquo essentiali, cuius contrarium receptum est apud Theologos. Patet sequela: quia productio verbi, si fiat per intellectionem, erit prior amore essentiali; intellectio enim amorem praecedit. *Confirmatur*: nam si intellectio est actualis productio, pro quo cumque instanti erit intellectio essentialis, etiam erit productio Verbi: sed intellectio necessario praecedit amorem essentialiem: ergo sequitur, quod si Verbum producatur per intellectionem essentialiem, ejus productio praecedit eum amorem, adeoque aliquid notionale est prius essentialibus, quod repugnat.

Tertio denique probatur eadem Conclusio: Si Verbum esset terminus divinae intellectionis, ut intellectio est, sequeretur Patrem esse formaliter intelligentem Verbo, atque ita formaliter sapientem sapientia genita: sed consequens est contra sanctos Patres et Doctores: ergo, etc. Patet sequela *majoris*: quia Pater est intelligens formaliter; atqui intelligens formaliter intelligit intrinseco termino sua intellectionis, quando talem terminum sibi vindicat intellectio; idecirco enim Thomistæ affirmant a nobis produci Verbum per intellectionem, ut per illud intelligatur objectum. *Minor* patebit infra, et sufficienter probatur per S. Aug. lib. 15. *De Trinit.* cap. 7. In illa Trinitate, inquit, quis audeat dicere Patrem, nec seipsum, nec Filium, nec Spiritum sanctum intelligere, nisi per Filium?... Si enim ibi solus Filius intelligit, ut intelligentia sit et sibi et Patri et Spiritui sancto, ad illam redditur absurditatem, ut Pater non sit sapiens de seipso, sed de Filio, nec sapientia sapientiam genuerit, sed ea sapientia Pater dicatur sapiens esse, quam genuit. Ubi enim non est intelligentia, nec sapientia esse

potest, ac si per hoc Pater non intelligit ipse sibi, sed Filius intelligit Patri, profecto Filius Patrem sapientem esse facit.

OBJICIUNT 1. Thomistæ varias sanctorum Patrum auctoritates, quibus insinuare videntur nos intelligendo et cogitando dicere in corde et producere verbum mentis; ex quo Verbi divini similem productionem colligunt: imprimis sanctus Augustinus lib. 15. *De Trinit.* cap. 10. *Etsi, inquit, verba non sonent, in corde suo utique dicit, quid cogitat.* Quod utique probat variis Scripturæ textibus, maxime vero Sapientiæ 2. *Dixerunt apud se cogitantes non recte Matth. 9. Dixerunt intra se, hic blasphemat, quæ dictio statim explicatur cum subditur. Cum vidisset Jesus cogitationes eorum.* Item cap. 15. *Cogitabat intra se dicens.* Et Lucae 5. *Cœperunt cogitare dicentes.* Ex quibus concludit S. Augustinus; *Quædam ergo cogitationes locutiones sunt cordis:* et infra: *Intus cum cogitamus locutio et visio unum est..... Formata quippe cogitatio ab ea re, quam scimus, Verbum est, quod in corde dicimus.* Afferit autem ibidem hoc esse transferendum ad Verbum divinum dicens; *Quisquis hoc intelligere potest, nempe nos cogitando dicere verbum mentale; jam potest videre per hoc speculum atque in hoc ænigmate aliquam Verbi illius similitudinem, de quo dictum est in principio erat Verbum.* Ipsi concinunt S. Fulgentius l. 1. ad Monimum cap. 7. *Sic est, inquit, Verbum apud Deum, sicut est in mente Verbum, sicut in corde consilium: cum enim mens apud se Verbum habet, utique cogitando habet, quia nihil aliud est apud se dicere, quam apud se cogitare:* necnon et S. Anselmus in Monologio cap. 28. *Hæc, inquit, ipsa locutio nihil aliud potest intelligi, quam ejusdem Spiritus intelligentia, qua cuncta intelligit; quid enim est aliud illi rem loqui aliquam hoc loquendi modo, quam intelligere?* Quamvis statim in eodem capite et sequenti 29. restringat hanc locutionem, ut sit ipsum Verbum genitum. Rursus cap. 34. *Idem est, inquit, summo spiritui scire, quod intelligere, seu dicere: et cap. 46. circa med. Rem cogitare, cuius memoriam habemus, hoc est mente eam dicere.* — **Respondeo** SS. Patres his et similibus loquendi modis nihil aliud velle, quam quod dicamus et loquamur mentaliter, quando aliud cogitamus, sive interim illa cogitatio sit illa actio, qua producitur Verbum mentis, sive illius verbi in intellectu formalis receptio. Quod non ita exacte expenderunt præter unicum Augustinum, qui hæc subtilius inquirens etiam Doctori Subtili ansam præbuit, ut Verbi productionem a simplici cogitatione distingueret. Itaque cæteri Patres arbitrantes ad explicationem hujus mysterii sufficere, quod sicut nos, quando cogitamus, intra nos effingimus rei cogitatae imaginem, quæ Verbum mentis appellatur; sic Deus Pater suam essentiam concipiendo efformat Verbum sibi consubstantiale, quam Verbi conceptionem, improprie cogitationem et intellectionem appellant; ita quod simplicem cogitationem cum vera dictione interna confundant. Quam etiam sermonis improprietatem notavit S. Thomas l. part. q. 34. art. 1. ad secundum et tertium et aperte colligitur ex ipsomet S. Anselmo loco laudato; nam cap. 58. ait: *Sicut Pater est intelligens et Filius est intelligens et Spiritus sanctus est intelligens; ita Pater et dicens et Filius est dicens et Spiritus Sanctus est dicens.* Quibus aperte confundit dictionem cum intellectione simplici; certum est enim, quod Filius et Spiritus sanctus

sint revera intelligentes, sicut Pater, intellectione videlicet essentiali, non vero sunt dicentes dictione productiva Verbi. *Ad sanctum Augustinum* autem dico, eum esse intelligendum de dictione et locutione quasi in facto esse, ita quod, quemadmodum Verbum exterius prolatum his vocabulis, locutio, dictio, dictum, Verbum tamquam Synonymis, appellatur, licet proprie locutio et dictio sint expressio seu productio Verbi et quasi Verbum in fieri; ita locutio interna sumitur aliquando pro cognitione, quasi in facto esse, quæ cogitatio sic usurpata, est ipsum Verbum productum: unde sanctus Augustinus post verba superius laudata subdit: *Formata cogitatio ab ea re, quam scimus, Verbum est.*

OBJICIUNT 2. Omnis operatio intellectus est intelligere; sed dicere, seu loqui mentaliter est formaliter operatio intellectus: ergo dicere, seu loqui mentaliter est intelligere. — **Distinguo majorem:** est intelligere, vel radicaliter, vel formaliter, concedo; formaliter tantum, nego: itaque omnis operatio intellectus dici potest intellectio radicaliter et denominative, quia provenit a potentia intellectiva, non vero formaliter quasi esset revera intellectio et formalis cogitatio; duplum enim intellectus habet operationem, nempe dictionem productivam Verbi, et intellecationem, quæ in creatis est ipsa formalis Verbi producti receptio.

URGEBIS: si actio illa, quam dictionem appellamus, non sit formaliter intellectio, non erit ab intellectu formaliter, seu quatenus intellectus est, sed solum quatenus potentia productiva est et sic Verbum divinum tantummodo velut materialiter procedet ab intellectu, hoc est a principio, quod realiter tantum est intellectus, non vero formaliter: sed consequens est falsum; si enim Filius non proveniat ab intellectu, quatenus est formaliter intellectus, sequitur, quod ex vi suæ processionis non possit proprie appellari *Verbum mentis Paternæ*, neque *procedere de memoria Patris*, neque *esse sapientiam de sapientia et visionem de visione*, ut loquitur sanctus Augustinus libro 15. capite 7. et 13.; ergo, etc. **Probatur major:** intellectus enim non est intellectus formaliter, nisi quatenus sese explicat in actum intelligendi, qui est actus adæquatus intellectui, quatenus intellectus est. — **Distinguo maiorem:** non erit formaliter ab intellectu, quatenus intellectus est, seu quatenus producit actum, qui sit formaliter intellectio, concedo: quatenus producit actum, qui sit intellectio saltem radicaliter, nego. **Probationem** similiter distinguo: adæquatus actus intellectus est intellectio, vel formaliter, vel radicaliter, concedo; formaliter tantum, nego. Adde, quod retoqueri possit in *Adversarios argumentum*; nam intellectio, ut intellectio est formaliter, non est dictio; at ipsi fatentur Verbum divinum non procedere ab intellecatione divina, quatenus intellectio est formaliter; hæc enim communis est tribus divinis personis; sed tantum, quatenus modificata est in primo supposito et appellatur *Dictio*: ergo præfatum argumentum magis in eos, quam in nos militat. Nec inde sequitur Filium non recte Verbum, neque sapientiam et visionem de visione, etc. appellari; imo suam Verbi appellationem habet a memoria foecunda Patris. a quo per dictionem producitur, et rectius nominatur Verbum, quam si fieret per intellecationem; sic enim non Verbum prolatum, sed tantum cogitatio, vel intellectio Patris esset dicendus: Verbi autem appellatio-

tionem sequuntur ceteræ præfatæ ipsius denominationes, quæ Verbo sunt synonimæ.

OBJICIUNT 3. Divinæ processiones non solum sunt personarum productiones, sed etiam communicationes naturæ, actuumque essentialium; processio enim debet continere in fieri quidquid terminus per eam productus continet in facto esse: at Verbum productum continet naturam et actus essentiales: ergo illius processio etiam divinam natu-ram et actum essentialē intelligendi debet continere, adeoque non alia debet esse, quam ipsamē divina intellectio. — **Respondeo**, equidem divinam processionem in fieri continere et veluti communicare essentiam et actus essentiales; sed nego exinde sequi, eam propterea esse debere formalem illum aetum intelligendi, hac enim ratione Filii productio etiam dici posset actus volendi; etenim in Filio non solum est Essentia divina et actus essentialis intellectus Paterni, sed est etiam actus essentialis voluntatis ejusdem: si ergo ad hoc, ut Filius habeat actum illum intellectus Paterni vi suæ processionis, opus est, ut ipse actus in ejus processione formaliter includatur; etiam opus erit, ut actus voluntatis in ea formaliter includatur, utpote cum habeat totam essentiam et essentialia vi suæ processionis. Idem dici potest de Spiritu sancto. Non itaque idecirco essentialia Filio communicantur, quia ejus processio est actus essentialis, sed quia essentia ipsa est alterum comprincipium quo hujus partus et productionis. Adde, quod si vera esset Adversariorum illatio, etiam concluderet Essentiam divinam formaliter in dictione includi, quia Filius ex vi processionis suæ non minus habet Essentiam divinam, quam divinam intellectionem; hanc autem sequelam nullus Theologorum admittit: ergo nec admittere debet antecedens.

OBJICIUNT 4. Si intellectio præsupponeretur dictioni et esset quid commune tribus personis, sequeretur, quod Pater non magis seipsum cognosceret in Verbo, quam ipsum Verbum et Spiritus sanctus, dicerentur intelligere se in Verbo: a: hoc est contra communem assertionem Theologorum dicentium Verbum repræsentare essentiam Patri; quo fit, ut illius imago appelletur: ergo, etc. Patet sequela, quia si Pater intelligit intellectione essentiali, quæ non sit dictio formaliter, jam aliæ personæ erunt ipsi pares; siquidem etiam intellectione essentiali divinam essentiam intelligent et sic cognoscent in Verbo, etc. — **Distinguo sequelam**: non magis Pater diceretur seipsum cognoscere in Verbo, ratione operationis, concedo; ratione repræsentationis, nego; etenim quando dicitur, quod Pater divinus seipsum cognoscet in Verbo, non est sensus, quod per productionem Verbi suam cognoscet essentiam, alias esset sapiens sapientia genita, quod falsum esse supra dictum est ex S. Augustino; sed sensus est, quod Pater dederit Filio vim repræsentandi illam essentiam tamquam suum Verbum, non vero Verbum aliarum Personarum. Quemadmodum ergo Verbum creatum ipsi loquenti exprimit objectum; ita in divinis, licet Verbum non sit in dicente per modum informantis, sicut est in creatis, habet tamen ab eo peculiarem habitudinem, qua fit, ut magis ipsi, quam cæteris personis divinam essentiam repræsentare dicatur.

OBJICIUNT 5. Idecirco Doctor Subtilis distinguit dictionem ab intellectione essentiali, ne scilicet Verbum dicatur procedere per opera-

tionem essentiale intelligendi tribus personis communem: sed recurrat eadem difficultas admittendo actum in intellectu divino, ab intellectione essentiali distinctum; ergo incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim. Probant *minorem*: illa actio formaliter ex natura rei ab essentiali intellectione distineta, est in ratione actionis actus absolutus, sicut est intellectio ipsa; ergo in ratione actionis communis est et essentialis, sicut et ipsa intellectio. Consequentia patet; antecedens probatur: actio illa in ratione actionis ab intellectu dimanantis non est formaliter relatio, hæc enim nec productiva est, nec per modum actionis egreditur ab intellectu, cum sit terminus divinæ naturæ ipsam in ratione personæ constituens: ergo talis actio sub conceptu actionis est quid absolutum, sicut et intellectio; nam in Deo quidquid non est relativum est absolutum et pertinet ad essentialia, ac proinde sequitur ex sententia Scoti, quod Pater per actum absolutum tribus personis communem suum Verbum producat, quidni ergo idem posset concedere de ipso intelligere essentiali, ne frustra multiplicentur actiones in Deo? — **Nego minorem**: necnon et *majorem* illius *probationis*: *Dictio* enim divina est reipsa illa formalitas constitutiva primi suppositi; adeoque ipsam relatio Paternitatis: non quidem quatenus consideratur sub præcisa ratione relationis referentis unum ad aliud, sed prout est illa ipsa operatio divina, qua primum suppositum suam existentiam et essentialia sua communicat secundo supposito, ad quod propterea refertur tamquam generans ad genitum: unde actio generativa in divinis dici potest formaliter relatio, secundum adæquatam entitatem, etsi non sit formaliter relatio secundum inadæquatam entitatem et diversam connotationem; unica enim et eadem formalitas constitutiva primi suppositi varias sortitur appellations, propter diversam connotationem terminorum et varia munia; primo namque constituit primam personam subsistentem incomunicabiliter; deinde constituit principium potens producere, ut *quod*: tertio tribuit activam in generationem, sive dictionem; ac denique Patrem constituit actualiter et quasi prædicamentaliter relatum ad Filium.

Conclusio tertia. REVERA VERBUM DIVINUM PROCEDIT PER DICTIONEM ET SPIRITUS SANCTUS PER SPIRATIONEM ACTIVAM. Hæc est Doctoris Subtilis sententia, *locis laudatis in priori Conclusione*, et veritas hujus sequitur ex præcedenti; etenim si Verbum et Spiritus sanctus non procedant per actus formales intellectonis et amoris essentialis, sive formaliter, sive modificate consideratos, consequens est, quod necessario procedere debeant per actus dicendi et spirandi, alii namque in divinis excogitari non possunt.

Probatur insuper Conclusio a Doctore in 1. d. 2. q. 7. n. 15. primo quidem auctoritate S. Aug. docentis ubique Verbum, tam divinum, quam nostrum produci a memoria fœcunda, non vero ab intelligentia: sed memoria fœcunda productiva est per dictionem, non vero per intellectuionem: ergo ex sententia S. Aug. Verbum divinum revera procedit per dictionem distinctam ab intellectione. *Major* patet, nempe, quod Verbum tam divinum, quam nostrum a memoria fœcunda procedere debeat. S. August. id enim expresse habet lib. 15. *De Trinit.* c. 10. ubi de Verbo a nobis produeto ita loquitur: *Necesse est cum Verbum*

Ioquimus ex ipsa scientia, quam memoria tenemus, nascatur Verbum, formata quippe cogitatio ab ea re, quam scimus, Verbum est, quod in corde dicimus. Dixerat autem paulo ante, ex hac nostri Verbi similitudine detegi posse productionem Verbi divini. In hoc speculo, inquit, atque in hoc œnigmate videri aliquam Verbi illius similitudinem, de quo dictum: est in principio erat Verbum. Utrumque vero tam divinum, quam nostrum Verbum a memoria fœcunda procedere satis aperte indicat ibidem c. 14. Verbum nostrum, inquit, illud, quod non habet sonum, inde utcumque simile est in hoc œnigmate illi Verbo Dei, quod etiam Deus est, quoniam sic et hoc de nostra scientia nascitur quemadmodum et illud de scientia Patris natum est. — Minor similiter est evidens; intelligentia enim circa objectum percipiendum, memoria vero fœcunda circa Verbum producendum versatur; illa in simplici objecti visione, hæc in termini sui productione detinetur; illa sola est operatio divinitatis, qua personæ divinæ suam essentiam et seipsas comprehendunt: hæc est dictio et productio, qua Pater Filium generat sibi omnino æqualem, vi suæ processionis et productionis. Quæ hanc adversus Conclusionem possent objici, jam soluta sunt in præcedenti et solventur in sequentibus.

ROGABIS, an actus intelligendi præsupponatur ad actum dicendi in divinis? — **Affirmant** communiter Scotistæ, tum quia id perspicue videtur asserere Doctor Subtilis in 1. dist. 2. qu. ultima, ut jam observatum est in primo Notabili: tum quia essentialia priora sunt quam notionalia, intelligere autem est quid essentialie, dicere vero quid notionale: tum denique, quia ex ratione principii perfecti est, ut prius habeat suam ultimam perfectionem, quam producat: intelligere autem et velle videntur esse ultimæ perfectiones Deitatis, ideoque prius oportet quod persona divina sit intelligens et volens, quam ex fœcunditate naturæ producat Verbum. Secus autem contingit in creatis, ubi dicere præcedit intelligere, quoniam intellectus creatus non est formaliter intelligens, nisi per receptionem Verbi producti per ipsam dictionem.

Nihilominus reclamant aliqui, quibus subscribit Baronius noster Apolog. 2. act. 4. circa finem, affirmans in Patre priorem esse dictionem intellectione et volitione, quia, inquit, dictio est constitutivum Patris, nihil autem est prius in aliquo, quam sit id per quod constituitur, nihil enim potest esse in aliquo priusquam illud sit, nec potest illud esse priusquam in esse constituatur, nec potest constitui, nisi per principium sui constitutivum, adeoque nihil potest esse in Patre priusquam Pater constituatur in suo esse Patris. Non constituit autem in illo esse, nisi per dictionem, quæ, ut supponitur, est ipsam generatio activa. Unde concludit, quod quamvis absolute in Deo prius sit intelligere, quam dicere, tamen in Patre, prout in Patre reduplicative, prius est dicere, quam intelligere, sicut quamvis animal sit prius, quam rationale, tamen, prout est in homine prius est rationale, quam animal; unde cum Pater constituatur in esse Patris per dicere, necessum est, quod prius dicat, quam intelligat, quia prius est Patrem esse, quam intelligere. — Verum reclamant cœteri Scotistæ cum Rada prima parte Controversia 12. art. 3.: tum quia ex Doctore Subtili Pater prius est beatus, quam generet: beatitudo autem, vel

est in intellectione, vel in volitione, vel in utroque : ergo prius intellegit essentiam suam Pater divinus, quam dicat et producat Verbum suum. Tum quia quoties aliqua necessarium ordinem servant inter se, eumdem necessario servant ubicumque inveniuntur : sed intelligere secundum se est prius, quam dicere : ergo etiam in Patre intellectio dictionem praecedit. Nec juvat exemplum animalis; falsum enim est, quod in homine prius sit rationale, quam animal, nam utrumque concurrit ad constitutionem hominis, animal quidem ut praedicatum superius, rationale vero ut praedicatum inferius; ita a pari intelligere et dicere simul constituunt Patrem, intelligere quidem ut praedicatum superius, dicere vero ut praedicatum ultimum, ideoque hoc illud supponit. Tum denique quia quidquid sequitur ad praedicatum notionale non communicatur aliis personis, est enim proprius personæ divinæ character: sed intelligere divinum communicatur pluribus et transit ad omnes personas divinas : ergo non supponit dictionem, quæ est praedicatum notionale, sed præcedit.

QUÆSTIO QUARTA.

AN ET QUÆ PROCESSIO IN DIVINIS SIT GENERATIO.

FIDE divina certum est in divinis admittendam esse generationem, id enim clamant Scripturae utriusque Testamenti, quibus ipsa divina generatio expresse asseritur. Sic Psalm. 2. *Ego hodie genui te. Psal. 109. Ex utero ante Luciferum genui te. Isaiæ ultimo: Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam?* Confirmant et omnes illi textus, maxime novi Testamenti, quibus attribuitur Deo Filius; Filiatio namque infert certissime generationem. Suadent et omnia illa divina oracula, quibus Christus Dominus Filius Dei viri pronuntiatur, et ipsem Deum Patrem suum constanter appellat. Itaque de veritate generationis divinæ non est relictus ambigendi locus. Sed grandis, gravisque remanet solvenda difficultas, an utraque divina processio, tam Verbi, quam Spiritus sancti, vera dicenda sit generatio; anve sola Verbi emanatio veræ, perfectæque generationis nomen sibi vindicet. Quocirea

NOTANDUM 1. Eam fuisse veterum Patrum sententiam, revera quidem in Deo admittendam esse aliquam generationem, qua vere, proprieque *Pater* sit et appelletur ille, qui genuit, et qui genitus est revera sit et nominetur *Filius*. Qualiter autem fiat illa generatio et qua de causa unica ex divinis Personis productis *Filius* appelletur, censuerunt non esse accuratius explorandum. *Indecorum enim est,* inquit S. Athanasius Orat. 3. *quærere, quomodo ex Deo Verbum existat, aut quomodo sit Dei splendor, aut quomodo generet Deus, et quis sit modus generationis Dei. Insanus enim sit, qui talia audeat, cum inexplicabilem rem, ac divinæ naturæ propriam, solique ipsi et ejus Filio cognitam, oratione sua declarare conetur.* Ei concinit Nazianzenus Orat. 1. *De Filio, Quomodo genitus est?* inquit, (*idem enim indignabundus repeto*) *Dei generatio honoretur silentio. Abunde tibi magnum est sciri eum esse genitum. Quo autem modo genitus sit, ne ipsis quidem Angelis, nedum tibi, intelligere concesserim, vis declarem quomodo? Ut sit Pater qui genuit, et Filius qui genitus est. Quod supra hæc est, nubē tegitur et hebetudinem tuam effugit.* Ipsi præiverat Iræneus c. 48.

qui illud usque adeo ignotum esse dicit, ut id sciant *neque Angeli, neque Archangeli, neque Principes, neque Potestates, nisi solus qui generavit Pater, et qui natus est Filius.* Inenarrabilis itaque generatio ejus cum sit, quicumque nituntur generationes et prolationes enarrare, non sunt compotes sui, ea quae inenarrabilia sunt enarrare promittentes. — Eadem fuit Patrum Latinorum sententia; nam S. Ambrosius lib. 11 *De Fide* cap. 5. dicit, *Impossible esse generationis istius scire secretum.* Et rursus, *Licet scire, quod natus sit: non licet discutere, quemadmodum natus sit, illud negare mihi non licet, hoc querere metus est.* Et ibidem hanc inquisitionem nominat *quæstionum tormenta.* Ei subserbit S. Augustinus pluribi, maxime vero lib. 3. *Contra Maximum* cap. 14. et 15. *De Trinit.* cap. 27. et *Tract.* 99. in Joannem, ubi ait: *Quid illic intersit, inter procedere et nasci, longum est quærendo disserere et temerarium, cum disserueris, definire, etc.* — Nihilominus pium est et utile humiliter ac sobrie disputando querere rationem discriminis, quo generatio Verbi a processione Spiritus S. distinguitur, dummodo illa ipsa disputatio Fide primario nitatur et secundario clarius appareat naturali ratione, quæ fidei serviat, ut ancilla, eoque consilio disputatio suscipiatur, ut palam fiat vanas et sophisticas esse contra hoc mysterium Hæreticorum objectiones. Unde merito S. Justinus martyr in expositione fidei de Trinitate postquam ostenderat, *Nullo modo nos posse penetrare ad divinam Essentiam, nec ad ejus mysteria, subdit: non debemus tamen in totum ab ea querenda desistere; sed pro sua quisque portione acceptæ a Domino scientie strenue rem examinet, certus non quidem exacte se percepturum, profuturum tamen per hujusmodi contemplationem accedendo ad illum propius.*

NOTANDUM 2. Generationem viventium triplicein distingui posse; accipitur enim *Primo*, pro cuiuslibet viventis productione, sive interim talis productio fiat a vivente, sive non, sive a causa ejusdem naturæ cum effectu, sive a diversa, et sic productio animalium e putri materia, Solis, aut ignis beneficio, dici potest generatio. Sic formatio Adami ex limo terræ et Evæ ex costa ipsius Adæ generationis nomen sortiri potest, terminus enim talium productionum est substantia vivens. *Secundo*, strictius generationis nomen accipitur, scilicet pro productione viventis a vivente, qualiter accepta solito describitur: *Origo viventis a vivente, medio principio vitæ conjuncto, in similitudinem naturæ.* Quæ descriptio quatuor involvit particulas ad generationem desiderandas. 1. Ut sit *Origo viventis*, quia nativitas pertinet tantum ad viventia. 2. A *Principio vivente*; ut a perfecta generationis acceptance arceantur productiones viventium ab igne, Sole et aliis causis vitæ expertibus. 3. A *Principio vitæ conjuncto*, idest, ut id, per quod genitum producitur, fuerit aliquando generanti viventi conjunctum, genitum enim fit per semen a generante vivente decisum. Qua ratione productio Adæ dici nequit generatio, quia licet fiat a Deo vivente, non tamen fit per substantiæ divinæ decisionem et communicationem. 4. *In similitudinem naturæ*, non quidem individuæ, genitum enim aliquando genitori suo in perfectionibus, tum substantialibus, cum accidentalibus prorsus absimile cernitur; sed in similitudinem naturæ, vel genericæ, scilicet animalis ab animali, qualis est generatio muli ex equo et asina, vel specificæ, qualis est generatio hominis ab ho-

mine. *Tertio denique*, generatio viventium spiritualium strictissime sumpta describi potest: *Origo viventis intelligentis a circante vita intelligentiae, mediante principio rite intelligentiae conjuncto*. Quibus comprehenditur generatio omnium hominum, et excluditur animantium, ac plantarum productio. Hanc autem generationis descriptionem Verbi divini productioni congruere probat Doctor in 1. dist. 5. qu. 2. num. 3.

NOTANDUM 3. Duplicem maxime differentiam assignari posse inter actum intellectus et voluntatis. Prima est, quod omnis actus voluntatis sit liber, saltem libertate essentiali, quæ consistit in ordine, quem dicit actus ad principium se eligibiliter et delectabiliter determinans ad actum. Actus autem intellectus non sit liber, sed naturalis, quæ naturalitas consistit in eo, quod actus proveniat a principio natura sua determinato ad actum, quod quidem disserim statuit Doctor in 1. dist. 10., ut fusius patebit infra, dum expresse agemus de libera Spiritus sancti processione. Secunda differentia est, quod actus intellectus habeat rationem imaginis et similitudinis repræsentantis suum objectum, quod est ejusdem actus principium cum ipso intellectu. Per objectum enim, vel per speciem ab objecto, quasi ejus semen exceptam, intellectus redditur fœcundus ad concipiendum verbum mentale, quod est imago objecti. Actus autem voluntatis non habet illam rationem imaginis et similitudinis repræsentantis objectum suum, sed habet rationem inclinationis et propensionis in objectum, ut observat S. Thomas 1. p. q. 27. art. 4. Quam quidem amoris propensionem explicat similitudo unionis, seu vinculi, quo amans dicitur conjunctus amato, vel esse in illo et quasi pondere quodam in illud ferri; unde S. Dionysius cap. 4. *De Dirinis Nominibus* amorem appellat *virtutem unitiram*, cui concinit S. August. lib. 8. *De Trinit.* cap. 10. *Quid est amor*, inquit, nisi quædam vita duo aliqua copulans, vel copulare appetens amantem, scilicet et quod amat? Et lib. 13. *Confessionum*, c. 9. *Pondus meum amor meus, eo feror quocumque feror*. Subscrabit et S. Bernardus serm. 83. in *Canticis*, ubi de Charitate ait: *Vere spiritualis, sanctique connubii contractus est iste: parum dixi contractus, complexus est, complexus plane, ubi idem velle et nolle idem, unum facit spiritum de duobus*, etc.

His ita prælibatis, tria maxime hac in Quæstione sunt resolvenda. 1. Quod Verbi divini productio sit vera generatio. 2. Quod processio Spiritus sancti non sit dicenda generatio. 3. Inquirenda est hujus discriminis causa, et proferenda genuina ratio quare Filii processio, non ita Spiritus sancti, appelletur generatio.

Conclusio prima. — VERBI DIVINI PROCESSIO EST VERE, AC PROPRIE DICTA GENERATIO. Hæc est de fide, quoad utramque partem; id namque aperte definitum est in Conciliis Nicæno, Ephesino, Toletno, etc. in illis confessionibus fidei, quibus secunda divinæ Trinitatis persona *Filius, genitus et ab æterno Patre natus*, non autem factus, nec creatus asseritur.

Colligitur pariter ex variis Scripturæ sacrae locis, quibus, ut supra diximus, nedum in divinis probatur esse vera generatio, sed etiam illa ipsa divini Verbi processioni tribuitur; sic Psalmus 2. *Filius meus es tu: Ego hodie genui te*, quem quidem textum S. Paul-

Ius Epist. ad Hebraeos explicat de æterna Christi Domini generatione. Insuper ex illo Psalmo 109. *In splendoribus Sanctorum ante Luciferum genui te.* Quod quidem divinum Oraculum non de temporali Christi Domini nativitate interpretandum venit, ut quidam tuerintur, qualiter enim ante Luciferum genitus diceretur, qui solum in medio temporum natus est? sed de illa ipsa divina generatione, cuius æternitas, character et principium, illo ipso Oraeulo, exaratur. *Character* quidem cum dicitur *in splendoribus Sanctorum*, quo designetur eum esse genitum per fecunditatem luminis, seu divini intellectus Deitatis cognitione fœcundati, unde etiam in Symbolo Niceno recte dicitur *lumen de lumine*. Eternitatem vero explicant sequentia verba, *ante Luciferum*: hoc est, non solum ante creaturæ ejusque productionem, sed etiam ante earum æternam ordinationem et decreta de ipsis condendis. Hinc divina illa Sapientia, Prov. 8. de seipsa dicit: *Ab æterno ordinata sum, antequam quidquam faceret a principio, nondum erant abyssi et ego jam concepta eram.* Principium denique illius originis et nativitatis designatur per sequentia verba, *ex utero genui te*, scilicet ex memoria fœcunda, per cuius actum Pater communicat substantiam suam Filio. Unde quidam non immittero arbitrantur his in verbis latere mysterium, videlicet Patrem divinum propter summam generationis perfectionem, tam Patris, quam Matris officio fungi. Matris quidem, ut indicat hæc particula, *ex utero*; Patris vero, ut significat ista *genui te*. Unde eum Synesius doce, sapienterque *Patri-Matrem* appellat, hoc est, Patris et Matris vices agentem in productione sui Filii.

Probatur etiam ratione: illa processio vere, proprieque dicenda est generatio, cui tres ad perfectam generationem desiderandæ conditiones congruunt: at illæ omnes convenient æternæ Verbi productioni. Primo namque processio Verbi divini *est processio viventis a vivente*: Filii scilicet habentis vitam in semetipso a Patre vivente sibi communicatam, juxta illud Joannis 5. *Sicut Pater habet vitam a semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.* Ubi quidem D. Augustinus Tract. 22. in Joannem distinguit duos modos habendæ vitæ, primus est *a semetipso*, qui soli Patri convenit, sicut enim est a se, ita habet vitam, non tantum in semetipso, idest subsistentem, sed etiam a semetipso et non ab alio. Secundus est habere vitam *in seipso* subsistentem, et non a seipso, et hic convenit Filio habenti vitam a Patre. — Secundo procedit *a principio vivente vita intelligentiæ*. Si quidem Deus Spiritus est, cuius vivere intelligere est. Verbum autem procedit per vim intellectivam, sive per intellectum fœcundum, adeoque vere et proprie dicitur procedere a principio vivente vita intelligentiæ. — Præterea eadem processio est *a principio conjuncto*. Principium enim productivum Verbi manet ipsi conjunctum, cum totam in ipsum Pater effundat naturam et substantiam suam, quod significatur his verbis *ex utero*. Nam, ut inquit S. Augustinus lib. 2. *Contra Maximinum*: *Ideo nasci dicitur ex ejus utero, quia de seipso, hoc est, de substantia sua Deus Deum genuit, sicut ex utero Matris, quando natus est, homo hominem genuit, ut intelligeremus in utraque generatione non diversas ejus, qui natus est et eorum, de quibus natus est, esse substantias.* Quam veritatem luculenter etiam sic expendit Victor Episcopus

in professione fidei ad Hunericum, quæ stat Tomo 4. Bibliothecæ Patrum. Profitemur itaque Patrem, inquit, *de seipso*, *hoc est de eo quod ipse est sempiterne atque ineffabiliter Filium genuisse, non extrinsecus, non ex nihilo, non ex alia genuisse materia, sed ex Deo natum esse, et qui de Deo natus est, non aliud est, quam id quod Pater est.* Concinit et Conc. Toletanum 11. dicens: *Nec enim de nihilo, neque de aliqua substantia: sed de Patris utero, idest de substantia ejus idem Filius genitus, vel natus esse credendus est.* — Denique eadem processio est *in similitudinem naturæ, eamque perfectissimam, nam ad Colossenses primo Filius dicitur Imago Dei; et ad Hebreos primo appellatur Splendor Patris et figura substantie ejus.* Imo nedum est in similitudinem specificam, qualis est perfecta generatio viventium; sed et numericam et identicam. Siquidem Pater divinus eamdem numero suam naturam æterna generatione Filio suo communicat, unde merito Joan. 2. Filius ipse pronuntiat: *Ego et Pater unum sumus, non quidem unitate Personæ, ut dictum est, sed unitate substantiae et Divinitatis.*

DICES 1: Processio Verbi divini fit per intellectum: sed intellectus *ex ratione sua* non est generativus, imo est non generativus; nec enim Angeli, neque homines per intellectum sibi similes procreant: ergo divini Verbi productio non est generatio. — **Distinguo minorem:** intellectus non est generativus in creatis, concedo; in divinis, nego. Cum enim verbum creatum sit tantum accidentale, minimeque sit consubstantiale intellectui fœcundo illius productivo, adeoque non sit univoca ejus conceptio, inde fit, quod nec proprie, nec realiter, sed solum similitudinarie et intentionaliter sit quædam generatio, quatenus nempe producit terminum, qui sit *imago* quidem objecti, sed imperfecta, propter scilicet intellectus producentis limitationem et finitatem, ratione cuius non habet virtutem eliciendi adæquatam omnino et perfectam objecti similitudinem. Secus autem est de Deo, cum enim intellectus divinus sit infinitus et illimitatus, non potest non producere Verbum, intellectui ipsius fœcundo, hoc est conjuncto cum essentia divina primo ejus objecto, per omnia adæquatum et consubstantiale, adeoque nedum similitudinarie, sed etiam vere et realiter Verbi productio est generatio.

DICES 2: Ut aliqua productio veræ generationis nomen obtineat, debet producere terminum similem producenti ex vi actionis, qua ipsum producit: sed Pater æternus id non præstat producendo Filium, Verbum enim ab eo productum non fit ei simile in natura ratione actionis productivæ, nempe dictionis; sed ratione objecti concurrentis ad eam productionem cum intellectu, cuius quidem objecti Verbum productum est expressio et similitudo. — **Nego minorem**, et ad ejus probationem dico, quod licet duo concurrent ad integrandam memoriam fœcundam, nempe intellectus et objectum, tamen intellectus ipse cum sit agens, seu producens, dicitur formare similitudinem objecti dum Verbum producit, adeoque illa productio magis ipsius actioni, quam concursui objecti, tribuenda est.

INSTABIS: ut Filius divinus assimilaretur vere Patri producenti, deberet omnes ejus proprios characteres participare, adeoque deberet habere Paternitatem, haec enim proprius est Patris character, qui eum in

esse Patris constituit: sed id non obtinet, imo habet constitutivum, non solum disparatum, sed oppositum, scilicet Filiationem: ergo tantum abest, ut sit principio producenti similis, imo est omnino dissimilis, adeoque non est revera genitus. — **Distinguo majorem**: deberet habere proprios characteres essentiales et compossibles cum Filiatione, concedo: notionales et incompossibles cum Filiatione, nego. Nec enim necesse est ad perfectam generationem, quod genitus per omnia et in omnibus assimiletur genitori. Constat enim filium in humanis, nedum habere filiationem oppositam Paternitati, sed etiam suppositum et differentiam individualem, qua realiter et personaliter a principio producente distinguitur. Ut ergo Verbum divinum principio sui productivo vere dicatur simile, non est necessum quod omnes ejus characteres obtineat, sed sufficit quod eamdem cum eo habeat essentiam easdemque essentiales perfectiones.

DICES 3: Idecirco divini Verbi productio diceretur revera generatio, quia illum a Deo genitum esse Scriptura affirmat: sed exinde colligere non licet eum esse vere genitum et productum de substantia Patris et per communicationem illius ejusdem essentiæ: ergo nec ejus productionem veram esse generationem affirmare licet. *Major* patet ex dictis. *Minor* probatur; siquidem non solum Verbum a Deo genitum, sed etiam homines eadem Scriptura pronuntiat: Deuteron. 32. *Deum, qui te genuit dereliquisti*. Quod utique non significat homines fuisse productos de illa Dei substantia, nec eorum productionem esse veram generationem. — **Nego minorem**, et ad ejus probationem dico, Verbum *generandi* in Scriptura sacra, sicut et apud Philosophos trifariam usurpari, scilicet latius, strictius et strictissime, ut observatum est in 2. Notabili. Unde hominum productio dici potest generatio sumpta latius, quatenus nimirum est origo viventis a vivente in similitudinem saltem accidentalem naturæ. Verbi autem productio dicitur generatio strictissime sumpta, siquidem fit per communicatam sibi divinam naturam, quæ ad eum derivatur per principium naturaliter productivum, nempe per intellectum divinum, quocirca unus et verus est Deus cum Patre. *Tenet enim naturæ veritas proprietatem*, inquit S. Hilarius, *ut quod ex Deo est Deus sit, et nec demutatio sit nativitas, nec diversitas, dum et Filius non in naturam externam, ac dissimilem Patri Deo subsistit, nec Pater alienum quid a se nativitate Unigeniti acquirens, sed universa potius. quæ sua sunt, sine damno impertiens indulxit*. Vel ut subdit lib. 11.: *Nativitas Dei neque aliunde, neque aliud est, quæ si aliunde est, non nativitas est; si vero aliud est, non Deus est. Cum autem ex Deo Deus est, per id Deus Pater Deo Filio et nativitatis ejus Deus est et naturæ Pater, quia Dei nativitas et ex Deo est et in ea genitus est natura qua Deus est*.

Conclusio secunda. — SOLA FILII PRODUCTIO, NON ITEM SPIRITUS SANCTI, EST VERA GENERATIO. Hæc etiam est de fide, determinata in Conciliis Toletano 1. et 11. neenon et Nicæno paulo post medium, ubi ait: *Unus ingenitus Deus et Pater, unus ex eo genitus Filius, Deus, Verbum. Sicut non est alter Deus cum Deo et Patre ingenitus, ita neque congenitus, neque prior, nec posterior Filius diversus a Deo unigenito Filio ejus*. Secundo idipsum firmatur ex omnibus

Symbolis. Primo quidem Apostolico, ubi Christus dicitur *Filius D*ei* unigenitus*; necnon et Niceno, quo credimus *in Iesum Christum Filium Dei unigenitum*. Item in Symbolo sancti Athanasii ab Ecclesia recepto, ubi solus Filius dicitur genitus; *Spiritus autem sanctus a Patre et Fili non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*.

Firmatur etiam Scripturis sacris, nam si Spiritus S. processio foret generatio, sequeretur Spiritum sanctum esse Filium genitum. Sed hoc aperte militat in Scripturam saeculam, in qua Verbum divinum plerumque Filius Dei unicus et unigenitus prædicatur; sic Joan. Ep. 1. c. 1. *Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis*. Et 3. cap. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*: et iterum: *Quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei*. Nec refert quod Joannes primo cap. proauuntiet se vidisse gloriam Verbi divini, *Quasi Unigeniti a Patre*, illud enim *quasi*, non minuit gloriam; sed potius denotat veritatem et æqualitatem secundum phrasim Hebraicam, ac si diceret: tanta erat ejus gloria, quanta decebat unigenitum Filium Dei.

Confirmant eodem argumento omnes omnino sancti Patres, qui Spiritum sanctum non esse genitum diserte pronuntiant. Sie S. Basilii lib. 3. *Contra Eunomium* circa finem. *Spiritus sanctus*, inquit, *nec ingenitus, nec genitus, quia unus Unigenitus*. Idem habet Nazianzenus oratione quinta de Theologia: *Nec Spiritus est Filius*, inquit, *quia ex Deo est, unus enim Unigenitus*. Subserbit et Athanasius Dia-*logo* 3. *De Trinitate*: *Dicitur*, inquit, *unigenitus, quoniam solus ex essentia genitus est...* *Nec enim scriptum est: Spiritus ex me genitus est, sed ex me procedit*. Hæc ipsa veritas firmatur ex dietis Conclusione præcedentii, et patebit amplius ex dicendis in Conclusione sequenti, in qua genuinam subjiciemus rationem, cur Spiritus sancti processio non sit dicenda generatio.

DICES 1: Filius D*ei* plerumque in Scripturis sacris dicitur Primogenitus: ergo aliud habet posteriorem genitum, scilicet Spiritum sanctum, adeoque Spiritus sancti processio etiam dicenda erit generatio. — **Respondeo** ad *antece-dens*, aliquem dici posse Primogenitum duobus modis, scilicet negative et positive. *Negative* quidem, cum negatur aliquis alius primogenitus, nulla facta comparatione ad posteriores, seu non attendendo, an sint aliqui posterius geniti. Sie autem Christus nedum quatenus Deus, sed etiam ut homo dicitur primogenitus, tam ex Patre, quam ex Matre. quia nullum habet natu priorem, licet etiam nullum habeat posteriorem. Sie Matth. 1. Virgo sacra dicitur peperisse Filium suum primogenitum. *Positive* vero is dicitur primogenitus, qui nullum quidem habet priorem, habet tamen alios fratres natu minores; qua ratione Christus dici non potest primogenitus.

INSTABIS: nedum Scriptura sacra affirmat Filium Dei esse primogenitum negative, sed etiam positive: ergo nulla solutio. *Probatur antecedens* ex sancto Paulo ad Rom. 8. ubi Filius Dei dicitur *Primogenitus in multis fratribus*: ergo, etc. — **Respondeo**, aliquem dici posse primogenitum positive duobus modis, scilicet proprie, vel metaphorice. *Proprie* quidem, cum posteriores geniti sunt fratres, qui eamdem cum natu majore fratre habent naturam ab eisdem parentibus.

bus communicatam. Qua ratione Christus Dominus dici non potest primogenitus, nec secundum temporale n, nec secundum aeternam generationem, quia nec Deus Pater, nec Virgo Mater alios Filios posteriores ita genuerunt. *Metaphorice* vero, cum scilicet posteriores fratres improprie generantur et appellantur, suntque fratres non quidem per naturam, sed per adoptionem. Quo sensu Christus dicitur primogenitus in multis fratribus, habet enim plures posterius genitos per gratiam adoptionis, quos propterea *Non confunditur vocare fratres*, inquit idem Apostolus ad Hebreos 2. Hanc ipsam veritatem luculenter explicat Concilium Ephesinum cap. 4. dicens: *Filius Dei unigenitus est primogenitus et unigenitus, primogenitus comparatione ad filios adoptivos, et unigenitus per exclusionem alterius filii naturalis.* Unde August. lib. *De Fide et Symbolo* cap. 4. sic habet: *Secundum id quod unigenitus est non habet fratres, secundum id autem quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes qui post ejus primitias in Dei gratia nascimur per adoptionem filiorum.*

OBJICIES 2. Si quid suadeat Verbum divinum solum esse Dei Filium, maxime quia, ut diximus, tum a Scriptura sacra, tum a Conciliis Unigenitus affirmatur: sed inde colligere non licet eum non habere alios fratres etiam revera et proprie genitos: ergo, etc. *Probatur minor ex illo Proverbiorum 4. ubi Salomon dicit se unigenitum matris suae, eum tamen quatuor fratres habuerit. Nam 1. Paralipomenon cap. 3. dicitur, quod Davidi nati sunt in Jerusalem quatuor de Bet-sabea, qui, 2. Regum cap. 5. dicuntur filii David: ergo ex eo quod Filius divinus dicatur unigenitus, non propterea sequitur illum proprie non habere fratres.* — **Respondeo**, Salomonem non dici absolute unigenitum matris suae; sed coram matre sua, seu dilectum in facie matris sue, ut vertunt septuaginta Interpretates, quia nempe ab ea diligebatur tanto affectu, ac si unicus et unigenitus Filius fuisset; hoc autem sensu Filius Dei dici non potest unigenitus, quia Spiritus sanctus aequa diligitur a Patre ac Filius. Necessum est ergo, ut ideireo dicatur unigenitus, quod unica vera generatione sit a Patre genitus.

DICES 3: Quidquid est, aut est genitum, aut ingenitum: sed Spiritus sanctus non est ingenitus, talis enim est solus Pater divinus: ergo est genitus. Hinc Eunomiani et Macedoniani Spiritus sancti Divinitatem oppugnabant hoc dilemmate: aut Spiritus sanctus est Deus genitus, aut ingenitus. Si est ingenitus, erunt duo Dii originis expertes et ingeniti. Si vero est Deus genitus; vel genitus a solo Patre, sicut Verbum, et tunc erunt duo gemelli fratres: vel Spiritus sanctus erit Filius natu posterior, quam Verbum: vel Spiritus sanctus genitus est a solo Filio, et sic erit nepos Patris et Pater erit Avus: vel denique genitus est a Patre et Filio, sieque fiet alterum parentem esse masculum et patrem, alterum vero foeminam et matrem. Quam argumentationem referunt et refellunt Nazianzenus Orat. *De Theologia* et Athanasius Epist. ad Serapionem. — **Respondeo**, ingenitum apud Patres usurpari duobus modis. Primo, quatenus idem significat ac id quod a nullo principio producitur; quo sensu solus Pater, non vero Spiritus sanctus, dicitur ingenitus. Secundo vero strictius pro quacumque re, quae non procedit per generationem proprie dictam; quo sensu Spiritus sanctus appellatur ingenitus ab aliquibus SS. Patribus,

impropriis tamen, nam ut ait S. Augustinus *Serm. 3. infra Octavam Epiphanie*, *Spiritus sanctus nec ingenitus, nec genitus alicubi dicitur, ne si ingenitus diceretur, sicut Pater, duo Patres in sancta Trinitate intelligerentur, aut si genitus diceretur, sicut Filius, duo itidem Filii in eadem cœstinentur esse sancta Trinitate*. Cui concinuit Concilium Toletanum 11. in confessione fidei dicens: *Hic etiam Spiritus sanctus nec ingenitus dicitur, nec genitus creditur, ne si aut ingenitum dixerimus duos Patres dicamus, aut si genitum, duos Filios prædicare demonstremus.*

Conclusio tertia. — RATIO PROXIMA ET IMMEDIATA, CUR PROCESSIO VERBI DIVINI SIT GENERATIO, NON AUTEM PROCESSIO SPIRITUS SANCTI, EST QUA VERBUM PROCEDIT ET PRODUCIT NATURALITER ET NON VOLUNTARIE, SPIRITUS SANCTUS VERO PRODUCIT VOLUNTARIE ET NON NATURALITER. Hæc est genuina Doctoris Subtilis sententia, quam edoceat pluribi, maxime vero in 1. dist. 10 n. 13. et dist. 13. n. 20. dicens: *Quod generatio sumitur uno modo pro generatione substantie, vel alio modo specialiter pro productione viri ex vivo, et hoc modo dicitur animal generari et non ignis: et ibi communiter concurrit ex parte agentis inclinatio naturalis, sive forma naturalis, quæ est principium generandi, et hoc modo ultimo videtur esse generatio in dirinis.* Idem edocent Alensis 1. part. q. 33. membr. 1. necnon et Seraphicus Bonaventura, qui pluribus in locis, maxime in 1. d. 6. q. 2. ait: *Si voluntas est principium cum communicante natura, sic est processio Spiritus sancti, qui procedit per modum amoris, tamen similis in natura: si vero natura est principium cum communicante voluntate, sic est generatio Filius, qui producitur, ut omnino similis et per modum naturæ: et in Compendio Theologico lib. 1. cap. 7. affirmat proprium Filio procedendi modum esse instar naturæ.* Nec refert, quod dist. 13. art. 1. q. 2. ad 3. disserimen hoc assignet, nempe, quod *Spiritus sanctus procedat, ut amor, Filius vero ut imago: hæc enim ratio tantum mediata est: immediata vero ratio, cur Filius sit imago, sive expressio similitudinis est, inquit dist. 38. art. 1. q. 2. in corpore articuli, quia exit per modum naturæ, et ita per modum Verbi et speciei et per modum similitudinis expressæ.*

Probatur conclusio 1. Auctoritate S. Augustini, qui lib. 5. *De Trinit. cap. 9. et 14.* inquirit: *Cur Spiritus sanctus non sit Filius, cum tamen a Patre ereat.* Et solvit dicens: *Exit enim non quomodo natus, sed quomodo datus.* Quod idem est ac si diceret, Spiritum sanctum idecirco non esse Filium, quia non exit naturaliter, sicut secunda persona, quæ exit quomodo natus, seu per modum naturæ, sed procedit quomodo datus, videlicet voluntarie et per modum inclinationis bonæ voluntatis, sive instar amoris, qui est primum inter dona, quæ a voluntate donantis procedunt. Si autem requiras ab eodem Aug. cur Filius exeat quomodo natus, et *Spiritus S. quomodo datus: rationem non subticet.* ut minus vere dicit Vazquez quasi improbabilem hanc sententiam censeret, ino reponit lib. 9. *De Trinit. cap. 12.* rationem hujus disserimini esse, quod Filius procedit per intellectum, cuius est inquirere, et reperiendo veluti parere. *Nam inquisitio, inquit, est appetitus inveniendi, quod idem valet, si dicas reperiendi: quæ autem*

reperiuntur, quasi pariuntur; unde proli similia sunt, ubi nisi in ipsa notitia? ibi enim quasi expressa formaliter. Subdit autem: Partum enim mentis antecedit appetitus quidam, quo id cognoscere volumus, quærendo et inveniendo, nascitur protes ipsa notitia: ac per hoc appetitus ille concipitur paritque notitia, partus et proles recte dici non potest, idemque appetitus, quo inhiatur rei cognoscendæ, fit amor cognitæ, dum tenet, atque amplectitur placitam problem, id est notitiam, gignentique conjungit. Quasi diceret, non aliam assignandam esse rationem, cur Verbum sit Filius genitus, quam quia procedit per intellectum, cuius est inquirere veritatem et agere naturaliter, secundum omnes, et non voluntarie: Spiritus S. vero procedit per voluntatem, cuius est agere voluntarie et non naturaliter. — Ad id etiam reduci potest alia ratio hujus discriminis, quam profert ipsem S. Aug. lib. 15. cap. 27. ubi asserit, secundam Personam esse Filium, quia procedit ab una sola persona; Spiritum sanctum vero non esse Filium, quia procedit a duabus: Quoniam, inquit, si etiam ipse Filius diceretur, amborum utique Filius diceretur, quod absurdissimum est; Filius quippe nullus est duorum nisi Patris et Matris: absit autem, ut inter Deum Patrem et Deum Filium aliquid tale suspicemur. Hanc autem rationem subjicit tamquam a posteriori, ex eo namque, quod Filius procedat ab una persona, colligitur, quod procedat naturaliter et per intellectum; et consequenter, quod sit Filius; ex eo autem, quod Spiritus S. procedat a duabus Personis, infertur quod producitur voluntarie, non autem naturaliter. Hæc etiam aperta videtur esse sententia S. Athanasii in Epist. *De Decretis Synodi Nicenæ* dicentis: *Quod enim naturaliter ex aliquo nascitur et est simile in natura, neque aliunde adoptatur, id pro Filio agnoscit natura et eam vim significationis vocabulum præsesert.* Ex quibus formatur hæc ratio: omnes alii Filii producuntur naturaliter: ergo etiam idcirco secunda persona divinæ Trinitatis dicitur Filius, quod revera producatur naturaliter, seu per intellectum naturaliter determinatum ad agendum. — *Deinde*, vera generatio est origo viventis a vivente per modum naturæ et similitudinis: unde vox *natura* primitus dicta videtur a *nascendo*, et imposita ad significandam originem actualem viventis a vivente, quæ nunc appellatur *nativitas*: ergo illa processio dicenda est generatio, quæ censetur opus naturæ: sed productio Verbi censetur opus naturæ, quia est per intellectum, qui dicitur agens naturale et opponitur agenti per voluntatem, per quam fit processio Spiritus sancti, quæ idcirco dicitur voluntaria, non autem naturalis: ergo, etc. — *Denuo*, constat aperte productionem voluntariam et non voluntariam esse summe oppositas; constat pariter productiones voluntarias nusquam appellari generationes, alias creatio et molitio artefactorum esset dicenda generatio, quod nullus Philosophorum admiserit. Ergo cum productio Spiritus sancti sit voluntaria et fiat per voluntatem, productio vero Filii non sit voluntaria, sed naturalis, quia fit per intellectum, ideo hac ratione vere dici potest generatio. — *Confirmatur.* Omnes aliæ quæ ab Auctoribus solito proferuntur hujus discriminis rationes, vel deficiunt, vel ad nostram, tamquam ad immediatam et primariam, sunt revocandæ: ergo propria, ac genuina ratio, cur secunda persona dicatur genita, non autem tertia, est quia illa procedit naturaliter, hæc autem voluntarie. *Probatur*

antea lens. Quatuor maxime sunt distincte Auctorum rationes et sententiæ, quibus probare nituntur Verbi divini processionem veram esse generationem, non autem Spiritus sancti. Quorum

PRIMAM quidem profert Richardus Victorinus lib. 6. *De Trinit.* cap. 18. quem nonnulli Recentiores sequuntur, nempe Verbum ideo dici genitum, quod naturam accipiat fecundam ad alterius divina Personæ productionem, adeoque sit simile suo principio in natura divina, quatenus natura est, quæ consistit in fecunditate alterius suppositi productiva, quam quidem fecunditatem cum non recipiat Spiritus sanctus vi sue precessionis, inde dicitur quidem principio sui productivo similis in essentia divina, quatenus essentia est, non autem ut est natura. — **Verum contra.** ex hoc sequeretur Verbum divinum non esse propriæ Filium, quia non esset perfecte Patri simile in natura, ideo enim Spiritus sanctus, inquit, non est similis in natura cum Patre, quia non habet vim spirandi, quam habet Pater: sed Verbum non habet vim generandi, quam habet Pater: ergo Verbum non est Patri perfecte simile in natura, adeoque nec est Filius. — *Confirmatur*, perfecta enim similitudo in natura, quatenus fecunditatem significat, exigit ut participetur non solum essentia, sed etiam idem modus fecunditatis: at Filius non participat eundem modum fecunditatis: ergo non habet similitudinem in natura. *Secundo*, si Filius debeat esse similis Patri in natura fecunda, sequitur Filius creatum perfectiori modo esse Filium, quam sit Filius increatus, quia Filius creatus est similior Patri creato in natura fecunda, quam Filius divinus, ille namque habet eundem modum fecunditatis productivæ alterius Filii, hie vero non ita. — *Denique*, si Spiritus sanctus non procederet a Filio, nec Filius haberet vim spirativam et productivam illius, non propterea Filius desineret esse Filius: ergo non est præcise Filius, quia habet vim spirativam. Unde etiam nullus Patrum Latinorum disputantium cum Græcis, ut probarent Spiritum sanctum a Filio procedere, unquam usus est hac ratione, nempe quod si Spiritus sanctus a Filio non procederet, Verbum divinum desineret esse Filius. Si autem ratio Filii constitueretur per hoc, quod assimilatur Patri in vi spirativa, hac ratione proculdubio usi fuissent. Quod cum non fecerint, argumentum est eos præfatam rationem discriminis utriusque processionis nullam duxisse.

SECUNDA SENTENTIA affirmat, idecirco Verbi processionem esse generationem, quod naturam divinam primario recipiat, ut divina est; Spiritus sanctus tantum secundario. Ita Suarez lib. 11. cap. 3.; nititurque duplice fundamento. *Primo*, quod natura divina secundum primariam et propriissimam differentiam est intellectio; unde cum Verbum divinum procedat per intellectum, primario recipit intellectionem. *Secundo*, quia omne agens assimilans sibi passum illud assimilat secundum formam per quam agit; cum autem Filius, inquit, procedat per intellectum, etiam assimilatur Patri in intellectione, quæ cum sit natura in Deo, etiam producit simile in natura. — **Contra** primo, falsum est essentiam divinam formaliter constitui per intellectionem, ut probavimus agendo de differentia constitutiva Deitatis. Falsum pariter, Verbum divinum produci per intellectum. Falsum denique, quod omne agens producat sibi simile secundum formam per quam agit, alias

sequeretur, quod homo generans hominem primario produceret vim generativam. Adde quod Spiritus sanetus primario et per se Deus est: ergo primario et per se recipit naturam divinam, sicut et Verbum. *Confirmatur*, quia natura divina non minus essentialiter exigit personam Spiritus sancti, quam personam Filii: ergo tamen primario communicatur Filio, quam Spiritui sancto.

TERTIA SENTENTIA est omnium pene Thomistarum, asserentium idecirco processionem Verbi esse generationem, non autem processionem Spiritus sancti, quia Verbum procedit in similitudinem naturae ex vi processionis, non vero Spiritus sanctus. — **Contra**, idecirco Verbum diceretur procedere in similitudinem naturae, quia procedit per intellectum, cuius est producere imaginem et similitudinem objecti. Sed haec similitudo, cum sit tantum intentionalis, non sufficit ad perfectam generationem, quae requirit similitudinem in natura, alioqui quoties Pictor alicujus imaginem exprimit, toties eum generare dicetur: ergo illa similitudo quae fit per intellectionem non sufficit ad constituendam veram generationem. *Deinde*, quando in definitione generationis dicitur, quod sit vitalis processio ex natura sua tendens in terminum, qui ex vi processionis debeat esse similis producenti, hoc intelligitur respective ad illud, quod dicitur generare vitaliter: ergo illa similitudo deberet intelligi respective ad intellectum, objectum enim non concurrit vitaliter. Atqui falsum est, quod intellectio, aut verbum sit simile intellectui, nam in creatis intellectus est facultas substantialis, intellectio autem et verbum sunt accidentia: ergo illa similitudo, quae producitur per intellectum, præcise non sufficit ad constituendam rationem formalem generationis. *Denique*, quamvis intellectus, ut sic, ex se produceret aliquid simile producenti, non tamen sequeretur quod produceret aliquid simile producenti in natura, alias omnis intellectus ita posset producere. At nullus intellectus ita producit præter intellectum divinum: ergo si aliquis intellectus producat terminum sibi similem in natura, hoc ipsi non competit, quatenus est intellectus, sed quatenus est divinus et perfectissimus. Atqui intellectus, quatenus divinus et perfectissimus, non majorem habet virtutem producendi aliquid simile in natura producenti, quam voluntas divina: ergo hæc ratione processio Verbi per intellectum non magis dicenda est generatio, quam processio Spiritus sancti per voluntatem. Patet *minor*, tam enim voluntas quatenus divina producit Personam divinam non solum similem, sed et omnimode æqualem producenti, quam intellectus ipse divinus.

REPONUNT, quod voluntas divina non sit tamen assimilativa, quam intellectus, eo quod intellectus divinus sit assimilativus, et quatenus intellectus est, seu secundum rationem genericam, quia omnis intellectus producit et exprimit similitudinem objecti, et quatenus intellectus divinus est, quia ut sic producit personam omnino similem et æqualem principio producenti. Voluntas autem divina non est assimilativa secundum rationem genericam, seu quatenus est voluntas divina. — **Verum** haec replica nulla est, quia similitudo, quæ desideratur in generatione perfecta, attenditur tantummodo penes naturam, maxime specificam: ergo, quod intellectus sit in genere magis

assimilativus, quam voluntas, non magis confert ad generationem, si voluntas sit assimilativa in natura, qualis est voluntas divina.

QUARTA DENIQUE SENTENTIA EST, quod ideo Verbum sit Filius, non autem Spiritus sanctus, quia licet utriusque ex vi processionis, communicitur divina natura, et consequenter uterque procedat ut similis suo principio producenti, tamen Spiritus sanctus non procedit per modum imaginis, quod ad rationem Filii et generationis requiritur.

— Contra, hæc sententia obscurum per obscurius explicat, non enim evidentius apparet, cur secunda persona sit imago primæ personæ, quam quod sit Filius, nisi forte quia procedit ut similis principio produceenti ex vi suæ processionis: sed ita est etiam de Spiritu sancto, ut mox dictum est: ergo, etc. Deinde, quando Filius dicitur imago Patris, vel intelligitur, quod sit ei similis in natura, vel quod speciales ejus characteres referre debeat et exprimere. Si primum, tam Spiritus sanctus erit Filius, quam Verbum, est enim æque similis in natura principio producenti, ac ipse Filius. Si secundum autem, dici nequit, quanvis enim homo genitus non referat proprios gignentis characteres, non minus ejus Filius censetur: ergo ad veram rationem generationis nihil aliud requiritur, quam quod genitum assimiletur produceenti in natura, adeoque cum hanc similitudinem habeat Spiritus sanctus, non minus quam Filius, sequitur hanc rationem non sufficere ad distinguendas illas divinas processiones. — Fateor tamen, duas has postremas rationes conducere ad illam distinctionem notificandam, quasi a posteriori, siquidem id habet speciale Verbum divinum ratione suæ processionis, quod sit perfecta similitudo et imago Patris, *Brevi et compendiosa, facilisque Paternæ naturæ declaratio est Filius*, ait S. Nazianzenus Orat. 4. *De Theologia*. Omne enim, quod genitum est, genitorem suum tacita quadam voce definit, seu, ut loquitur S. Basilius homil. 16., *Verbum est imago genitoris totum in se monstrans genitorem*. Unde S. Athanasius Epistola *De Decretis Nicæno Synodi*: *Si eum imaginem nomines, Filium hoc ipso esse judicareris*. Nec abnuit Doctor, siquidem in 1. dist. 10. quæst. unica n. 13. ait: *Quod Spiritus sanctus non producitur, ut similis ex vi productionis suæ, et verum est, quod non est imago Patris, sicut Filius, qui ex vi productionis suæ procedit ut similis Patri*. — Verum hæc ratio est tautum a posteriori, ideo namque Filius procedit ut similis et quatenus imago, quia principium, unde oritur, intellectus nempe, est potentia naturalis, adeoque cum natura feratur in productionem sui similis, dum potest, cumque intellectus divinus sit infinitus, adeoque capax producendi terminum perfecte sibi similem, hinc est, quod ad ejus productionem naturaliter determinetur.

ARTICULUS TERTIUS.

DE PRINCIPIIS, OBJECTIS ET TERMINIS DIVINARUM EMANATIONUM.

Explorata et quantum licuit explanata divinarum Emanationum existentia et essentia, ad exactam et evidenter earum intelligentiam superest, ut earum principia, objecta et terminos investigemus et appriamus. Cum enim ex sua formali ratione sint actiones vere produ-

ductivæ, necessum est, quod habeant principia ex quibus oriantur, objecta a quibus formentur, et terminos sue fœcunditatis fœtus et partus. Quocirca præsens Articulus tribus maxime Quæstionibus absolvetur. In quarum *Prima* patebit quænam sint immediata principia formalia divinarum Emanationum. In *Secunda*, ex quibus objectis formentur, num scilicet Verbi generatio et Spiritus sancti processio creaturarum notitiam et amorem supponat et exigat. In *Tertia* denique, an earum Emanationum terminus sit vel Natura divina, vel Relatio et Suppositum, aut denique ipsam Personam divinam ex natura simul et Personalitate veluti coalescens.

QUÆSTIO PRIMA.

QUÆNAM SINT IMMEDIATA PRINCIPIA EMANATIONUM DIVINARUM.

NOTANDUM 1. Revera in divinis esse verum, ac reale principium productivum Personarum, ubi enim est vera productio et terminus vere productus, etiam debet esse verum principium productivum. Hoc autem solito duplex distinguitur, nimurum *principium quod*, estque ipsa persona, ipsumque suppositum operans et producens; unde vulgare effatum, *actiones sunt suppositorum*. Alterum appellatur *principium quo*, estque illa formalis ratio, quæ immediate concurrit ad actionem, seu virtus qua mediante suppositum suam actionem elicit. Hoc autem iterum est duplex, nimurum radicale, seu *remotum*, et formale, seu *proximum*, ut compertum fit in illuminatione, seu diffusione luminis. Lumen enim est principium *quo* illuminationis; virtus autem illuminativa, quæ in sole substantialis est, dicitur ejusdem illuminationis principium *quo* remotum.

NOTANDUM 2. Certum esse, nec essentiam divinam, nec intellectum et voluntatem esse principia *quod* divinarum Personarum. Hanc enim rationem sibi vindicant personæ Patris et Filii, Patris quidem respectu generationis Filii, Patris autem et Filii respectu spirationis; quod enim realiter procedit ab aliquo tamquam a principio productivo *quod*, etiam realiter ab eo distinguitur. Constat autem Personas divinas productas non distingui realiter ab essentia, neque ab intellectu et voluntate, sed solum a personis producentibus. Ideoque illæ solum habent rationem principii *quod* divinarum personarum. Præsens itaque difficultas movetur tantum de principio *quo*, num videlicet Filius et Spiritus sanctus immediate procedant a natura divina, vel remote tantum, seu mediante intellectu et voluntate.

NOTANDUM 3. Quod cum in Patre generante Filium, et in Patre et Filio producentibus Spiritum sanctum, sint perfectiones absolutæ et essentiales, nimurum essentia ipsa divina una cum attributis, modis et potentiis, seu facultatibus intellectus et voluntatis; neenon et relativæ, seu notionales, videlicet relationes et Personalitates divinæ; inde circa præsentis Quæstionis resolutionem, triplex maxime opposita videtur esse Auctorum sententia. Durandus enim in 1. dist. 5. qu. 2. affirmat, naturam divinam præcisam et formaliter, aut virtualiter distinctam ab intellectu et voluntate, esse nedum radicale et remotum, sed etiam proximum et immediatum principium *quo* divinarum ema-

nationum. S. Thomas in 1. dist. 11. qu. 1. art. 3. docet, emanationes oriri immediate ab ipsis relationibus, ait enim: *Generatio non egreditur ab essentia in quantum essentia, sed in quantum est Paternitas; et si ista duo scilicet essentia et Paternitas different in dirinis, egredetur ab utraque generatio, sed a Paternitate immediate et ab essentia sicut a primo principio.* Cum autem alibi asserat essentiam et paternitatem distingui virtualiter, consequens est, quod generationem immediate a Paternitate virtualiter oriri propugnet. Nihilominus jam communis est Thomistarum sententia. Emanationes divinas oriri immediate non ab essentia, nec a relationibus, sed ab intellectu et voluntate ad personam Patris et Filii per relationes Paternitatis et Filiationis determinatis. Quod ut fiat evidens, sit

Conclusio unica. — NATURA DIVINA, UT FORMALITER DISTINGUITUR AB INTELLECTU ET VOLUNTATE, NON EST PRINCIPIUM QUO PROXIMUM ET IMMEDIATUM DIVINARUM PROCESSIONUM, SED INTELLECTUS ET VOLUNTAS HANC FORMALEM RATIONEM SIBI VINDICANT. Hæc est communior et verior apud Theologos recepta sententia, et

Probatur primo illis omnibus Scripturæ textibus, quibus Filius Dei Verbum appellatur. Sic Joan. 1. *In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, etc.* Et 1. Joan. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt.* Apoc. 19. *Nomen ejus Verbum Dei.* Verbum autem est terminus productus per intellectum et formatus per dictionem, quæ est operatio intellectus; unde S. Cyrillus lib. 1. in Joann. cap. 5. *Filius,* inquit, *appellatur Verbum, ac Sapientia, quoniam ex intellectu immediate, atque indivisibiliter est.* Cui concinit Basilius hom. 16. in Joann. *Cur Verbum?* inquit, *ut quod ex mente procedat ostendatur.* Concinit et Athan. in Epist. de sent. Dion. Alex. contra Arianos dicentes: *Verbum, veluti Filius mentis, quod, ut ante mentem extiterit, impossibile est, ita nequaquam sine ea, sed una cum ea extitit, et ab illa progerminatum est, eodem quoque modo Pater Maximus et in solidum mens Filium suum Verbum interpretem et nuntium sui habet.* Unde colligit Athan. quod Dionysius Verbum proprium substantiæ Patris esse doceat, idque eadem ratione, qua Verbum ex mentis substantia. His subscribit Damasc. lib. 1. *De Fide* c. 8. *Verbum est naturalis mentis motio, secundum quam moretur, intelligit et cogitat, veluti lux ipsius existens, atque splendor.* His itaque Scripturæ et Sanctorum Patrum Oraculis aperte constat Filium Dei idcirco Verbum appellari. quoniam procedit immediate per intellectum, cuius est Verbum dieere, ut satis, superque supra probavimus. — Idipsum etiam inferri potest de Spiritu sancto, qui dicitur *charitas et amor* productus, eo quod a divina voluntate oriatur. Sic 1. Joannis 4. *Diligamus nos invicem, quia charitas ex Deo est,* quæ verba de Spiritu sancto explicat S. Aug. lib. 15. *De Trinit.* cap. 17. Adde, quod plura attribuuntur Spiritui sancto, sive proprie, sive per appropriationem, quæ non possunt a natura provenire, imo opponuntur naturali productioni: ille enim est *donum:* at nihil minus competit dono, quam esse naturale; donum enim est liberum, naturale vero necessarium. Ille est *sanc tus:* at sanctitas, cum sit laude digna, opus est non naturæ, sed libertatis; *ob naturalia namque nec*

Laudamur, nec vituperamur, inquit Arist. 3. *Ethic.* cap. 1. Denique ille est *amor*: at amor fœtus est voluntatis, non naturæ: ergo non a natura, sed a voluntate immediate procedit.

REPOΝIT DURANDUS Filium Dei equidem dici *Verbum*, et Spiritum S. Amorem, at non proprie, sed metaphorice, nimirum per quamdam proportionem et similitudinem ad res creatas, nempe quod, sicut intellectus est prima proprietas naturæ intellectualis, et voluntas secunda, ita Filius *Verbum* dicitur, quia primo procedit, Spiritus vero sanctus appellatur *amor*, quia oritur secundo et Filii originem præsupponit. — Contra, hæc replica sapit errorem Alogianorum, qui cum negarent *Verbum* divinum esse personam distinctam a Patre, etiam contendebant illud tantum metaphorice a Scriptura sacra divinæ personæ adpropriari. Deinde, si *Verbum* a S. Joanne toties usurpatum primo Capite improprie et metaphorice dictum liceret explicare, pari audacia et temeritate licebit etiam nomen *Dei* et *Filii* metaphorice et improprie dicta asserere, neconon et illud, *omnia per ipsum facta sunt*, non de vera creatione, sed de metaphorica et apparenti, vel accommodatitia; et illud denique, *Verbum caro factum est*, de incarnatione metaphorica usurpari. Quod cum sit absurdum et intolerabile, debeantque exētera omnia sumi in sensu proprio, debet pariter nomen *Verbi* proprie sumi. Quare merito Cyrill. lib. 7. *Thesauri* cap. 1. fere initio, sic ait: *Verbum Joannes appellat Filium, et hoc nomen quasi proprium et ipsius esse Filii maxime significativum elegisse videatur, etc. Vides quomodo ipsum esse Filii secundum naturam, hoc nomen significat?* Denique certum est S. Joannem eo loco suscepisse explicandam Christi Divinitatem contra Cerinthianos et Ebionitas, ut fatentur omnes Interpretes. Quis autem nisi a veritate alienus dixerit cum uti verbis impropriis et metaphoricis ad explicanda duo præcipua fidei mysteria, nempe distinctionem divinarum personarum et incarnationem unius ex illis? Unde Cyrillus supra laudatus *Frustra*, inquit, *miramur Evangelistam et quasi magnum, quid proprium tonasset, tonitri Filium appellamus, nisi Verbum, quasi proprium, mirabile et inauditum pronuntiasset.* — Confirmatur hæc responsio simul et **Conclusio probatur:** Fide cautum est duas esse, easque solas processiones in divinis, quarum prior est Filii a Patre solo, posterior est Spiritus sancti a Patre et Filio, adeoque illa est prima, hæc secunda. Cum enim Filius sit principium Spiritus sancti, debet esse prius origine productus, quam Spiritus sanctus. Constat pariter primam processionem esse generationem, secundam vero non ita. Sed hæc processionum et personarum diversitas non potest aliunde repeti, quam ex eo quod Filius procedat per intellectum, Spiritus sanctus vero per voluntatem. Probatur, nam posito quod Filius non procedat immediate per intellectum, et Spiritus sanctus per voluntatem, nulla potest reddi ratio efficax, cur sint duæ processiones. Si enim immediate a natura divina orientur, dicere posset aliquis, quod natura divina totas suas vires effunderet in unam personam, et sic nullus esset locus alterius divinæ personæ productioni. Nulla pariter proferri posset ratio, cur productio Filii sit a Patre solo, et Spiritus sancti ab utroque, neque cur illa sit prior origine, hæc posterior, nec denique, cur illa sit generatio, hæc spiratio. Ergo horum omnium ratio non potest aliunde

reddi et repeti, quam ex eo quod Filius procedat immediate per intellectum, et Spiritus sanctus per voluntatem: ergo, etc.

OBJICIES 1. Sanctos Patres, quorum aliqui Patrem aeternum etiam *Verbum* appellant. Sie S. Ambrosius lib. unico *De Filii dirinitate* cap. 50. *Sive lumen de lumine dicas, sive Verbum de Verbo, sive Spiritum de Spiritu, sive Dominum de Domino, quocumque de eo dixeris, unius tamen essentiae Patrem et Filium credas.* Similiter Basilius lib. 5. *Contra Eunomium* cap. 11. *Dei quidem Verbum, inquit, Filius est, Filii autem Verbum Spiritus. Portans enim, ait Apost. Hebreor. 1., omnia Verbo virtutis suae, et quoniam Verbum Filii per Deum, etc.* Sed ex eo quod Pater et Spiritus sanctus appellantur *Verbum*, non licet inferre eos procedere per intellectum: ergo nec exinde colligere licet, processionem Filii immediate fieri per intellectum. — **Respondeo**, Sanctos Patres interdum nomen *Verbi latius* extendere ad impropriam et inusitatam acceptiōnem, ut *nempe* significant, nedum loquentis operationem, quae est in Patre, sed etiam omnem appropriatam sancto Spiritui actionem et communicationem erga creaturas; nihilominus præfati Patres etiam nomen *Verbi* in propria sua significatione usurpant, ut per illud Filium divinum significant: nam S. Ambrosius ibidem ait: *Hoc Verbum nuncupatur, quia ex proprio divino ore processit, et nihil Pater sine eo, aut jussit, aut fecit.* Et S. Basilius ibidem, circa medium, etiam Verbi nomen Filio proprium esse significat, dicens: *Pater Filii genitor, ut mens Verbi Pater, ut sapiens, qui sapientiam genuit.* Adeoque ex præfatis textibus nihil quidquam adversus veritatem Conclusionis urgere licet.

OBJICIES 2. SS. PP. asserentes Filium, ex natura divina procedere. Sie sanctus Augustinus lib. 15. *De Trinit.* c. 20. ait. *Verbum, per quod omnia facta sunt, esse Filium Dei natura.* Item Damascenus lib. 1. *De Fide* cap. 8. vocat processionem Filii *opus naturæ*. Sed ita rite non posset appellari, nisi Verbum immediate a natura, non autem ab intellectu procederet: ergo, etc. — **Nego minorem**, non enim est ea laudatorum Patrum sententia; disputant enim ibi contra Arianos, qui dicebant Verbum divinum esse creaturam, atque adeo processionem ejus non a natura, sed a voluntate divina oriri, quod ut refellant sancti Patres asserunt illam esse *opus naturæ*, hoc est necessarium et naturale, non vero liberum et voluntarium. *Vel distingo:* Proces-*sio Verbi* procedit a natura, tamquam a principio proximo et immediato, nego; remoto et radicali, concedo.

OBJICIES 3. Si Filius et Spiritus sanctus procederent immediate ab intellectu et voluntate, maxime per intelligere et velle: sed hoc dici nequit. *Primo*, quia productiones personarum sunt actus notionales, et non essentiales: sed intelligere et velle sunt actus essentiales, non autem notionales. *Secundo*, quia cuicunque convenit actus, per quem persona producitur, eidem competit producere personam, ad quam actus ille terminatur, sicut cui convenit generare, etiam convenit producere Filium: sed intelligere et velle competit omnibus Personis divinis: ergo etiam omnibus competit producere Filium et Spiritum sanctum. *Tertio*, quia productiones personarum differunt realiter; generatio enim activa differt a filiatione: sed intelligere et velle non differunt realiter: ergo, etc. — **Respondeo**, hoc argumentum Durandi

nullatenus in nos militare, non enim affirmamus processiones fieri per actus essentiales intelligendi et volendi, sed per notionales actus dicendi et spirandi.

OBJICIES 4. Eodem modo, servata proportione, competit fœcunditas creaturis et Deo: sed fœcunditas productiva in creaturis eis non convenit per intellectum et voluntatem; creaturæ enim pure spirituales alias non producunt, ut patet in Angelis, licet præstantissima intelligendi et volendi facultate donentur; creaturæ autem corporales et mixtæ, qualis est homo, constans corpore et spiritu, non per intellectum et voluntatem, sed per aliam facultatem generant sibi simile: ergo vis productiva divinæ Personæ non convenit Deo ratione intellectus, sed ex ipsa naturæ fœcunditate immediate procedit. —

Respondeo 1. Retorqueri posse argumentum in Durandum: si enim proportionaliter convenire debeat fœcunditas Deo et creaturis, sequitur, quod nec Deus possit communicare suam substantiam et essentiam alteri personæ, quia nulla persona spiritualis creata potest suam substantiam communicare alteri, non solum per intellectionem et voluntatem, sed neque per ullam fœcunditatem naturæ, adeoque si proportio illa sit exacte servanda, etiam natura divina nullam habebit fœcunditatem seipsam communicandi, quod tamen Durandus asserit.

Respondeo 2. Ad minorem: fœcunditas in creaturis spiritualibus nulla est per intellectum, distingo; fœcunditas, quæ sit productiva termini substantialis, concedo; termini saltem accidentalis, nego. Productio enim verbi creati est quædam spiritualis generatio, ut diximus; ab objecto enim et potentia paritur omnis notitia. Partus autem generationem significat. Idcirco autem per intellectum creatum producitur tantum Verbum accidentale, quia, inquit Doctor in 1. dist. 3. q. 8. intellectus creatus non est productivus intellectionis, nisi concurrente partialiter specie intelligibili, quæ cum sit accidens, erit tantum productiva accidentis, quia nullus effectus est perfectior sua causa. Intellectus divinus autem concurrit ad productionem notitiæ genitæ simul cum essentia divina, quæ duo sunt adæquate substantialia, proindeque mirum non est, si sint productiva substantiæ.

Ex HIS COLLIGE 1., Divinam essentiam esse, non quidem proximum, sed remotum saltem et radicale principium quo processionum divinarum. Quod patet primo ex sanctis Patribus; imprimis namque Cyrillus lib. 1. *Thesauri* cap. 7. dicit, *Generativam virtutem esse essentiam Dei*. Et Damascenus lib. 1. *De Fide* cap. 8. *Generatio*, inquit, *est naturæ, non sicut generantis, sed sicut ejus quo generat*. Quibus concinit S. Anselmus in *Monologio* c. 52. ubi de Spiritu sancto ait: *Pater et Filius non ex relationibus suis, quæ plures sunt, sed ex ipsa essentia, quæ una est, emittunt tantum bonum*. Hinc. S. Dionysius lib. *De Divinis Nominibus* c. 2. *Filium et Spiritum sanctum appellat Fœcundæ Divinitatis gemmas et germina*. Secundo, hoc ipsum suadet ratio. Principium enim quo et radicale generationis, est in quo genitum generanti assimilatur: sed id, in quo Filius divinus genitus cum Patre generante convenit, non est relatio, sed natura divina: ergo hæc est principium quo primum et radicale generationis Verbi, non quidem simpliciter et absolute considerata, sed quatenus modificata et determinata ad primum suppositum per relationem Paternitatis.

COLLIGE. 2. Principium quo proximum generationis Verbi et productionis Spiritus sancti, esse quidem intellectum et voluntatem Dei, sed quatenus modificantur et determinantur per relationes Paternitatis et Filiationis. *Tum quo* eodem modo intellectus et voluntas sunt principia proxima, qu modo essentia divina est principium remotum divinarum processionum: sed essentia divina, ut diximus, talis est, quatenus est determinata per relationes personales: si enim talis esset absolute spectata, sequeretur eam formaliter esse principium generationis in Filio, et generationis ac spirationis in Spiritu sancto: siquidem est in eis formaliter: ergo pari ratione intellectus et voluntas divina sunt principia divinarum processionum, quatenus etiam determinantur per easdem relationes personales. *Tum quia* potentiae non habent rationem principii proximi, nisi quatenus sunt in suppositis, unde actiones sunt suppositorum: ergo intellectus et voluntas divina non erunt principia proxima, nisi quatenus determinantur ad Personam Patris et Filii. *Tum denique quia* S. Athanasius Dialogo 1. *De Trinit.* ait: *Pater hypostasi gignit*, et Ambrosius lib. 4. *De Fide* cap. 4. *Generatio*, inquit, *Paternæ proprietatis est, non potentiae*. Et S. August. lib. 1. *De Trinit.* cap. 5. ait: *Eo ipso Patrem dici et esse Patrem, quod est ei Filius*: ergo cum Pater non habeat Filium, nisi ex vi potentiae generativae determinatae per Paternitatem, etiam neque gignit principio quo, nisi per hypostasim et relationem personalem determinato.

QUÆSTIO SECUNDA.

CUJUSNAM OBJECTI COGNITIONEM ET AMOREM DIVINÆ PROCESSIONES PRÆSUPPONANT.

Aliter proponi solet a Thomistis præsens Quæstio, cum enim doceant Verbum divinum per intellectionem, et Spiritum sanctum per amorem procedere, inde non immerito querunt, ex cuiusnam objecti cognitione et amore, hæc utraque divina Persona procedat. Nos vero Subtilis Doctoris vestigiis inhærentes, cum asseramus illas divinas processiones supponere quidem cognitionem et amorem essentialiem, et esse actiones dicendi et spirandi ab illis essentialibus operationibus distinctas, consequens est, quod inquiramus et resolvamus cuiusnam objecti notitia et amore divinus intellectus, divinaque voluntas fœcundetur, ut ille Verbum per actum dicendi, hæc Spiritum sanctum per actum spirandi producat. Adeoque præsens difficultas (quidquid non nulli reclament) utriusque Scholæ Sectatores spectat, quamquam diversa sit ejus propositio, variusque eam solvendi modus.

NOTANDUM 1. Quod cum divinæ notitiae, divinique amoris objectum distingui possit quadruplex: nimirum 1. Essentia divina omnibus suis absolutis perfectionibus, attributis nempe, modis et facultatibus intelligendi et volendi prædita. 2. Personæ divinæ suis relationibus, hypostasibus et personalitatibus constantes. 3. Creaturæ possibles ab omni futuritione et existentia præscindentes. 4. Denique omnes creaturæ, vel actu existentes, vel aliquando futuræ; etiam circa præsentis Questionis resolutionem quadruplex est maxime opposita Theologorum sententia. Prima affirmit Verbum procedere ex notitia, et Spiritum sanctum ex amore, eorum omnium objectorum, etiam creatu-

rarum futurarum. Ita *Ruiz* Disp. 63. Sect. 4. et 5. etc. Aliqui contendunt removendas esse quidem creaturas futuras e numero eorum objectorum, ex quorum amore et notitia divinae Personae procedunt; at volunt Verbum divinum procedere ex cognitione creaturarum possibilium, neconon et trium divinarum Personarum et essentiæ divinæ: Ita communis est *Thomistarum* sententia. Omnes *Scotistæ*, una cum Doctore Subtili, docent Verbum divinum nullam creaturarum notitiam ad sui productionem supponere. *Vasquez* Disp. 142. vult, illud quidem procedere ex notitia Patris et sui ipsius, non vero Spiritus sancti. Sunt etiam, qui asserunt illud procedere, non quidem ex cognitione creaturarum et divinarum Personarum, sed solius essentiæ divinæ, quibus maxime favere videtur Doctor locis infra proferendis. Omnes autem convenient, divinas illas processiones, vel esse notitiam et amorem divinæ essentiæ, vel saltem utrumque supponere, eisque esse posteriores.

NOTANDUM 2. Illam suppositionem, aut prioritatem, qua divinus Pater dicitur prius cognoscere suam essentiam, aut Personas divinas, aut creaturas, quam Filium, aut Spiritum sanctum producat, non esse prioritatem existentiæ et rei, sed tantum signi, non quidem *in quo*, ut loquuntur, sed *a quo*; hoc est, non importare ordinem durationis in qua unum sit non existente altero, siquidem in adoranda Trinitate *nihil est prius, aut posterius duratione videlicet, se vel totæ tres personæ coæternæ sunt*, ait S. Athanasius in *Symbolo*, quod enim est duratione prius altero, non potest esse illi coæternum, æternitas namque nihil prius, aut posterius agnoscit. Sunt itaque tantum signa *a quibus*, hoc est, præexigentia unius ad aliud, vel secundum ordinem *Naturæ*, vel *Originis*, vel *Præsuppositionis*. Ordo naturæ attenditur, non secundum causalitatem, qua causa est prior suo effectu, quia in divinis nulla est vera causalitas, nullusque verus et proprio dictus effectus; sed tantum secundum subsistendi consequentiam, quo pacto, inquit Aristoteles *Prædicament. cap. De modis prioris: Unum duobus est prius, nam si sint duo, et unum consequitur esse. At si unum sit, non necessario sequitur duo esse, quare uno posito, non convertitur consequentia, ut duo sint*. Ordo originis est ille, quo alter ex altero, idque duobus modis, nimirum, vel origine secundum quid, qualiter attributa dicuntur emanare ab essentia divina; vel origine perfecta et adæquata, qualiter persona producta emanat a producente. Denique ordo præexigentia est ille, quo unum præconcepitur altero, ipsique præsupponitur. Ordo naturæ est inter essentialia, tum inter se, tum cum notionalibus comparata, quia intellectis notionalibus et divinis attributis, necesse est, essentiam divinam intelligi, ut radicem eorum; intellecta vero essentia, non est necesse illa concipi. Est ergo inter ea ordo naturæ secundum subsistendi consequentiam. Ordo originis solum est inter personas divinas, quarum una procedit ab altera. Denique Ordo præexigentia, vel præsuppositionis, est inter Patrem et essentiam divinam, quia essentia divina præsupponitur tamquam radix Paternitatis, neconon et omnium proprietatum, sive absolutarum, sive relativarum in Deo.

NOTANDUM 3. Quod quemadmodum in eodem instanti temporis possunt esse varia instantia naturæ, inquit Doctor in 2. dist. 1. q. 1.

n. 13. nam Angelus, v. g. in primo instanti temporis, in quo creatus est, potuit producere in se cognitionem et amorem, quæ licet nullum habeant ordinem, quoad durationem temporis, quia in eodem instanti producta sunt, tamen habent plura instantia naturæ, quia natura prius productus est Angelus, quam cognitio, priusque cognitio, quam amor, siquidem Angelus productus fuit a solo Deo, cognitio a Deo et intellectu Angelico, amor vero a voluntate præsupponente intellectum Angelicum et concursum divinum, prius enim natura potentia intellectiva debet operari, quam voluntas; quemadmodum, inquam, varia instantia naturæ distingui possunt in eodem instanti temporis, sic etiam varia instantia originis distingui poterunt in eodem instanti naturæ, siquidem in illo ipso instanti naturæ, in quo intellectus et voluntas divina respiciunt objectum suum primarium, nempe essentiam divinam, reperitur totus ordo originis, nihil enim requiritur ad productiones personarum præter illas potentias et objectum primarium. Unde in illo ipso instanti naturæ distingui possunt tria instantia originis. Primum quidem, in quo Pater habet esse a se, hæc autem origo est tantum secundum quid. Secundum vero, a quo Filius habet esse a Patre. Tertium vero, a quo Spiritus sanctus habet esse a Patre et Filio; quæ duæ posteriores origines sunt reales et completæ. Imo unum instans naturæ subdividi potest et distingui in plura minutiora instantia, ut colligere licet ex Doctore in 2. dist. 1. quæst. 13. ubi duo solum assignat naturæ instantia: *Primum*, quo Deus seipsum cognoscit et vult cognitione et volitione essentiali; et quo per intellectum et voluntatem fœcundam intra ipsum est duplex processio personarum, duplexque ordo originis, quem asserit in illo primo naturæ instanti contineri: *Alterum*, quo Deus unus et trinus cognoscit et vult creaturas; ita quod in primo instanti comprehendat omnia, quæ conveniunt Deo ad intra: in secundo vero complectatur quæ Deo conveniunt ad extra. Unde illud primum instans naturæ dividi potest in alia septem instantia minutiora, ita ut primum instans naturæ in divinis sit illud quo essentia intelligitur esse sub ratione hujus essentiæ: secundum, quo intelligitur habere suos modos intrinsecos: tertium, quo intelligitur habere sua prima attributa: quartum, quo intelliguntur hæc attributa habere suos primos modos intrinsecos: quintum, quo intelligitur habere sua alia attributa in primis attributis fundata: sextum, quo hæc attributa intelliguntur habere suos proprios modos intrinsecos: septimum, quo intelliguntur processiones personarum; post quæ sequitur octavum, quo creaturæ intelliguntur in esse possibili, etc. His ita prælibatis, duo sunt resolvenda: primum processiones divinas præsupponere cognitionem et amorem non solum naturæ divinæ, sed etiam personarum divinarum. Secundum, eas nullatenus præsupponere notitiam et amorem creaturarum, tam futurarum, quam possibilium.

Conclusio prima. — GENERATIO VERBI ET SPIRATIO SPIRITUS SANCTI NON SUPPONUNT AMOREM ET COGNITIONEM CREATURARUM, TAM FUTURARUM, QUAM POSSIBILIUM, NEC EX ILLIS TAMQUAM EX OBJECTIS FŒCUNDANTIBUS INTELLECTUM ET VOLUNTATEM DIVINAM ORIUNTUR. Hæc conclusio quoad utramque partem est Doctoris in 1.

dist. 18. quæst. unica n. 4. et 5. et in 2. jam laudat. neenon et Quodlibeto 14.

Probatur 1. a Doctore in 2. dist. 1. q. 1. n. 9.: Divinus intellectus divinaque voluntas prius terminatur ad essentiam divinam, quam ad creaturas sub esse possibili, vel futuro: sed in illo instanti priori, utraque illa potentia divina est fœcunda ad productionem Verbi et Spiritus sancti: ergo Verbum et Spiritus sanctus procedunt ab intellectu et voluntate terminatis ad essentiam divinam, priusquam sese extendant ad cognitionem et amorem creaturarum. Patet *major*, essentia onim divina est objectum primarium et adæquatum divini intellectus, divinæque voluntatis: insuper ea est quæ movet utramque facultatem divinam ad notitiam et amorem creaturarum; creaturæ vero sunt tantum objectum secundarium: sed intellectus et voluntas prius terminantur ad objectum primarium, quam ad secundarium, maxime quando primarium per se necessario movet ad notitiam et amorem secundarii: ergo, etc. *Minor* est etiam evidens: intellectus enim et voluntas fœcundantur ab objecto perfecte adæquato: sed essentia divina est objectum perfecte adæquatum intellectui et voluntati divinæ; illa namque omnimode est infinita in ratione objecti, sicut et illæ facultates infinitæ sunt in ratione potentiae productivæ: ergo illæ potentiae omnimode fœcundantur ab ipsa terminatione ad divinam essentiam, neque ad id opus est, quod ad objecta secundaria terminentur. — *Confirmatur*: tunc opus non est, quod facultas terminetur ad objectum secundarium, ut ex eo suam completam fœcunditatem hauriat, quando omnis illa perfectio in objecto secundario reperienda, præstantiori modo est in primario, quam in secundario: sed omnis ratio entis et perfectionis præstantiori modo est in essentia divina, quam in creaturis, sive possibilibus, sive futuris: ergo ut divinus intellectus, divinaque voluntas fiant fœcundæ ad productionem Verbi et Spiritus sancti, non opus est, quod terminentur ad creaturas, sed sufficit eas terminari ad essentiam divinam, tamquam ad objectum primarium.

Probat 2. ibidem n. 8. Prius producuntur divinæ Personæ, quam creaturæ habeant esse possibile, vel futurum: ergo Personarum divinarum productiones supponere non possunt notitiam et amorem creaturarum. *Consequentia* est evidens: si enim in illo priori creaturæ nullum habeant esse, etiam nullatenus poterunt cognosci, nec amari. *Probatur antecedens*: prius producuntur divinæ Personæ, si prius sit earum principium productivum; sed revera prius est principium productivum divinarum Personarum, quam sit principium productivum creaturarum, maxime in esse futuritionis; quod sic probat Doctor: principium productionis necessariæ prius est, quam principium productionis contingentis: sed principium productivum Personarum est necessarium; principium vero productivum creaturarum est contingens: ergo hoc debet illud præsupponere. *Probat majorem*: omnis productio egrediens a supposito, præsupponit suppositum, a quo egreditur: sed productio creaturarum egreditur a tribus personis divinis: ergo debet illas præsupponere: adeoque illarum productiones necessarias, et consequenter earum principia productiva necessaria.

Probat 3. Quodlibeto 14. Motio essentiæ divinæ ad terminum infinitum prior est, quam ad terminum finitum: sed processio Verbi et

Spiritus sancti est terminus infinitus: at vero esse creaturarum in esse cognito est terminus finitus: ergo prius præsupponuntur productiones Personarum, quam esse creaturarum possibilium. *Major* probatur, nam infinitum simpliciter non potest præexigere finitum, sed potius finitum præexigit infinitum: ergo cognitio creaturarum non præcedit productionem personarum. Et *confirmatur*: nam sublato priori, tollitur posterius, et non e contra: ergo ablato ente finito, nempe esse creaturarum possibilium, non aufertur productio Verbi: ergo prior est productio Verbi, quam esse finitum creaturarum. — *Confirmatur 1.* Illud per se ad productionem Verbi et Spiritus sancti non concurrit, quo sublato non minus illæ divinæ personæ subsisterent: sed si non adasset creaturarum, tam futurarum, quam possibilium cognitio et amor, non minus illæ divinæ personæ producerentur et subsisterent: ergo earum productio creaturarum amorem et notitiam non præsupponit. *Major* patet. *Minor* vero probatur 1. ex S. Anselmo in *Monol.* cap. 30. ubi ait: *Sive Deus cogitetur, nulla alia existente essentia, sive aliis existentibus, necesse est Verbum illius coeternum illi esse cum ipso:* et cap. 31.: *Si nihil unquam aliud esset, nisi summus ille Spiritus, ratio tamen cogit Verbum illud, quo se dicit ex necessitate esse.* Quibus aperte docet Anselmus, quod, etsi nullæ essent creaturæ, vel possibles, vel futuræ, nihilominus Verbum divinum omnino invariatum subsisteret: at si nullæ essent creaturæ possibles, nec futuræ, nulla pariter esset in Deo cognitio: ergo sublata creaturarum cognitione Verbum divinum omnino invariatum subsisteret: idem dicendum de Spiritu sancto. *Secundo*, ridiculum et absurdum videtur asserere, idcirco Deum esse et Verbum divinum idecirco procedere, quia nusca, aut formica, v. g. est possibilis: ergo etiam ridiculum est dicere, quod si hæc, vel illa creatura, quæ possibilis est impossibilis redderetur, Verbum divinum intrinsece invariatum non maneret. *Tertio*, magis necessarium a minus necessario dependere non potest: sed necessitas processionis Verbi est major necessitate possibilitatis creaturarum, cum sit necessitas entis a se; hæc vero necessitas entis dependentis ab alio: ergo Verbum in sui productione a possibilitate creaturarum dependere non potest: ergo nec ex illarum cognitione procedere.

REPOUNUNT THOMISTÆ, quod etsi Verbum divinum a cognitione creaturarum possibilium procedat per se, non sequitur inde, quod ab illis dependeat, seu quod illis indigeat, sed solum, quod cum illis necessario connectatur. — *Contra*, eo ipso quod Verbum divinum ita necessario cum possibilitate creaturarum connectitur, ut sine illa subsistere nequeat, a creaturis dependet: illa enim mutuo inter se dependent, quæ mutuo sese inferunt et auferunt; sed admissa necessaria connexione inter productionem Verbi divini et creaturarum possibilitatem, sese mutuo inferrent et auferrent: ergo si Verbum divinum sine creaturis procedere et subsistere non possit, sequitur quod ab illis dependeat.

Confirmatur 2. Maxime de creaturis futuris: Verbum divinum est simpliciter necessarium: ergo ejus processio est simpliciter necessaria, adeoque oritur ab intellectu divino foecundato per objectum summe necessarium: sed creaturæ futuræ non sunt necessariae, imo sunt omnino contingentes, quia Deus potest pro libito decernere, vel non de-

cernere earum futuritionem: ergo non possunt supponi tamquam objectum prærequisitum et influens ad generationem Verbi. — *Deinde*, si Verbum divinum supponeret cognitionem creaturarum futurarum, sequeretur scientiam liberam prius esse in Deo, quam Verbum produceretur: sed hoc est absurdum. Si scientia libera esset in Deo ante productionem Verbi, etiam et decreta libera illam productionem Verbi antecederent prioritate naturæ: scientia enim libera supponit decretum, atque ita si scientia libera est prior, etiam decretum est prius. Sed decreta non sunt in Deo priusquam Verbum generetur; tum quia in Deo naturalia sunt priora liberis; ergo generatio Verbi, quæ est naturalis, prior est decretis liberis; tum quia si decreta essent in Deo ante generationem et spirationem, necessario communicarentur, ut Verbum, in ipsa generatione: sed hoc implicat, quia sic decretum non esset liberum respectu Verbi cui communicatur; nam ille actus non est liber Verbo, ad quod Verbum non se libere determinat: sed si recipit decretum a Patre in sua generatione, non se determinat ad illud, adeoque respectu illius decretum non esset liberum: tum denique quia opera Dei, quæ concernunt creaturas, sunt indivisa opera Trinitatis: sed illa decreta de futuritione creaturarum sunt opera Dei concernentia creaturas: ergo indivisim spectant adorandam Trinitatem, adeoque eam supponunt, et consequenter personæ producendæ non supponunt illam creaturarum futuritionem, nec proinde creaturæ sunt objecta, ex quibus fecundatur divinus intellectus, divinaque voluntas in productione Verbi et Spiritus sancti.

OBJICIES 1. Verbum divinum expressivum est eorum omnium, quæ repræsentantur in scientia Dei: ergo eorum cognitionem supponit: sed creature omnes repræsentantur in essentia Dei: ergo, etc. Probatur major auctoritate S. Augustini lib. 15. *De Trinit.* c. 14. Non enim, inquit, *seipsum integrum, perfecteque dixisset, si aliquid minus, aut amplius esset in ejus Verbo, quam in ipso: quidquid enim in ea scientia est, de qua genitum est, in ipso est; quod autem in ea non est, nec in ipso est. Novit itaque omnia Deus Pater in seipso, novit in Filio; sed in seipso, tamquam in seipso; in Filio autem, tamquam Verbo suo, quod est de omnibus, quæ sunt in seipso.* Et Zeno Veronensis serm. 1. *De aeterni Verbi Generat.: Nascitur de toto totus, de perfecto perfectus, totum Patris habens, nihil derogans Patri. Minor etiam constat ex eodem* S. Augustino, qui pluribi edocet, creature repræsentare et esse in essentia divina tamquam in entitatis oceano: unde *De Trinitate* cap. 10. vocat Verbum perfectum, cui non desit aliquid, et artem quamdam omnipotentis, plenum omnium rationum viventium, et commutabilium, et omnes unum in ea, sicut ipsa unum de uno, cum quo unum; ibi novit omnia Deus, quæ fecit per ipsum.

— **Distinguo majorem:** pro eo instanti, quo repræsentabilia sunt, concedo; ante, nego. Quia ergo creature non sunt repræsentabiles in eodem instanti, quia nondum concipiuntur possibles, aut futuræ in illo priori instanti originis, quo producitur Verbum, sed tantum in aliquo instanti posteriori, ideo in illo priori instanti creature, nec repræsentare, nec exprimere dicitur. **Minorem similiter distinguo:** creature repræsentantur in Essentia divina, in illo priori instanti originis, quo producitur Verbum, nego; in posteriori, concedo: *Vel aliter;* creature sunt in essentia Dei,

secundum suum esse virtuale, quatenus nempe essentia divina est fons et oceanus cuiuslibet entitatis. tam increatae, quam creatae, concedo : secundum suum esse formale et proprium, nego: unde quamvis supponantur creature ad productionem Verbi, secundum illud esse virtuale, non propterea dici possunt concurrere ad illam productionem in ratione objecti. quia illud esse virtuale nihil aliud est, quam ipsam et essentia divina.

INSTABIS : Verbum divinum est infinitum in ratione Verbi: ergo etiam infinite repræsentativum et expressivum ; et consequenter exprimere et repræsentare debet omne prorsus repræsentabile pro quocumque instanti, quo est Verbum : sed in illo priori instanti originis producitur Verbum, sub ratione formali Verbi, adeoque repræsentare debet quidquid est repræsentabile. et consequenter cum creature sint repræsentabiles, eas exprimere debet, adeoque earum cognitionem, pro eo instanti suæ generationis, debet supponere. — **Distinguo sequelam majoris :** debet repræsentare omne quod est repræsentabile, pro illo priori instanti, quo est Verbum, concedo ; debet repræsentare quod nondum est repræsentabile pro illo instanti, nego ; ergo cum creature non sint possibles, aut futuræ pro omni instanti, quo est Verbum formaliter, sed tantum in instanti sequente processiones divinas, etiam non debet eas repræsentare pro illo priori instanti, sed tantum in instanti consequente.

URGEBIS : Verbum ex ratione formali Verbi non potest repræsentare, nisi ea a quibus procedit : ergo vel Verbum divinum nullatenus repræsentat creature pro quolibet instanti posteriori, vel ab eis procedit : sed asserere Verbum divinum non repræsentare creature est aperte contra sententiam sancti Augustini supra laudatam : ergo, etc.

— **Distinguo antecedens :** Verbum creatum propter suam limitationem non potest exprimere, nisi ea a quibus procedit, quia nempe illa omnia quorum est verbum concurrunt ad ejus formationem, concedo : Verbum divinum non potest repræsentare, nisi ea a quibus procedit, nego. Cum enim habeat infinitam vim repræsentandi, exprimere potest quidquid est repræsentabile pro eo instanti, quo repræsentabile est. Unde congrue dicitur *Speculum Sapientiae* 7. Scimus enim, quod specula possunt repræsentare etiam, quæ non sunt, non quidem quando non sunt, sed postea quando sunt : hinc Verbum divinum exprimit et repræsentat creature secundum earum esse virtuale in priori instanti originis ; in posteriori vero repræsentat eas secundum illarum esse formale, scilicet postquam completus est ordo divinarum processionum.

OBJICIES 2. Verbum divinum procedit ex cognitione comprehensiva divinæ essentiae et omnipotentiæ, et consequenter ex cognitione eorum omnium sine quibus omnipotentia comprehendendi non potest : sed omnipotentia comprehendendi nequit, non cognitis creaturis, sub ratione saltem possibilium : ergo illarum cognitionem supponit. *Major* patet. *Minor* vero probatur : virtus causæ comprehendi non potest nisi cognoscantur omnes effectus a tali causa oriundi et in ea virtualiter contenti : sed omnipotentia est virtus operativa Dei in qua continentur omnes creature possibles : ergo illis non cognitis comprehendendi non potest. — **Distinguo majorem :** procedit ex cognitione comprehensiva, hoc est, quæ intensive est infinita et adæquata objecto infinito per se

moventi et fœcundanti intellectum divinum ad productionem Verbi, concedo: hoc est, quæ in illo ipso priori instanti originis quo producitur Verbum debeat terminari ad omnia objecta secundaria, quæ tantum habeant esse in instanti posteriori, nimirum postquam completus est ordo divinarum processionum, nego: sufficit enim ad perfectam Verbi rationem, quod procedat ex objecto infinite perfecto et virtualliter continente in omnipotentia sua tamquam in radice omnia objecta secundaria, nec requiritur, ut ab eis objectis secundariis formaliter et actu cognitis procedat. *Ad majorem* dico, quod ad comprehensionem alicujus potentiae non requiratur necessario, quod cognoscantur formaliter et actu omnes effectus et omnia objecta ad quæ sese extendere potest, sed sufficit, quod cognoscantur virtualiter et habitualiter, seu quod cognoscatur omnimoda vis illius potentiae secundum omnes gradus activitatis si tales gradus habeat; certum est autem, quod in illo ipso priori instanti originis, in quo Pater divinus producit Filium, etiam cognoscit omnipotentiam suam esse infinitæ virtutis et activitatis, adeoque illam comprehendit.

OBJICIES 3. Aut Pater æternus in instanti generationis Filii cognoscit creaturas, aut non cognoscit. Si cognoscit: ergo cum in eo instanti Filius procedat, illæ creaturæ objiciuntur intellectui divino; adeoque ex illis Filius procedit. Si non cognoscit: ergo aliquid addiscit in generatione, quod in priori instanti nesciebat. — **Respondeo:** dici posse, quod in illo priori instanti generationis Pater equidem nondum concipiatur cognoscere creaturas, nec eas ipsius intellectui objici, sed tantum, ubi omnimode completæ sunt divinæ processiones. Nec exinde sequitur absurdum, sicut ex eo quod in illo priori instanti generationis nondum concipiatur producere Spiritum sanctum, qui producitur tantum in posteriori signo originis.

INSTABIS: quidquid Verbum habet accipit a Patre per æternam generationem, juxta illud Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo;* et Joannis 7. *Omnia mea tua sunt et tua mea sunt;* et istud: *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me Patris:* sed Verbum divinum habet cognitionem creaturarum: ergo eam accepit a Patre per æternam generationem et ex vi suæ processionis; adeoque in instanti generationis Filii creaturæ percipiuntur ab intellectu divino, et consequenter Filius procedit ex cognitione illorum omnium. — **Distinguo majorem:** quidquid Verbum divinum habet accipit a Patre formaliter et ex vi suæ processionis; vel concomitanter et identice, ratione scilicet communicatæ sibi naturæ divinæ cum omnibus suis attributis et potentiis infinite operativis, concedo: accipit tantum ex vi suæ generationis, nego. Similiter *minorem* distinguo: Verbum divinum habet cognitionem creaturarum quam accipit ex vi et ratione formali suæ generationis, quasi Pater æternus creaturas cognosceret in illo ipso instanti generationis, nego: eam habet concomitanter et identice, quantum nimirum in sua generatione recepit naturam divinam et intellectum divinum infinite cognoscitivum; et proinde qui possit sese extendere ad omne cognoscibile, pro eo instanti quo cognoscibile erit, concedo. Adde quod quamvis concederemus, quod Pater divinus cognosceret creaturas in illo priori signo quo Verbum generat, non inde tamen sequeretur in nostra sententia quod Verbum procederet ex

creaturarum notitia, siquidem supra probatum est. Verbi processionem non esse intellectionem, sed dictionem: unde, quamvis creaturæ essent objecta divini intellectus, in illo priori signo in quo generatur Verbum, non ideoreo conferrent ad productionem Verbi: non enim quodlibet objectum fecundat divinum intellectum, ut sit productivus Verbi, sed id solum præstat objectum motivum et adæquatum, quales non sunt creaturæ respectu divini intellectus, sed sola natura divina; ideoque præcedentes et aliæ similes objectiones in nostram assertionem directe non militant.

Conclusio secunda. — PROCESSIONES DIVINÆ NEDUM SUPPONUNT COGNITIONEM ET VOLITIONEM ESSENTIÆ DIVINÆ ET OMNÍUM PERFECTIONUM ATTRIBUTALIUM, SED ETIAM TRIUM DIVINARUM PERSONARUM. Hæc videtur esse genuina Doctoris Subtilis sententia, quoad utramque partem: de priori quidem nulla est difficultas, convenienti enim omnes Theologi utriusque Scholæ et Angelicæ et Subtilis, essentiam divinam una cum omnibus suis perfectionibus absolutis, adeoque cum intellectu ac voluntate, et scientia ac volitione perfectissima, terminata utique ad ipsam essentiam ejusque perfectiones, esse priorem processionibus et relationibus, adeoque prius cognitam et amatam quam producatur Verbum et Spiritus sanctus. — Quod autem censeat Doctor, etiam personas divinas in illo priori signo cognosci pariter et amari, colligo ex variis ejus dictis. Primo namque in 1. dist. 6. q. unica n. 5. ait: *Pater hoc modo gignit Filium volens: quia Pater in primo signo originis intelligit formaliter: et tunc etiam potest habere actum volendi formaliter. In secundo signo originis gignit Filium, nec tantum rult illam gignitionem volitione sequente illam gignitionem; sed volitione habita in primo signo originis, qua volitione Pater formaliter rult, præsupposita aliquando intellectione, qua Pater intelligit, non autem gignitione Verbi. Sic ergo dico, quod Pater volens generat, non tantum voluntate consequente, sed voluntate antecedente:* quasi diceret, quod Pater volens generat Filium volitione quæ antecedit et terminatur etiam ad ipsam generationem, antequam sit Filius prioritate aliqua rationis, vel originis; qualiter eum explicant et propugnant Faber, Smising. disp.3. n.284., Rada controversia 12. circa quartam conclusionem; ubi dicit esse Scoto conformius asserere, quod cognitio et simplex complacentia divinæ voluntatis erga Filium, generationem ejus antecedat in Patre: estque eadem ratio cum proportione de processione Spiritus sancti: ita ut eam in Patre et Filio antecedat cognitio, simplexque volitio et dilectio Spiritus sancti. — 2. Doctor in 1. dist. 1. quæst. 2. n. 5. asserit Patrem divinum esse beatum prius origine, quam Filium generet, quia nullam perfectionem sibi intrinsecam habet a persona producta: beatitudo autem est perfectio intrinseca personæ beatæ, hæc autem beatitudo fit per visionem essentiæ, vel absolute seu quatenus est essentia, vel, inquit, *ut est in una persona precise*: ergo censem essentiam divinam videri posse, ut est in persona Patris, prius origine quam generetur Filius: sed ita videri nequit, quin pariter videatur Filius: non enim videri potest intuitive essentia, ut est in Patre, quin simul videatur Paternitas constituenta Patrem: nec potest Paternitas videri, quin videatur Filiatio,

quia correlativa sunt simul natura et cognitione: ergo ex mente Doctoris visio et amor Filii, ac Spiritus sancti præcedunt instanti originis eorum productionem. — 3. Fatetur Doctor pluribi, maxime in 2. distinctione 1. quæstione 1. numero 11., Personas divinas procedere ab intellectu et voluntate fœcundatis per objectum divinum primarium: sed ibidem num. 3. docet, nedum essentiam et attributa, sed etiam divinas personas comprehendendi sub objecto primario; ibi enim duo distinguunt naturæ instantia, in quorum primo continentur divinæ productiones et operationes ad intra; in secundo vero operationes intellectus et voluntatis divinæ circa creaturas, tamquam circa objecta secundaria, quæ, inquit, non sunt ex se objecta, sed producta per intellectum et voluntatem in esse objecti: ergo censet divinas processiones supponere cognitionem et amorem nedum Essentia divinæ, sed etiam divinarum personarum. Nec refert, quod in 1. dist. 10. quæst. unica n. 14. dicat, Spiritum sanctum antecedenter ad sui productionem, non esse cognitum, *Oportet*, inquit, *Essentiam divinam, cuius amor spiratur, esse præcognitam Patri et Filio, ad hoc ut spirent: sed non oportet in isto instanti originis concedere Spiritum sanctum, qui est amor spiratus, esse præcognitum Patri et Filio:* hæc enim non dixit resolute et assertive; sed quasi dubie et problematice, unde subdit, *Aliter posset dici, quod in illo priori signo originis, antequam intelligatur Spiritus sanctus spirari, Pater et Filius cognoscunt Spiritum sanctum, ut intuitive, licet non ut existentem in se, quia cognoscunt Essentiam divinum, quæ est ratio cognoscendi intuitive quocumque objectum intelligibile.* Hoc est, cognosci potest Spiritus sanctus a Patre et Filio antequam concipiatur productus, nimirum in ipsa Essentia divina, in qua Deus cognoscit intuitive res etiam creatas, antequam existant. — Ex iis itaque constat, Doctorem Subtilem, hac in resolvenda quæstione, aut esse omnino problematicum, aut in nostram sententiam propendere; adeoque videri potest quantum allucinentur Recentiores quique Theologi qui sententiam oppositam Doctori adscribunt, quasi eam assertive docuerit et propugnaverit.

Probatur insuper Conclusio 1. Pater divinus prius cognoscit et diligit seipsum quam generet Filium: ergo etiam prius cognoscit et diligit Filium. Patet *antecedens*, quia in illo priori signo originis Pater divinus est adæquate constitutus in sua personalitate: erat ergo sub illa ratione cognoscibilis et diligibilis in illo priori signo, uniuersumquodque enim, eo modo quo est, etiam cognoscibile et diligibile est. Ergo sub illa ratione sese actu cognoscit et diligit pro illo signo; infinita enim cognitio et dilectio, qualis est divina, non potest non attingere omne cognoscibile et diligibile, juxta modum suæ cognoscibilitatis et diligibilitatis. Probatur *consequentia*: eodem actu, quo Pater cognoscit et diligit seipsum sub ratione Patris, etiam cognoscit et diligit Filium sub ratione Filii; cum enim totum esse Patris, qua Pater est, sit relativum, nec possit quis cognoscere, aut velle relativum, qua tale, nisi eodem actu, saltem in obliquo, cognoseat et velit correlativum: inde fit, quod Pater divinus in priori signo originis quo cognoscit et diligit seipsum, etiam cognoscit et diligit Filium. Eadem ratio est de Spiritu sancto; si enim aliqua esset ratio, ob quam non posset pro illo signo cognosci et diligiri Spiritus sanctus, maxime quia in illo priori signo nondum

Spiritus sanctus intelligitur esse; nihil autem sit intelligibile et diligibile, nisi dum habet esse. At eodem modo, nec Filius, pro primo signo, intelligitur esse, et tamen, pro illo signo, necesse est eum diligi et cognosci a Patre, quia Pater, in quantum Pater, non potest intelligi sine Filio: ergo, etc. — *Deinde*. Verbum supponit cognitionem comprehensivam divinæ Essentiae: sed Essentia divina non potest comprehendendi, nisi in illa cognoscantur personæ divinæ: ergo, etc. *Major* patet. *Minor* probatur: Essentia divina comprehendendi non potest, nisi cognoscatur pariter quidquid est ipsi intrinsecum et omnimode identificatum: sed personæ divinæ identificantur cum essentia: ergo non potest cognosci sine personis. — *Denique*, Essentia divina comprehendendi nequit, nisi pariter cognoscatur ut foecunda et tribus Personis communicabilis: sed ut sic cognosci nequit non cognitis ipsis Personis divinis; ergo, etc. *Major* est nota: nam essentiam esse communicabilem tribus Personis est prædicatum absolutum illius divinæ Essentiae: ergo implicat essentiam Dei comprehendendi, nisi ut communicabilis tribus personis cognoscatur. *Minor* etiam patet: nam essentia, ut communicabilis tribus personis essentialiter cum illis connectitur et realiter identificatur; implicat autem cognosci comprehensive id quod essentialiter cum alio connectitur et identificatur, non cognito termino essentialis connexionis: sicut nec relatio sine termino, nec cognitio sine objecto comprehendendi possunt: ergo, etc.

DICES 1: In illo signo non possunt cognosci et diligi Filius et Spiritus sanctus, in quo non sunt cognoscibiles, nec diligibiles: sed in illo priori signo nec sunt cognoscibiles, nec diligibiles. Probatur: vel enim sunt cognoscibiles abstractive, vel intuitive: sed neutrum dici potest. Non quidem *abstractive*: tum quia talis cognitio esset imperfecta et non commensurata objecto, quod præscindere non potest ab existentia, quia est ens necesse esse: tum quia personæ divinæ sunt actus puri, illa autem abstractio objectiva esset quædam potentialitas, quæ actui puro repugnat. Non etiam *intuitive*, quia intuitiva cognitio terminatur ad rem existentem, vel futuram: personæ autem divinæ, in illo priori signo, non concipiuntur existentes; nec dici possunt futuræ in posterioribus signis; futuritio enim repugnat actui puro et enti summe necessario, quales sunt divinæ personæ: ergo earum cognitio non præsupponitur ad processiones divinas. — **Nego minorem**, et ad ejus probationem dico, personas productas, eodem instanti cognosci, quo producentes. Potest enim aliiquid prius esse altero secundum originem, et tamen esse simul cum altero secundum cognitionem; quia prioritas originis non est prioritas *in quo*, sed tantum prioritas *a quo*; simultas autem cognitionis fit in instanti *in quo*. Licet ergo Filius et Spiritus sanctus sint Patre origine posteriores, tamen quia sunt cum illo simul duratione, natura, et subsistendi consequentia, inde eodem instanti *in quo*, sunt cognoscibiles cum Patre. Non itaque ut futuræ, vel abstrahentes ab esse; sed solum ut præsentes et ut ens necesse esse, sicut et ipse Pater.

INSTABIS: cognitio intuitiva supponit objectum suum existens: sed in illo priori signo, in quo divina intellectio terminatur ad essentiam, Verbum non supponitur existens, quia nondum supponitur productum: ergo in illo priori signo notitiam intuitivam terminare non potest, et

consequenter nec abstractive, nec intuitive cognosci potest in illo signo; adeoque in eo nullo modo est cognoscibilis. — **Distinguo maiorem**: supponit objectum suum existens in instanti reali naturae, vel durationis, concedo: originis et emanationis, nego. **Minorem** similiter distinguo: in illo priori signo originis Filius non concipitur productus, concedo; revera non est productus, nego. Prioritas enim originis dicit tantum Filium esse a Patre, non autem Patrem esse existentem aliquo instanti, in quo non sit Filius; in illa enim adoranda Trinitate nihil est prius aut posterius.

URGEbis: si Verbum supponat cognitionem sui ipsius et Spiritus sancti, sequitur ipsum procedere a seipso et Spiritu sancto, neconon et esse posteriorem seipso et Spiritu sancto: sed utrumque est absurdum: ergo, etc. — **Nego sequelam majoris**: nam, ut dictum est, illa prioritas originis non infert anterioritatem unius ad aliud secundum existentiam, sed tantummodo secundum terminationem cognitionis, ita quod prius operatio simplex divini intellectus, divinæque voluntatis terminetur ad essentiam et ad personas divinas, quam dictio et spiratio concipientur terminari ad Verbum et Spiritum sanctum, quatenus sunt productiones, adeoque non sequitur personas productas esse priores, aut posteriores seipsis; sed tantum quod possint concepi et cognosci antequam producantur, non prioritate durationis, sed conceptus.

DICES 2: Si productio Verbi supponeret cognitionem Spiritus sancti, esset ejus imago: sed hoc dici nequit; est enim imago solius patris, ut dicemus infra. Patet sequela *majoris*: est enim imago et expressio illius cognitionis, quam ejus productio sequitur. — **Nego sequelam majoris**, neconon ejus probationem; Filius enim est tantum imago illius a quo producitur, quia ut sic vindicat sibi duplē respectum imaginis, nempe respectum principiati ad principium per quod producitur, et respectum similitudinis, seu repræsentantis ad repræsentatum: unde, cum Spiritus sanctus non sit principium productivum Verbi, sed tantum terminus illius cognitionis divinæ, quam Verbi productio supponit, inde dici non potest, quod sit imago Spiritus sancti: tum quia Spiritus sanctus non est objectum motivum ad illam cognitionem præviam, sed solum essentia divina, quam divinus Pater habet a se, non vero a Spiritu sancto: tum quia ad Spiritum sanctum non habet respectum principiati ad principium: ergo, etc.

QUÆSTIO TERTIA.

QUI ET QUALES SINT DIVINARUM PROCESSIONUM TERMINI.

NOTANDUM 1. Quod cum divinæ processiones vere sint actiones productivæ, etiam necessario requirunt terminum, sicut, et proportione servata omnes actiones creaturarum productivæ. Duplex autem actio productivæ in creatis distinguitur terminus, nimurum *a quo* et *ad quem*; actio enim productiva est veluti tendentia ab uno ad aliud. Terminus *a quo* iterum duplex, nimurum proprie et improprie dictus: prior ex Aristotele lib. 1. *Physicorum* c. 5. et sequentibus, nihil aliud est, quam privatio illius formæ, quæ per novam productionem, seu mutationem acquiritur; quo fit, ut, producta forma, terminus *a quo*,

seu illius formæ privatio, desinat: posterior vero dici potest id unde aliquid oritur et producitur, sic natura divina dici potest terminus *a quo* generationis Filii, quia nempe est principium actionis productivæ Filii. Similiter terminus *ad quem* duplex distinguitur, unum formalis et totalis: prior est ratione ejus actio refertur ad totalem: posterior vero est ipsa persona producta, secundum totum suum esse, tam essentiale, quam personale.

NOTANDUM 2. In divinis nullum esse terminum *a quo* proprie dictum. siquidem terminus *a quo* est privatio illius formæ vel rei, quæ producitur, quæ desinit eodem instanti, quo forma producitur; nulla autem in divinis est personarum productarum privatio; nihilque est quod per productionem divinarum personarum extinguitur et cessen esse in Deo, sicut extinguitur privatio, illo ipso instanti, quo forma producta incipit esse. Difficultas autem est de termino *a quo*, secundum quid et improprie dicto, an scilicet admittendus sit in divinis, dicique possit personas divinas de substantia producentis emanare.

NOTANDUM 3. Quod etsi omnes Catholici Doctores consentiant Filiū oriri de substantia Patris, et Spiritum sanctum de substantia Patris et Filii; non tamen convenienter in modo, quo persona producta est de substantia, seu essentia personæ. *a qua* procedit. Durandus enim in 1. dist. 5. q. 2. et Henricus ibidem, censem Filiū dici esse de substantia Patris, eo quod essentia Patris Filiū constitutam quam materia, seclusis tamen his materiae imperfectionibus, nempe quod, inquit. *Materia sit potentia pura, quæ non fit actu, nisi per aliquam formam sibi advenientem, item, quod transmutetur de privatione ad formam, et quod acquirendo unam formam amittat aliam, etc.* Perfectiones autem materiae convenientes essentiæ divinæ tres assignat Durandus, nempe quod *Materia præexistat producendo, et inexistat producto: quod cum forma constituat totum: quod in se recipiat formam et sit generationis subjectum.* Inde concludit Durandus, essentiam divinam habere quasi rationem materiae respectu Filii et Spiritus sancti, nam essentia divina, quodam ordine naturæ, præexistit personæ procedenti in divinis, et productæ inexistit. Item cum proprietate relativa, quæ est forma personæ, constituit totam personam producentem. Denique eamdem relationem in se recipit, estque veluti subjectum generationis divinæ: unde fit, ut sit de essentia personæ producentis, quasi materia. Verum contra hanc sententiam reclamant omnes pene alii Doctores Catholici, asserentes, divinam essentiam, nec esse materiam, nec quasi materiam divinæ processionis: sed tantum esse principium formale subsistens, in quantum videlicet essentia Patris, Filio per generationem communicata, in eo subsistit. — His prænotatis, tria sunt in præsenti Quæstione resolvenda: *Primo*, an persona procedens vere sit de substantia ejus a qua procedit; *Secundo*, an essentia divina sit terminus *a quo* processionum per modum materiae, vel formæ: *Tertio*, an terminus *ad quem* divinarum processionum sit vel essentia, vel relatio, vel utrumque.

Conclusio prima. — REVERA PROCESSIONES DIVINÆ SUNT DE ALIQUO, SCILICET DE ESSENTIA DIVINA. Hæc est omnium pene Theologorum, et

Probatur primo auctoritate Conciliorum; nam Concilia Toletana 3. 4. et maxime undeciunum in Confessione fidei ita loquitur: *Filius non ex nihilo, aut ex alia substantia, sed ex utero Patris, idest, ex substantia genitus credendus est: ubi imitatur illud Patris ad Filium in Psalm. Ex utero ante Luciferum genui te: quo etiam testimonio utitur Concilium Hispalense 2. Can. 13. Concilium Nicænum in Confessione fidei; et Ephesinum in Epistola ad Nestorium, Credimus (inquit) in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei natum ex Patre, hoc est, ex substantia Patris, Deum de Deo. — Denique idem habet Concilium Florentinum sess. 19. dicens: *Hanc nobis doctrinam Doctores omnes tradiderant, orationes has exponentes: Filius est ex substantia Patris et sanctus Spiritus ex Patris, Filiique substantia. Constat etiam ex Symbolis, in quibus Filius dicitur Deus de Deo, lumen de lumine, etc., maxime vero in Symbolo sancti Athanasii, ubi legimus, Deus est ex substantia Patris, ante sæcula genitus.**

Probant hoc ipsum omnes sancti Patres, maxime vero S. Aug. lib. 3. *Contra Maximinum* cap. 14. Aut de aliqua substantia, inquit, *natus est Dei Filius, aut de nulla: si de nulla, ergo de nihilo; quod vos, Ariani, non dicere jam tenemus: si de aliqua, nec tamen de Patris, non verus est Filius; si de Patris, unius ejusdemque substantiæ sunt Pater et Filius.* Et c. 15. eandem probationem, cum proportione, extendit ad Spiritum sanctum dicens: *Spiritus sanctus non est de nihilo, sed inde est unde procedit.* Simili arguento eamdem veritatem probat idem ipse, vel potius alter in lib. *Contra Felicianum* cap. 6. *Natiratatem, inquit, Filii Dei, ortumque rimantibus, hæc, nisi fallor, occurrunt: idest, ut aut ex Patre sit, aut ex nihilo; aut ex altero, aut ex seipso.* Horum quæso consequentiam videamus: *si ex seipso, non recte Filius dicitur, qui non natus, sed ingenitus prædicatur: si ex nihilo, creatura cum cæteris, non creaturæ auctor ostenditur. Si ex altero, non ejus, cui credimus, sed nescio cuius incogniti Patris Filius prædicatur.* Quod si præter hæc quatuor non potest inveniri quintum; nec de his propter evidentem blasphemiam tria prædicari penitus possunt; restat ut substantialiter de Patre sit genitus.

Probatur insuper Conclusio: Filius divinus non est de nihilo productus, alioqui esset creatus et creatura: igitur est de aliquo præexistente: sed nihil aliud præexistit, quam ipse Pater: ergo oriri debet de Patris substantia. — *Secundo*, omnis filius habet in se aliquid patris; non enim filius est id quod producitur de externa materia, alias claves et tunicae, cæteraque artefacta essent filii fabrorum, sutorum et artificum: ergo Filius etiam divinus debet in se habere aliquid Patris: at non habet Paternitatem: ergo habet essentiam, ex qua oritnr. — *Denique*, si non esset de substantia Patris, non posset ei diei consubstantialis: at consequens est absurdum et contra fidem: ergo, etc.

DICES 1: *Essentia et substantia divina est simplicissima et indivisim communis Patri, Filio et Spiritui sancto: ergo si Filius, v. g. oriatur ex essentia divina, qua ratione dicitur esse de substantia Patris, eadem dicitur esse de substantia propria, neconon et de substantia Spiritus sancti: sed consequens hoc est absurdum: ergo, etc. — Nego sequelam majoris: cum enim Filius dicitur esse de substantia Patris,*

nihil aliud significatur, quam quod eadem essentia et substantia, quæ est in Patre in primo signo originis, communicetur Filio in secundo signo originis: Filius autem, in illo priori signo originis, non recte dicitur habere essentiam, quæ illi communicatur in secundo signo; nec ille sibi ipsi propriam substantiam communicat, ideoque dici non debet de sua substantia, sed de substantia Patris.

DICES 2: Si Pater divinus genuit Filium de sua substantia: ergo Verbum dicis poterit Filius substantiæ Patris: sed hoc est absurdum, dicitur enim tantum Filius respectu correlativi, nempe Patris: at essentia divina non habet rationem Patris, neque correlativi ad Filium: ergo nec Filius dici potest de ea genitus. — Nego sequelam majoris: quainquam enim S. Augustinus lib. 15. *De Trinit.* cap. 19. explicans illud ad Colossenses 3. *Qui eruit nos de potestate tenebrarum et transluxit in Regnum Filii Charitatis suæ, dicat, Filium Charitatis esse Filium substantiæ Patris, seu Filium, qui de substantia ejus est genitus,* nihilominus haec locutio est impropria; Filius enim proprie non dicitur per respectum ad principium quo producitur, sed per respectum ad principium quod: unde Verbum divinum dici non debet proprie Filius substantiæ Patris, sed potius Filius de substantia Patris, ut ipsem S. Augustinus exponit ibidem, necnon et c. 12. vel 13. *Tale est, quod dico, inquit, de Patris scientia, vel de Patris essentia, ac si expressius dicerem de Patre scientia, vel de Patre essentia.*

Conclusio secunda. — PERSONÆ PROCEDENTES SUNT DE SUBSTANTIA PRODUCENTIUM, NON PER MODUM MATERIÆ, SED PER MODUM FORMÆ.

Probatur 1. Auctoritate sanctorum Patrum, qui maximo consensu affirman, causam materialem esse removendam a processionibus divinis; ita S. Hilarius lib. 12. *De Trinitate: Hic ergo, inquit, ingenitus ante omne tempus ex se Filium genuit, non ex aliqua subjacente materia, quia per Filium omnia;* non ex nihilo, quia ex se Filium: similiter S. August. lib. 3. *Contra Maximinum cap. 11. Vos autem, inquit, nec Filium de substantia Patris genitum cultis, et tamen eum, nec ex nihilo, nec ex aliqua materia, sed ex Patre esse conceditis, nec videtis, quam necesse sit, ut qui non est ex nihilo, nec aliqua re, sed ex Deo, nisi ex Dei substantia esse non possit.* Unde merito colligit Docttor in 1. dist. 5. quæst. 2. num. 11. quod *Omnes Doctores antiqui, qui a tempore Augustini, usque ad istum (nemp. Henricum) non sunt ausi in divinis nominare materiam, nec quasi materiam. Cum tamen omnes concorditer dicant cum Augustino, quod Filius generatur de substantia Patris.*

Probat autem Conclusionem Doctor ibidem n. 5. Primo quia essentia divina est terminus formalis productionis generativæ Filii: ergo non est quasi materia ejusdem. Consequentia patet: quod enim est materia, vel quasi materia in generatione, est in potentia, vel quasi in potentia ad terminum formalem: non potest autem idem esse in potentia ad seipsum: ergo idem non potest esse terminus formalis et quasi materia generationis: igitur si essentia divina est terminus formalis divinæ generationis, non est ejusdem quasi materia. Probat autem antecedens: primo auctoritate: nam Joannis 10. Filius ait: *Pater* •

meus, quod dedit mihi, majus omnibus est: majus autem omnibus non est, nisi aliquid infinitum, adeoque est essentia divina, quam Pater dedit Filio. Deinde S. Augustinus lib. 15. *De Trinit. cap. 26. Sicut Filio, inquit, præstat essentiam, sine initio temporis, sine ulla mutabilitate naturæ de Patre generatio, ita Spiritui sancto præstat essentiam, sine ullo initio temporis, sine ulla mutabilitate naturæ de utroque processio.* Secundo, terminus formalis est id quod perfectius est in generatione: sed essentia est perfectior in personis productis, quia relationes personales non dicunt perfectionem: ergo est etiam terminus formalis. Addit, quod in creatis natura est terminus formalis generationis, non autem proprietas individualis: ergo idem dicendum in divinis. Denique generatio in divinis non esset univoca, si essentia divina non esset terminus formalis, quia ad generationem univocam requiritur, quod generans et genitum convenienter in termino formalis; non convenienter autem personæ productæ cum producentibus, si essentia divina non esset terminus formalis: ergo, etc.

Probat 2. Quia si Filius generaretur de essentia, ut de quasi materia, vel essentia sic accepta esset quid absolutum et commune tribus Personis, vel quatenus est in primo supposito. Si primum: ergo Filius procedit de seipso, quia procedit de essentia, ut est communis tribus Personis. Si secundum: ergo essentia, ut est in Patre, erit Filius, quia, ut est in Patre, recipit relationem filiationis, tamquam formam Filii constitutivam.

Tertio, quia Spiritus sanctus est de essentia æque ac Filius, et tamen, ex mente Henrici, non est de Essentia tamquam de materia, alias ejus productio esset naturalis: ergo nec ex ea debet esse Filius tamquam de materia.

Quamquam autem hic communior Doctorum loquendi modus, et ad Catholicam veritatem magis sit accommodatus, nihilominus non omnino improbanda est Henrici sententia: si nempe ille sit sensus, quod quemadmodum materia præsupponitur, et rei quæ fit ex ea, et reperitur et subsistit cum illa re, quæ est forma determinativa et constitutiva; ita essentia divina Patris præsupponitur in priori signo originis Filio, qui de ipsa generari dicitur, et intrinsece includitur in Filio simul cum relatione filiationis, quæ est veluti forma constitutiva Filii; unde hæc quæstio tota pene est de nomine. Certum enim est, quod in divinis non sit proprie forma, sicut nec materia: sed utraque Deo tribuitur tantum per metaphoram et quamdam proportionem, quam essentia divina habere potest cum forma et materia in creaturis: nihilominus materiæ nomen Deum magis dedecet, quam formæ. Siquidem cum sit substantia spiritualis et purus actus, hæc utraque appellatio directe militat cum materiæ vocabulo, non ita cum nomine formæ.

Conclusio tertia. — DIVINARUM PROCESSIONUM TERMINUS TOTALIS AD QUEM, EST TOTA PERSONA PRODUCTA; TERMINUS VERO FORMALIS EST IPSAMET NATURA DIVINA COMMUNICATA PERSONIS PRODUCTIS A PRODUCENTIBUS. Hæc Conclusio duas habet partes, quarum

Probatur prima; primo quidem a sanctis Patribus, qui Filium Dei totum de toto originatum et productum esse pronuntiant; sic Nazianzenus Orat. 50. *Filium appellat Perfectum de perfecto, totum a toto,*

plenum a pleno; et infra: In Patre totum, quod inest, totum genuit Filium: subserbit S. Ambrosius De Filii Divinitate cap. 7. Tantus est Filius, inquit, quantus videbitur esse Pater, totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecto, consummataque virtute, et sicut Apostolus dicit, in quo inhabitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter. Con-

*cenit et Hilarius lib. 7. De Trinit. Unum, inquit, ex uno, et totum a toto, Deum et Filium, neque prae nativitatem Patri ademisse, quod totus est, neque hoc ipsum totum non secum nascendo tenuisse. Idem habet S. Augustinus pluribi, maxime Sermon 125. De Tempore: Genuit Filium; ait, totum a toto, perfectum a perfecto, plenum a pleno. Idem pari ratione dici debet de Spiritu sancto; unde Concilium Florentinum sess. 18. communis consensu Latinorum et Graecorum per Joannem et Mareum statuit. Processionem esse, qua *Spiritus sanctus accipit esse, ac illud totum, quo est, quoque proprie Spiritus sanctus nuncupatur.* His itaque constat Filium et Spiritum sanctum, secundum se totos, idest. quatenus constant essentia divina et relatione personali, non autem secundum praecisam relationem filiationis, aut spirationis, esse terminos totales divinarum processionum. — Secundo, Persona producta non est composita, sed omnino indivisibilis: ergo tota producitur; maxime cum productio terminetur ad rem quatenus existit a parte rei. Hanc rationem ita urget S. Hilarius lib. 9. *De Trinit. Dum,* inquit, *non ex portione compositus est (Filius), sed ex simplicitate perfectus est: necesse est, ut secundum quod est Pater, ipse sit omnium suorum ei, quem ex se genuit. Pater totus; dum eum Patrem ex suis omnibus nativitas Filii perfecta consummat.* Quasi diceret, cum Persona producta sit omnino simplex, etiam et simpliciter dici debet producta.*

Secunda pars est Doctoris in 1. dist. 5. q. 2., et dist. 13. n. 12. ubi loquens de productionibus divinis ait: *Productio ista non est fluxus aliquis, neque forma fluens, neque est ejusdem rationis cum forma, quia terminus formalis productionis est aliquid essentialie.* Censet ergo Doctor relationem constitutivam personæ productæ non esse terminum formalem productionis. Probatur *primo:* natura est terminus formalis in productione creaturarum, non autem personalitas, aut suppositalitas: ergo idem pariter est in divinis a plena paritate rationis. *Secundo,* ille est terminus formalis productionis, qui est forma conferens illud esse, quod primo et per se intenditur in productione: sed essentia divina confert illud esse, quod primo et per se intenditur in productionibus divinis, nempe quod Persona producta sit Deus: ergo essentia dici debet terminus formalis productionis. — *Confirmatur:* quoniam generatio tendit ad hoc, ut Filius perfecte assimiletur Patri in essentia, ex vi formalissima suæ generationis; et *Spiritus sanctus ex identitate essentiae sibi communicatæ;* sed illam similitudinem et identitatem confert, non relatio. sed essentia: ergo hujus communicatio primario intenditur in productione divina. *Tertio* denique, si relatio. non vero essentia, esset terminus formalis processionum divinarum, sequeretur illas non esse univocas, sed æquivocas: at falsum consequens: ergo et antecedens. Patet sequela *majoris;* univoca enim sunt, *quorum nomen commune est, et ratio substantiae nomini accommodata omnino eadem,* ut docet Aristoteles in *Ante-prædicamentis:* sed si re-

lationes Personarum constitutivæ essent termini formales earum productionum, nec personæ productæ invicem et cum producentibus haberent nomen commune. Filius enim non dicitur Pater; nec formale significatum per nomen esset eis commune, quod significatur enim per filiationem, non est commune Patri, nec Spiritui sancto, et consequenter non essent univocæ, sed æquivocæ. Hoc autem est absurdum; sequetur enim eas esse diversæ speciei et naturæ, quod implicat; æquivoca namque sunt diversæ naturæ, adeoque diversæ speciei. Nec refert, quod personæ adæquate sumptæ, non sint ejusdem rationis, quia habent relationes oppositas et disparatas; nam ad univocationem, inquit Doctor in 1. dist. 13. n. 23., non requiritur, quod univocata adæquate sumpta sint omnino ejusdem rationis; alias Petrus et Paulus non essent univoci, quia includunt Petreitatem et Pauleitatem, quæ sunt primo diversæ; sufficit ergo quod convenienter in univocatione essentiæ.

DICES 1: Terminus formalis productionis debet esse productus: sed essentia non est producta: ergo nec est terminus formalis productionis. *Minor* constat, Essentia enim divina nec producit, nec producitur. Probatur *minor*, quia propter quod unumquodque tale et illud magis; sed terminus totalis, qui dicitur productus, ita denominatur propter formalem terminum; ergo hie magis debet dici productus. *Minor* patet; terminus enim formalis productionis est ratio formaliter constituens productum in esse producti: ergo, etc. — **Nego majorem**; anima enim rationalis in productione et generatione hominis est terminus formalis dans esse formale homini genito, illa tamen non producitur ab homine generante, sed sufficit, quod communicetur ex exigentia naturali illi corpori ab homine genito; sic etiam beatissima Virgo dicitur *Dei genitrix*, non quod Verbum genuerit, aut hypostaticam unionem effective produxerit, sed quod physice concurreti ad productionem naturæ humanae exigentis naturaliter suppositum, vel proprium, vel divinum. Ergo a simili sufficit, quod essentia divina communiceatur personis productis et det eis esse divinum, ut dicatur terminus formalis productionis. *Ad probationem respondeo*, illud axioma, propter quod unumquodque tale et illud magis, non verificari in omni genere causæ, maxime in causa formalis, nam propter animam rationalem Petrus est homo, nihilominus anima non est magis homo, quam Petrus. Adde quod nec in creaturis, nec in Deo terminus formalis rei productæ sit ratio formaliter constituens eam in esse producti, imo in creaturis hæc ratio est de prædicamento actionis, aut passionis, adeoque accidentalis est; qualis certe non est forma substantialis producta.

DICES 2: Terminus, qui producitur, accipit suam realitatem formaliter ex vi termini formalis: sed Filius non accipit formaliter suam realitatem ex vi essentiæ; sed ex vi filiationis, quæ est sua personalis proprietas: ergo essentia non est terminus formalis divinæ productionis. — **Distinguo minorem**: non accipit suam realitatem personalem ex vi essentiæ, concedo: essentiale et divinam, nego. Per essentiam enim sibi communicatam Filius accipit esse divinum, in quo imbibitur divina filatio et sine quo illa nihil esset; itaque Filiatio est quasi forma constitutens eum in esse Filii et personæ; quæ forma pertinet ad terminum totalem, qui producitur ut *quod*; terminus autem *ut quo* est ipsamet essentia.

DICES 3: Ille est terminus formalis, qui in termino totali habet rationem formæ constitutivæ et distinctivæ: sed sola relatio personalis hoc habet in persona producta: ergo illa sola est terminus formalis. *Major* patet ex mox dietis. Probatur *minor*: relatio est, quæ constituit personam et efficit distinctionem inter producens et terminum productum: non enim invicem distinguuntur realiter per essentiam: ergo essentia non est terminus formalis. — **Distinguo priorem partem minoris**, ut prius: relatio habet rationem formæ constitutivæ in esse personali, concedo: substantiali, nego. Unde essentia divina se habet quidem, ut forma dans esse divinum; relatio vero, ut modus, seu terminus essentiae tribuens esse personale. *Ad posteriorem minoris partem* dico, equidem terminum formalem in creatis productis statuere ordinem et realem distinctionem inter producens et formalem terminum productum, quoniam terminus ille formalis in creatis ordinarie producitur. Secus autem in divinis, ubi terminus ille formalis non producitur, sed tantum communicatur. Unde quantum ad hanc partem neganda est paritas.

INSTABIS: Essentia, ut diximus, est terminus formalis *quo*, saltem improprie dictus: ergo non potest esse formaliter terminus *ad quem*. Patet consequentia; terminus enim *quo* et *ad quem* opponuntur. — **Nego consequentiam:** sicut enim non repugnat eamdem essentiam, quæ est in Patre, per generationem communicari Filio; ita etiam non repugnat eamdem essentiam esse principium formale *quo*: et terminum *ad quem*, quatenus consideratur in diversis suppositis et personis.

EX HIS COLLIGIT 1. Doctor in 1. dist. 5. q. 2. n. 13. Filium divinum (idem dicendum de Spiritu sancto) non esse de nihilo, ex eo quod sit de substantia Patris, hoc est, quia recipit a Patre eamdem numero naturam: quemadmodum enim, inquit, illa non fiunt ex nihilo, quæ præsupponunt materiam suam, ita nec illa dici debent fieri ex nihilo, quæ præsupponunt formam suam: sed Filius præsupponit essentiam divinam in Patre, quasi formam sibi communicatam: ergo non est dicendus fieri ex nihilo.

COLLIGIT 2. Quod hæc totalis divinae naturæ communicatio sufficit ad veram et genuinam generationis rationem, non minus, imo in ulto perfectius, quam si fieret per substantiæ generantis decisionem; sicut enim, inquit, homo generans vere censetur pater, ex eo quod suæ substantiæ partem decidat, eamque ad filii formationem subministret; multo perfectius sibi Patris nomen vindicare debet divinus Pater; *Non decidendo aliquid sui, sed totam essentiam suam communicando, et hoc ut formalem terminum illius productionis...* *Quemadmodum enim, si Pater creatus immediate decidere a se Filium, vere esset Pater, quia illud, quod esset, de se vere esset terminus actionis,* sic multo magis æternus Pater perfecte filium generare dicitur, non solum partem, sed totam naturam suam indivisim ei communicando.

COLLIGIT 3. Verbum divinum produci non per decisionem substantiæ divinæ, nec per illius destructionem; sed per communicationem indivisibilem ejusdem omnino, non solum identitate reali, sed etiam formalis essentiæ divinæ, ut decernitur cap. *Damnamus, De summa Trinit.* nimirum, *Dici non posse, quod partem substantiæ suæ Filio dederit*

Pater et partem ipse sibi retinuerit, cum substantia Patris indivisibilis sit, utpote simplex omnino.

QUÆRES: *An eodem modo et indiscriminatum uti liceat propositione ex et de ad significandam consubstantialitatem personæ procedentis cum principio producente?*

R ESPONDEO 1. Has duas propositiones *ex* et *de* vix apud linguarum Græcæ et Latinæ peritos et interpretes discrimen habere: unde etiam indiscriminatum utrisque plurimi ex sanctis Patribus utuntur, ad denotandam consubstantialitatem personæ productæ cum producente; sic S. Chrysostomus tom. 3. de Spiritu sancto probat ejus Divinitatem et consubstantialitatem cum Patre ex Verbis Apost. 1. Corinth. 2. *Spiritum, qui ex Deo est. Ex Deo autem, inquit, nihil dicitur, nisi quod est ex substantia ejus:* sic utraque particula utitur Nazianzenus Orat. 2. *De Fide Nicæna*, ubi sic legimus: *Deus de Deo, lumen de lumine, vita ex vita, perfectum de perfecto, totum a toto, plenum a pleno.* Sic denique Ecclesia Latina Nicænum Symbolum effert, *Ex Patre natum, ante omnia sæcula, Deum de Deo;* et de Spiritu S. *Qui ex Patre, Filioque procedit.*

R ESPONDEO 2. Præpositionem *de* aptiore esse et frequentius usurpari ad significandam consubstantialitatem producti et producentis; præpositio enim *ex*, secundum vim suæ significationis, importat tantum ordinem producti ad producentem, non significando consubstantialitatem: at vero præpositio *de* significat præterea consubstantialitatem rei productæ cum principio producente, ut explicat S. Augustinus lib. *De natura boni, Contra Manichæos* cap. 26. *Ex ipso, inquit, non hoc significat, quod de ipso;* Quod enim de ipso est, potest dici *ex ipso, non autem omne, quod ex ipso est, recte dicitur de ipso.* *Ex ipso enim Cælum et Terra, quia ipse fecit ea; non autem de ipso, quia non de substantia sua;* sicut si aliquis homo gignat Filium, et faciat domum, *ex ipso Filius, ex ipso domus, sed Filius de ipso, domus de terra et ligno.* Hinc etiam Ariani, ut refert Theodoreetus lib. 1. *Historiæ Ecclesiasticæ* c. 8. et ut legitur in actis Concilii Nicæni cap. 2. circa finem ut simularent se Catholice fidei consentire, concedebant Filium ex Deo esse. Etenim, inquiebat Eusebius Nicomediensis eorum Princeps, *Nos quoque ex Deo sumus; unusquis Deus, ex quo omnia; sed Catholici Episcopi, Fraudulento conatu explorare cognito, planius explicarunt illud: ex Deo esse, Ut tum creaturæ propterea, quod non ipsæ ex se, aut sine causa ortæ sint, sed principium ortus sui habeant, ex Deo esse dicantur: tum Filius solus existimetur ex Patris essentia constare: hoc enim unigeniti et veri Verbi Dei Patris proprium est: quod autem ab Episcopis scriptum est, ex Patris essentia, hæc causa fuit: sic insidiosa Arianorum vocabula notavit Nazianzenus Orat. 49. ubi Arianum ita carpit: Quia lumen Pater et lumen Filius, recte lumen de lumine credimus. Tu autem non lumen de lumine, sed lumen ex lumine, ita asseris, quasi a Patre, qui vere lumen est, aliud lumen sit factum, quod de ipsa Patris substantia non sit, sed sicut aliud quodlibet lumen quamquam a Deo sit factum, longe tamen aliud sit ab eo, qui fuerit; et ideo lumen ex lumine, non de lumine dicis. — Nec refert, quod particula de etiam videatur interdum non significare consubstantialitatem principii et principiati, ut colligit Driedo lib. 3. *De Regulis et Dogmatibus sacræ Scripturæ, ex**

illo Matth. 1. *Quod in ea natum est de Spiritu sancto* est, et ex Symbolo Apostolorum, *Conceptus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine*, et in Symbolo Nicæno, *Incarnatus est de Spiritu sancto*: quæ verba Christi humanitatis formationem indicate, secundum quam non est consubstantialis Spiritui sancto. *Respondet enim particulam de idem ibi significare, ac præpositionem ex: tum quia ita præfatum Matthæi contextum explicat Sanctus Athanasius Dialogo 3. De Trinit. circa finem. Inventa est, inquit, grarida ex Spiritu Sancto:* tum quia Maldonatus et Salmeron eundem contextum exponentes, affirmant præpositionem *ex* magis ad verbum respondere Græco: tum denique quia Sanctus Ambrosius lib. 2. *De Spiritu sancto* cap. 5. exponens illud Matth. 1. *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto,* observat, quod licet plerique habeant de *Spiritu*: Græcus tamen unde transtulerunt Latini. dicit: *Ex Spiritu sancto*, quod enim, inquit, *ex aliquo est, aut ex substantia ejus est, aut ex potestate ejus: ex substantia, sicut Filius, qui ait: Ex ore Altissimi prodi: sicut Spiritus sanctus, qui a Patre procedit; ex Patre autem, sicut illud est: unus Deus Pater, ex quo omnia: ex quibus infert Mariam sanctissimam genuisse ex Spiritu sancto,* non ex substantia, sed ex potestate: adeoque supponit præpositionem *de* consubstantialitatem determinate significare, quam præpositio *ex* solum indeterminata declarat.

QUESTIO QUARTA.

QUOMODO FIANT DIVINÆ PROCESSIONES. AN LIBERE, VEL NATURALITER.

NOTANDUM 1. Quatuor a Philosophis distingui operandi modos, nimirum *libere, naturaliter, contingenter et necessario*: quorum duo priores ita invicem opponuntur, ut simul subsistere non possint in eodem principio et respectu ejusdem effectus: sicut nec duæ differentiae dividentes idem genus inesse possunt eidem speciei. Etenim quodlibet agens, vel determinatur ad agendum, et sic agit naturaliter; vel seipsum determinat, et sic libere: posteriores vero duo operandi modi non sic invicem opponuntur; eadem enim facultas agere potest *necessario, simul et contingenter*. Actio namque dicitur necessaria, quæ non potest non subsequi, undecumque proveniat necessitas, sive ex libera determinatione facultatis, sive aliunde: actio vero contingens ea est, quæ potest non esse, sive impediatur ab extrinseco, sive suspendatur ex libera determinatione voluntatis: quo fit, ut contingentia et necessitas stare possint cum modo operandi naturaliter et libere: ex eo enim, quod aliquid sit liberum, non sequitur illud non esse necessarium; imo quo major est libertas, eo major est necessitas: nam, ut inquit S. Anselmus lib. *De libero arbitrio* cap. 5. *Qui sic habet, quod decet et expedit, ut hoc amittere nequeat, liberior est, quam ille qui sic habet hoc ipsum, ut possit perdere.* Unde subdit: *Liberior igitur est voluntas, quæ a rectitudine declinare non potest.* Idem docet S. Augustinus in *Enchiridio* cap. 105. loquens de summa libertate, qua fruetur homo post hujus vitæ miseras: *Sic oportebat, inquit, prius hominem fieri, ut et bene velle posset et male;* idest, ut haberet libertatem contradictionis et contrarietatis: *Postea vero sic erit, ut male*

celle non possit; nec libero carebit arbitrio, multo quippe liberius erit arbitrium, quod omnino non poterit servire peccato: neque enim culpanda est voluntas, aut voluntas non est aut libera dicenda est, qua beati esse sic volumus, ut esse miseri, non solum nolimus, sed nequam velle possimus.

NOTANDUM 2. Multiplicem distingui libertatem, sed maxime quadruplicem, nimirum *Contradictionis*, quae est ad positionem, vel non positionem actus, v. g. ad velle, vel non velle. 2. *Contrarietas*, quae est ad actus contrarios et positivos respectu alienus objecti, cuiusmodi sunt nolle et velle, amare et odisse, 3. *Complacentiae*, qua voluntas sibi complacet in aliquo, etiamsi respectu illius non habeat rationem cause, nec aliquem actum positivum eliciat. 4. denique *Essentialis*, seu simplicem, quae consistit in ordine actus ad principium sese eligibiliter et delectabiliter determinans ad actum. — Similiter quadruplex est necessitas. 1. *Violentiae*, quae accidit reluctante natura; sic grave violenter fertur sursum, et leve deorsum. 2. *Coactionis*, quae accidit reluctante voluntate; dum quis, v. g. aliquid facit, aut patitur contra propriam inclinationem. 3. *Immutabilitatis*, qua fit, ut oppositum non possit evenire, licet res absolute posset non esse; sic Deus necessario dicitur facere quidquid faciendum deerevit, alioqui mutaretur, potuit tamen non decernere rem illam non faciendam. 4. Denique est necessitas *omnimode Inevitabilis*, quando nimirum aliquid ita est, ut absolute non possit non esse: sic Deus se amat necessario, quia non potest se non amare.

NOTANDUM 3. Cum quæritur, an divinus Pater Filium suum *volens genuerit*, quæstionem hanc duplice referre sensum; quorum *Primus* est, an Pater producat Filium *voluntate*, idque voluntate, vel concurrante ad Filii, sicut ad *creaturarum*, productionem, vel voluntat immediate eliciente productionem Filii, sicut concurrexit ad productionem Spiritus sancti; vel denique voluntate applicante, aut copulante parentem cum prole, idest, intellectum Patris ad generationem Verbi. *Secundus* sensus est, an saltem *voluntarie* Pater genuerit Filium; idque vel antecedenter, vel concomitanter, vel subsequenter, hoc est, an voluerit generationem Filii in priori signo originis, quo nondum intelligitur Filius productus, vel dum producitur in secundo signo, vel ubi productus concipitur in tertio signo.

Conclusio prima. — VERBI DIVINI PROCESSIO NULLATENUS EST LIBERA, SED NATURALIS. Hæc Conclusio probata manet ex illis quæ diximus, Filium non procedere per voluntatem, sed per memoriam fœcundam, divinumque Patris intellectum, qui, ut constat, non est facultas libere, sed naturaliter operans et producens.

Confirmatur insuper auctoritate, Primo quidem Concilii Nicæni lib. 2. circa medium; *De Patris sapientia*, inquit, *Deus vere est ex ipso Deo, æternus ex æterno, verus ex vero, cum sit natura Filius æterni Dei et Patris*. Similiter Athanasius Orat. 2. *Contra Arianos*, Filium esse dicit *ex Patre naturale germen et naturalem fætum et partum*: et Orat. 3. Verbi generationem appellat *naturalem generationem*: et Orat. 4. invehitur adversus Arianos, qui Deo necessitatem coactionis adscribant, eo quod Catholici Filium Dei naturaliter et necessario

a Patre genitum esse dicebent: unde subjungit: *Id enim, quod oppositum est voluntati, animadverterunt: id autem, quod majus est, altiusque non conspicerunt. Ut enim opprimitur voluntati id quod est præter animi sententiam, ita altius est, priusque voluntate, id quod secundum naturam est.* Eodem modo loquitur S. Basilius, qui lib. 2. *Contra Eunomium.* Filii generationem *connaturalem ad Patrem nominat:* et Cyrillus Alexandrinus lib. 1. *Thesauri cap. 6.* ait: *Dignitatem ipse Filius habet a natura, ut videlicet Deus Pater suus naturaliter sit:* et Ambrosius lib. 4. *De Fide cap. 4.* *Sicut bonus Pater,* ait, *non ex voluntate est, aut necessitate, sed super utrumque, hoc est natura: ita non generat ex voluntate, aut necessitate Pater.* Similiter loquuntur Hilarius lib. 6. *De Trinit.* ubi ait: *Ex se Unigeniti sui naturalis docetur natus:* et Augustinus lib. 5. *De Trinit. cap. 20.* notat, *Verbum esse Filium naturæ, non voluntatis.* His itaque constat, Verbi generationem esse naturalem, non vero liberam.

Confirmatur etiam ratione: omnis productio, quæ fit a principio intrinseco ex se determinato ad unum, proptereaque necessario operante, est omnino naturalis: sed Verbi divini generatio procedit ab intellectu intrinsece determinato ad unum et omnimode necessario operante: ergo est etiam omnimode naturalis. *Deinde:* productio illa censenda est absolute naturalis, quæ per se et formalissime communicat naturam producendo sibi simile in natura: sed talis est Verbi divini productio, ut vidimus in præcedenti Articulo: ergo, etc. *Denique,* productio illa eo magis censenda est naturalis, quo longius distat a libero: sed Verbi generatio summe distat a libertate; quia nullo modo procedit a voluntate, quæ est thronus et origo libertatis: ergo etiam absolute dicenda est naturalis.

OBJICIES 1. Plures ex SS. Patribus asserentes Verbum procedere per voluntatem: imprimis enim Jacobus Zebædei filius qui apud Clementem Romanum lib. 8. *Constitutionum cap. 12.* sic Patrem æternum alloquitur: *Ipsum vero ante omnia sæcula generasti voluntate, potentia et bonitate, sine ullo medio Filium unigenitum.* Idem habet c. 16. Secundo Athanasius in Evangelium de sanctissima Deipara scribit: *Verbum esse ex voluntate Paterna.* Tertio Hilarius lib. *De Synodis* proxime ante exemplum fidei Syrmicæ, *Nativitas,* inquit, *in eo adeo perfecta natura est, ut qui ex substantia Dei natus est, etiam ex consilio ejus, ac voluntate nascatur.* Similiter S. Augustinus lib. 15. *De Trinit.* cap. 20. Filium Dei appellat *Consilium de consilio, voluntatem de voluntate:* quibus concinit Concilium Toletanum 11. in *Confessione Fidei* scribens: *Secundum essentiam voluntas genuit voluntatem, Filius est voluntas ex voluntate.* Ergo Verbum divinum non naturaliter, sed voluntarie produci dicendum est. — **Nego consequentiam;** non enim ea est sanctorum Patrum sententia; sed idecirco dicunt Filium voluntate produci, quia nempe ejus productione communicatur natura divina, quæ omnia attributa, adeoque etiam voluntatem essentialiter complectitur; unde veluti omnia hæc ad Verbi formationem concurrere dicuntur, non per modum principii producentis, sed per modum dicitatis communicantæ, ita videlicet, ut Pater, qui est ipsa sua voluntas, consilium, sapientia et cæteræ perfectiones, genuerit Filium, qui sit etiam sua voluntas, consilium, etc., ut explicat præfatum Con-

cilium Toletanum scribens, eo modo Filium dici voluntatem de voluntate, quomodo dicitur *natura de natura, quoniam secundum Athanasium non aliud est voluntas, aliud natura Patris.* — Confirmatur haec responsio etiam ex illis verbis S. Jacobi, *sine ullo medio, quibus significat Filium non esse genitum concurrente voluntate, tamquam principio productivo; sed tamquam voluntate inclusa in essentia cum aliis attributis: unde ait Filium voluntate generari quomodo potentia et bonitate; certum est autem, quod Verbum non procedat a potentia et bonitate tamquam a principiis: ergo nec ita procedit a voluntate.* — Quod autem ea pariter sit mens præfatorum patrum, constat; nam Hilarius et Augustinus libris *De Trinitate*, toti sunt, ut probent Verbum non adoptione, aut libera voluntate, sed natura esse Filium: similiter S. Athanasius illud pluribus evincit *contra Arianos*: unde Orat. 4. *Verbum, inquit, ex natura gignens non prædeliberat; cum Pater in Verbo reliqua omnia, quæ voluntate decernit, faciat et condat: quemadmodum Jacobus Apostolus docuit, volens progenuit nos Verbo veritatis.* Et infra proferens disserimen inter productionem Filii et creaturarum, subdit: *Filius proprium germin substantiæ Patris non aliunde est, sed a Patre, ideoque de illo non deliberatur, ne et de seipso deliberari videatur: quia nimirum si decrevisset Pater non habere Filium, eo ipso decrevisset, ut ipse non esset Pater, ac subinde simpliciter non esset.*

OBJICIES 2. Sophisma Arianorum, quod ita refert Nazianz. Orat. 3. *De Theologia: Vel volens, inquiunt, Pater Filium genuit, vel nolens... Si nolens, vim ergo ei allatam necesse est: et quisnam est, qui vim intulit? et quomodo cui vis allata est Deus esse potest? Si autem volens, ergo Filius voluntate est Filius: quo igitur modo ex Patre progenitus est, ita novam quamdam Matrem voluntatem Patris loco comminiscuntur.* — Retorquet objectionem Nazianz. ibidem: *Pater, vel volens Deus est, vel nolens: Si volens, quomodo velle cœpit? Non enim prius, quam sit? et intra: quid autem afferri poterit, qui juxta tuam argumentandi rationem ipse quoque voluntatis fœtus sit? Quod si nolens, quis eum coagit, ut esset?* Idem habet Aug. lib. 15. *De Trinit. cap. 20.* et Cyrillus lib. 1. *Thes. cap. 8.* Unde Respondeo in forma: Pater producit Filium volens voluntate effectiva, aut productiva, nego: voluntate operativa et essentiali, concedo. Triplex itaque distingui potest divina voluntas, juxta triplicem habitudinem ad tres distinctos terminos, nimirum ad creaturas, Spiritum sanctum, et Filium. Etenim est principium effectivum creaturarum, quas producit ad extra libere libertate contradictionis, quia posset eas non producere, si ita nollet: est etiam principium productivum Spiritus sancti ad intra per spirationem, quæ libera est libertate essentiali, ut dicemus infra: denique est operativa circa divinam essentiam et etiam circa Verbi divini productionem; quoniam in priori signo originis Pater divinus novit et vult et amat suam essentiam et seipsum; imo etiam Filium et Spiritum sanctum intellectione et volitione essentiali et simpliciter operativa, priusquam concipiatur producere Filium et Spiritum sanctum in posterioribus signis, ut aperiet iterum

Conclusio secunda. — PATER PRODUCIT VERBUM VOLUNTARIE VOLUNTATE, TAM ANTECEDENTE, QUAM CONCOMITANTE ET CON-

SEQUENTE. Hæc est Doctoris in 1. dist. 6. n. 5. ubi primam Conclusionis partem sic probat. *Dico, inquit, quod Pater hoc modo gignit Filium volens, quia Pater in primo signo originis intelligit formaliter, et tunc etiam potest habere actum volendi formaliter, in secundo signo originis gignit Filium, nec tantum rult illam gignitionem a volitione sequenti primam gignitionem, sed volitione habita in primo signo originis, qua volitione Pater formaliter ruit, præsupposita aliquo modo intellectione, qua Pater intelligit, non autem gignitione Verbi: sic ergo dico, quod Pater volens generat, non tantum voluntate consequente, sed voluntate antecedente.*

Quam veritatem sic exponit ille, vel quisvis alius *additione* sequenti: in primo instanti Pater habet perfectum intelligere ejusdemque intelligibilis et volibilis a se: ergo in illo signo intelligit generationem Filii, et in secundo signo instantis habet terminum productum; nam et in primo signo, etsi nulla persona procederet ab eo, habet intelligere et velle; et in illo priori intelligit actum dicendi, qui est quasi posterior respectu actus intelligendi et volendi. Non igitur Pater tantum complacet voluntate in productione Filii, sed volens præcedit actum generationis Filii; quia Pater quidquid intelligit, per essentiam suam intelligit, et quidquid vult, per essentiam suam vult: unde licet intelligere Patris præcedat velle, velle tamen Patris præcedit dicere; ita quod prius Pater est perfectus in se et beatus per intelligere et velle, quam ista alteri personæ communicet per productionem; quia quod non convenit ei in primo instanti, quo Pater est, nunquam ei convenit. eo quod nulla perfectio potest sibi addi productione ejusdemque personæ, quia nulla persona habet, nisi quod est sibi communicatum ab illo: *Velle* igitur, sicut *intelligere*, præcedit dicere: *sic spirare* sequitur dicere aliquo modo, scilicet ordine originis.

Secunda et tertia pars probantur illis omnibus Scripturæ textibus, quibus insinuatur Filium a Patre diligere et Patrem in eo complacere: sic Matthæi 3. *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui;* sic pariter Proverbiorum 8. Sapientia æterna ait: *Cum eo eram cuncta componens, et delectabar per singulos dies, etc.* Cujus loco septuaginta Interpretes legunt: *Ego eram, cui adgaudebat quotidie, etc.* Unde Athanasius Orat. 2. *Contra Arianos, Deus,* inquit, *ipse imaginis genitor est, quam contuendo exhilaratur;* simili modo Tertullianus lib. 6. *Contra Præream præfatum contextum legit: Ego eram cum illo compingens, ego eram, ad quam gaudebat, quotidie autem oblectabar in persona ipsius.* Ubi observanda est dilectio cum gaudio, non solum circa Divinitatem, sed etiam circa personas Patris et Filii. — *Confirmatur etiam illis omnibus sanctorum Patrum sententiis, qui dicunt Filium Dei a Patre dilectum et a volente Patre genitum.* Sic Clemens Romanus lib. 7. *Constitutionum cap. 42.* ait, *Filium beneplacito Patris genitum;* Justinus Dialogo cum Tryphone, *Volente Patre prognatum;* et Cyrillus Dialogo *De Trinit.* lib. 2. postquam negavit voluntatem, quæ divinam generationem præcesserit per modum principii productoris, *Est enim non absque voluntate (generatio) quæ est naturaliter, cum voluntas cum natura ejus simul currat, ut sit quæ est.* Quæ hanc adversus Conclusionem possent objici, soluta sunt in Quæstione 2. præsentis Articuli. ubi probavimus productionem Filii et Spiritus san-

cti supponere notitiam, et amorem nedum Essentiæ divine, sed etiam ejusdem Filii et Spiritus sancti.

Conclusio tertia. — SPIRITUS SANCTI PROCESSIO EST NECESSARIA, ET TAMEN LIBERA LIBERTATE ESSENTIALI. Hæc est Doctoris in 1. dist. 10. n. 10. et sequentibus, neconon et sancti Thomæ, ut constat maxime q. 10. *De potentia* art. 2. ad 5. ubi eum objecisset, *Quod si Spiritus sanctus procedit per modum voluntatis, oportet quod procedat per modum libertatis; quod autem procedit per modum libertatis potest procedere, vel non procedere, quia, quæ libere fiunt, non sunt determinata ad unum: ergo Pater potuit producere Spiritum sanctum, vel non producere, et dare ei quamcumque mensuram magnitudinis vellet, etc.* respondet: *Quod naturalis necessitas, secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat, ut Augustinus dicit in 5. lib. De Civitate Dei cap. 10. libertas enim voluntatis violentiae, vel coactioni opponitur: non est violentia vel coactio in hoc, quod aliquid secundum ordinem sue naturæ movetur. Sed magis in hoc quod naturalis motus impeditur, sicut cum impeditur grave ne descendat ad medium. Unde voluntas libere appetit felicitatem, licet necessario appetat illam. Sic autem et Deus suo voluntate libere amat seipsum, et necessarium est, quod tantum amat seipsum quantum bonus est; sicut tantum intelligit seipsum quantum est: libere ergo Spiritus sanctus procedit a Patre, non tamen possibiliter, sed ex necessitate, nec possibile fuit ipsum procedere minorem Patrem, sed necessarium fuit ipsum Patri esse æqualem, sicut et Filium, qui est Verbum Patris.* Ex quibus aperte constat sanctum Thomam asserere non solum libertatem cum necessitate subsistere, sed etiam expresse convenit cum Doctore, Spiritum sanctum procedere libere, et tamen necessario. Nec refert quod ibidem respondendo ad 3. et prima p. q. 41. art. 2. utramque divinam processionem *naturalem* appellat, affirmetque Spiritum sanctum naturaliter procedere, quamvis procedat per modum voluntatis. Ibi namque *naturale* accipit pro necessario et ut opponitur contingent, adeoque voluntarium, quod ibi opponit naturali, sumit pro libero libertate ad opposita; non vero pro libertate essentiali, quam docet subsistere cum necessario.

Probatur itaque Conclusio: Spiritus sanctus procedit per voluntatem, seu per proprium modum operandi voluntatis: sed proprius modus operandi voluntatis est liber: ergo procedit libere. *Major probata manet ex dictis et conceditur ab omnibus. Minor vero probatur: libertas est de intrinseca ratione voluntatis, ita ut non magis repugnet hominem concipi sine animali rationali, quam voluntatem sine libertate;* *Aut enim voluntas non est, aut libera dicenda est, ut inquiebat S. Augustinus laudatus in 1. Notabili: ergo quidquid a voluntate tamquam principio quo producitur, libere producitur.*

Deinde quidquid procedit ut *amor* et ut *donum* libere procedit, nihil enim est liberius amore et dono: sed ex S. Augustino lib. 15. *De Trinit.* Spiritus sanctus procedit, *non quomodo natus, sed quomodo datus:* ergo procedit ut amor et donum, et consequenter libere.

Denique idecirco Adversarii negant Spiritum sanctum procedere libere, quia contendunt nullam libertatem cum necessitate subsistere,

et omnem libertatem esse vel contrarietatis, seu specificationis, vel contradictionis, seu exercitii: at hoc falsum est: ergo et illud unde sequitur. Probatur *minor*: primo namque actus amoris et desiderii, quo appetimus felicitatem, est absque dubio liber, ut experimur: sed non est liber libertate specificationis, quia ille actus non potest fieri odium, aut aversio, non enim possumus odisse felicitatem: ergo ille actus simul est necessarius et liber, non quidem libertate specificationis, qua possumus amare, vel odisse aliquod objectum: ergo debet esse liber illa libertate, quam essentialē appellamus; quæque definiri potest: *Potentia volitiva agens ex plena deliberatione, absque coactione et violentia*, seu ut alii loquuntur, *Potentia eligibiliter et delectabiliter agens*. *Secundo*. Christus libere mortuus est, juxta illud Joan. 10. *Nemo tollit animam meam, sed ego puto eam*, et tamen non potuit non acceptare mortem sibi imperatam a Patre, cum fuerit impeccabilis, si enim mori refugisset, Paternæ voluntati fuisset inobediens, adeoque peccasset: ergo simul libere et necessario mortuus est; non quidem libertate specificationis, vel exercitii: ergo libertate essentiali. *Tertio*, in Deo est vera sanctitas, eaque infinita laude digna, juxta illud Psalmi 98. *Quoniam sanctus Dominus Deus noster*; sed sanctitas necessario requirit libertatem in actibus, nullatenus enim compati potest cum sola naturalitate actionum, in his enim, quæ naturalia sunt, nec laude, nec vituperio digni sumus. Ergo Deus debet dici liber in illis suis actibus, non solum erga creaturas (quamvis enim creaturæ non essent possibles, Deus nihilominus esset infinite sanctus), sed maxime erga seipsum amandum, et amor Dei erga seipsum est summe necessarius, tam secundum specificationem, quam secundum exercitium, nullatenus euim eum omittere potest, et multo minus mutare in odium. Ergo datur aliquis actus, qui sit simul necessarius et liber, non quidem libertate specificationis, aut exercitii, adeoque libertate essentiali.

Confirmant has omnes rationes Scotistæ. ex eo quod perfectissimus modus operandi, quem concipere possumus, concedendus et assignandus est divinae voluntati: sed modus operandi libere simul et necessario est omnium præstantissimus: ergo illum debemus Deo assignare. *Major* constat. Probatur *minor*: bonum, quo firmius possidetur, eo melius: at certum est, quod libere operari sit bonum principio libero: ergo quo certius et fixius ab ipso possidetur, eo melius et perfectius ei inest: atqui certissime possidetur, quod necessario habetur: ergo libertas operationis potest necessario competere alicui, imo et debet, ut perfectissimo modo operetur.

DICES 1: Spiritus sanctus procedit naturaliter: ergo non libere. *Consequentia* patet ex dictis, modus enim operandi naturaliter et libere sunt directe oppositi. Probatur *antecedens* ex S. Cyrillo libro 13. *Thesauri* cap. 1. et 2. Ubi dicit *Spiritum sanctum, ex ipso Filio et in ipso naturaliter existentem*: et infra; *non est igitur aliis, Spiritus a Divinitatis essentia, sed ex ipsa et in ipsa naturaliter, sicut digitus in manu et manus in corpore*. Denique circa finem ejusdem capituli, *Spiritum sanctum appellat ex ipsa essentia Divinitatis naturaliter emissum*: ergo ejus processio non est libera, sed naturalis.— **Distinguo antecedens**: Spiritus sanctus procedit naturaliter, hoc est, a natura ipsa divina, quæ est principium remotum suæ processionis sicut et Filii,

concedo; idest, modo naturali, quatenus *naturale* opponitur libero, nego. Similiter probatio est distinguenda; nec enim aliud voluit S. Cyrius, quam quod Spiritus sanctus producatur per sibi communicatam divinam essentiam: unde ibidem c. 1. *Spiritus sanctus*, inquit, *in ipso Deo essentialiter est, et inseparabiliter ex eo procedit*, hoc est, habet eamdem essentiam cum principio suo productivo.

INSTABIS: Spiritus sanctus procedit a principio determinato ad unum, ergo ejus processio est naturalis, etiam quoad modum producendi naturaliter. Patet *antecedens* quia Spiritus sanctus nequit non esse, adeoque necessario provenit a principio determinato ad sui productionem. — **Distinguo antecedens:** provenit a principio determinato ad unum ex propria et voluntaria sua determinatione, concedo; ex determinatione per formam naturalem, sicut determinatur grave a sua forma naturali ad motum deorsum, nego: determinatur ergo voluntas divina a seipsa propter suam rectitudinem circa objectum infinitum: *Essentia enim divina*, inquit Doctor laudatus nu. 11., *quæ est primum objectum illius voluntatis est ex se volenda; igitur voluntas de necessitate est in actu recto volendi illud objectum, quod est ex se recte volendum, et sicut ex necessitate est principium volendi, ita ex necessitate est principium producendi amorem illius...* Et talis voluntas habens tale objectum praesens, est principium communicandi divinam naturam, quia est principium producendi amorem infinitum productum: talis enim amor productus proportionatur tam potentiae, quam objecto: unde sequitur, quod actus productivus Spiritus sancti sit necessarius, tam ex parte objecti infiniti, quam ex parte rectitudinis voluntatis, quæ non potest non amare bonum infinitum et producere terminum adæquatum ipsi objecto.

DICES 2: Talis est actio productiva alicujus termini, qualis est terminus productus: sed Spiritus sanctus naturaliter est Deus; non enim potest dici Deus libere in ullo sensu libertatis: ergo ejus productio est etiam naturalis et nullatenus libera. — **Nego majorem:** Deus enim libere produceit lapidem, cum omnia ad extra liberrime faciat; lapis tamen nullo modo est liber, imo pure naturaliter existit. Ergo potest esse libertas in actione producentis cum naturalitate termini producti; adeoque, quamquam Spiritus sanctus nullatenus libere sit Deus, tamen ejus productio potest esse aliquatenus libera.

DICES 3: Etsi Spiritus sancti processio sit libera, non minus potest esse naturalis: ergo ex hac parte deficit nostræ Conclusionis veritas. **Probatur antecedens:** sicut naturale et liberum dividunt principium agendi; ita pariter illud dividunt necessarium et contingens: sed idem principium potest agere contingenter et necessario: ergo etiam poterit agere naturaliter et libere. *Major* patet ex dictis in 1. *Notabili*. **Probatur minor:** voluntas divina eadem et simplex, simul est principium agendi contingenter et necessario; etenim necessario produceit Spiritum sanctum, et contingenter creature: ergo, etc. — **Distinguo minorem:** idem principium potest agere contingenter et necessario, respectu termini primarii, et adæquati, nego: potest agere necessario circa terminum adæquatum, et primarium, ac intrinsecum, et contingenter circa terminum secundarium inadæquatum, et extrinsecum, concedo: itaque voluntas divina, ut habet rationem actus primi, per se,

et ab intrinseco est productiva Spiritus sancti, qui est ejus terminus adaequatus primarius, et intrinsecus: sed respectu creaturæ, quam contingenter producit, non terminatur ejus actus volendi, nisi tantum secundario, extrinsece, et inadæquate: unde cum diversitas hujus actus proveniat ex diversitate terminationis, et haec ex diversitate termini; cumque creatura sit ens contingens, etiam illa terminatio divinæ voluntatis ad creaturam dicitur contingens. Vel absolute *nemo minorem*, et ad ejus probationem dico, voluntatem divinam non esse principium productivum creaturarum immediatum, sed omnipotentiam divinam, quæ formaliter a divina voluntate distinguitur, adeoque illa productionum diversitas, nempe Spiritus sancti, et creaturarum, non in idem principium, sed in diversa est refundenda.

DICES I: Si Spiritus sanctus procedat libere, sequitur eum præcognosci, antequam producatur: sed hoc est absurdum: ergo, etc. Major patet, nihil enim producitur actu voluntatis, nisi quod præcognoscitur. Minor probatur; si enim cognoscatur Spiritus sanctus, vel dum præcognoscitur est aliquid, vel nihil; non potest dici nihil, quia, ut sic non posset præcognosci, et insuper sequeretur eum præsupponere nihil ante sui productionem, quod nemo dixerit: si sit aliquid, vel aliquid existens, vel aliquid possibile: non primum, quia sic existeret ante existentiam: non etiam secundum, quia Spiritus sanctus non potest habere esse possibile. — Respondet Doctor ibidem n. 14. Quod in illo priori signo originis, antequam intelligatur Spiritus sanctus spirari, Pater et Filius cognoscunt Spiritum sanctum, ut intuitive, licet non ut existentem in se, quia cognoscunt essentiam divinam, quæ est ratio cognoscendi intuitive quocumque objectum intelligibile: quod etiam nos supra docuimus, nempe Spiritum sanctum, et Filium præintelligi ad eorum productionem, adeoque præfatum argumentum aliis quidem vim infert, non vero nobis; qualiter autem præcognoscatur dictum est Articulo præcedenti.

DISPUTATIO SECUNDA.

DE PROPRIETATIBUS CONSTITUTIVIS, DISTINCTIVIS, ET NOTIFICATIVIS DIVINARUM PERSONARUM.

Evulgata quantum lieuit divinarum Personarum origine, et existentia, ordo doctrinæ postulat, ut earum quidditas, seu constitutiva principia inspiciantur penitus, et limatus explicentur. Etenim præter divinam naturam illis adorandis Personis communem; præter unius ab alia procedentis discrepantiam, certum est proprietates eis inesse aliquas, quibus in formalis ratione Personæ constituuntur, invicemque distant. — At si cuiusvis, etiam exilis, et vilissimi vermiculi naturam detegere n'queat oculatissimus quisque Philosophus; quis Theologorum audebit ad ipsum Divinitatis sinum assurgere, ibique indagatione curiosa scrutari, quibus characteribus divinæ Personæ constituuntur, et invicem distinctæ appareant? Imo quis non cum S. Hilario lib. 2. *De Trinitate* pronuntiet: *Immensus est quod exigitur, incomprehensibile est quod audetur, ut ultra præfinitionem Dei sermo de Deo sit. Posuit naturæ nomina Patrem, Filium, et Spiritum sanctum: Extra significacionem sermonis est, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ con-*

ceptionem, quidquid ultra queritur, non enuntiatur, non attingitur, non tenetur? Verum subdit ipse: Euntes de importuosis locis in altum, turbato mari sumus; nec regredi, nec progredi sine periculo licet; plus tamen difficultatis in emetiendis est, quam in emensis. — Attamen, ut ingentes, quæ hac in Disputatione difficultates occurrunt, aliquantulum emoliamus, eas omnes ordine justo tribus claudemus Articulis, quorum *Primus* aperiet qualiter divinæ Personæ constituantur, et distinguantur: *Secundus* refert relationes divinarum Personarum in esse personali constitutivas, et distinctivas: *Tertius* tamdem complectetur characteres, seu notiones, quibus illæ adorandæ Personæ invicem distinctæ nobis innotescunt.

ARTICULUS PRIMUS.

DE PERSONIS, HYPOSTASIBUS, ET SUBSISTENTIIS DIVINIS.

DOCTE, sapienterque monet S. Hilarius lib. 2. *De Trinit.* Hæreticos cœlestium verborum simplicitatem pro voluntatis suæ sensu, non pro veritatis ipsius absolutione suscipere, aliter interpretantes, quam dictorum virtus postulet; de intelligentia enim hæresis, non de Scriptura est, et sensus, non sermo fit crimen. Subdit: Ita et imperitos perdunt dum rationem prædicationis hujus affirmant; et audientes fallunt, dum naturam nominibus admunt. Concludit: Ergo... quia malignitas instinctu diabolicæ fraudulentie excitata, veritatem rerum per naturæ nomina eludit: nos naturam nominum proferamus. Maxime vero nominum hypostasis, Personæ, et subsistentiæ aperienda est genuina significatio; siquidem compertum est eorum variam interpretationem pluribus fuisse in lapidem offensionis, et petram scandali. Quocirca ad faciliorem, et securiorem determinandorum hoc in Articulo intelligentiam, operæ pretium duxi nonnulla de præfatis nominibus delibare, et quidem primo

De nomine Hypostasis. — Negotium *Hypostasis*, et *Subsistentiæ* olim totam Ecclesiam turbasse merito refert Nicephorus lib. 10. *Histor.* cap. 15. diu namque pugnatum est apud sanctos Patres circa ipsius nominis significationem, num videlicet idem quod *substantia*, aut quod *suppositum* significaret. Scribit autem idem Nicephorus huic controversiæ primum occasionem dedisse *Osium* Cordubensem Episcopum, qui missus Alexandriam ab Imperatore Constantino, ut excitata ab Ario turbam sedaret, primus de substantia, et subsistentia, hoc est, *Usia*, et *Hypostasi* mentionem fecit, et an idem omnino significarent, in quæstionem vocavit. Quam quidem quæstionem indignam, quæ tractaretur in Concilio, primum judicavit Nicæna Synodus. ut refert ibidem Nicephorus, sed cum paulo post in Concilio Alexandrino (teste Rufino lib. 1. *Historiæ* cap. 29.) iterum suborta fuisset controversia inter Patres, circa utriusque præfati nominis significationem, quidam asserentes eamdem esse, alii vero diversam, inde factum est, ait idem Nicephorus, ut in eodem Concilio Alexandrino definitum fuerit, ne quis communiter uteretur vocabulo hypostasis, cum in saeculis Litteris non contineatur, et S. Paulus tantum docendi necessitate coactus abusus fuerit nomine subsistentiæ ad Hebreos 1. ut essentiam

significaret. Cæterum litem illam in Concilio Alexandrino anno 362. composuisse videtur Magnus Athanasius, siquidem ipsum Concilio Alexandrino interfuisse affirmat ibidem Nicephorus c. 16. et de ipso loquens Nazianzenus Orat. 21. quæ est de laudibus Athanasii, ait: *Utraque parte leniter, et humane accersita, verborumque sententia diligenter, et accurate perpensa, posteaquam concordes reperit; nec quantum ad doctrinam quidquam inter se dissidentes, ita negotium transegit, ut nominum usum ipsis concedens rebus eos adstringeret:* id ipsum præststit ipsemet Nazianzenus Constantinopoli, ut testatur Orat. 32. quæ est ad 150. Episcopos, qui cum fuissent a Theodosio convocati Constantinopolim, et similis inter eos tuisset orta controversia, probavit Nazianzenus nullam de rebus inter eos esse dissensionem, qui dicunt tres hypostases, et eos, qui unam fatentur; illi namque per *Hypostasis* personas; hi vero essentiam intelligebant. Unde liberum videbatur ad hæc usque tempora indifferenter uti nomine *Hypostasis*, ad significandam naturam, et essentiam, quæ dicitur *Usia*, aut persona, quæ *Prosopon* appellatur. Verum nou ibi sedata, nec omnino exhausta fuit de *Hypostasi* controversia; eam namque paulo post innovarunt Episcopi Antiochenæ Ecclesiæ, quidam admittentes eum Occidentalibus unicam hypostasim; alii cum Orientalibus tres hypostases, ut patet ex Epistola 10. S. Athanasii, in qua Occidentales arguit, quod hæresim per se stabant. Rursus hanc litem tempore sanctorum Hieronymi, et Augustini etiam viguisse ex eorum scriptis colligimus. Cum enim S. Hieronymus ab Antiocheno Episcopo Arianæ hæresis patrono urgeretur, et interpellaretur, ut tres hypostases in divinis confiteretur, et admitteret; hac de re Romanam Ecclesiam, veluti cæterarum matrem, et ad quam majores fidei quæstiones referuntur consulens, quid credere debeat, a sancto Damaso summo Pontifice postulat Epist. 57. ubi inter alia hæc seribit: *Tota, inquit, saecularium Literarum Schola nihil aliud, Hypostasim, nisi Usiam norit: unde post pauca infert: Quisquis tria esse, hoc est, tres esse hypostases, idest, Usias dicit, sub nomine pietatis tres naturas conatur asserere: et paulo inferius: Taceantur tres hypostases si placet, et una teneatur. Atque iterum: Venenum sub melle latet, transfiguravit se Angelus Satanæ in Angelum lucis.* — Eadem difficultas S. Augustinum agitavit, et detinuit, nam lib. 5. *De Trinitate* cap. 8. sic ait: *Essentiam, dico, quæ usia græce dicitur, quam usitatius substantiam vocamus: dicunt quidem et illi, (scilicet græci) hypostasim, ita ut plerique nostri, qui hæc græco tractant eloquio dicere consueverint μὴν οὐσίαν τρεις ὑποστάσεις, quod idem prorsus est unam essentiam tres substantias.* Et continuo cap. 9. subjungit: *Sed quia nostra loquendi consuetudo jam obtinuit, ut hoc intelligatur, cum dicimus Essentiam, quod intelligitur cum dicimus Substantiam, non audemus dicere unam essentiam tres substantias.* Et lib. 7. cap. 4. *In principio, inquit, dictum est a nostris græcis una essentia, tres substantiae, a latinis una essentia, vel substantia, tres personæ, sicut jam diximus, non aliter in sermone nostro, idest, latino essentia, quam substantia solet intelligi.* Ex quibus constat Augustinum eodem modo suspectam habuisse dictam vocem *Hypostasis* apud Latinos, sicut eam habuit Hieronymus; nisi, quod tandem lib. 7. *De Trinitate* cap. 6. concedit latine dici posse *tres substantias* in Deo,

sicut græce dicuntur *tres hypostases*, ubi scandalum non esset, et de sensu Catholico constaret. Inde factum est successu temporis, ut vocabulum *Hypostasis*, ex usu Ecclesiastico, non substantiam, seu essentiam, sed personam, seu suppositum significaret. Imo quidquid re-clament Grammaticuli quidam hæretici, si antiquitatem ipsam consulamus, patebit, *Hypostasim* pro subsistentia fuisse a doctioribus usurpatam: constat enim in primis Aristotelem, vel alium auctorem libri *De mundo ad Alexandrum*, circa medium, dixisse: *Eorum, quæ ex aere nobis observantur, ut strictim hæc attingantur, alia apparent, alia substantia*, seu græce, *alia sunt secundum hypostasim*, hoc est, vere existunt. Item Dionysius cap. 1. *De Dicinis Nominibus* Deum appellat *Henada Trishypostaton*, hoc est, unitatem ter subsistentem, et c. 3. ter utitur nomine *hypostasis* ad designandam subsistentiam personarum. Eodem nomine, et in eadem significatione usus est Justinus Martyr in expositione veræ Confessionis Trinitatis, etc. Quibus patet, perperam Nicephorum lib. 10. *Historiæ* cap. 15. et Socratem lib. 3. c. 7. dixisse vocem *Hypostasis*, qua utuntur Ecclesiastici, barbaram esse, et a nullo ex Antiquis ad significandam personam fuisse usurpatam.

De nomine subsistentiæ. — Subsistentiæ vocabulum varias antiquitus habuit significationes; nam, ut ait Rusticus in disputatione contra Acephalos, *Subsistentia interdum personam significat, nonnunquam vero substantiam; in sancta enim Synodo Ephesina utrumque monstratur*. Imo Athanasius in Quæstionibus quæst. 4. *Subsistentiæ nomen extendere videtur ad quodlibet individuum, etiam accidentis, significandum*, ait enim: *Tres subsistentiæ orbis solaris, radius, et lux: insuper, tres subsistentiæ subjectum ignis, urens, et lucens*. Frequentius tamen usurpatum fuit in Conciliis ad significandam hypostasim, vel personam; ita Concilium Nicænum 1. lib. 2. ait: *Una divinitas sanctæ Trinitatis in tribus subsistentiis perfectis æqualibus consideratur*. Et circa finem ejusdem libri, postquam personas, et hypostases divinas distinxit, adjungit: *Quidquid per se subsistit, quatenus per se subsistit, proprie naturæ personam, sive faciem, sive figuram habere dicitur*. Similiter Constantinopolitanum 1. Epistola ad Damasum dicit, Deum, *in tribus perfectissimis subsistentiis, sive in tribus perfectis, ut neque Sabellii languor locum habeat confusione subsistentiarum personis, aut peremptione proprietatum*. Denique Constantinopolitanum secundum anathematismo 2. ait: *Si quis non confitetur unam Deitatem in tribus subsistentiis, sive personis adorandam, anathema sit*. Idem repetit Concilium Lateranense sub Martino primo, Consultatione 5. Can. 1. diceens: *Si quis non confitetur, secundum sanctos Patres, proprie, et vere Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate, hoc est, unum Deum in tribus subsistentiis consubstantialibus, anathema sit*. — Hoc ipsum confirmant omnes sancti Patres, quos in longum profert Ruiz disp. 34. sect. 3. Unde Theodoreetus in breviario Liberati capite ultimo additionum ait: *Subsistentia et persona in nullo significatorum differunt, nisi nomine; subsistentia enim persona est; sed natura quidem, et substantia generale quoddam, subsistentia vero atque persona quoddam proprium significat*.

De Nomine Personæ — Nomen Personæ, ut affirmat Boetius lib. *Deduabus naturis*, videtur traductum ex iis, quæ in comediis, tragœdiisque eos, quorum interest homines repræsentabant, seu, ut addit Anitius, *Quoniam personis induitis Histriones*, quorum intererat in tragedia, vel comœdia repræsentabant, idcirco cæteros homines, quorum certa esset pro sui forma agnitio, et Latini, personas, et Græci prosopa vocaverunt. Inde juxta primariam sui institutionem, usurpatum fuit ad designandam ejusque faciem et figuram; qualiter Patres Concilii Nicæni lib. 2. personam usurpaverunt: *Cum personam audimus, inquiunt, ne suspicemur quod est divinum habere humanam effigiem, expers est enim compositionis, atque figuræ; cum autem probasset ex Evangelio, maxime ex illo Matth. 16. Faciem cœli dijudicare nostis; ubi pro facie græce legitur Prosopon;* concludit: *quidquid enim per se subsistit, quatenus per se subsistit propriæ naturæ personam, sive faciem, sive figuram habere dicitur.* — Nihilominus usus invaluit, ut Personæ nomen significaret idem ac suppositum, sive ultimum complementum naturæ individualis, qua ratione etiam usurpatur passim in Scripturis, ubi legimus Deum non esse acceptatorem personarum, maxime Actorum 10., Romanorum 2. etc. Unde, ut Græcis morem geramus, essentiam pro *Usia*, substantiam pro *Hyparsi*, suppositum pro *Hypostasi*, personam pro *Prosopo* usurpabimus. His prælibatis, tria sunt in præsenti Articulo resolvenda. Primum, an. et quomodo nomen, et ratio personæ Deo conveniat. Secundum, quibusnam divinæ Personæ constituantur, an videlicet proprietatibus absolutis, vel relativis. Tertium denique, an præter tres subsistentias relativas, et personarum constitutivas admittenda sit una absoluta, qua divina Essentia subsistit.

QUÆSTIO PRIMA.

AN. ET QUOMODO RATIO PERSONÆ DEO CONVENIAT.

NOTANDUM 1. Variam esse, sed maxime duplarem personæ definitionem. Primam tradit Boetius supra laudatus, dicens: *Persona est rationalis naturæ individua substantia.* Quam definitionem, licet non improbet Doctor, in 1. dist. 23. n. 4. nihilominus censet eam expnendam esse per definitionem traditam a Ricardo lib. 4., *De Trinit.* cap. 22. dicente, quod *Persona est intellectualis naturæ incomunicabilis existentia.* Etenim secundum definitionem Boetii sequeretur animam rationalem, in eo et Deitatem, quatenus præscindit a suppositis divinis, esse personam, quia tam Divinitas, quam anima rationalis, est rationalis naturæ individua substantia; nullus tamen Deitatem sic consideratam personam appellabit; alias quatuor essent Personæ divinæ; nullus pariter asserere debet animam rationalem esse personam; siquidem non est ultimate completa, nec incomunicabilis, semper enim dicit ordinem ad corpus, vel quod informat, vel quod informare potest. Non tamen me latet plures huic sententiae quantum ad animam rationalem refragari; at de his viderint Physici, et Metaphysici.

NOTANDUM 2. Ex eodem ibidem, *naturam* in hoc a *persona* distingui, quod natura sit communicabilis, persona autem sit incomunicabilis, *ut quo, e: ut quod.* Communicari *ut quod* est communicari ut superius suis inferioribus, cum quibus sit idem; sic natura humana est communica-

bilis *ut quod* Petro, et Paulo, qui uterque revera est homo; communicari *ut quo* est communicari vel *ut natura singularis* suo supposito, vel *ut forma subjecto*, a qua denominatur sic v. g. *natura humana in Christo*, esto sit singularis, tamen est communicabilis *ut quo*, quia est unibilis supposito Verbi; sic pariter albedo, quæ est in pariete, est communicabilis *ut quo*, quia ipsi unitur tamquam subjecto, quod informat; hanc utramque communicabilitatem excludit ratio personæ et suppositi, siquidem *natura personata* nec est alteri communicabilis per modum superioris, et *naturæ communis*, quia est singularis, et individua: neque etiam *ut quo*, quia non potest communicari alteri, nec *ut supposito*, nec *ut subjecto*. Siquidem non habet rationem partis, sed totius omnimode completi, et terminati.

NOTANDUM 3. Quod quamvis *natura divina* secundum se præcise spectata, et prout præscindit a personis Patris, Filii, et Spiritus S. sit perfecta in esse *naturæ divinæ*, et infinitæ; quia ut sic constat omnibus prædicatis essentialibus, modis intrinsecis, et attributis eam undequaque in esse *naturæ infinitæ constituentibus*; nihilominus ut sic, non est completa in esse hypostatico, nec est ultimo terminata secundum existentiam. Siquidem communicatur Patri, Filio, et Spiritui sancto, secundum se subsistentibus, et *naturam divinam* ultimo terminantibus. Inde fit, quod quamvis *natura divina* sic considerata habeat existentiam, et subsistentiam, ut constabit Quæstione tertia sequenti; tamen ut sic non habet rationem suppositi, neque personæ; sed constituitur in ratione personæ per proprietates relativas, quæ *naturam divinam* determinant ad suppositionem Patris, Filii, et Spiritus sancti. His notatis, tria sunt in præsenti Quæstione resolvenda. *Primum*, quod ratio personæ proprie Deo conveniat. *Secundo*, quod illa ratio non sit aliquid positivum, sed negativum. *Tertium*, quod univoce tribus conveniat personis.

Conclusio prima. — NOMEN, ET RATIO PERSONÆ REVERA PROPRIE DEO COMPETIT. Hæc est communis, et de fide, ut constat omnibus illis tum Scripturæ, tum Conciliorum oraculis, quibus tres divinæ Personæ invicem distinctæ in Deo affirmantur.

Probatur etiam ratione: Persona ex dictis est *naturæ rationalis incomunicabilis* existentia: sed evidentissimum est hæc tria in definitione personæ posita, nempe *naturam rationalem*, existentiam, et existendi modum incomunicabilem Deo perfecte competere; *naturam quidem rationalem*, quippe cum Deus inter *naturas spirituales primarium*, et excellentissimum gradum teneat, et infinita non quidem discurrendi, sed intelligendi virtute, ac sapientia sit prædictus: similiiter existentiam, nam ipsi primo et maxime convenit esse ens necessario existens; denique existentiam incomunicabilem ipsi competere, ipsamet *naturalis ratio* demonstrat, quoniam primo, et maximoenti necessario competit modus existendi independenter ab alio, et consequenter modus per se subsistendi, quo d idem est, ac incomunicabiliter existere: ergo, etc.

Deinde: si existeret in alio tamquam forma in subjecto, vel tamquam *natura in supposito*, non existeret per se præcise, sed tantum

ratione alterius, a quo sustentaretur: sed hoc Deum primum ens omnino independens dedecet: ergo, etc.

Denique: tanto verior, atque perfectior erit in Deo ratio personæ, quanto perfectius illi convenit per se subsistere, atque omnino incomunicabilitr existere: sed Deo perfectissime convenit modus subsistendi per se, quippe cum a nullo pendeat tam in esse, quam in conservari: competit pariter ratio existendi perfectissime independenter ab alio, tamquam a subjecto, et supposito extraneo, et quod non sit divinum, ac idem realiter cum Deitate: ergo pariter ipsi perfectissime competit ratio personæ.

DICES 1: Nomen personæ Deo non tribuitur in sacris Litteris. *Insuper* inusitatum fuit, et ignotum primis Christianis, ut refert Cœcius lib. 1. *De Trinit.* articulo 4. *Denique* proprio nihil est in Deo, quod nomen istud significet. et Theologi utuntur nomine personæ, non ut aliquid exprimant, sed ne tacentes videantur, ut ait sanctus August. 5. *De Trinit.* cap. 9. *Cum queritur, inquit, quid tres? magna priorsus inopia humanum laborat eloquium. Dictum est tamen tres Personæ, non ut illud diceretur, sed ne taceretur.* Ergo fatendum est nomen personæ vere Deo non convenire, aut certe Theologos hac de re nihil exploratun habere. — **Nego consequentiam.** et ad primum dico: quamquam nomen *personæ* nullibi reperiatur in sacris Litteris de Deo dictum; nec ullibi legamus personam Dei: nihilominus. quod personæ nomen significat multipliciter in Scriptura sacra invenitur affirmatum de Deo, nempe, quod sit Spiritus, infinita sapientia prædictus, adeoque quod sit rationalis naturæ: similiter, quod existentiam habeat incomunicabilem, *ut quo, et ut quod,* quippe cum propter suam singularitatem communicari non possit tamquam natura communis, et propter suam independentiam communicari nequeat vel tamquam forma subjecto, vel tamquam natura individuali supposito: ergo cum ratio personæ Deo perfectissime competat, etiam personæ nomen ipsi congrue tribuitur. — Ad secundum dico, quod equidem personæ nomen non fuerit primitus usurpatum a fidelibus. Deoque attributum. sed tamen factum est, inquit Richardus lib. 4. *De Trinit.* cap. 5. *ut, Qui hoc nomen personæ primo ad divina transtulerunt, hoc ipsum ex necessitate fecerunt, ut quid responderent querentibus, quid tres illi in Trinitate essent, cum tres Deos esse respondere non possent.* Subdit: *Non jam queramus, ex qua necessitate sit postea ad divina translatum, sed in qua veritate per Spiritum veritatis sit translatoribus inspiratum, et a Latina Ecclesia universaliter frequentatum.* Certum est ergo, ex inspiratione S. Spiritus, et communi usu Ecclesiae, personæ nomen Deo proprio competere. — Ad tertium dico, equidem nomen personæ non perfecte declarare quidditatem, et peculiares proprietates, ex quibus tria Divinitatis supposita distinguuntur ab invicem; nihilominus sapienter illud nomen a Catholicis usurpatum fuisse. *ut uno vocabulo respondere possent Sabellianis interrogantibus, quid essent illa tria.* Nec aliud voluit S. Augustinus loco citato: cui quadrat, quod addit lib. 7. cap. 4. *Cum ergo queritur, quid tria, vel quid tres, conferimus nos ad inveniendum aliquod speciale, vel generale nomen, quo complectamur hæc tria: neque occurrit animo, quia excedit superemi-*

nentia Divinitatis usitati eloquii facultatem: verius enim cogitatur Deus quam dicitur, et verius est, quam cogitatur.

DICES 2: Ratio personæ reddit naturam eamdem numero incomunicabilem alteri supposito; natura enim humana, v. gr. quæ est personata in Petro, communicari nequit alteri: sed natura divina, quæ communicatur Patri, eadem etiam communicatur Filio, et Spiritui sancto: ergo in Patre non est incomunicabilis, adeoque nec personata. — **Respondeo** 1. distinguendo *majorem*: natura personata est incomunicabilis præcise quatenus natura singularis est, nego: natura enim humana Christi vere et proprie singularis ac individualis est, et tamen communicatur et unitur Verbo: est incomunicabilis reduplicative, ut personata, hoc est, quatenus significat præeise naturam determinatam per personalitatem, seu personam in concreto, concedo. Et similiter distincta *minore*, nego *consequentiam*: itaque natura divina est quidem in Patre communicabilis alteri, quatenus natura divina est: non vero quatenus personalitas est Patris; ut sic enim nihil aliud significat, quam suppositum constans natura divina, et Paternitate; adeoque nihil aliud significat, quam Patrem. Certum est autem, quod Pater divinus non sit communicabilis Filio, ut cum eo sit unum, et idem; imo ab eo distinguitur realiter. — **Respondeo** 2. hoc esse peculiare divinæ naturæ, quod eadem omnino, et indivisibilis communicari possit tribus suppositis, quia nec plures numero naturas divinas patitur illius infinitas, nec aliquam multiplicationem et divisionem summa illius unitas, et simplicitas sustinet; secus est autem de naturis creatis, quæ cum finitæ sint et multiplicabiles, inde fit, quod eadem numero natura non possit esse in pluribus suppositis.

DICES 3: Natura divina quatenus præscindit a divinis Personis est omnimode completa, et incomunicabilis alteri naturæ; siquidem est individua, et singularis: ergo ipsi non opus est ulla superveniens ratio personæ, et suppositi, quæ ipsam compleat, et incomunicabilem efficiat. — **Distinguo antecedens**: est omnimode completa in ratione naturæ divinæ, nimirum, quia constat prædicatis essentialibus, modis intrinsecis, et attributis ipsam perficientibus et constituentibus in ratione entis infinite perfecti, concedo: est completa in esse hypostatico, et ultimo incomunicabili, nego. Natura enim divina præcise sumpta, tota et integra inest Patri, Filio, et Spiritui sancto. Unde ex se non habet rationem suppositi neque personæ; siquidem non est ultimo terminata secundum existentiam; sed constituitur in esse personæ per proprietates illas relativas, quæ sunt ultimus terminus existentiae naturæ divinæ, et cum illa constituunt tres subsistentes ultrius incomunicabiles aliis, ut terminantibus.

Conclusio secunda. — PROBABILIUS EST PERSONALITATES DIVINAS ESSE MODUM ALIQUEM POSITIVUM TERMINANTEM NATURAM DIVINAM, ET ILLAM VELUTI COMPLEMENTEM IN ESSE INCOMMUNICABILI. Hæc videtur esse genuina Doctoris sententia in 3. dist. 1. quæstione 1. n. 10. ubi cum dixisset naturam creatam dici posse communicabilem tribus modis, nempe vel *actualiter*, sicut anima communicatur cor-

pori quod actu informat; vel *aptitutinaliter*, sicut anima separata, quæ habet inclinationem ad corpus informandum, vel *obdientialiter*; qualis est potentia obedientialis in anima rationali ad informandum corpus ejus, subdit: *Persona divina non tantum habet negationem communicationis actualis et aptitudinalis, sed etiam habet repugnantiam ad communicationem ut quod, et ut quo. Repugnantia autem talis non potest esse, nisi per entitatem positivam, et ideo sequitur personam istam nunquam esse sine tali entitate: sed et persona creata, quia non repugnat ei communicari, cum sit in potentia obedientiali, non est sic incommunicabilis, et ideo non oportet tribuere talem entitatem personalem positivam, sed ei sufficit duplex negatio communicationis actualis, et aptitudinalis.*

Probatur insuper: personalitas divina duplex munus sortitur: complet enim naturam divinam, eamque ultimo terminat, et personas divinas constituit, ac distinguit: sed natura divina non potest compleri per simplicem negationem, neque Personæ divinæ constitui, et realiter invicem distingui per aliquid pure negativum: ergo ratio personæ in divinis debet esse aliquid positivum. — *Deinde ex S. Augustino lib. De Doctrina Christiana: Res, quibus fruendum est, sunt Pater. Filius, et Spiritus sanctus. Insuper ex eodem 7. De Trinit. cap. 5. Non est aliud Deum esse, et personam esse: sed res, et Deitas sunt aliquid positivum: ergo pariter divina personalitas pro formaliter est aliquid positivum. — Denique, Persona divina est ens reale positivum: ergo formale illius constitutivum debet etiam esse reale et positivum.*

DICES: Personalitas creata formaliter consistit in duplice incommunicabilitate, *ut quo*, et *ut quod*, nihilque positivum importat praeter rationem individui; ergo ita dicendum de personalitate divina. — **Nego consequentiam:** et ratio disparitatis est primo, quia, ut supra dixit Doctor, Personalitas divina dicit repugnantiam ad omnimodam communicationem, quemadmodum non dicit persona creata; negatio autem fundata in repugnantia, cum sit omnimode inseparabilis a subjecto, ideo requirit aliquid in subjecto, ratione cuius ab eo nequeat separari: unde fit, ut omnis repugnantia sit alicujus repugnantia, hoc est, alicujus non habentis potentiam ad aliquid: negatio vero simplex, quam dicit personalitas creata, non ita est a subjecto inseparabilis, quia de facto separatur in natura humana a Verbo divino assumpta. Adde, quod etiam seclusa personalitate creata, adhuc remaneat ratio individui, quæ sufficienter distinguit naturam singularem ab alia; seclusa autem divina personalitate, nihil superesset, quo personæ divinæ constituerentur, et invicem distinguerentur.

Conclusio tertia. — ABSTRAHI POTEST DIVINIS PERSONIS ALIQUIS CONCEPTUS COMMUNIS, QUI SIT IPSIS UNIVOCUS IN RATIONE PERSONÆ. Ita Doctor in 1. dist. 25. n. 1. et

Probat: quia quælibet ex tribus personis divinis dicitur persona; et revera tres convenient in ratione personæ, ut sic, non autem sicut Petrus et Paulus convenient in *hic homine*, nam *hic homo* dicitur tantum æquivoce de Petro et Paulo: pronomen enim *hic* significat quod demonstrat: unde quando dicitur de Petro *hic homo*, demonstratur res illa singularis, quæ est Petrus, quæque diversa es omnimode

ab alia re singulari, quæ est Paulus: unde fit ut *hic homo* non dicitur de eis univoce: at Personæ divinae vere de tribus secundum propriam suam rationem; siquidem quilibet earum revera est naturæ divinae incomunicabilis existentia; ergo ipsis convenit univoce. — *Confirmat*: si personæ nomen non conveniret ipsis univoce, non dicerentur tres personæ; nihil enim numeratur, nisi quod est univocum: unde canis cœlestis, et terrestris non recte dicuntur duo canes, quia nomen *Canis* non est univocum cœlesti et terrestri: sed revera dicuntur tres divinae personæ: ergo personæ nomen, et ratio ipsis univoce convenit.

DICES: tam vere, et proprie dicuntur tria individua, et singularia creata, quam tres Personæ divinae: sed ex Doctore singularia creata non conveniunt in ratione communi univoca; etenim *hic homo* univoce non convenit Petro et Paulo: ergo quamvis dicantur tres Personæ divinae, non recte infertur personæ nomen, et rationem ipsis convenire univoce. — **Respondeo ad majorrem**, eatenus diei tria individua, quatenus verum est, quod numeratur in eis natura creata, quæ ipsis univoce convenit; unde cum ita numerari non possit natura divina in personis divinis, quia eadem numero est in tribus; ideo debet numerari in ipsis aliud univocum eis conveniens; hoc autem aliud nequit esse, nisi id quod formaliter dicit persona: ergo ratio personæ debet esse ipsis univoca.

INSTABIS: non solum tria individua creata, sed etiam tres differentiae individuales, et singularitates proprie dicuntur: sed tres differentiae individuales non conveniunt in ratione communi univoca: ergo quamvis dicantur tres personæ divinae, non inde sequitur eas univoce convenire. — **Respondeo**: equidem tres singularitates recte dici, non propter communitatem naturæ conceptus univoci, sed propter proportionem officii, quia æque distinguunt ultimo, et reddunt naturam incomunicabilem pluribus inferioribus. At personæ divinae non solum ita conveniunt propter proportionem officii, sed etiam propter definitionem, et rationem Personæ divinae, quæ ipsis competit; quælibet enim earum revera est naturæ divinae incomunicabilis existentia, *ut quo*, et *ut quod*. Unde non est paritas.

QUÆSTIO SECUNDA.

AN, ET QUIBUS PROPRIETATIBUS DIVINÆ PERSONÆ IN ESSE PERSONALI CONSTITUANTUR, ET DISTINGUANTUR.

NOTANDUM 1. Variam esse, sed maxime triplicem, circa præsentis Quæstionis resolutionem, Theologorum sententiam: quarum *Prima*, inquit Doctor in 1. dist. 2. n. 1. fuit *Præpositivi* affirmantis divinas Personas se totis constitui, et distingui, quam sententiam pridem a Scholis eliminatam, denuo revocavit *Gregorius Arimin'nsis* in 1. dist. 26. et 27. *Secunda* est *Linconiensis*, et *Joannis a Ripa*, ibidem dicentium, esse quidem in divinis aliquas proprietates personarum constitutivas, et distinctivas, sed eas esse absolutas, non relativas; quam sententiam, quia Doctor laudatus variis probat argumentis, et solvit ea omnia, quæ in eam solent objici, nonnulli Recentiores eamdem ipsi

perperam tribuunt. *Tertia* tandem communis, et universalis Theologorum sententia jam prævalet, divinas personas constitui per proprietates relativas: qualiter autem id fiat non eodem modo omnes expli-cant, etenim argumenta Scoti, inquit Vazquez disp. 189. cap. 1. usque adeo exercuerunt Thomistarum ingenia, ut in varias opiniones eos diviserint. quidam enim asserunt personas non constitui relationibus quatenus relationes sunt. sed quatenus formæ hypostaticæ; dicunt enim divinam relationem duo sibi vindicare, nimirum esse *in se*, seu per se; et esse *ad aliud*; ac secundum esse *in se*, constituere personam, secundum vero esse *ad aliud*, non constituere. sed referre personam ad aliam sibi correlativam: aliqui cum S. Bonaventura in 1. dist. 26. q. 3. docent, tres personas constitui relationibus, ut origines sunt. v. g. Patrem divinum in ratione personæ constitui Paternitate, non ut Paternitas est, sed ut generatio activa. Cæteri denique cum Subtili Doctore censem relationes divinas esse divinarum Personarum constitutivas quatenus formaliter sunt relationes.

NOTANDUM 2. Hic non moveri quæstionem de constitutione reali, quæ fiat per constitutiva realiter invicem distincta, sed formaliter, quæ nimirum fit per constitutiva formaliter distincta; licet enim quælibet divina persona sit ens realiter simplex, et indivisibile propter indistinctionem realem proprietatum personalium ab essentia; nihilominus duplex in ea concepitur entitas. quarum una est absoluta, et simpliciter; altera relativa, et modalis, seu modus taliter essendi: per primam Deus est unus, et constituitur formaliter in ratione Dei: per secundam vero est trinus, et constituitur in ratione Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Esse absolutum prius est prioritate rationis, et signi, quam relativum; est enim primarium. quod per relativum tamquam per esse secundarium contrahitur, et determinatur ad personam; unde relationes recte concipiuntur. quasi advenire naturæ divinæ, illamque constituere in esse personali. quod secundum se considerata, nempe quatenus divinitas est, non habet.

NOTANDUM 3. Quod etsi proprietates relativæ concipientur advenire naturæ divinæ, jam essentialiter constitutæ, non tamen sunt accidentales, sed substantiales; quemadmodum formæ, licet non sint materiae esse-ntiales, sed advenientes et, ut inquit Logici, accidentales, tamen sunt in se substantiales, et una cum materia constituent compositum, non ex accidente et subjecto, sed ex substantiis diversis. Insuper, ne-dum illæ proprietates sunt substantiales, et constituunt substancias, seu res per se existentes, verum etiam sunt formæ hypostaticæ, et rationes suppositorum, ac personarum. quæ una cum essentia divina constituent Personam divinam in esse naturæ intellectualis completæ, et ultimo terminatæ secundum existentiam. His prænotatis, tria sunt determi-nanda: *primo*, quod Personæ divinæ constituantur proprietatibus. *Se-cundo*, quod illæ proprietates sint relativæ. *Tertio*, quod divinas Per-sonas formaliter constituant præcise quatenus sunt relationes.

Conclusio prima. PERSONÆ DIVINÆ NON CONSTITUUNTUR, NEC DISTINGUUNTUR SE TOTIS, SED PER ALIQUAS PROPRIETATES PER-SONALES. Hæc est communis inter Theologos, et colligitur, ac

Firmatur primo, ex variis Conciliis, præsertim ex Lateranensi cap.

Firmiter, ubi dicitur, quod Sanctissima Trinitas, secundum communem essentiam est indivisa, secundum vero personales proprietates discretæ: item in Concilio Florentino sess. 1. asseritur Personas divinas per suas proprietates differre: denique Ecclesia cantat in præfatione Missæ Festi sanctissimæ Trinitatis: Ut in personis proprietas, in essentia unitas, et in majestate adoretur æqualitas.

Probatur 2. auctoritate sanctorum Patrum. Primo quidem S. Dionysii lib. *De Divinis Nominibus* cap. 2. dicentes: *Ea, quæ sunt divinæ fœcunditatis inter se non reciprocari, sed solum Patrem fontem esse celestis Divinitatis, ita ut non sit Pater Filius, nec Filius Pater, sed laudes sanctæ suas cuique Personæ divinæ proprietates conservent.* Item sanctus Basilius lib. 2. *Contra Eunomium: Proprietates, inquit, ac notæ quasi characteres quidam, ac formæ in substantia inspectæ distinguunt quidem, quod commune est appropriatis characteribus, communicationem vero substantiæ non amputant.* Sanctus Athanasius Dialog. 1. *Hypostasis*, ait, *proprietatem habet minime communem hypostasibus, quæ essentiæ subsunt, nec numeri multiplicationem admittit cum sit unica, et singularis; quidquid vero numeri multiplicationem admittit omnino proprietatem habet, et quod proprietatem habet numerum admittit.* Sanctus Ambrosius in *Symbolum Apostolorum* cap. 11. *Nos, inquit, Deitatis personas in proprietatibus suis distinguentes, unitatem tamen sanctissimæ Trinitatis inseparabilem confitemur.* His ad stipulatur S. Augustinus serm. 38. *De Tempore: Habent, inquit, singulæ in Trinitate personæ aliquid proprium, quo inseparabili æquilitate aliquam in se ostendant proprietatem:* unde Concilium Toletanum 11. in *Confessione Fidei* merito concludit, *Est, inquit, unicuique personæ manens sua proprietas: Pater enim æternitatem habet sine nativitate, Filius æternitatem cum nativitate, Spiritus Sanctus processionem sine nativitate.*

Probat 3. **Doctor** ratione theologica: quæcumque non sunt primo diversa, sed habent aliquid, in quo convenient, non distinguuntur se totis; sed aliquo sui: at Personæ divinæ non sunt primo diversæ, quia sunt ejusdem essentiae: ergo non distinguuntur se totis, sed aliquo sui. — *Deinde*, plures proprietates sunt in eadem persona, sicut in Patre innascibilitas, et generatio activa, quæ secundum S. Augustinum 5. *De Trinit.* cap. 6. invicem distinguuntur, nam, inquit, *Si Pater non esset ingenitus, posset tamen esse Pater, et e converso:* ergo etsi per impossibile una non distingueret Patrem ab aliquo, posset alia distinguere, et e converso; adeoque Pater semper habet aliquid, quo distinguitur a Filio, et consequenter non distinguuntur se totis. — *Denique*, in Patre est generatio activa, et spiratio activa: sed spiratio activa non distinguitur a Filio: imo illa est cum Filio communis: ergo Pater non seipso toto distinguitur, sed aliquo sui. — *Confirmantur* hæ rationes: si personæ se totis distinguuntur: ergo etiam essentia distinguuntur: sed hoc fieri nequit; quia in essentia convenient, idem autem non potest esse principium conveniendi, et distinguendi. *Insuper*, aut Persona divina, v. g. Pater, habet aliquid ultra essentiam, quod non habet Filius, aut non habet: si primum, habemus intentum: si secundum, non potest redi ratio, cur hæc persona sit Pater potius quam altera; imo neque cur sit persona distincta ab altera: ergo me-

rito oppositam Conclusionis sententiam temerariam esse, et pene hæreticam nonnulli Recentiores pronuntiant; nihilominus ipsius assertores

OBJICIUNT 1. Persona divina est æque simplex, ac essentia: sed essentia ipsa divina seipsa distinguitur a quoemque alio: ergo et persona. **Confirmatur:** Paternitas non magis est simplex, quam Pater: sed Paternitas, quia simplex est, nullo a se distineto constituitur: ergo nec Pater. — **Nego majorem:** nam, ut observavimus in 2. Notabili, Persona divina constituitur in esse personæ completæ per entitatem Deitatis, et personalitatis, adeoque persona duas dicit entitates, seu formalitates sui constitutivas, et sic minus diei posset simplex, quam essentia. **Vel distinguo:** est æque simplex ac essentia, simplicitate reali, quæ excludit compositionem realem ex partibus realiter distinctis, concedo: simplicitate formali, quæ excludit pluralitatem formalitatum, nego: hæc autem simplicitas formalis non convenit Deo, sed realis, ut probavimus agendo de divina Simplicitate. Similiter distinguenda est confirmatio. Addo insuper, Paternitatem non ideo non constitui aliquo ab ipsa distineto, quia simplex est, sed quia concipiatur per modum formæ, quæ non constat formalitatibus aliis: unde cum Pater per modum totius, et concreti significetur, constetque natura, et Paternitate, quæ formaliter distinguuntur, etiam per aliud a natura divina distinctum constitui debet, adeoque non eadem est ratio de Paternitate, ac de Patre.

OBJICIUNT 2. Constitutum dependet et causatur a constitcente: sed Personæ divinæ sunt omnino independentes, et incausatae: ergo non constituuntur aliquo distineto. — **Distinguo majorem:** constitutum reale, quod fit per unionem constituentium realiter distinctorum, qualis est constitutio compositi physici, quæ fit per unionem materiæ cum forma, dependet a constitcente, et uniente constitutiva, concedo: constitutum formale, quod fit per formalitates realiter indistinetas, quæque seipsis, et independenter ab aliquo extrinseco uniuntur, et totum constituunt, ita dependet, nego.

OBJICIUNT 3. Ex Concilio Lateranensi capite *Firmiter*, dicitur, quod *Pater totam substantiam dedit Filio*: sed proprietates illæ, si quæ sint, sive relativæ, sive absolutæ, sunt substantiæ: ergo illas dedit Filio; adeoque per eas non distinguitur a Filio: ergo nec per eas Pater divinus in esse personæ constituitur. — **Respondeo** Concilium nomine *substantiæ* intelligere essentiam, et naturam divinam, quatenus præscindit a proprietatibus personalibus; qualiter etiam sancti Patres soliti sunt in hac materia opponere substantiam relationi: unde Boetius circa finem lib. *De Trinit.*: *Substantia continet unitatem, relatio multiplicat Trinitatem*; quibus opponit unitatem multitudini substantiam relationi.

Conclusio secunda. — PERSONÆ DIVINÆ CONSTITUUNTUR. ET DISTINGUUNTUR PROPRIETATIBUS NON ABSOLUTIS, SED RELATIVIS. Hæc est communior, et verior Theologorum sententia, et

Probatur primo illis omnibus Scripturæ sacræ textibus, quibus Personæ nominibus relativis *Patris*, *Filii*, et *Spiritus veritatis a Patre procedentis* appellantur, maxime vero ex illo Matthæi ultimo,

ubi Christus mittens Apostolos ad Gentium conversionem præcipit, ut baptizent eos, *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, ex quibus locis sic arguo: Scriptura sacra, et Christus Dominus Personas divinas designat nominibus maxime propriis, et personales proprietates significantibus: sed hæc nomina ex primaria sua impositione significant relationem, non vero quid absolutum: ergo proprietates illæ personales sunt relativæ. *Major*, constat Christus enim Dominus ea nomina personis imposuit, quæ optime quadrant in illas, prout a nobis in hac vita possunt concipi, atque distingui.

Probatur 2. Ex Conciliis, maxime Toletano 11. in *Confessione Fidei*. capite 1. *In relativis*, inquit, *personarum nominibus*, *Pater ad Filium, et Filius ad Patrem, et Spiritus sanctus ad utrosque refertur*; quæ cum relative tres personæ dicantur, una tamen natura per substantiam creditur: et infra: *In relatione personarum numerus cernitur*. Idem colligitur ex Concilio Florentino, ubi Joannes Theologus Ecclesiæ Latinæ causam agens, tacite approbante Concilio dixit: *Sola relatio apud omnes Græcos, et Latinos Doctores divina processione personas multiplicat*: cui etiam duo illa a quo, et ad quod, de quibus supra dictum est, convenient. *Siquidem igitur relationes hujusmodi personas multiplicant, ita ut non alia ratione, quam ei relationis, Pater a Filio, una persona ab alia differant*. Censet ergo Personas divinas relationibus constitui, et distingui; quod confirmatur insuper ex oratione, quam habuit Bessarion Patriarcha pro unione utriusque Ecclesiæ Græcæ scilicet, et Latinæ, ubi cap. 6. ait: *Ideo utroque quidem modo distinguuntur divinæ Personæ; prius tamen et principaliter, secundum modum intelligendi per relationes, per quas etiam constituantur divine Personæ: et paucis interjectis: utroque quidem modo distinguuntur divinæ Personæ, sed principalius relatione, sive proprietatibus*.

Probatur 3. Auctoritate sanctorum Patrum; etenim Nazianzenus Orat. 37. *Mutuae eorum relationis differentia*, inquit, *diversa quoque ipsis nomina procreavit*; nimirum Patris, et Filii. Similiter Chrysostomus homil. 5. *De incomprehensibili Dei natura*, sic distinguit *Nomina Dei propria*, ut *personarum denotetur proprietas, Pater namque, et Filius nomen personæ proprium est, Deus vero, et Dominus commune*: S. Cyrillus Alexandrinus lib. 12. *Thesauri* cap. 15. Nulla, inquit, *differentia est inter Patrem, et Filium, nisi sola personalis, quia Pater est, et ille Filius, quomodo Filius erit creatus, cum Pater increatus sit?* præsertim cum relative nomina alterum ad alterum dicantur, et uno dicto alterum statim intelligat? nam, qui Patrem dicit, Filium illico intellexit, et qui Filium appellavit, ad Patrem confessim retulit. Concinit et Damascenus *De Fide* cap. 11. *Unum*, inquit, *Deum agnoscimus, in solis autem proprietatibus, nimirum Paternitatis, Filiationis, et Processionis, atque quantum ad causam, et ea quæ ad causam proficiuntur, at personæ perfectionem, hoc est, existendi modum discrimen advertimus*. Denique S. Anselmus libro *De Processione Spiritus sancti* capite 1. ita scribit: *Hæc itaque sola causa pluralitatis est in Deo, ut Pater, et Filius, et Spiritus sanctus dici non possint de se invicem, sed alii sint ad invicem, etc*. Quibus omnibus patet apertam esse sanctorum Patrum sententiam divinas Personas proprietatibus non absolutis, sed relativis constitui.

Ratione efficaci hæc veritas probari nequit: nam omnes, quæ ex cogitari possunt. proponit, et subtiliter solvit Doctor in 1. dist. 23. n. 31.; sola itaque hæc formari potest: in mysteriis Fidei, maxime in mysterio Trinitatis, nihil debet affirmari. nisi quod conformius apparet Scripturæ sacræ. et sanctorum Patrum dictis: sed tam Scriptura sacra, quam sancti Patres significant Personas divinas constitui non absolutis, sed relativis: ergo ita tenendum est. — **Deinde**. sancti Patres plerumque docent omnia absoluta esse tribus divinis personis communia: sed proprietates personales non sunt tribus communes: ergo non sunt quid absolutum. — **Denique**, per id formaliter divinæ Personæ constituuntur, per quod formaliter distinguuntur, et multiplicantur: sed id fit per solas relationes. ut constat ex dictis; sola enim relatio multiplicat Trinitatem: unde commune illud effatum: *In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio:* ergo, etc.

OBJICIES 1. Illud Proverbiorum 20. ubi Salomon de Deo loquens querit inter alia: *Quod est nomen ejus, idest Patris, et quod nomen Filii ejus si nosti?* Ex quo sic arguitur: omnis quæstio supponit aliquid. et aliud inquirit: sed hic supponuntur Pater, et Filius divinus esse; et insuper queruntur eorum propria nomina: ergo Salomon supponit proprium nomen primæ, et secundæ personæ non esse *Patrem*, et *Filium*, alias non esset locus quæstioni, sic enim sciret, et nesciret idem, seu scire supponeret. et investigaret, quo nihil ineptius. — **Respondeo**. Salomonem ibi quidem merito querere aliud, quod adæquate, et exacte explicet naturam, et proprietatem, tum Patris, tum Filii divini; quia licet hæc nomina Pater, et Filius significant personas divinas constitui, et distingui per relationes, non tamen sufficienter explicant. quæ, et quales sint illæ divinæ relationes constitutivæ, et qualiter illæ divinæ Personæ constituuntur: constitutionem quidem personarum per relationem significant; personarum dignitatem non explicant.

OBJICIES 2. Una Persona divina refertur ad aliam per relationem: ergo per eam non constituuntur in esse personæ. Patet antecedens; id enim, quod refertur, nec est essentia, quia relatum distingui debet realiter a termino; essentia autem divina, quæ est in Patre non distinguitur realiter a seipsa in Filio; imo est eadem realiter; neque etiam relatio refertur, quia ipsam est causa referendi; ideoque, quod refertur est persona. Probatur consequentia 1. auctoritate S. Augustini dicentis libro 7. *De Trinit.* cap. 2. *Omne relativum est aliquid, excepta relatione.* Et cap. 3. *Si Pater, inquit, non est aliquid ad se, non est quod refertur.* — **Deinde**, quod refertur per relationem est prius relatione, quia est fundamentum, et subjectum relationis; fundamentum autem præsupponitur ad id quod in eo fundatur. — **Denique**, quod denominatur relatum, non est essentia, nec relatio: ergo est suppositum, et persona: ergo quemadmodum paries, qui denominatur albus, præsupponitur ad albedinem, ita persona præsupponi debet ad relationem, per quam refertur, adeoque per eam non constituitur in ratione personæ.

— **Negat consequentiam** Doctor n. 41. Illud enim, quod refertur, est totum suppositum constans essentia, et relatione, quod quidem suppositum ita constitutum dicitur relativum, seu relatum. — **Ad pri-**

mam probationem respondet n. 42. S. Augustinum non velle, quod illud relatum, *ut quod*, sit quid absolutum, sed tantum, quod includat aliquod absolutum, tamquam fundamentum relationis. *Ad secundam probationem*, dicit antecedens esse verum de relationibus creatis, quæ non constituunt suppositum in esse suppositi, non vero de divinis, quæ sunt suppositorum constitutivæ; constitutum enim est posterius omnibus suis constitutivis, aut saltem simul natura cum eis; adeoque persona constituta per relationem est simul natura cum ipsa relatione, per quam constituitur in esse Personæ divinæ. Adde quod idcirco relationes creatæ debent supponere id quod referunt, quia sunt accidentia, quæ adveniunt fundamentis, tamquam subjectis: secus autem est de relationibus divinis, quæ cum sint substantiales, non præexigunt subjectum, quod referant, sed solum præsupponunt essentiam, ex qua oriuntur, et cum qua personam constituunt. *Eodem modo solvitur tertia probatio*; ideo namque albedo supponit album, quia est accidens ipsi extrinsecus adveniens, et ab eo realiter distinctum; essentia autem divina nec distinguitur realiter a relatione, sicut nec persona relata, adeoque non debet ad eam præsupponi.

OBJICIES 3. Relatio realis supponit extrema constituta realiter distincta: sed relationes divinæ sunt reales: ergo supponunt personas relatas ad invicem, realiter constitutas et distinctas, adeoque illas non constituunt. Probatur *major*: tum quia id, quod refertur, prius constituitur, quam referatur: tum quia Aristoteles probat identitatem idcirco non esse relationem realem, quia non præexigit extrema realiter distincta: tum denique, quia persona producens, in esse personali constituta, est prior origine, et ratione, quam persona ab illa procedens: atqui relatio neutro modo potest esse prior, quia relata sunt simul natura, et cognitione: ergo persona producens non constituitur in suo esse personali per relationem. — Negat majorem Doctor ibidem n. 42.; imprimis enim illud falsum est de relationibus transcendentalibus, quæ non supponunt extrema jam constituta, et distincta, sed sunt unum extremorum, quod seipso formaliter, et ex natura sua refertur ad aliud, estque per se formaliter relatio ad aliud; sic v. g. refertur cognitio ad objectum, potentia ad possibile, etc.; relationes autem Personarum divinarum sunt transcendentales. *Ad primam probationem dico*, id quod refertur per aliud debet prius constitui, quam referatur, concedo; quod refertur per seipsum, nego: personæ autem divinæ referuntur ad se invicem per seipsas: unde fit quod Persona divina non prius constituatur in esse, quam referatur. *Ad secundam probationem* dicit Doctor, non ex eo solum Aristotelem colligere identitatem non esse relationem realem, quia non præexigit extrema realiter distincta; sed præterea, quia supponit quod identitas unius ad se non faciat etiam extrema realiter distincta. *Ad tertiam probationem*, distinguo majorem; Persona producens est prior origine producta, prioritate *in quo*, seu durationis, nego: prioritate *a quo*, seu originis, concedo. *Ad minorem* dico, relata esse simul natura, et cognitione, quia a productione unius colligitur existentia illius correlati; vel in esse existendi, vel in esse objectivo. Inde fit quod in primo signo originis quo concipitur Pater, etiam cognoscatur Filius, non quidem in esse existenti pro illo priori signo, sed tantum in esse objectivo,

ut dictum est agendo de objectis divinarum processionum. Adde, quod, inquit Doctor n. 44. quamvis relationes sint simul natura, tamen ex aliquibus correlationibus una potest esse prior altera prioritate originis, sic enim actio prior est passione sibi correlativa.

INSTABIS: suppositum præintelligitur aliquo modo actioni, quia prius intelligitur unumquodque per se existere, quam per se agat; ergo in priori signo originis, vel suppositum Patris intelligitur ut aliquid absolutum, vel ut aliquid respectivum; si primum, habetur intentum; si secundum, ergo in illo priori signo originis etiam præsupponitur Filius, antequam generetur, et sic non erit terminus generationis. **Confirmatur**, quia quacunque prioritate etiam unum correlativum præintelligatur alicui, eadem prioritate etiam illius correlativum præintelligitur. Adde quod, si Paternitas sit constitutiva Patris, sic erit prior Patre; ergo Filiatio, quæ simul est cum Paternitate, erit etiam prior Patre, et sic Filius non erit a Patre productus. — **Distinguit majorem Doctor**: quando suppositum non constituitur per actionem productivam, concedit; quando ita constituitur, negat. Pater autem divinus constituitur in esse Patris, et primæ personæ per generationem activam; adeoque ad illam non debet præsupponi. Negat etiam secundam partem consequentis, simul et ejus confirmationem, quia, ut mox dictum est, simultas naturæ, quam habent correlativa, non tollit prioritatem originis, et consequenter non impedit, quin prius origine Paternitas competat Patri, quam sit Filiatio, aut intelligatur convenire Filio.

OBJICIES 4. Omnis relatio realis terminatur ad absolutum: sed hoc esset falsum, si persona, ad quam terminatur Paternitas, constituerebatur per relationem, sic enim non esset quid absolutum, sed quid respectivum: ergo, etc. — **Negat majorem Doctor** n. 43. Quamvis enim verum sit de relationibus non constituentibus extrema, quod terminari debeant ad absolutum; falsum tamen est de iis, quæ constituunt extrema realiter distincta: sicut enim earum fundamentum est quid respectivum, ita pariter earum terminus *qui* potest esse quid respectivum, quia constituitur in esse termini per relationes.

Conclusio tertia. — PERSONÆ DIVINÆ CONSTITUUNTUR IN ESSE PERSONALI PER RELATIONES, SUB FORMALI RATIONE RELATIONUM. Hæc videtur esse genuina Doctoris sententia, ut colligitur ex variis locis, maxime vero q. 4. quodlibetica n. 1., et q. 19. n. 5., et in 1. dist. 2. q. 7., dist. 5. q. 2. et dist. 11. q. 4.; denique fusissime dist. 26. per totam, et probatur primo auctoritate Concilii Toletani 11. c. 1. ubi dicitur, quod *Personæ divinæ hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt, et in hoc numero carent, quod in se sunt*: ergo ex definitione Concilii relationes non constituunt, nec distinguunt personas, secundum earum *esse in*, ut volunt Thomistæ, sed secundum earum *esse ad*, hoc est sub formalis ratione relationis. Colligitur pariter ex disersu Joannis Theologi in Concilio Florentino sess. 18. dicentis: *Igitur relationes hujusmodi personas multiplicant, ita ut non alia ratione, quam vi relationis Pater a Filio, ac una persona ab alia differant. Quid est autem vi relationis differre, nisi sub ratione formalis relationis?* proprium autem esse relationis, inquit Philosophus, est *esse*

ad, non vero esse *in*: ergo revera personas divinas constituunt sub formali ratione relationis.

Frobatur ratione: relatio non potest constituere, aut distinguere personas divinas, nisi secundum rationem formalem, quam habet: at non habet aliam rationem formalem, quam relativam: ergo præcise constituit personas, quatenus est relativa, seu quatenus respicit terminum. — **Confirmatur**: non potest relatio concipi, nisi intelligatur secundum suam essentiam, et rationem formalem, qua a cæteris entibus differt: sed propria essentia relationis est respicere terminum, per hoc enim a cœteris entibus differt, cœtera enim entia habent esse in se; hoc vero totum est ad aliud: ergo, etc. — **Secundo**, illud per quod relatio formaliter constituit personam, vel est aliquid formaliter per se, vel ad aliud. Si primum, illud est absolutum; adeoque personæ non constituuntur per relationem: si secundum, ergo revera constituit formaliter Personas divinas, quatenus est relatio. — **Tertio**, impossibile est concipere formam aliquam inesse alicui, quin tribuat ipsi suum effectum formalem: sed effectus formalis relationis est referre actu unum ad aliud: ergo eo ipso quo intelligitur Paternitas divina, v. g. etiam intelligitur actu referens Patrem ad Filium, et consequenter implicat quod Paternitas intelligatur constituere Patrem in ratione personæ, quin intelligatur ut actu referens Patrem, et Filium. Insuper illud esse *in*, quod dicit relatio, vel significat essentiam, cum qua personam constituit, vel personam constitutam: non primum, quia relatio Paternitatis non dicitur esse in essentia, sed in Patre: non etiam secundum, sic enim relatio Paternitatis non constitueret primum suppositum, sed jam constitutum supponeret, sicut forma supponit subjectum, in quo est.

OBJICIUNT 1. S. Augustinum lib. 7. *De Trinit.* cap. 2. dicentem: *Substantia ipse Pater est, non quo Pater est, sed quo est ita dicitur Persona Patris, ad se quippe dicitur persona, non ad Filium, vel Spiritum Sanctum*: ergo ex mente S. Augustini persona divina non est formaliter ad aliam; adeoque non constituitur in esse personæ per relationem reduplicative, ut relatio est. — **Respondeo** S. Augustinum per illud esse *ad se* non negare personam esse relativam ad aliam, illud enim ibidem astruit, sed tantum quod quælibet persona habeat in se principium sui constitutivum, et realiter distinctum ab alia persona: *Vel dico eum ibidem velle, quod divinæ relationes personales sint substantiales, et per se, non autem accidentales, et in alio tamquam in subjecto inhæsionis, ut sunt relationes creaturarum.*

OBJICIES 2. Ratio personæ, et ratio relationis sunt oppositæ; persona enim est quid in se subsistens; relativum autem est essentialiter ad aliud; personalitas est ipsa substantia in se, relatio vero est ipsa referentia ad aliud: ergo persona non constituitur in ratione personæ per relationem reduplicative, ut relatio est. — **Distinguo antecedens**: rationes personæ, et relationis sunt oppositæ in creatis, concedo; in divinis nego: disparitas enim est, quod relatio creata sit accidens præsupponens subjectum jam undequaque substantialiter completum, adeoque habens rationem subsistentis, et personæ; secus autem in divinis, ubi relatio ipsa personas constituit, et distinguit.

OBJICIES 3. Si divinæ relationes, quatenus relationes sunt reduplicative,

cative, divinas Personas constituerent, et distinguerent, maxime vel quatenus relationes sunt, vel quatenus sunt relationes divinæ. Non primum, quia tunc quælibet relatio etiam creata esset constitutiva, et distinctiva personæ: non etiam secundum, alias cuilibet relationi divinæ competeteret personam constituere, adeoque spiratio activa, quæ relatio divina est, personam divinam constitueret. quod falsum est: ergo, etc. — **Respondeo**, rationem illam constitutivam personæ competere divinis relationibus non præcise quatenus divinæ sunt, sed quatenus habent invicem oppositionem ratione processionis, et originem unius personæ ab alia: vel potius quatenus important, et significant distinctionem realem unius ab alia: spiratio autem activa talem distinctionem non importat, quia fit per unum, et idem principium formale quo, nempe per voluntatem.

Corollarium I. — Ex dictis infertur 1. contra Thomistas divinas relationes non esse constitutivas personarum, quatenus sunt formæ hypostaticæ, ut recte probat Doctor in 1. dist. 28. q. 3. n. 2. *Tum quia* relatio considerata ut forma hypostatica concipitur ut entitas vel absoluta, vel respectiva: licet enim conceptus entis in communi nec sit respectivus, nec absolutus, quia ens ut sic, præscindit ab ente respectivo, et absoluto, ac utrumque sub se complectitur: tamen entitas singularis, qualis est entitas constitutiva personæ in esse incommunicabili, debet esse vel absoluta, vel respectiva, siquidem inter ens singulare absolutum, et respectivum non datur medium: sed entitas constitutiva personæ non potest esse absoluta, alioquin sequeretur divinas personas constitui per absoluta, quod improbatum est: ergo concipi debet ut relativa. *Tum quia* illa ratio formæ hypostaticæ vel significat aliquid distinctum a ratione formalis Paternitatis, v. g. ut relatio est formaliter, vel non: si primum, ergo Pater non constituitur per relationem, sed per formalitatem distinctam a formalitate relationis, quod tamen omnes Thomistæ improbat. Si secundum: ergo personæ formaliter constituuntur per relationes, ut relationes sunt, siquidem constituuntur per entitatem, quæ est formaliter relatio. *Confirmatur* a simili: quamvis albedo, v. g. possit concipi ut disaggregativa visus, absque eo quod concipiatur ut est qualitas; tamen sicut nemo dicere potest eam non esse albificativam, nec disaggregativam visus, ut est talis qualitas; ita a pari quamquam possimus formare aliquem conceptum de Paternitate divina, in quo explicite non involveretur conceptus relationis, tamen non propterea debet inferri quod non constituat personas, ut relatio est.

Corollarium II. — Infertur 2. ex eodem ibidem n. 3. quod etsi divinæ origines non sint distinctæ formaliter a relationibus, *tum quia* alias essent quid absolutum, adeoque essent tribus personis communes, quod implicat: *tum quia* nihil tam ad aliud, quam generatio, et spiratio activa, aut passiva; adeoque generatio activa nihil aliud est formaliter, quam Paternitas, sicut et generatio passiva idem est formaliter cum Filiatione: attamen non præcise divinas Personas constituunt, ut origines sunt reduplicative, sed tantum ut relationes. *Primo quia*, inquit Doctor, origo, ut origo formaliter est tantum via

inter personam producentem, et productam: ergo non est forma constitutiva earum; imo videtur supponere in persona producente formam propriam constitutivam; etenim prius aliquid concipiatur habere suum esse, quam concipiatur operari: ergo prius Pater concipiatur constitutus in ratione personæ, saltem iuadæquate, quam concipiatur adæquate producere Filium: idem dicendum de persona producta. Origo enim est via, qua persona producta recipit suum esse, et consequenter, qua recipit formam sui constitutivam in esse personæ. — *Secundo* constitutivum rei habentis esse fixum et permanens, debet exprimi per modum fixi et permanentis, non autem, ut via ad esse, hoc est, non ut *in fieri*, sed ut *in facto esse*: at personæ divinæ habent esse fixum et permanens: origo autem significat aliquid fluens, et tantum præcise significat esse quod fit, et producitur: ergo personæ divinæ in facto esse non constituuntur adæquate per origines, sed per relationes. — *Tertio denique* origo, ut origo formaliter, est quid absolutum, vel quid respectivum; non primum, ut dictum est, et insuper sequeretur, quod personæ constituerentur per aliquid absolutum, si in suo esse personali per origines absolutas essent constitutæ: si secundum; ergo personas non constituunt, ut origines præcise, sed ut relationes. — Itaque divinæ origines personas quidem realiter distinctas proprie significant, non autem formaliter constituunt. Quo sensu intelligendi sunt illi sancti Patres, qui divinas personas per origines constitui, et distingui videntur asserere. Sie S. Cyrillus lib. 2. *Thesauri* cap. 3. *Ut hypostasim*, ait, *quæ generat, et quæ generatur divina Scriptura rationibus distingueret, Patris, et Filii nominibus usa est*. Sie S. Anselmus libro *De processione Spiritus sancti* cap. 2. *Hæc, inquit, sola causa pluralitatis est in Deo, ut Pater, et Spiritus sanctus dici non possint de invicem, sed alii sint ab invicem, quia prædictis duobus modis est Deus de Deo, quod totum dici potest relatio*. Sie denique S. Damascenus lib. 1. *De Fide* cap. 2. dicit: *Patrem, Filium, et Spiritum sanctum omnino esse unum. excepta ingeniti, generationis, et processionis proprietate*: non quod revera Patres velint Personas divinas constitui per origines, sed quod constitutæ, et realiter distinctæ melius innotescant per relationes, quatenus origines sunt, quam prout concipiuntur sub formali conceptu relationum. Hanc ipsam doctrinam ex Doctore Subtili mutuatam luculenter expendit Cardinalis Bessarion in Concilio Florentino, Oratione pro unione utriusque Ecclesiæ Græcæ, et Latinæ c. 6. dicens: *Relatio, et origo, etsi secundum modum intelligendi differant (siquidem origo significatur per modum actus, ut generatio; relatio vero per modum formæ, ut paternitas) re tamen non differunt, ideo utroque quidem modo distinguuntur divinæ Personæ; prius tamen, et principaliter secundum modum intelligendi per relationes, per quas etiam constituuntur divinæ Personæ; consequenter autem per diversum modum, sive per originem. Non enim generare, et genitum esse, quod originis est, constituit principaliter personam, sed Paternitas, et Filiatio, sive Patrem, et Filium esse, quod relationis est; sed quia relatio, et origo idem sunt re, et relatio consequitur originem (secundum conceptum) ideo utroque quidem modo distinguuntur divinæ Personæ, sed principalius relatione*.

Corollarium III. — Infertur 3. Patrem divinum non constitui per rationem *ingeniti*, sed per relationem Paternitatis, quia, inquit Doctor in 1. dist. 28. q. 2. num. 11.. *ingenitum* dicit formaliter negationem : sed divina persona non potest formaliter constitui per negationem : ergo, etc. *Major* patet, *ingenitum* enim est negatio geniti. *Minorem* probat Doctor: nulla negatio potest esse de se incomunicabilis ; sed debet esse incomunicabilis ratione alterius : ergo non potest efficere per se personam incomunicabilem, sed tantum ratione alterius incomunicabilis, cui inest : at nihil est in essentia divina, quod sit incomunicabile : ergo nulla negatio cum essentia divina potest constitueri personam. — *Confirmatur*, et præcedens ratio magis illustratur : in prima Persona divina debet esse negatio communicabilitatis inseparabilis a suo fundamento, et reddens illud fundamentum omnino incomunicabile tam actualiter, quam aptitudinaliter, et obedientialiter, quia persona divina habet repugnantiam ad sui communicationem : sed illud fundamentum non est essentia divina ; nec aliquid absolutum commune tribus Personis : ergo debet esse aliquod illud positivum absolutum, quod sit constitutivum, et distinctivum primæ personæ. Ergo prima Persona formaliter non constituitur per negationem, adeoque nec per rationem *ingeniti*, quæ est formaliter negatio.

REPONUIT ALIQUI : Rationem *ingeniti* non esse negationem puram, et simplicem, sed importare aliquid positivum, nempe rationem primi principii, et fontalis Divinitatis : — Sed **Contra** instat Doctor *Quodlibeto 4* : ratio illa primi principii significat Patrem esse a se, idque vel effective, quia ipse est causa sui ipsius, vel tantum negative, quia nempe nullum habet principium sui ipsius : non primum, quia repugnat ut aliquid sit auctor, et causa sui esse ; alioqui esset antequam esset, ut pluries jam dictum : si secundum, ergo esse primum principium est tantum negatio alterius prioris principii, adeoque non est aliquid positivum. *Secundo*, si *ingenitum* dicat aliquid positivum, maxime vel aliquid absolutum, vel relativum : si absolutum, ergo prima persona constituitur per aliquid absolutum, quod sancti Patres, et Concilia denegant : si relativum, vel illa relatio est eadem formaliter cum Paternitate, et habetur propositum ; vel est ab ea distincta formaliter, et sic erunt plures quam quatuor relationes Personarum divinarum distinctivæ, quod nullus Theologorum admittit. *Tertio* denique fontalis illa ratio Divinitatis, quæ est in Patre, vel est essentia, vel relatio. Si essentia, non potest esse constitutiva, et distinctiva personæ: si relatio, vel est Paternitas, vel a Paternitate distincta : et sic recurrit prior instantia. Fatendum est ergo primam personam constitui formaliter per Paternitatem, quæ in suo conceptu formali relationis constitutivæ prii suppositi importat rationem *ingeniti*, et primi principii, etc.

QUÆSTIO TERTIA.

AN SINT IN DEO TRES SUBSISTENTIÆ RELATIVÆ PERSONALES, ET UNA ABSOLUTA.

NOTANDUM 1. Nomen *subsistentiæ* hic usurpari ad significandum modum existendi per se. Hic autem sumitur dupliciter : primo prout

opponitur existentia in alio per inhæsionem, qualiter omnis substantia dicitur ens per se subsistens, sive interim illa sit completa, sive incompleta: sic quaelibet pars corporis physici, sive integralis, sive essentialis, licet existens in toto, dicitur ens per se subsistens, non minus quam ipsumnet corpus physicum. *Secundo sumitur per se existere*, quatenus significat existentiam perfectissimam, et independentem ab alio tamquam a perfectivo, vel sustentante, qualiter natura quævis omnimode completa, constansque suis prædicatis essentialibus, neconon et attributis ac proprietatibus, prius natura, quam sit in proprio supposito, vel alieno, dicitur ens per se subsistens; sie humanitas prius natura, quam assumatur a Persona Verbi, dicitur per se existens, seu subsistens, neque enim nomine *subsistentiæ* significatur persona, seu hypostasis, sed etiam res quæcumque per se, et in se existens, ut diserte edocet Rusticus lib. *De Incarnatione contra Acephalos*: *Clarissime igitur, inquit, subsistentiæ nomen nonnunquam personam, interdum vero naturam significat.*

NOTANDUM 2. Modum existendi *per se complete* iterum esse duplicum, nimirum communicabilem, et incomunicabilem. Prior convenit naturæ cuilibet communi substantiali, quæ quatenus præscindit ab iis, quibus communicatur, sicut dicitur natura vere completa, et realis, ita pariter dicenda est per se existens, sive subsistens; posterior vero convenit naturæ singulari non modo complete in ratione naturæ singularis, sed etiam in ratione personæ, seu suppositi. Inde duplex circa præsentem Questionem oritur difficultas: prima, an natura divina quatenus præscindit a divinis personis, et relationibus constitutivis personarum, dici possit per se subsistens, habeatque existentiam absolutam, et subsistentiam distinctam a subsistentiis relativis: secunda, an ex hypothesi, quod hæc detur subsistentia absoluta, tres aliæ admittendæ sint relativæ realiter invicem, et formaliter ab existentia absoluta distinctæ.

NOTANDUM 3. Circa duas prefatas difficultates duplicem esse oppositam Auctorum sententiam: primo namque Vazquez Disp. 125. affirmat naturam divinam subsistere in divinis personis per proprias tantum earum subsistentias relativas; adeoque negat dari in divinis aliquam subsistentiam absolutam communem tribus personis, et propriam divinæ naturæ. Durandus vero in 1. dist. 13. quæst. 2. existimat tres Personas divinas totani rationem subsistendi desumere a subsistentia absoluta essentiæ divinæ in illis inclusa; incomunicabilitatem vero habere a relationibus suis constitutivis; adeoque tres subsistentias relativas ad constituendas divinas personas esse omnino superfluas. Has inter extremas sententias media, et tertiiori via incedunt Doctoris Subtilis discipuli, quos sequuntur graviores Thomistæ, affirmantes admittendam esse unam subsistentiam absolutam, et tres relativas.

Conclusio prima. — REVERA TRES SUNT SUBSISTENTIÆ RELATIVÆ IN DIVINIS PERSONIS. Hæc Conclusio sufficienter constat ex SS. Patribus laudatis initio præsentis Articuli in explanatione nomini *subsistentiæ*, et insuper probatur: plures sunt subsistentiæ in divinis: sed non sunt plures absolutæ subsistentiæ: ergo plures sunt relativæ. Major patet, tum ex dictis, tum maxime ex Sexta Synodo

Generali, actione 11. ubi dicitur, quod *Sanctissima Trinitas numerabilis facta est personalibus subsistentiis*. Similiter ex sanctis Patribus, maxime Cyrillo Alexandrino Dialogo *De Trinit.* lib. 3. ubi ait: *Omnis nostræ fidei sermo huc tendit, ut unam videamus Deitatis naturam, que in tribus subsistentiis proprie subsistit*. Sic pariter Athanasius, Sermonc *De Deipara*, ait: *Unum Deum in tribus subsistentiis prædicamus, in quibus una sit substantia*. Sic denique sanctus Ambrosius in *Symbolum Apostolorum* cap. 2. dicit: *Catholicum est, ut et unum Deum secundum unitatem substantie fateamur, et Patrem, et Filium in sua quemque subsistentia sentiamus*.

REPONUNT ALQUI: Quod dum Concilia, et sancti Patres plures in Deo subsistentias prædicant, subsistentiam accipiunt pro personalitate. — **Contra:** Acceptio ista, vel est propria, vel impropria locutio: si primum, habetur propositum, scilicet subsistentiam in aliqua sui propria acceptance in Deo esse multiplicem: si secundum, sane dedecet absque ulla urgenti necessitate Conciliorum, et Patrum verba ad imperfectum sensum detorquere. Adde, quod si Patres, et Concilia usurpaverint subsistentiam pro personalitate, revera concluditur propositum; sicut enim plures sunt personalitates relativæ in divinis, ita etiam plures erunt subsistentiæ relativæ.

REPONUNT ALII, Concilia, et sanctos Patres sumere subsistentiam, non pro personalitate in abstracto, sed pro personis, et re subsistente in concreto; itaque quando affirmant in Deo admittendas esse plures subsistentias, idem est ac si dicerent esse plures personas, et res subsistentes eadem subsistentia essentiali. — **Contra:** loquuntur sancti Patres, et Concilia de subsistentiis, quasi de formis, quibus divinæ Personæ constituuntur, distinguuntur, et numerantur: sed hoc est usurpare subsistentiam in abstracto, et non in concreto: ergo, etc. *Deinde*, etiamsi usurpent subsistentiam in concreto, semper inferre licet distinctas esse subsistentias relativas: etenim ad multiplicationem concreti substantivi necessarium est multiplicari formas: unde tres Personæ dici nequeunt tres Dii, quia nomen *Deus substantivum* est; et una est solum forma per illud nomen significata scilicet *Deitas*: ergo si tantum datur una subsistentia absoluta, non poterit multiplicari in personis, sicut nec ipsa *Deitas* multiplicatur. Et consequenter cum Concilia, et sancti Patres affirment subsistentias multiplicari, necessum est, quod distinguant subsistentias relativas ab absoluta.

Probatur insuper Conclusio ratione theologica: quidquid convenit divinis Personis ratione relationum, quibus constituuntur in esse personali, in eis multiplicatur: sed subsistentiæ ipsis ita convenient: ergo multiplicantur. *Major* constat, multiplicata enim ratione formaliter necessum est multiplicari etiam id quod est idem formaliter cum ipsa; sed subsistentiæ sunt idem formaliter cum relationibus constitutivis divinarum Personarum: subsistentia enim, ut dicit modum subsistendi incomunicabiliter est ipsam ratio constitutiva personæ in esse personali: etenim Personæ divinæ, quatenus Personæ sunt, per se subsistunt independenter, et incomunicabiliter, ergo revera habent subsistentias incomunicabiles. — *Deinde*; ubi sunt diversa principia productiva *quod* debent esse diversæ subsistentiæ; sicut enim operari sequitur esse, ita principium productivum *quod*, supponit esse comple-

tum, adeoque per se subsistens: sed in Deo sunt diversa principia productiva *quod* Filii, et Spiritus sancti; Pater enim est principium *quod* Filii, et Pater et Filius sunt principium *quod* productionis Spiritus sancti: ergo Pater et Filius debent habere distinctas subsistentias. — *Denique*, humanitas Christi assumpta est tantum, et terminata per subsistentiam Verbi, non vero per subsistentiam Patris, aut Spiritus sancti. Ergo subsistentia Verbi distinguitur a subsistentia Patris, et Spiritus sancti, adeoque non subsistunt unica subsistentia absoluta.

DICES 1: Subsistere est perfectio simpliciter simplex: sed relatio in divinis nullam dicit perfectionem, ut constabit Articulo sequenti: ergo pariter nulla relatio est subsistentia. — **Distinguo majorem**: per se subsistere communicabiler, et absolute dicit perfectionem, concedo: per se subsistere incomunicabiler, et relative dicit perfectionem, nego.

OBJICIES 2. Ratio subsistentiæ est aliquid absolutum: ergo nulla datur in divinis subsistentia relativa. *Consequentia* patet. Probatur *antecedens* ex Sancto Augustino 7. *De Trinit.* cap. 4. dicente: *Omnis res subsistit ad se, quanto magis Deus?* Sed illud, quod est ad se, et non ad aliud, absolutum est. Ergo ratio subsistendi est aliquid absolutum. — **Nego antecedens**, et ad ejus probationem dico, S. Augustinum ibi loqui de subsistentia, ut dicit perseitatem independentem ab alio substantante, qualis est subsistentia absoluta conveniens Personis divinis ratione essentiæ ipsis communicatæ, non vero ratione relationum. *Vel dico* ipsum velle tantum, quod subsistentia, vel subsistens non sit ad alterum; ita ut sit alterius rei subsistentia, vel subsistens, sicut Pater, v. g. est Filii Pater: hoc tamen non impedit quin subsistentia sit relativa, sicut persona, quæ licet dici nequeat persona alterius personæ, non minus tamen est relativa.

DICES 3: Natura divina, ut mox probabimus, subsistit subsistentia absoluta; ergo non subsistit subsistentiis relativis. Patet *consequentia*; subsistentia enim est ultimus terminus in linea subsistendi. Ergo per aliam terminari non potest, et consequenter præter absolutam admitti non debet relativa. — **Distinguo antecedens**: subsistit subsistentia communicabili, concedo; incomunicabili, nego. Similiter distingo consequens: non debent admitti aliæ subsistentiæ communicabiles, et absolutæ, concedo: incomunicabiles, et relativæ, nego. — *Probationem pariter distinguo*: subsistentia personalis, et incomunicabilis est ultimus terminus in ratione subsistendi, concedo: non personalis, et communicabilis, nego. Subsistentia enim absoluta, et essentialis, sicut non est incomunicabilis, ita nec habet rationem ultimi termini, sed tantum termini constituentis naturam undequaque completam in ratione naturæ divinæ, et redditis illam capacem, ut communicetur tribus Personis divinis.

Conclusio secunda. — SUBSISTENTIA USURPATA PRO MODO EXISTENDI PER SE, ET EXCLUDENTE DEPENDENTIAM AB ALIO EXTRINSECO IN EXISTENDO, CONVENIT NATURÆ DIVINÆ, QUATENUS PRÆSCINDIT A PERSONALITATIBUS. Hæc est Doctoris in 2. distin. 7. quæst. 1. et in 3. dist. 1. quæst. 1. n. 6 ubi loquens de natura divina, quatenus præscindit a relationibus personalibus, affirmat eam potuisse esse terminum unionis hypostaticæ, *Quia*, inquit, *ipsa nullum esse habet a*

persona, sed est prius naturaliter, quam sit in personâ, et dat esse personæ, est enim natura de se hæc, et per se subsistens, licet non incomunicabiliter.

Probatur Conclusio: Primo quidem auctoritate sanctorum Patrum, imprimis namque Agatho Papa in Epistola decretali, quæ habetur sexta Synodo art. 4. ait: *Confitemur Deum Patrem, Deum Filium, et Deum Spiritum sanctum, non tres Deos, sed unum Deum: non trium nominum subsistentiam, sed trium subsistentiarum unam subsistentiam.* Similiter sanctus Augustinus 7. *De Trinit.* cap. 4. *Omnis res, inquit, ad seipsum subsistit; quanto magis Deus?* Et cap. 5. circa finem: *Hoc est Deo esse, quod subsistere: et ideo si una essentia Trinitas, una etiam subsistentia.* Ipsi concinit S. Hieronymus Epistola 57. ad Damasum: *Una est, inquit, Dei, et sole natura, quæ vere est: id enim, quod subsistit, non aliunde habet, sed suum est.* Id ipsum suadet S. Hilarius lib. *De Trinit.* Non est, inquit, *corporalium naturarum ista conditio, ut insint sibi invicem: ut subsistentiis naturæ habeant perfectam unitatem: paucis interpositis: Inesse autem non aliud in alio, ut corpus in corpore, sed ita esse, ac subsistere, ut in subsistente insit; ita vero inesse, ut ista subsistat solius Dei est.* Subscribit et S. Anselmus in *Monologio* cap. 43. ubi ait, *Pater gignendo, Filio dedit, ut non per extraneam, sed per suam essentiam, sapientiam, et ritum subsistat, sapiat, et vivat, etc.* Concludit denique Boetius lib. *de duabus naturis* circa medium: *Deus, inquit, est hypostasis, idest, subsistentia, subsistit enim nullo indigens: unde dicimus unam esse usiam, vel usiosim, idest, essentiam, vel subsistentiam Deitatis.*

Probatur Conclusio ratione: Essentia divina quatenus præscindit a divinis Personis competit omnis perfectio simpliciter simplex: sed per se subsistere est perfectio simpliciter: ergo ipsi est tribuenda. *Major* patet: essentia enim divina præcisis relationibus est infinite perfecta in genere entis, estque verus Deus, ac subinde eis completum in ratione Deitatis. Ergo ipsi tribuendæ sunt omnes perfectiones comparsimiles. *Minor* etiam constat: siquidem longe præstat per se subsistere, quam existere, vel in alio, vel dependenter ab alio. Ergo est perfectio simpliciter simplex essentiae divinæ tribuenda; non quidem per relationes personales, quæ nullam dicunt perfectionem. Ergo illa per se, et immediate subsistit. — *Secundo*, essentia divina quatenus præscindit a personis, existit per se complete, et independenter ab ullo extrinseco, neconon et a personis. Ergo revera subsistit. *Consequentia* patet: siquidem per subsistentiam absolutam nihil aliud intelligimus, quam substantiam completam per se existentem, et incomunicabilem ulli extrinseco complemento a se realiter distinet. Antecedens vero probatur; essentia divina nullam perfectionem accipit a Personis, sed tribuit eis plurimas perfectiones, imo omnes, siquidem omnes perfectiones divinarum Personarum ab essentia profluunt. Ergo independenter ab eis subsistit: multo magis independenter ab omni extrinseco realiter distinet, adeoque per se subsistit. — *Tertio*, quod est principium sufficienter activum per se, est etiam per se subsistens: sed Deus, ut præintelligitur personis, est principium sufficienter activum, et productivum: ergo est per se subsistens. *Major* constat: cum enim subsistentia sit complementum naturæ, cumque natura prius debeat

esse completa in esse, quam operans, quia prius est esse, quam operari; ideo prius debet esse subsistens, quam agat. *Minor* etiam constat: tum quia opera Trinitatis ad extra sunt indivisa, ratione scilicet individuæ Deitatis, quidquid enim convenit omnibus omnino personis, id eis convenit ratione essentiae illis communis; atqui creare, v. g. illis indivisim convenit: ergo ratione essentiae communis, sive Deitatis. Ergo prius Deo convenit producere, quam personis; et producere non potest competere essentiae, nisi sit subsistens, quoniam actiones sunt subsistentium; et consequenter Deus quatenus præscindit a personis est subsistens. — *Confirmatur* auctoritate sanctorum Patrum, qui affirmant creaturas a Deo subsistente produci. Sie S. Dionysius cap. 1. *De Divinis nominibus* dicit: *Bonitatis subsistentiam persuum esse, causam esse omnium subsistentium;* et Nyssenus libro *De Vita Moysis: Nihil, inquit, præter supremam essentiam, quæ omnium causa est, et a qua omnia dependent, vere subsistunt.*

DICES 1: Si divina Essentia subsisteret quatenus præscindit a personis, illa esset persona: sed hoc est absurdum; alioquin in Deo datur personarum quaternitas, quod damnatum fuit in Concilio Lateranensi: ergo Deus quatenus præscindit a personis, non subsistit. Probatur sequela *majoris*: persona nihil aliud dicit, quam subsistentiam naturæ intellectualis: sed Essentia divina quatenus præscindit a personis est natura intellectualis; ergo si per se subsistat, revera erit persona. *Confirmatur*, nam juxta sanctos Patres laudatos initio hujus Articuli, idem significat *Subsistens*, quod *Hypostasis*: sed hypostasis in Deo idem est, ac persona: ergo si Essentia divina subsistit, revera erit persona. — **Distinguo majorem**: si subsistat subsistentia personali, et incommunicabili alteri, ut supposito, erit persona, concedo: si subsistat subsistentia absoluta, et incommunicabili quidem alteri extraneo, ac distincto realiter ab ipsa essentia subsistente, sed communicabili suppositis divinis realiter ab ipsa essentia indistinetis, erit persona, nego: de ratione enim personæ est, quod subsistens sit natura intellectualis incommunicabilis alteri, tum extraneo, tum supposito. *Ad confirmationem distinguo majorem*: subsistentia idem significat latine, quod græce hypostasis, secundum aliquam sui acceptationem, eamque frequentiorem, concedo: secundum omninodam sui acceptationem, nego. Etenim, ut observavimus, nomen *Subsistens* dupliciter accipitur a Patribus: primo quidem pro perceptate excludente dependentiam a substantante: secundo, pro perceptate excludente communicabilitatem supposito. Priori modo non idem significat, ac hypostasis; sed tantum posteriori; juxta priorem acceptationem, dicimus unicam esse subsistentiam absolutam in Deo; juxta posteriorem, revera sunt tres subsistentiæ relativæ.

DICES 2: Subsistentia est ultimus terminus naturæ, quam afficit: sed Essentia divina antecedenter ad personalitates non habet aliquid, quod sit ejus ultimus terminus. Ergo non habet subsistentiam. Probatur *minor*: ultimus terminus terminum posteriorem excludit; at essentia divina non excludit terminum posteriorem; siquidem adhuc terminatur subsistentiis relativis: ergo, etc. — **Distinguo majorem**: subsistentia personalis, et incommunicabilis alteri supposito est ultimus naturæ terminus, qui nullum posteriorem agnoscit, concedo; sub-

sistentia absoluta. et naturalis. quæ naturam per se existentem efficit. et nihilominus communicabilem alteri. ut supposito. debet esse ejus ultimus terminus. nego : ut sic enim natura divina cum sit infinite fœcunda. ex ratione sua postulat divinis Personis communicari. et ab eis ultimo terminari. et ultra incomunicabilis fieri.

DICES 3: Subsistere est per se existere. non solum independenter ab alio. sed etiam cum repugnautia ad essendum in alio ; sicut *inhæ-rere* est esse in alio cum repugnantia ad existendum per se : at natura divina. quatenus præscindit a Personis. hoc modo per se existendi non gaudet : imo potius postulat Personis existere : ergo ut sic non vere subsistit. — **Distinguo majorem** : est per se existere. et non in alio. tamquam in substantante. concedo ; tamquam in ultimo terminante. nego. Et similitr distineta *minore*. nego consequentiam. Natura namque divina. etsi postulet esse in Personis. tamquam in terminis suæ fœcunditatis : nou tamen in eis est tamquam in substantante. et eam completere : Essentia enim divina nullam perfectionem accipit a Personis. imo omnis Personarum perfectio ab ipsa profluit ; neque ab eis completur in ratione naturæ divinæ. sed tantum in eis ejus infinita fœcunditas derivatur. et ab eis terminatur.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE RELATIONIBUS DIVINARUM PERSONARUM CONSTITUTIVIS.

DUPLEX maxime relationum genus in Deo distinguunt Theologi. quarum aliquas *ad extra*. alias *ad intra* nominant. Relationes *ad extra* sunt. quibus Deus ad creaturas refertur. vel ab æterno. ut sunt relationes Omnipotentiæ. et Notitiæ simplicis ad res possibiles. necnon et Prædestinantis. Reprobantis. etc. ad creaturas rationales futuras ; vel in tempore. ut sunt relationes Creatoris. Gubernatoris. Redemptoris. etc. Relationes *ad intra* sunt. quibus divinæ Personæ ad invicem multo referuntur. Quæ iterum duplices sunt generis. aliquæ enim sunt *propriæ* singulis divinis Personis ; aliæ sunt tribus *communes*. Propriæ alio nomine dicuntur relationes originis. quibus maxime constituantur divinæ Personæ ; eæque sunt Paternitas. Filiatio. Spiratio activa. et Spiratio passiva. quæ omnes. si Spirationem activam excipiias. sunt in singulis personis alterius. et alterius rationis. invicemque distinguuntur realiter. Communes sunt. quæ in singulis personis reperiuntur. fundanturque super unitatem. et metaphoricam quantitatem. et qualitatem divinam. et dicuntur æqualitas. identitas. et similitudo.— De Relationibus *ad extra* non est præsentí loco disputandum ; sed de relationibus *ad intra* ; de quibus maxime tria veniunt resolvenda. 1. An omnes relationes ad intra. tam communes. quam propriæ. sint reales. 2. Quænam ex propriis sint revera divinarum Personarum constitutivæ. 3. An relationes Personarum constitutivæ aliquam perfectiōrem importent. et connotent.

QUÆSTIO PRIMA.

AN OMNES RELATIONES DIVINÆ AD INTRA SINT REALES.

NOTANDUM 1. Nonnihil relationis nos intelligere illam veluti forinam, qua una res aliam respicit, et cum ea comparatur. Unde fit, ut in qualibet relatione duplex distinguatur esse, nimirum esse *in*, et esse *ad*. Cum enim relatio sit habitudo unius ad aliud, necessario est in subjecto, quod refert, et ad terminum, quem respicit. An autem relatio secundum illud duplex esse sit realis, non convenientiunt Auctores; quidam enim cum Guillelmo Parisiensi laudato a Carthusiano in. 1 dist. 26. q. 2. affirmant, tam in Deo, quam in creaturis omnibus relationes non esse reales entitatis, sed tantum entia rationis; aut saltem solum denominationes extrinsecas, ut docuit Ocamus in 1. dist. 30. q. 4. Nonnulli contendunt relationes non esse reales quatenus sunt *ad aliquid*, sed tantum, prout sunt *in aliquo*; ita plerique Thomistæ cum S. Thoma *De potentia*, quæst. 4. art. 5. et in dist. 26. quæst. art. 2. ad 3. Cæteri denique cum Doctore Subtili convenientiunt relationes divinas ad intra esse reales secundum illud duplex, nempe *in aliquo*, et *ad aliquid*.

NOTANDUM 2. Ex Doctore, Quodlibet. 6.n. 33. ad realitatem relationis tria maxime desiderari: *Primum*, fundamentum reale, quod sit in re, et ex natura rei. *Secundum*, extrema realia, et realiter distincta. *Tertium*, quod ipsum ex natura rei insit extremis, absque scilicet omni consideratione intellectus, vel absque operatione potentiae extrinsecæ. Advertendum insuper relationum realium, maxime earum quæ appellantur mutuae, tres esse proprietates, quarum *Prima* est, quod sint simul natura: *Secunda*, quod sint simul cognitione, seu definitione: *Tertia*, quod dicantur ad convertentiam; quas omnes ex Aristotele, sic expendit S. Cyrillus lib. 2. *Thesauri* c. 3. *Quæ ad aliquid sunt, inquit, et natura, et ratione simul sunt, et alterum ex altero infertur.* Consequens est ergo relationes eas esse dicendas reales, quibus tres præfatæ conditiones, tresque designatæ proprietates competunt: an autem hæ omnes divinis relationibus *ad intra* quadrent, hic erit determinandum.

NOTANDUM 3. Relationes divinas in tribus maxime a creatis discrepare; *Primo* namque creata relatio nullius fere est entitatis et existentiæ, nullius activitatis ac efficaciæ, nullius denique soliditatis ac permanentiæ; imo propriae fragilitatis, et tenuitatis defectu, eodem pene momento, quo nascitur, evanescit: divina vero relatio tantæ est, tamque sublimis entitatis, ut augustissimam Trinitatem instituat, divinasque Personas in esse personali constituat. *Secundo*, creaturarum relationes sunt accidentales, adeoque egent subjecto, tum ut existant, tum ut conserventur: divinæ vero relationes substantiales sunt, ac per se subsistentes, et licet ab Essentia divina, tamquam ab omnis entitatis, et perfectionis pelago profluant, ipsamque ad constitutionem Personarum determinant, tamen ipsi divinæ essentiæ non insunt, tamquam subjecto, sed ei realiter identificantur. *Tertio*, relationes intrinsecus advenientes in creaturis supponunt sua extrema, hoc est, fundamentum, et terminum, realiter existentia, et distincta, quia oriuntur tantum ex positione fundamenti, et termini: at divinæ relationes non

supponunt, sed constituunt divinas Personas, easque realiter distinctas efficiunt.

His prælibatis, tria supersunt statuenda: *Primum*, an divinae relationes personales, et propriæ sint vere reales: *Secundum*, an sint reales, tam secundum esse *ad aliquid*, quam secundum esse *in aliquo*: *Tertium*, an relationes communes identitatis, æqualitatis, et similitudinis sint etiam vere reales.

Conclusio prima. — RELATIONES DIVINIS PERSONIS PROPRIE SUNT SIMPLICITER REALES. Hæc sufficienter constat ex iis, que diximus probando divinas Personas constitui per relationes, reduplicative ut relationes sunt.

Probatur insuper auctoritate Conciliorum, maxime Toletani 11. cap. 1. dicentis: *In relativis personarum nominibus Pater ad Filium, et Filius ad Patrem, et Spiritus Sanctus ad utrosque refertur. Quæ cum relative tres personæ dicantur, una tamen natura per substantiam creditur.* Patet idipsum ex Concilio Florentino sessione 18. ubi Joannes Theologus, ex communī sententia Græcorum Patrum, et Latino-rum ait: *Sola relatio apud omnes Græcos, et Latinos Doctores, divina processione personas multiplicat, ita ut non alia ratione, quam ei relationis una persona ab alia diffirat.* Ex quibus sic argumentor: divinae Personæ realiter constituuntur, et distinguuntur: ergo per aliquid reale constitutivum, et distinctivum: sed illud, ex Conciliis, non est aliud quam relatio: ergo illa revera est realis.

Probatur 2. Illæ relationes revera sunt dicendæ reales, quibus competunt tres ad realem relationem proprietates desiderandæ; sed illæ conveniunt relationibus notionalibus: ergo hæc sunt reales. Major constat: proprietas enim sequitur entitatem; adeoque si illa sit realis hæc pariter realis erit. Probatur minor: tres conditiones sunt, quod relationes mutuae sint simul natura, simul cognitione, et reciproca illatione, ut dictum est in secundo Notabili: at illæ quadrant in relationes divinarum Personarum constitutivas quidem; Pater, et Filius divinus, verbi gratia, simul sunt natura, et ex unius existentia, inferitur existentia alterius, ut diserte probat S. Cyrillus Dialogo *De Trinit.* lib. 4. *Si non est Filius existens genitus, inquit, neque Pater esset juxta rationem congruam; Pater siquidem est quia genuit: igitur et simul subsistere, et simul tolli utrumque verum.* Sunt etiam simul cognitione; nam inquit Basilius lib. 2. *Contra Eunomium:* *Ex quo Pater est, et Filius est, et illico cum quis Patris cogitationem capit, Filii etiam incurrit, nam Pater Filii videlicet Pater.* Cui concinit Cyrrillus Hierosolymitanus Catechesi 7. *Patris nomen*, ait, *simul cum ipsis nominis appellatione exhibet intelligendum et Filium; quemadmodum similiter Filium quis nominans etiam et Patrem intelligit;* nam, ut subjicit Gregorius Nyssenus Epist. *Contra Apollinarem:* *Ubi quis Patrem nominaverit, certum est eum Filii cuiuspiam significationem intulisse; quomodo enim Pater appellabitur nisi Filius etiam intelligatur?* Favet sanctus Hilarius libro 7. *De Trinitate:* *Nomen Patris, inquit, habet in se Filii nomen, non enim nisi per Filium Pater est; et significatio Filii demonstratio Patris est, quia non nisi ex Patre sit Filius.* Ergo si realis relationis proprietas personalibus relationibus competit, illæ revera dicendæ erunt reales.

Probatur 3. Illæ relationes reveræ sunt dicendæ reales, quibus competunt tres conditiones ad relationem realēm requisitæ, nempe quod ejus fundamentum sit reale, quod sit inter extrema realia, quodque fundamento insit ex natura rei, et citra considerationem intellectus: sed hæ tres conditiones convenientur relationibus personalibus: prima quidem, quia origo activa, et passiva in quibus fundantur relationes producentis, et producti, est revera fundamentum reale: secundo relationes illæ sunt inter extrema realiter distincta, producens enim, et productum distinguuntur realiter invicem: denique relationes illæ, et habitudines unius Personæ ad aliam ipsis competit citra quamlibet intellectus operationem; etsi enim nullus unquam fuissest intellectus creatus, non minus revera Pater divinus esset Filii Pater, et Filius Patris Filius: ergo non minus revera habuissent relationem invicem.

DICES 1: Relatio realis exigit extrema realiter distincta: sed relationes divinæ non habent extrema realiter distincta. **Probatur:** nam relationes illius sunt inter Essentiam, quæ ab una Persona communicatur alteri: sed Essentia divina in Persona eam communicantur; non distinguitur a seipsa quatenus est in Persona cui communicatur; imo est omnino eadem: ergo, etc. — **Nego minorem,** et ad ejus probationem dico, essentiam ipsam divinam non esse extremum, seu fundamentum proximum relationis quæ intercedit inter divinas Personas; sed illæmet divinæ Personæ sunt ipsa relationum extrema; non enim Essentia, sed ipsæ divinæ Personæ realiter referuntur ad invicem; adeoque cum Personæ sint realiter distinctæ, etiam earum relationes sunt inter extrema realiter distincta.

INSTABIS: nou solum relatio exigit, sed etiam præexigit realitatem, et distinctionem extremorum: at relationes divinæ non supponunt extrema realia, et realiter distincta: ergo non sunt reales. — **Distinguo majorem:** relatio creata præexigit realitatem, et distinctionem realēm extremorum, quia non oritur nisi ex positis fundamento, et termino, concedo: relatio increata, et divina ita exigit extrema realiter distincta, nego. Cum enim hæc sit constitutiva, et distinctiva divinæ Personæ, quia est terminativa communicationis divinæ Essentiæ, idcirco non supponit, sed efficit distinctionem extremorum.

DICES 2: Idcirco affirmantur esse in Deo relationes reales, quia Personæ divinæ denominantur nominibus relativis: sed exinde non licet colligere in eis esse aliquas relationes reales: ergo, etc. *Major* constat ex probationibus Conclusionis; *minor* probatur: tam enim revera Deus realiter dicitur Dominus, Creator, etc. quam prima persona dicitur Pater: sed ex eo quod Deus appelletur nomine relativo *Dominī*, non sequitur in eo esse relationem realēm, quæ intercedit inter dominum, et servum in creatis: ergo ex eo quod prima persona appelletur Pater, concludere non licet eamdem esse relationem, quæ est inter Patrem, et Filium in creatis. — **Nego minorem,** et ad ejus probationem distinguo majorem: tam realiter Deus dicitur *Dominus* quam prima persona dicitur *Pater*, realitate terminationis, quia nempe relatio Dominii terminatur ad creaturas realiter existentes, sicut proportione servata relatio Paternitatis terminatur ad Filium realiter existentem, concedo: tam realiter intrinsece, seu per formam relativam

intrinsecam, nego. Relatio enim Domini tantum oritur ab extrinseco, et Deo convenit iam constituto undequaque in suo esse tum essentiali, tum personali: idecirco dicitur relatio ipsi adveniens ab extrinseco, nempe ex productione creaturæ: relatio vero Paternitatis ipsi ab intrinseco competit, non solum quia fluit ab essentia cum qua est eadem realiter, et a qua solum formaliter distinguitur, sed etiam quia eum Essentia divina concurrit ad intrinsecam constitutionem personæ divinæ in suo esse personali.

DICES: 3. Boetius libro 1. *De Trinit.* circa medium, enumeratis omnibus prædicamentis, ait: *Hæc cum quis in divinam verterit prædicationem cuncta mutantur quæ prædicari possunt: ad aliquid vero omnino non potest prædicari.* Ergo ex eo sequitur relationem, quæ est prædicamentum *ad aliud*, non Deo realiter competere, sicut convenit substantia, et quæ ultra substantiam significantur per modum vel quantitatis, vel qualitatis, vel actionis, etc. — Respondeo, Boetium velle quod relationes non eodem modo prædicentur de Divinitate, quomodo enuntiantur cætera prædicamenta, sed modo omnino diverso: cum enim inquisivisset libro *proxime sequenti*, *Utrum Pater, et Filius, et Spiritus sanctus de Divinitate substantialiter prædicentur:* post medium libri ita concludit: *Ex his igitur intelligimus, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum non de ipsa Divinitate substantialiter dici, sed alio quodam modo: Si enim substantialiter prædicaretur de singulis, et de omnibus singulariter diceretur: Nunc vero ad aliquid diri manifestum est, nam, et Pater alicujus Pater est.* Fatetur ergo Boetius relationes prædicari, et dici de Deo tamquam *ad aliquid*; qui est alias quidam modus prædicationis distinctus a prædicatione substantiæ, et cætorum prædicamentorum, quæ de singulis personis verificantur. Singulæ namque dicuntur per se existentes, æquales, similes, etc., non autem singulæ dicuntur Pater, etc.

Conclusio secunda. — RELATIONES ORIGINIS PERSONARUM DIVINARUM CONSTITUTIVÆ REVERA SUNT REALES SECUNDUM ESSE AD ALIQUID.

Probatur ex illis omnibus quibus jam insinuatum est relationes divinas esse personarum constitutivas, quatenus relationes sunt: etenim relationes originis sunt personarum divinarum constitutivæ quatenus reales sunt, et secundum propriam rationem, qua sunt relationes: sed sunt relationes propriæ secundum esse *ad aliud*: ergo sunt etiam relationes, et constitutivæ secundum esse earum ad aliquid. *Major* constat ex dictis. Probatur *minor*: secluso esse ad aliquid a relatione, nihil amplius remanet per quod unum intelligatur referri ad aliud: sed ablata a relatione ratione referendi unum ad aliud, non remanet amplius relatio: ergo secluso esse ad aliquid non erit amplius vera relatio. *Confirmatur*: eo modo divinæ relationes personas constituunt, quomodo eas distinguunt: sed eas distinguunt tantum secundum esse *ad*. Probatur: non distinguunt nisi quatenus opponuntur invicem tantum secundum esse *ad*: non vero secundum esse *in quod* est ipsis commune cum formis absolutis: ergo, etc.

Secundo: Paternitas secundum formalissimam rationem Paternitatis, est relatio ad Filium: ergo relatio secundum formalissimam ra-

tionem relationis, seu secundum esse *ad aliud* est entitas realis. *Major* patet: si enim Paternitas secundum formalissimam rationem non esset entitas realis, Deus non esset vere, et proprio Pater, sed tantum per quamdam comparationem intellectus humani; ideoque minus proprio esset Pater, et Filius quam homo generans, et genitus, qui realiter sunt Pater, et Filius. *Minor* autem constat ex dictis, quibus probavimus plurimis sanctorum Patrum auctoritatibus, rationem propriam Paternitatis totam esse ad Filium, sicut tota ratio Filii est ad Patrem. Et probatur insuper ex Concilio Wormatiensi in professione fidei, ubi repetens verba Concilii Toletani 11. dicentis: *In relativis personarum nominibus Pater ad Filium, et Filius ad Patrem, et Spiritus sanctus ad utrosque refertur, etc.*; subdit: *Quod Pater est, non ad se sed ad Filium: et quod Filius est, non ad se sed ad Patrem est.* Cui concinit sanctus Bernardus Epist. 192. ad Innocentium ubi ait: *Non quod ad se, sed quod ad Filium est, Patris nomine designatur.* Ergo vera ratio relationis est ad aliud.

Tertio denique: si relatio secundum esse ad aliud, non esset ex se proprie realis, sed ex eo solum quod realis est substantia Dei, vel ejus amor, et intellectio; sequeretur relationes divinas aeternas non esse reales perfectiori, et veriori modo, quam sint reales relationes ex tempore convenientes Deo, a quibus realiter denominatur *Dominus*, et *Creator*; etenim istae similiter fundantur in operationibus intellectus, et voluntatis divinae; Deus enim in tempore realiter, et proprio Dominus appellatur a reali subjectione creaturarum, supposito fundamento volitionis, et imperii, quo Deus ab aeterno praedefinivit creaturas producere, et gubernare: sed hoc consequens est absurdum, alias relationes originis essent tantum denominationes extrinsecæ; adeoque non essent realia, et intrinseca principia constitutiva divinarum Personarum: ergo, etc.

OBJICIES: Esse ad aliquid formaliter tantum respicit terminum: sed respicere formaliter terminum, non est aliqua ratio realis: ergo esse ad aliquid non est reale. *Major* patet. Probatur *minor*: illud per se non est reale, quod commune est enti reali, et rationis: sed respicere terminum est quid commune relationi reali, et rationis: utraque enim refert fundamentum ad terminum: ergo, etc. — **Nego minorem**, et ad probationem ejus nego *minorem*: relatio enim rationis revera non respicit terminum, sed concipitur ad modum earum relationum, quæ terminum respiciunt, sicut quodlibet ens rationis non est ens, sed concipiatur ad modum entis. *Deinde* tam esse *in aliquo* dicitur de relatione reali, et rationis, quam esse *ad aliud*, etenim relationes rationis tam concipiuntur ad modum accidentium inherentium subjectis quam concipiuntur esse ad aliud: ergo si ex eo quod esse ad terminum dicatur de relatione reali, et rationis, sequeretur relationem non esse realem quatenus est ad aliquid, etiam non esset dicenda realis quatenus est *in aliquo*, sive relatio secundum nullam sui rationem esset realis; quod est absurdum.

DICES 2: Tota realitas cuiuslibet entis in ipso est: ergo realiter tantum potest esse realis secundum esse *in*, non vero secundum aliud esse oppositum huic, quale est esse *ad*. — **Distinguo majorem**: tota realitas entis absoluti est esse *in se*, et *ad se*, concedo: entis relativi,

nego. Imo ex relativorum definitione totum eorum esse est ad aliud; nam inquit Aristoteles definiendo relationem: *Sunt ad aliquid quibus hoc ipsum esse, est ad aliquid se habere*, idest habitudinem habere ad alterum. Cætera quæ possent objici depromuntur ex Philosophia, et iam solvimus in nostra *Philosophia Academica* probando relationes esse entia realia; idecireo sit

Conclusio tertia. — REVERA IN DEO SUNT RELATIONES IDENTITATIS, AEQUALITATIS, ET SIMILITUDINIS: EAEQUE SUNT REALES. HÆC Conclusio duas habet partes. Quarum

Probatur prima: In eis sunt relationes identitatis, aequalitatis, et similitudinis, in quibus est perfecta identitas, aequalitas, et similitudo: sed illa perfectissime intercedit inter divinas Personas. — *Primo* namque inter eas est summa *Identitas* essentialis: tum quia eadem est essentia numero in tribus personis: tum quia *Essentia* divina, ratione suæ infinitatis, identificat sibi relationes divinarum Personarum constitutivas, quo fit, ut licet tres sint personæ, tamen est unicus Deus; ergo inter illas est summa, et perfecta identitas. *Secundo* est etiam omnimoda *Aequalitas* inter divinas Personas, ut colligitur ex illo ad Philippens. 2. ubi de Verbo divino Paulus ait: *Non rapinam arbitratum est esse se aequalem Deo*, idest non tyrannice, nec per rapinam usurpavit aequalitatem Dei, sed ei fuit connaturalis. Hæc autem divina aequalitas in tribus potissimum attenditur, nimis in perfectionum infinita magnitudine, in existentiæ æterna immutabilitate, et in potestatis inexhausta fœcunditate, ut expendit sanctus Fulgentius libro *De Fide ad Petrum* cap. 1. dicens: *Quod nullus horum, scilicet Patris, et Filii, et Spiritus sancti, extra quemlibet ipsorum est, quia nemo clivum aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestatem: quia nec Filio, nec Spiritu sancto, aut anterior, aut major Pater est, nec Filii æternitas, atque immensitas velut anterior, aut major Spiritus sancti immensitatem, æternitatemque aut præcedere, aut excedere naturaliter potest.* Concinit et Concilium Toletanum 6. n. professione fidei ante medium: *In hac, inquit, Trinitate tanta est unitas substantiae ut pluralitate careat, et aequalitatem teneat, nec minor in singulis quam in omnibus: nec major in omnibus quam in singulis personis manet.* Firmatur pariter ex Symbolo sancti Athanasii dicentis: *In hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt, et coæquales.* — *Tertio* denique hoc ipsum patet de *Similitudine*: est enim inter divinas Personas perfecta assimilatio, ratione attributorum, et perfectionum divinarum, in quibus illæ divinæ Personæ dieuntur omnino similes: unde Athanasius in Symbolo: *Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus: hinc oratione prima Contra Arianos ait: Filius quatenus est Verbum, et Sapientia Patris omnia habet quæ sunt Patris, æternitatem, immutabilitatem, et per omnia, et in omnibus eamdem similitudinem.* Quam etiam similitudinem habet Spiritus Sanctus, non quidem vi formalissima sue processionis sicut Filius, sed ratione sibi communicatae naturæ divinæ; quamobrem nonnulli Patres eo processerunt, ut Spiritum sanctum appellarent formam, et imaginem, et Verbum Filii, ut patebit Disputatione sequenti. — Hanc divinam similitudinem probat S. Hi-

Iarius lib. 3. *De Trinit.* ex illo *Genesis faciamus hominem, etc.* Qui dicit, inquit, *faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram, inricem esse sui similes in eo quod similitudinem nostram dicat, ostendit.* Probat vero Richardus Victorinus libro 3. *De Trinitate cap. 7.* ex perfecta charitate, quæ est inter divinas Personas: *Plenitudo Charitatis exigit, inquit, ut uterque ab altero sit summe dilectus, et consequenter secundum predictam discretionis normam, uterque sit summe diligendus.* *Ubi autem uterque est æque diligendus, oportet ut uterque sit æque perfectus: oportet itaque utrumque esse æque potentem, æque sapientem, æque bonum, æque beatum, etc.* Quæ hanc adversus veritatem possent objici, jam soluta sunt ex dictis de consubstantialitate, et æqualitate divinarum Personarum.

Probatur itaque secunda pars: Nempe, quod illæ relationes identitatis, æqualitatis, et similitudinis revera sint reales, ut affirmat Doctor in 1. dist. 31. et alibi. *Probatur 1. Relatio realis est, quæ competit extremis, secluso opere intellectus: sed tales sunt præfatæ relationes: ergo sunt reales. Major patet. Minor probatur ex sanctis Patribus, et Conciliis, maxime Nicæno, Toletano 1., Constantinopolitano 1. in quibus Filius divinus dicitur esse ejusdem essentiae cum Patre, et illi in omnibus æqualis, et perfecte similis. Confirmatur: a parte rei Filius divinus habet omnia requisita ex parte fundamenti ad relationes identitatis, æqualitatis, et similitudinis cum Patre: ergo revera etiam a parte rei habet illas rationes. Patet consequentia; nam in istis relationibus intrinsecus advenientibus, posito sufficienti fundamento, et termino, necessario resultat relatio. Probatur antecedens, nam ex Aristotele lib. 5. *Metaphysicorum cap. 5. Eadem sunt, quorum substantia est una; similia vero, quorum qualitas una; æqualia autem, quorum quantitas una: sed a parte rei in Patre et Filio est una substantia, nempe natura divina; una pariter qualitas, nempe perfectiones attributales, et modales; una denique quantitas, non molis, sed moris, nempe Divinitas, Majestas, et Celsitudo: ergo pariter in eis sunt a parte rei relationes identitatis, æqualitatis, et similitudinis.* — *Secundo, æqualitas, et similitudo sunt relationes reales in creaturis: ergo multo magis in Deo.* Patet antecedens: Probatur consequentia: *Æqualitas, et similitudo multo perfectius sunt in divinis, quam in creaturis: ergo multo fortius constabit eas esse reales in Deo.* Antecedens est ipsius S. Augustini lib. 3. *De Trinitate cap. 4. et 5.* ubi summam æqualitatem personarum probat ex summa simplicitate illarum, et capite 10. de Filio quatenus imagine loquens ait: *Ubi jam est tanta congruentia, et prima æqualitas, et prima similitudo, nulla in re dissidens, et nullo modo inæqualis, et nulla ex parte dissimilis, sed ad identidem respondens ei cuius imago est.* — *Tertio, probat Doctor laudatus numero 2.: Illæ relationes sunt reales, quibus competunt omnes conditiones ad relationem realem desiderandæ, nempe: primo, ut extrema sint realia: secundo, ut realiter distinguantur: tertio, ut relatio resultet ex natura rei, seu extremorum, adeoque absque ulla comparatione intellectus: sed tres illæ conditiones revera præfatis relationibus congruunt.* Primo namque essentia, et perfectiones divinae, quæ sunt fundamenta identitatis, æqualitatis, et similitudinis Personarum, r. vera sunt reales: secundo, Personæ ipsæ, inter quas intercedunt illæ relationes, sunt*

realiter existentes, invicem realiter distinctæ: tertio denique, nulla opus est intellectus comparatione, ut illæ divinæ Personæ sint eadem, æquales, et similes: ergo revera tres illæ conditiones ad relationem realem necessariæ prædictis relationibus conveniunt.

REPLICANT THOMISTÆ, præter tres assignatas conditiones, quartam desiderari, nempe quod sit fundamentum quo realiter distinguatur in utroque extremo: hoc autem in divinis non occurrit; nam eadem est essentia, eademque numero perfectiones in tribus adorandis Personis; adeoque propter detectum hujus conditionis præfatæ relationes in Deo non possunt esse reales. — **Contra 1.** Paternitas, et Filiatio in creaturis sunt relationes reales: sed fundamentum Paternitatis non distinguitur realiter a fundamento Filiationis; fundamentum enim Paternitatis est generatio activa, et fundamentum Filiationis, generatio passiva: sed actio, et passio realiter non distinguuntur ex Philosopho 3. *Physic.* ut etiam ultro fiantur Thomistæ: ergo fundamentum Paternitatis creatæ non distinguitur realiter a fundamento Filiationis; adeoque, ut relationes sint reales, non est necessaria distinctio realis fundamentorum. **Secundo,** si eadem numero quantitas, aut qualitas constitueretur in diversis subjectis, intercederet inter illa subjecta relatio æqualitatis, et similitudinis: sed in tali casu fundamentum non esset distinctum realiter in illis extremis; ergo unitas, et identitas essentiæ, et perfectionum divinarum in Personis divinis, non obstat quin in eis sint realis identitas, æqualitas et similitudo.

REPLICANT 2. Quod in eo casu non exureret æqualitas, et similitudo inter illa subjecta, quia, inquiunt, forma posita in duobus subjectis non reddit illa duo talia; etenim ad dualitatem opus est multiplicari formas.— **At replica falsa ostenditur** duabus instantiis: primo enim in Patre æterno, et in Filio est unica spiratio activa, et tamen Pater, et Filius sunt duo spirantes: item in tribus Personis ejusdem sanctissimæ Trinitatis est unica æternitas, et tamen S. Athanasius in Symbolo docet, quod illi tres sunt coæterni: ergo albedo v. g. posita in duobus subjectis vere faciet duo alba, adeoque duo similia, quamquam tamen unica sit numero forma: et consequenter ad realitatem relationis non est necessaria realis distinctio fundamenti in extremis, sed satis est, quod ipsa extrema sint realiter distincta,

REPLICANT 3. Si non multiplicaretur fundamentum, sequeretur, quod idem referretur ad seipsum: fundamentum enim est id quod refertur. — **Nego sequelam:** fundamentum enim est quidem ratio referendi, non vero id quod refertur; extrema enim sunt ea quæ referuntur, hæc autem sunt divinæ personæ realiter invicem distinctæ.

Confirmantur supradictæ rationes: præfatæ relationes fundantur in unitate: ergo quanto major erit unitas essentiæ, perfectionis, et magnitudinis, tanto præstantior erit identitas, æqualitas, et similitudo, et per consequens si exurgat relatio identitatis inter duas substantias numero, vel specie distinctas, multo magis exurget inter extrema, in quibus erit unica numero substantia. **Insuper**

DICES 1: Si æqualitas, et aliæ relationes essent reales in divinis, sequeretur in Deo dari plures relationes reales quam quatuor: sed consequens videtur falsum, et contra communem Theologorum sententiam: ergo et antecedens. Sequela *majoris* est evidens, nam rela-

tiones identitatis, æqualitatis, et similitudinis distinguuntur formaliter a relationibus originis: ergo revera essent in Deo plures relationes quam quatuor. Imo ipsemet Doctor duas relationes similitudinis, duas æqualitatis, et duas identitatis in qualibet Persona divina constituit, quarum una ad unam, et altera ad alteram Personam refertur; ex quibus resultant 18. relationes reales, quibus si quatuor relationes originis adjungas, erunt in Deo viginti dueæ relationes reales. *Rursus, cum omnes perfectiones divinæ distinguantur ex natura rei, sintque omnes infinitæ intensive, consequens erit tot esse relationes æqualitatis, et similitudinis, quot attributa quæ certe ingentem relationum numerum in divinis efficient.* — **Negat minorem** Doctor ibidem n. 7. *Postest concedi, inquit, quod quot sunt perfectiones in Deo simpliciter, tot sunt etiam habitudines, et tot æqualitates: sicut tamen illæ omnes sunt simpliciter una res, ita et æqualitates secundum eas sunt simpliciter una res.* Itaque non implicat in Deo plures esse formalitates relativas, sicut plures sunt absolutæ.

DICES 2: Non sunt multiplicandæ formalitates, nec entitates in Divinis absque ulla urgente necessitate: at nulla videtur esse necessitas multiplicandi tot entitates relativas; etenim Personæ divinæ seipsis possunt dici invicem æquales, eadem, et similes; per hoc enim dici potest nihil aliud significari, quam quod habeant eamdem essentiam, et perfectionem, seu quod una non habeat aliam essentiam, nec maiorem, aut minorem perfectionem, quam altera: ergo ad id entitates illæ positivæ superfluunt. — **Nego minorem** et ad ejus probationem dico, quod cum æqualitas, identitas, et similitudo divina sint positivæ, etiam illæ denominationes fieri debent per aliquid positivum; adeoque per aliquam formalitatem positivam: at habere eamdem essentiam, et perfectionem, seu non habere aliam essentiam, et perfectionem non est formaliter aliquid positivum, sed pure negativum; ideoque hoc non sufficit ad illam denominationem identitatis, æqualitatis, et similitudinis; sed ad id requiritur entitas aliqua, seu formalitas relativa, tum ab essentia, et attributis, cum ab ipsis relationibus originis formaliter, aut saltem modaliter distineta.

DICES 3: Æqualitas est relatio simpliciter simplex: sed relatio in divinis non est talis: ergo æqualitas non est relatio. — **Distinguit maiorem** Doctor in 1. dist. 19. qu. 1. n. 8.: Æqualitas fundamentaliter sumpta est perfectio simpliciter simplex, quia præexigit naturam perfectam, et omnimode infinitam in Personis, concedo: æqualitas sumpta formaliter, quatenus nimirum est formalitas relativa, qua Personæ divinæ referuntur ad invicem est perfectio simpliciter, nego; seu, ut loquitur Doctor ibidem: *Dico, quod perfectio simpliciter, id est, quæ formaliter posset esse infinita, non dicit, nisi aliquid, quod potest esse essentiale in divinis, et ad se, et tale aliquo modo præintelligitur relationibus originis ejusmodi, sicut sapientia, bonitas, etc.; æqualitas autem non præintelligitur relationibus originis, nec potest esse ad se: Pater enim non est æqualis sibi, sed Filio, et ideo æqualitas hoc modo non dicit perfectionem simpliciter, dicit tamen perfectionem, quæ in omni natura comparando ad aliquid ejusdem naturæ, melior est suo opposito, quia oppositum ejus de necessitate dicit imperfectionem, non enim est inæqualitas in eadem natura, nisi alterum individuum imperfecte ha-*

beat illam naturam. Nec obstat, quod *dist.* 26. affirmet *æqualitatem* pro to mali dicere perfectionem, id enim non dicit ex propria sententia, sed ex mente aliorum, qui ex eo quod personæ dicerentur constitui absoluto, inferebant inde sequi, quod esset aliqua perfectio in una persona, quæ non esset in alia: quam illationem nullam esse ostendit Doctor dicens, quod melius concluderent, quod relatio non constitueret personam. *Nam probabilius videtur, inquit, quod relatio possit esse perfectio, quam quod sit proprietas hypostatica, etc., supple, in sententia arguentis.*

QUÆSTIO SECUNDA.

QUEMAM RELATIONES SINT DIVINARUM PERSONARUM CONSTITUTIVÆ.

NOTANDUM 1. Communem esse Theologorum sententiam, quatuor admittendas esse relationes personales, et originis, nimirum *Paternitatem, Filiationem, Spirationem passivam, et Spirationem activam.* Hæ namquæ solæ sunt relationes, quæ fundantur in processionibus divinis consideratis per modum actionis, et passionis: duæ namque tantum sunt reales processiones, ut supra probavimus, nempe generatio Verbi, et processio Spiritus sancti. Quæ possunt considerari bifariam, nimirum active, vel passive: generatio *active* sumpta dicitur Paternitas: *passiva* autem Filiatio nominatur. Similiter processio Spiritus sancti, spectari potest active, vel passive: priori modo, dicitur spiratio activa, quæ est in Patre, et Filio, et per quam a Spiritu sancto distinguuntur: posteriori vero appellatur spiratio passiva.

NOTANDUM 2. Omnes etiam pene Theologos convenire Paternitatem esse revera constitutivam primæ personæ divinæ, Filiationem secundæ, et Spirationem passivam tertiarę: at non levis difficultas de spiratione activa, num videlicet etiam distinctam aliquam Personam divinam constituat: etenim si non sit alicujus personæ constitutiva, cur eum relationibus personalibus constitutivis locum obtinet? si vero sit, jam non solum tres, sed revera quatuor erunt divinæ Personæ; adeoque ruit omnino divinæ Trinitatis mysterium. Hos erroris scopolos ut declinent Theologi, censem aliqui cum Gregorio in 1. *dist.* 26. spirationem activam a relationibus originis esse ablegandam: quibus partim subscribit *Baro noster Apologia* 3. *actione* 3. Thomistæ eam quidem non respnuunt, sed contendunt eam a Paternitate, et Filiatione solum virtualiter esse distinctam. Durandus vero contendit eam a Paternitate, et Filiatione realiter distingui. Doctor vero Subtilis *Quodlibeto* 5. affirmat spirationem esse quidem realem, non tamen realiter sed solum formaliter et actu a Paternitate et Filiatione esse diversam.

NOTANDUM 3. Certo certius esse, Patrem, et Filium distingui realiter a Spiritu sancto, et Spiritum sanctum similiter ab eis esse distinctum: at qua virtute fiat hæc distinctione non convenienti omnes. Volunt enim aliqui hanc distinctionem a Paternitate et Filiatione esse repetendam, ita quod ad id superflua sit spiratio activa. E contra cæteri affirmant hanc realem distinctionem non aliunde, quam a spiratione actiua esse colligendam. Inde duo maxime veniunt in praesenti

Quæstione statuenda: *Primum*, quod Spiratio activa sit relatio realis ad personarum distinctionem necessaria: *Secundum*, quod a Paternitate et Filiatione non realiter nec solum virtualiter, sed formaliter distinguatur.

Conclusio prima.—SPIRATIO ACTIVA EST RELATIO REALIS, ET AD PERSONARUM DIVINARUM COMPLETAM DISTINCTIONEM COLLIGENDAM NECESSARIA.

Probatur Conclusio: Inter principium, et terminum realiter a principio procedentem, realis relatio intercedit, maxime quando terminus procedens est ejusdem naturæ cum suo principio: sed Pater et Filius sunt unum principium, a quo realiter procedit Spiritus sanctus, qui est ejusdem naturæ cum Patre et Filio: ergo Pater et Filius reali et mutua relatione respiciunt Spiritum sanctum. *Subsumo*: sed cum ita non respiciunt per Paternitatem, et Filiationem: ergo respicere debent per aliam relationem; adeoque per Spirationem activam. *Major syllogismi* constat; non enim est potior ratio, cur inter primam, et secundam Personam intercedat mutua relatio realis principii, et termini procedentis, videlicet Paternitas, et Filiatio, quam inter Spiritum sanctum, et Patrem, et Filium, a quibus procedit tamquam terminus a principio. Illatio autem probatur a. S. Augustino Serm. 38. *De Tempore*, ubi ait: *Ipsa relatio Spiritus sancti non ita reciproca ratione converti poterit sicut Pater, et Filius, nam Pater Filii Pater dicitur, et Filius Patris Filius dicitur, Spiritus vero sanctus, uniformiter dicitur ad Patrem et Filium, quia Patris et Filii Spiritus est, dicimus enim Spiritum sanctum Spiritum Patris...* Sed non vicissim dicimus Patrem Spiritus sancti, ne Filius ejus intelligatur Spiritus sanctus; item dicimus Spiritum sanctum Spiritum Filii, sed non dicimus Filium Spiritus sancti, ne Pater ejus intelligatur Spiritus sanctus: ergo illa relatio mutua non est ratione Paternitatis et Filiationis, adeoque alia relatio est admittenda. — *Confirmatur ex eodem libro 5. De Trinitate* cap. 11. ubi probat inter Patrem, ac Filium, et Spiritum sanctum esse mutuam relationem, non sub ratione *Spiritus*, sed sub ratione *Doni*: ait enim: *Ipsa relatio non appareat ex hoc nomine videlicet Spiritus sanctus, appetat autem cum dicitur donum Dei, Donum enim est Patris, et Filii, quia et a Patre procedit, et Apostolus ait: qui Spiritum Christi non habet, hic non est ejus...* *Donum ergo donatoris, et donator doni cum dicimus, relative utrumque ad invicem dicimus*: ergo censem inter Patrem, Filium, et Spiritum sanctum esse relationem mutuam: sed Pater, et Filius non mutuo referuntur ad Spiritum Sanctum per relationem Paternitatis, et Filiationis, sed sub ratione doni, ut ipsem docet cap. 12. ubi probat relationi Spiritus sancti non esse correlativam relationem Patris, nec relationem Filii. *Cum dicimus, inquit, donum Patris, et Filii, non quidem dicere possumus Patrem doni, aut Filium doni, sed ut haec sibi vicissim respondeant, dicimus donum donatoris, et donatorem doni, quia hic potuit inveniri usitatum vocabulum, illuc non potuit; Dicimus ergo relative Pater, idemque relative dicitur principium, et si quid forte aliud: sed Pater ad Filium dicitur, principium vero ad omnia, quæ ab ipso sunt: ergo censem S. Augustinus Patrem, et Filium revera referri ad Spiritum sanctum, non per rela-*

tionem Paternitatis, et Filiationis, sed per relationem principii : at hæc relatio dicitur Spiratio activa : ergo hæc revera est realis.

Hoe ipsum luculenter ex sanctis Patribus probavit Bessarion in Concilio Florentino Oratione pro unione cap. 6. ubi cum suasisset inter Filium, et Spiritum sanctum esse relationem mutuam, ut causæ ad causatum, et causati ad causam, more Græcorum usurpando nomen *causæ pro principio*, probat inde illam relationem non fieri per Filiationem: unde concludit, quod *cum Filius prout Filius non referatur ad Spiritum, non enim dicitur Filius Spiritus, restat ut referatur ad Spiritum tamquam spirans, cum Spiritus etiam referatur ad Filium tamquam Spiritus; Spiritus enim Spiranti, et passiva spiratio activæ spirationi correspondet, Spiritus vero, et Spiritus Filii multis locis sacrae Scripturæ dicitur, et Spiratio ejus; hic enim Spiritus (ut sacer Athanasius) Spiratio est Filii: cum igitur ad Filium Spiritus, et tamquam spiratio, et tamquam Spiritus referatur, Filius quoque tamquam spirans refertur ad Spiritum.* In quibus duo concludit: primum, quod inter Filium, et Spiritum sit relatio mutua. Secundum, quod hæc relatio ex parte Filii non sit Filiatio, sed spiratio activa, et consequenter, quod cum realiter Filius referatur ad Spiritum Sanctum, spiratio activa necessario debet esse realis.

DICES 1: Nihil est asserendum in mysterio Trinitatis, nisi vel Scripturæ, vel Conciliorum, aut sanctorum Patrum oraculis fulciatur: at Spirationis activæ nulla mentio apud sanctos Patres, imo Albinus Flavius lib. 1. *De Trinit.* c. 5. dicit, *Relationem Spiritus sancti ad Patrem, et Filium non esse reciprocam*, idest. mutuam: ergo hæc spiratio activa non est asserenda. — Nego minorem: quamquam enim sancti Patres relationem inter Patrem, et Filium non appellaverint *Spirationem activam*, eam tamen sufficienter designarunt statuendo relationem mutuam inter omnes Personas, ut nedum supra asseruimus ex S. Augustino, sed etiam ut constat ex Concilio Toletano 11. dicente: *Hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt: et Nazianz. Orat. 37. Manifestationis, inquit, ut ita dicam, mutuaque eorum relationis differentia, diversa quoque ipsis nomina procreavit.* Est igitur inter illas divinas Personas mutua relatio realis: at hæc ex parte Patris, et Filii non est Paternitas, et Filiatio respectu Spiritus sancti: ergo sufficienter affirmant sancti Patres aliam esse admittendam, nempe Spirationem activam, quam tacite approbavit Concilium Florentinum, ut supra diximus; imo et indicaverat Concilium Lugdunense sub Gregorio X. cap. unico *De summa Trinitate*, non solum dicens, *Una spiratione Patrem, et Filium producere Spiritum Sanctum, sed etiam esse Unum principium Spiritus Sancti;* adeoque eadem ratione habent relationem ad Spiritum sanctum, qua sunt ejus principium: at ex Concilio sunt ejus principium per Spirationem activam, et consequenter ex mente Concilii ad eum referuntur per Spirationem activam. Ad Albinum Flarium, respondeo ipsum velle quidem Patrem, et Filium non referri ad Spiritum sanctum relatione mutua sub ratione Patris, et Filii, sed tantum sub ratione principii, ut supra diximus ex S. Augustino.

DICES 2: Sancti Patres solummodo assignant tres relationes personales. Insuper Concilium Lateranense capite *Damnamus* excludit

quaternitatem realem in divinis: sed si Spiratio activa esset realis, re vera esset quaternitas relationum realium in divinis: ergo etc. *Denique sanctus Damascenus lib. 1. De Fide cap. 10. et 11.* copiose de relationibus divinis disserit: at nullatenus meminit Spirationis activæ: ergo censet eam non esse admittendam. — **Respondeo** 1. Sanctos Patres idcirco assignasse tantum tres proprietates personales realiter distinctas, quia tantum agebant de relationibus personarum constitutivis, et distinctis realiter; unde cum activa Spiratio Personam non constitut. nec realiter distinguatur a Paternitate, et Filiatione, idcirco de ipsa eis non fuit sermo. *Ad Concilium Lateranense* dico, illud eatenus excludere quaternitatem in divinis, quatenus ex ea inferretur quaternitas Personarum: at ex admissa spiratione activa illud non interfertur, hæc enim non est Personæ divinæ constitutiva: ergo Concilium illam non excludit. Adde, quod excludat Concilium quaternitatem distinctorum realiter, tamquam res a re: at Spiratio activa non ita distinguitur a Paternitate, et Filiatione, ut statim probabimus: ergo in nos non pugnat. *Ad sanctum Damascenum* respondeo ab auctoritate negativa nihil certo colligi, maxime quando contrarium inferre licet: at S. Damasc. sufficiens subministrat fundamentum in eodem cap. 11. asserendi realem relationem Spirationis activæ, dum circa medium ait: *In solis proprietatibus Paternitatis, Filiationis, et Processionis secundum causam, et causale Deum intelligi:* quibus denotat mutuam esse reciprocationem principii producentis, et termini producti inter Spiritum sanctum, et Patrem, ac Filium: at hæc non potest esse Paternitas, et Filiatio: ergo Spiratio activa.

DICES 3: Relatio principii in Deo non est semper realis, nam re vera Deus est principium creaturarum, nec tamen ad eas habet relationem realem: ergo licet Pater, et Filius sint principium Spiritus sancti, non inde sequitur, quod habeant relationem realem Spirationis activæ.

— **Distinguo antecedens:** quando principium producens, et terminus productus sunt diversi ordinis, et diversæ naturæ, concedo: quando sunt ejusdem, nego. Relatio autem Creatoris ad res creatas est ad res alterius ordinis, et naturæ, et Deo solum advenit in tempore: at vero Spiratio activa est ad terminum ejusdem ordinis, et naturæ, illaque Deo convenit ab æterno, et idcirco est realis.

DICES 4: Spiratio activa supponit Patrem, et Filium constitutos: ergo si sit realis, ipsis adveniet tantum ex resultantia, et per modum accidentis: sed hoc Deum dedecet: ergo etc. — **Nego minorem:** hæc enim resultantia non fit secundum reīn, sed secundum formalitatem nec advenit ab aliqua actione extrinseca, ut relations creatæ, sed ab intrinseco, et ex fecunditate divinæ voluntatis: sicut ergo non repugnat, quod ab essentia resultent attributa, ab ea non realiter, sed tantum formaliter distincta, sic etiam non repugnat, quod a Patre, et Filio resultet illa Spiratio activa.

Conclusio secunda. — SPIRATIO ACTIVA NON DISTINGUITUR REALITER, SED FORMALITER ACTU A PATERNITATE, ET FILIATIONE. Hæc est omnium pene Theologorum quantum ad primam partem, et

Probatur 1. Ex Concilio Laterensi cap. *Damnamus, ubi proscriptur sententia Abbatis Joachim,* dicentis quaternitatem esse ad-

mittendam in Deo, eo quod essentia realiter esset distincta a Personis realiter etiam ab invicem distinctis; statuitque Concilium, quod ideo solummodo Trinitas est non quaternitas, quia qualibet trium Personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura; ex quo sic licet argumentari: statuit Concilium non esse quaternitatem rerum in divinis: at si Spiratio activa distingueretur realiter a Paternitate, et Filiatione, esset in divinis rerum quaternitas; ergo ex mente Concilii ita non distinguitur. *Confirmatur*, nam Concilium ibidem maxime proscribit quaternitatem Personarum: at si Spiratio distingueretur realiter, esset Personarum quaternitas, esset enim illa relatio per se subsistens, adeoque esset suppositum, et consequenter foret Persona, quia quodlibet suppositum intellectualis naturae est persona.

Secundo, ex sanctis Patribus, et plurimis Conciliis iam a nobis saepe laudatis, maxime vero ex S. Ans^{IMO} libro *De Spiritu sancto*, *in divinis omnia sunt unum, nisi ubi obriat relationis oppositio*, sive sit oppositio relativa, ut volunt Thomistae, sive disparata, ut patet infra, agendo de distinctione Spiritus sancti a Filio: sed inter Paternitatem, et Spirationem activam non est oppositio relativa, quia una non producitur ab alia; nec est inter principium producens, et terminum productum; nec etiam est disparata, quia ad hanc requiritur, quod sit constitutiva Personae, Spiratio autem activa non constituit Personam: ergo nullam dicit oppositionem cum Paternitate, et Filiatione, adeoque ab illis realiter non distinguitur.

Tertio denique, in divinis quod non procedit ab alio, non distinguitur realiter ab illo: sed Spiratio activa non procedit a Paternitate, et Filiatione: ergo non distinguitur realiter ab illis. *Minor* constat, duæ namque tantum sunt divinæ processiones. *Major* etiam est evidens; tria enim sunt tantum distinctionis realis indicia, nimisrum quorum unum est producens, et aliud productum, quorum unum existere potest, alio non existente, et quæ inexistere possunt in subjectis realiter distinctis; duo autem posteriora nequeunt esse in divinis: ergo solum primum distinctionis indicium ibi admittitur: unde merito Joannes Theologus in Concilio Florentino sess. 18. *Sola*, inquit, *relatio, quam principalem habitudinem superius nominamus, apud omnes, tam Græcos, quam Latinos Doctores dirina processione personas multiplicat.*

Secunda pars sufficienter colligitur ex dictis, etenim Spiratio activa est relatio realis: sed non est eadem formaliter cum Paternitate, et Filiatione, neque ab ea distinguitur realiter: ergo saltem formaliter distinguitur. *Major* patet ex prima Conclusione: patet etiam *minor*. quantum ad secundam partem, ex mox dictis. — *Probatur itaque illius prima pars*: illæ relationes distinguuntur saltem formaliter, quæ habent per se distinctos terminos, suntque rationes, ex quibus colligitur personarum distinctio, et diversitas; sed talis est Spiratio activa respectu Paternitatis, et Filiationis, siquidem Paternitas per se respicit Filium, et Filiatio Patrem, Spiratio autem activa Spiritum sanctum, estque ratio cur Pater, et Filius distinguantur a Spiritu sancto. *Insuper ipsam efficit mutuam relationem inter Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum*, quam ita non efficit Paternitas, nec Filiatio, ut probatum

est in praecedenti Conclusione: ergo ad minus Spiratio activa formaliter distinguitur a Paternitate, et Filiatione. *Insuper* relatio disparata non est eadem formaliter cum relatione directe opposita: sed Paternitas, et Filiatio sunt relationes disparatae tantum respectu Spirationis passivæ, Spiratio vero activa est ipsi directe opposita: ergo hæc a Paternitate, et Filiatione saltem formaliter distinguitur, *Denique*, si Spiratio activa idem esset formaliter cum Paternitate, tam verum esset dicere, quod Pater produceret Filium per spirare, quam per generare; et sic Verbum tam posset dici Spiritus, quam Filius: sed consequens est absurdum: ergo etc. Patet sequela; ubi enim nulla est in re distinctio, non potest etiam esse prædicatorum realium ipsius rei diversitas; adeoque si Paternitas, et Spiratio activa nullatenus distinguantur a parte rei, quidquid affirmatur de una, etiam affirmari potest de altera.

DICES: Sicut datur oppositio disparata inter Filiationem, et Spirationem passivam, ita pariter datur inter Filiationem, et Spirationem activam: sed prior oppositio sufficit ad distinguendam realiter Filiationem a Spiratione passiva: ergo posterior etiam sufficiet ad eam distinguendam a Spiratione activa, adeoque non solum formaliter, sed etiam realiter distinguuntur. — **Respondeo ad majorem**, non idecirco solum Filium a Spiritu sancto distingui realiter sub formali ratione Filii, quia Filiatio est relatio opposita disparate cum Spiratione passiva, sed maxime quia Spiratio passiva est omnino incompossibilis cum Filiatione in eodem supposito; si enim Filiatio, et Spiratio passiva essent in eodem supposito Filii, sequeretur, quod his esset productus, scilicet per generationem ab intellectu, et per spirationem a voluntate: at vero idipsum non sequitur ex spiratione activa, et Filiatione; licet enim Filius spiret, et producat Spiritum sanctum, non propterea desinit esse Filius.

DICES 2: Sicut se habent generari, et spirari, sic se habent generare, et spirare: sed generari, et spirari distinguuntur realiter, efficiuntque relationes realiter distinctas: ergo etiam generare, et spirare realiter distinguuntur, et distinctas realiter relationes efficiunt. — **Nego majorem**, nam generari, et spirari opponuntur saltem mediante spiratione activa, constituuntque diversas Personas; generare autem, et spirare non opponuntur proprio; ideo generari, et spirari distinguuntur realiter, non ita generare, et spirare.

INSTABIS: Sicut se habet generare ad generari, ita se habet spirare ad spirari: ergo a permutata proportione, sicut se habet generare ad spirare, ita se habet generari ad spirari: sed generari, et spirari realiter distinguuntur: ergo generare et spirare etiam distinguuntur realiter. Consequentia patet; quia non est major ratio distinctionis in uno binario extremorum, quam in altero. — **Nego consequentiam**: licet enim permutata proportio in quantitate vim habeat inferendi, cæteris tamen in rebus nihil probat, imo falsa appareat multis exemplis. *Verbi gratia*: sicut se habet ignis ad calorem, ita se habet aqua ad frigus: ergo permutata proportione, sicut se habet calor ad frigus, ita se habet ignis ad aquam: sed calor, et frigus possunt esse simul in eodem subjecto in gradibus remissis; ergo etiam aqua, et ignis poterunt esse simul in eadem materia secundum aliquos sui gradus; quæ

consequentia omnino falsa est. Ratio itaque disparitatis est, quoniam spirari passivum, hoc est Spiritus sanctus, realiter procedit a generari activo, quod est ipsem Filius productus; ideoque necessario distinguitur ab illo, tamquam a principio producent: at vero spirativum non procedit a generatione activa, tamquam a principio produceente, adeoque non servant eamdem proportionem permutatam.

QUÆSTIO TERTIA.

AN RELATIONES ORIGINIS SINT FORMALITER INFINITÆ ET PERFECTÆ.

NOTANDUM 1. Ex Doctore q. 5. Quodlibet, quod Relationes originis considerari possunt bitariam, nimirum vel realiter, et identice; quatenus nempe idem sunt realiter cum essentia divina, necnon et cum Personis, quas cum illa essentia constituunt: vel formaliter, et secundum propriam suam entitatem relativam, seu quatenus formaliter ab essentia divina distinguuntur, suntque veluti formæ hypostaticæ eam determinantes ad constitutionem divinarum Personarum. Priori modo certum est eas esse realiter infinite perfectas, ut sic enim sunt una eademque res cum ipsa Divinitate, cujus infinitam perfectionem in se imbibunt: at difficultas est, an ipsæ relationes posteriori modo consideratae aliquam perfectionem, et infinitatem importent; ita quod quemadmodum Attributa addunt essentiæ divinæ aliquam perfectionem absolutam formaliter distinctam a perfectione ipsius essentiæ, ita pariter relationes originis præter absolutam perfectionem essentiæ, quam realiter includunt, adjiciant ei aliquam perfectionem relativam etiam formaliter ab ejus essentiali perfectione distinctam.

NOTANDUM 2. Ex eodem ibidem num. 27. quod ens reale, ut sic, primo dividitur in ens *quantum*, et in ens *non quantum*. Deinde ens quantum in ens *finitum*, et *infinitum*: postea ens finitum in decem Prædicamenta. Per ens *quantum* intelligit ens perfectum, seu *quantum* quantitate perfectionis: per ens vero *non quantum* intelligit ens non habens hanc perfectionem. *Insuper* advertendum quod triplex distingui possit perfectio: prima est *moralis*, quæ in Deo est *absoluta*, et *unica*, nempe divina Sanctitas, de qua hie non est sermo. Secunda est *transcendentalis*, seu *entitativa*, quæ est *integritas rei constantis omnibus*, quæ desiderantur ad ejus constitutionem in *ratione talis entis*; et hæc convenit omni prorsus enti. Tertia est *perfectio virtutis*, seu *qualificativa*, quæ est *perfectio gradualis uniuscujusque naturæ*, secundum quam natura dicitur magis, aut minus, vel aequa perfecta. Conveniunt omnes, divinas relationes esse perfectas perfectione illa transcendentali, siquidem habent quidquid desiderari potest ad complementum divinæ relationis hypostaticæ: verum non ita consentiunt eas esse perfectas perfectione qualificativa, qua dici possint perficere essentiam divinam relative, sicut attributa eam absolute perficiunt.

NOTANDUM 3. Ex eodem ibidem, duplex esse infinitum, scilicet intensive, et extensive. *Infinitum extensive* est, quod ad plura numero in infinitum extenditur, qualis est numerus infinitus creaturarum possibilium. *Infinitum intensive* duobus modis ab eodem describitur: primo quidem *absolute*, ita quod infinitum sit illud, cui nihil entita-

is, et perfectionis deest, eo modo quo possibile est illud habere in aliquo uno, scilicet vel formaliter, vel realiter, et identice, vel eminenter, qualiter infinitas describi potest: *Omnis entitatis, et cuiuslibet excoigitandæ perfectionis simplicissima, et eminentissima complexio: comparative autem infinitum describi potest: Id quod excedit quodcumque ens finitum ultra omnem determinatam, vel determinabilem proportionem entis: sic, inquit Doctor, infinitum distinguitur a quolibet ente finito quantumcumque perfecto; nullum enim est ens finitum, quod ab alio non excedatur; albedo enim, v. g. exceditur a scientia in triplo, scientia ab anima intellectiva in decuplo, hæc ab Angelis in centuplo, Deus autem, qui est infinitus, excedit omne finitum ultra omnem proportionem assignabilem entitatis, et perfectionis.* Per priorem descriptionem infinitas exigit, ut ab ente infinito removeatur carentia entitatis, et perfectionis qualiscumque; quippe cum ens sic infinitum nulla omnino perfectione carere debeat: per posteriorem removetur ab infinito quodecumque superius, a quo possit excedi. His ita prælibatis, resolvendum est, an relationes divinæ Personarum constitutivæ, et distinctivæ sint formaliter perfectiones infinitæ.

Conclusio unica. — RELATIONES ORIGINIS NULLAM FORMALITER DICUNT PERFECTIONEM, NEQUE FINITÆ SUNT, NEC INFINITÆ. Ita Doctor Subtilis pluribi, sed maxime in 1. dist. 8. q. 3. n. 16. ait. *Quidquid communiter dicitur de Deo, et creatura, est indifferens ad finitum, et infinitum, loquendo de essentialibus; vel saltem ad finitum, et non finitum, loquendo de quibuscumque; quia relatio divina nec est finita, nec infinita.* Idem habet q. 4. n. 23. ubi dicit, quod si Paternitas et Deitas concepiantur in abstracto, hæc prædicatio: *Deitas est Paternitas, non potest esse vera, Quia, inquit, unum eorum non est formaliter infinitum, sed tantum Deitas est formaliter infinita.* At ex professo hanc conclusionem amplectitur, et probat q. 5. Quodlibetica: *De secundo Articulo, inquit, teneo hanc conclusionem: Paternitas non est formaliter infinita, et ad hoc sunt tres rationes: prima ratio sumitur ex entis infiniti unitate: secunda ex ejus communicabilitate: tercua ex ejus simplicitate, et incompossibilitate, siquidem ens infinitum intensive est unicum, implurificabile, et non arctatum, sed communicabile, et cuicunque incomponibile.*

¶ **Primam rationem sic format:** Non possunt esse plura realiter distincta formaliter intensive infinita: sed plures sunt relationes originis realiter distinctæ: ergo non sunt formaliter infinitæ intensive. *Minor* constat ex dictis: *majorem probat tribus mediis, nimirum ex comparatione illorum infinitorum inter se: secundo ex comparatione inter finitum, et infinitum: tertio ex comparatione illorum plurium infinitorum ad intellectum, et voluntatem.* *Primo* quidem infinitum intensive realiter sibi vindicat omnem perfectionem simpliciter; sed non vindicat sibi realiter perfectionem illam, quam habet aliud ens, a quo distinguitur realiter: ergo non possunt esse duo infinita simpliciter invicem realiter distincta. *Ex secundo medio sic probat majorem:* in entibus essentialiter subordinatis tandem devenitur ad aliquod ens, quod sufficienter terminat dependentiam omnium entium finitorum, quodque necessario debet esse infinitum, et unicum; infinitum qui-

dem, quia debet a se habere omnem perfectionem, alias rursum de penderet ab alio, nec in ipso esset entium subordinatorum status. unicum vero quia non possunt esse ejusdem effectus plures causæ totales ejusdem ordinis. *Denique ex tertio medio eamdem majorem sic probat*: ens infinitum est objectum adæquatum intellectus infiniti, et voluntatis infinitæ: sed non possunt esse plura objecta adæquata ejusdem intellectus, et voluntatis: ergo non possunt esse plura entia infinita realiter distincta.

Secundam rationem sic format: Omnis perfectio simpliciter est communicabilis: sed omne infinitum intensive est perfectio simpliciter: ergo infinitum omne intensivum est communicabile. *Subsumit*: at nulla proprietas Personalis est communicabilis, quia ipsa est formalis ratio existendi incomunicabiliter: ergo nulla proprietas Personalis est perfectio simpliciter; adeoque relatio originis, quæ est proprietas Personalis in divinis, non est perfectio simpliciter. *Majorem* primi syllogismi probat ex descriptione perfectionis simpliciter, *Quæ*, ex S. Anselmo, *est in quolibet melior ipsa, quam non ipsa*, hoc est, ut expponit Doctor quæ in quolibet, quatenus entis suppositum est, melior est ipsa, quam alia secum incompatibilis in eodem: sed quod est formaliter incomunicabile est formaliter incompossibile alteri in eodem supposito entis: ergo quod est formaliter incomunicabile non est perfectio simpliciter: sed omnis perfectio simpliciter in divinis est communicabilis: ergo relationes originis cum sint incomunicabiles, non sunt perfectiones simpliciter. — Ex quo colligo cum Doctore ibidem, nullam perfectionem simpliciter simplicem esse alteri perfectioni simpliciter simplici incompossibilem; nam si esset v. g. A. incompossibilis cum B., et sint perfectiones simpliciter simplices: ergo A. est melior quam B. quæ est non ipsa; et B. cum sit etiam perfectio, erit melior quam A. quæ est non ipsa, et consequenter A. esset perfectior, et imperfectior respectu B., quod est impossibile.

Tertia denique ratio Doctoris sic formatur: Perfectio simpliciter, et infinita, debet ita realiter identificari cum omni perfectione com possibili secum in eodem supposito, ut una earum possit de altera prædicari in abstracto: sed relatio originis non ita realiter identificatur cuilibet secum com possibili in eodem supposito: ergo relatio originis non est perfectio simpliciter, et infinita. *Minor patet*: licet enim spiratio activa v. g. realiter identificetur generationi, ut supra probatum est, tamen hæc propositio non est vera, *generatio activa est spiratio activa*; alias verum esset, quod Pater divinus æque Filium produceret per *spirare*, quam per *generare*; sieque Filius, tam procederet per voluntatem, quam per intellectum, quod aperte falsum est. *Majorem probat quoad primam partem* nempe quod perfectio simpliciter, et infinita debeat realiter identificari cuilibet secum com possibili in eodem subjecto: tum quia nihil est essentialie in divinis, quod non sit realiter idem *Essentiae* divinæ, et cuilibet essentiali, quod aliunde non provenit, quam quia omne essentialie est perfectio simpliciter simplex: tum quia infinitum non potest componi cum altero, alias esset pars ejus, et excederetur a toto; excessus autem repugnat infinito; sed si aliquid com possibile sibi in eodem supposito non esset sibi omnino idem realiter, non possent constituere unum, nisi per

aliquam compositionem: ergo omnis perfectio simpliciter, et infinita debet esse realiter eadem cuilibet secum compossibili in eodem supposito. Ex quibus infertur *secunda pars*, quae enim sunt idem realiter vere de se invicem prædicantur, et affirmantur ratione identitatis prædicati cum subjecto; quantumcumque enim fiat abstractio a subjecto, cum semper remaneat identitas prædicati cum subjecto, etiam semper vera est affirmatio unius de alio.

Confirmatur Conclusio ab absurdis, quæ sequuntur ex opposita sententia. Primo quidem si relationes divinæ dicant perfectionem aliquam, sequitur, quod una persona continebit aliquam perfectionem, quam alia non continet; quia nimirum quælibet continet relationem personalem sibi propriam alteri non convenientem; Patri enim non convenit Filiatio, nec Filio Paternitas, nec Spiritui S. Paternitas, et Filiatio; et consequenter Personæ divinæ non erunt infinitæ, quia cuilibet deest aliqua perfectio: infinite perfecto autem nulla perfectio simpliciter simplex deesse debet. *Insuper*, cum in Patre, et Filio sint duæ relationes, nempe in Patre Paternitas, et Spiratio activa, similiter in Filio Filiatio cum eadem activa Spiratione; in Spiritu S. vero sit tantum unica, nempe Spiratio passiva; consequens est, quod si relationes sint perfectiones simpliciter simplices, Pater, et Filius perfectiores erunt Spiritu S., siquidem habent unam perfectionem simpliciter simplicem, cui nullam correspondentem habet Spiritus sanctus: hoc autem est absurdissimum: ergo et illud unde sequitur.

Objicit Doctor ibidem quatuor difficultates adversus præfatam suam doctrinam. *Primo*, quod non est comprehensibile ab intellectu creato, et finito est infinitum: sed relatio divinæ originis non est comprehensibilis ab intellectu finito juxta illud Isaiæ 43. *Generationem ejus quis enarrabit?* Ergo est formaliter infinita; omne enim finitum est comprehensibile. *Secundo*, omnis actio adæquata principio, et termino infinito, est formaliter infinita: sed generatio divina est actio adæquata principio formali infinito, nimirum memorie infinite fœcundæ, et termino infinito *qui*, nempe Filio, et termino *quo*, nimirum essentiæ communicatæ, quorum uterque terminus est infinitus: ergo generatio divina est formaliter infinita. *Tertio*, ratio subsistendi per se est perfectissimus modus essendi: sed relationes originis sunt rationes subsistendi per se: ergo sunt perfectissimæ. *Quarto*, quod est idem essentiæ infinitæ non potest non esse infinitum; at relationes originis identificantur Essentiæ divinæ: ergo non possunt non esse infinitæ. **Respondet Doctor ad primum** negando *majorem*, ad rationem enim incomprehensibilitatis alicujus, sufficit identificatio ejus cum infinito; non enim potest aliquid comprehendendi, nisi perfecte cognoscatur illius esse; neque hoc potest ita cogosci, nisi apprehendantur omnes illius modi, omnesque ejus perfectiones; infinitæ autem perfectiones comprehendunt nequeunt ab intellectu finito; adeoque, ut aliquid sit incomprehensibile, sufficit quod identificetur infinito: at relationes originis identificantur essentiæ infinitæ: ergo licet ex se non sint formaliter infinitæ, non propterea sunt comprehensibiles ab intellectu creato, et finito. — *Ad secundum* respondet duplē esse adæquationem, nimirum proportionalem, et quantitativam: et proportionalem rursus duplē, videlicet intensivam, et extensivam. Unde in forma, distinguit

minorem: generatio divina est adæquata suo principio, et termino adæquatione proportionali extensiva, quæ tantum requirit, ut origo, seu actio, ita sit a tali principio, et ad talem terminum, ut ab alio, et ad aliud esse nequeat: neque tale principium possit sese extendere ad aliam actionem eliciendam, nec talis terminus ab alia actione produci, concedit: est adæquata adæquatione quantitativa, aut proportionali intensiva, quæ nempe requirat eamdem perfectionem in origine, et termino, qualis est in principio, negat: nam neque etiam origo creata sic adæquatur suo principio, quod semper est perfectius sua actione, et termino productu, quia minus dependet. Ex adæquatione autem proportionali extensiva non sequitur, quod si unum sit infinitum formaliter, alterum quoque similiter infinitum esse debeat, quia infinitas formalis intensiva quantitatem, et graduum intensionem respicit, non vero extensionem. — *Ad tertium* respondet *per se subsistere* esse æquivocum, et accipi dupliciter: primo quidem pro modo existendi per se, et independenter a quolibet alio; et sic est quid absolutum in divinis; adeoque est perfectio simpliciter simplex, estque existentia absoluta, de qua superius. Secundo, pro modo existendi incomunicabiliter alteri, tamquam supposito, sive nec est perfectio simpliciter simplex, neque secundum quid; hoc autem tantum posteriori modo relationes divinæ dicuntur rationes per se subsistendi, adeoque nec sunt perfectæ, ne imperfectæ. — *Ad quartum* distinguit *majorem*: quidquid identificatur infinito, est infinitum, si sit capax infinitatis, concedit; secus negat: relationes autem originis non sunt capaces infinitatis ratione sue incomunicabilitatis, et propter jam assignatas rationes, adeoque neganda est consequentia.

OBJICIES 2. Relationes divinæ tam a Conciliis, quam a Patribus dicuntur perfectiones: ergo revera tales sunt. Probatur antecedens ex Concilio Constantinopolitano Epistola ad Damasum, *Credimus*, inquit, *æqualem honorem ac dignitatem, et imperium coeternum in tribus perfectissimis subsistentiis, seu tribus perfectis personis*: similiter Justinus in expositione fidei de Trinitate, *Maluimus*, inquit, *unius Deitatis in tribus perfectis subsistentiis notitiam exponere*. Item Cyrillus Alexandrinus libro 1. *Thesauri c. 6. Perfectus*, inquit, *est non solum quia Deus, sed etiam quia Pater*. Subserbit Damascenus 1. *Fidei c. 11*. dicens: *In proprietatibus Paternitatis, Filialitatis, et Processionis, secundum causam, et causale (seu causatum) et Personalem perfectionem, idest existentiae modum differentiam intelligimus*: idem lib. *De Decretis primæ institutionis: Hypostases*, inquit, *et personæ Pater, Filius, et Spiritus sanctus, unusquisque enim eorum perfecta est hypostasis, et perfecta persona*. Ergo revera relationes personales sunt perfectiones, et perfectæ. — **Nego antecedens**, et ad ejus probationem dico, sanctos Patres, et Concilia laudatis textibus, et aliis similibus accipere divinam hypostasim, et personam, non in abstracto pro formali subsistentia, et personalitate, quatenus formaliter distinguitur ab essentia divina, et cum ea concurrit ad constituendam divinam personam; sed in concreto pro ipsam divina Persona, quatenus nempe simul importat essentiam, et personalitatem, qualiter revera Personæ divinæ sunt perfectissimæ. Quod autem aliter non sint accipienda dicta sanctorum Patrum, sufficienter colligitur ex eorum verbis laudatis. Ad sanctum Damascenum

maxime *respondeo* eum nolle proprietates personales formaliter esse perfectiones : contrarium enim docet c. 9. dicens: *Omnia quæ Pater habet sunt Filii, hoc uno excepto quod ingenitus non est; quæ quidem vox nec naturæ discriminem, nec dignitatem atque auctoritatem, sed existentiae modum indicat.* Solum itaque eas proprietates in concreto, et pro personis acceptas, perfectiones nominat.

OBJICIES 3. Mysterium Trinitatis, quatenus Trinitas est, est summe adorandum, adeoque infinite perfectum : sed Trinitas, quatenus Trinitas, divinas relationes connotat, et importat : ergo verum est quod relationes dicant summam, et infinitam perfectionem. — **Distinguo majorem** : mysterium Trinitatis dicit summam perfectionem se tenentem ex parte naturæ divinæ, quæ tribus Personis communicatur, una cum suis attributis, et perfectionibus, concedo : proveniente a relationibus divinis, quæ sunt termini divinæ communicationis, et fœcunditatis, nego : tota namque perfectio, quæ in adorando Trinitatis mysterio relucet, repetenda est ex parte naturæ divinæ, quæ summe, et infinite divinas Personas constituit, et perficit ; non vero ex parte relationum, quæ sunt puri termini divinæ fœcunditatis, et naturæ, nullam ipsi addentes perfectionem, sed tantum dantes illi modum subsistendi incomunicabiliter.

OBJICIES 4. Subsistens Verbi divini, quatenus formaliter ab essentia distincta, terminat naturam humanam assumptam, eique necnon et ejus actionibus summam perfectionem, et dignitatem confert : ergo ipsamet illam perfectionem habet formaliter. Patet consequentia: quod enim præstat Verbi divini personalitas naturæ humanæ, non confert in ratione causæ efficientis, sed formalis; adeoque seipsa tamquam forma significat actiones, et perficit naturam hominis assumpti, et consequenter ipsamet aut est perfectio, aut formaliter continet summam perfectionem. Probatur antecedens: nam homo assumptus ratione personalitatis ei communicatae, est adorabilis, idque adoratione latræ : ergo continet bonum, non qualemcumque, sed infinitum, et summum, quia summum cultum meretur. — **Nego antecedens** quantum ad secundam partem, nempe quod subsistens Verbi, quatenus formaliter ab Essentia divina distinguitur, conferat summam perfectionem humanitati Christi ; et ejus probationem distinguo : homo assumptus est adorabilis, et summe perfectus ratione solius personalitatis Verbi, nego : ratione Deitatis sibi conjunctæ hypostatice, concedo : Christus enim idcirco dicitur summe perfectus, et dignus summo cultu, non præcise tantum quia subsistit subsistens Verbi, sed quia ratione hujus subsistentiæ unitur hypostatice Deitati, estque Homo-Deus.

ARTICULUS TERTIUS.

DE NOTIONIBUS DIVINIS.

NOTIONIS nomine nihil aliud prætendunt Theologi quam propriam rationem cognoscendi unam personam. Quæ ratio sumitur vel pro conceptu formalí, quo illam divinam Personam specialiter cognoscimus, et discernimus ab alia, de qua S. Aug. lib. 5. *De Trinit.* c. 6. *Alia notio est, qua intelligitur genitor, alia qua ingenitus;* vel pro conceptu

objectivo, seu aliqua nota speciali, et veluti charactere se tenente ex parte ejusdem personæ, ratione cuius ipsam cognoscimus, ut ab alia distinctam, de qua S. Basilius lib. 2. *Contra Eunomium: Proprietates*, inquit, *ac notæ quasi characteres quidam, et formæ in substantia inspectæ, distinguunt*. De notionibus secundum hanc posteriorem acceptationem duo veniunt resolvenda. 1. An sint admittendi aliqui characteres in divinis Personis, quibus invicem distinctæ appareant. 2. Quod illi characteres solito quinque numerentur. Quoniam autem præcipuae difficultates, quæ hanc materiam spectant, superius enodatae sunt ex iis, quæ diximus de proprietatibus, et relationibus personalibus; idcirco tres præfatas inquisitiones involvet, et resolvet

QUÆSTIO UNICA.

AN. QUOT, ET QUALES SINT DIVINARUM PERSONARUM NOTIONES.

NOTANDUM 1. Quod etsi una eademque realis formalitas simul sit proprietas, relatio, et notio, hæc tamen invicem juxta variam habitudinem discrepant; paternitas enim v. g. dicitur *Relatio*, quatenus respicit terminum, et Personam generantem refert ad genitam: dicitur autem *Proprietas*, quatenus convenit tantum primo divino supposito, primamque Personam afficit; nominatur autem *Notio* comparative ad intellectum, quoniam est ipsi ratio cognoscendi primam Personam ab aliis distinctam; quæ omnia licet unam eandemque formalitatem significant, hunc tamen servant ordinem, ut prius illa formalitas dicatur relatio, deinde proprietas, ac tandem notio; nihil enim potest esse ratio manifestandi aliud, nisi sit illi proprium, nec potest esse proprium, nisi ab aliis distinguatur. Distinctio autem divinarum Personarum petitur ab earum principio constitutivo, quod est ipsa relatio personalis.

NOTANDUM 2. Tres maxime ad notionem conditions desiderari. *Prima*, ut sit proprietas alicujus, vel aliquarum personarum, non tamen tribus sit communis, qua ratione nec divina essentia, nec quid essentiale habet rationem notionis. *Secunda*, ut significetur, et exprimatur in abstracto; notiones enim sunt veluti formæ, quibus divinæ Personæ cognoscuntur; inde fit, quod nomina *Pater*, *Filius*, et *Spiritus sanctus* non sint, nec dici possint notiones, quia personas ipsasmet directe significant in concreto, non autem denotant per se illas formas quibus personæ possint innotescere, quales sunt *Paternitas*, etc. *Tertia*, quod significet illam formam non veluti in fieri, sed quasi in facto esse, ejus defectu *generare*, et *generari*, item *spirare*, et *spirari* dici nequeunt notiones, quia significantur ut in fieri. Aliqui etiam Scotistæ quartam addunt, nempe quod notio significet, et importet dignitatem Personæ: at hoc repugnat Doctori, et veritati: siquidem, ut supra diximus, relationes personales nullam formaliter perfectionem connotant.

NOTANDUM 3. Notionem sic describi a Theologis: *Notio est propria ratio seu nota cognoscendi personam divinam ut distinctam ab alia*. Hæc satis superque patet ex mox dictis; dicitur namque *ratio seu*

nota, quia est veluti character seu sigillum, quo designatur, et notatur una persona ab alia distincta; unde Justinus in expositione fidei de Trinit. *Dum geniti vocabulum*, inquit, *quasi notam quamdam audi- mus, mox cogitamus Filium, quemadmodum et per procedentis notam Spiritus propriam personam dicimus*. Additur secundo, propria ratio cognoscendi personam; *Nam*, inquit S. Basilius lib. 2. *Contra Euno- nium*, *cum una Deitas sit, impossibile est propriam notionem Patris vel Filii capere, nisi proprietatum acceptione cogitatio nostra confirmata sit*. Subditur denique, ut distinctam ab alia: *Nec enim*, inquit S. Basilius lib. unico *De Spiritu sancto* cap. 5. explicans illud Apostoli ad Ephes. 4. *Unus Deus, et Pater, etc, in hoc adhibentur notiones, non ut naturæ di- versitatem induant, sed ut impermixtam Patris ac Filii notionem ap- probaret: sic eas adhibuit Apostolus.*

Conclusio prima. — ADMITTENDÆ SUNT NOTIONES, VELUTI QUIDAM CHARACTERES QUIBUS DIVINÆ PERSONÆ NOBIS FACILIUS IN- NOTESCUNT. Hæc est communis inter Theologos nedum, sed et SS. PP. Patet hæc veritas ex 3. Notabili, et

Probatur insuper maxime ex S. Gregorio Nysseno Epist. 43. *Neces- sarium est*, inquit, *ut per proprias quasdam notiones inconfusa ha- beatur in Triade comparatio*: et infra de Spiritu sancto: *Causæ Pa- tris insertam habet essentiam*; unde et progreditur, *hanc notionem ac cognoscibile signum ejus, quæ secundum hypostasim est, proprietatis habet, quo cum Filio simul, et ipse se facit internosci*: et post pauca de Filio dicit: *Nullam prorsus notionum communicationem secundum proprietatem suam tam cum Patre, quam cum Spiritu sancto habet, sed ex dictis jam signis solus agnoscitur*. Tandem de Patre subjungit: *Pater vero, qui super omnia Deus est, peculiarem hypostaseos suæ no- tionem solus habet, quod Pater est, et quod ex nulla omnino causa subsistit, atque isto iterum indicio, et ipse proprie, ac separatim agno- scitur*. Quibus aperte fatetur divinas Personas suis notis, et charac- teribus invicem distinctas agnosci, ubi quamquam notionis vocabulum usurpet in concreto, quod et faciunt plerique Patres, rectius tamen in abstracto accipi constat: siquidem quærentibus quomodo tres divinæ Personæ invicem convenient, et differant, facilius, et rectius respon- detur, dicendo, Patrem distinguui a Filio per Paternitatem, quam si utendo nomine concreto *Patris*, diceretur Patrem idcirco differre a Filio, quia generat illum; hæc namque circumlocutio est, non vero ratio formalis. — *Confirmatur ex aliis SS. Patribus, qui notiones in abstracto usurpant; primo quidem ex S. Basilio lib. 2. Contra Euno- nium* dicente: *Proprietates, ac notæ quasi characteres quidam, ac formæ in substantia inspectæ distinguunt quidem, quod commune est ap- propriatis characteribus*. Consentit Tertullianus lib. *Contra Praxeam* cap. 2. ubi docet, quod Pater, Filius, et Spiritus sanctus *tres sunt non substantia, sed forma, nec potestate, sed specie*: eujus rationem reddit, *quia unus Deus ex quo et gradus isti et formæ, et species in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti deputantur*. Quasi diceret tres divinas Personas invicem distinctas agnosci, non per concreta earum nomina, sed per relationes ac veluti formas earum constitutivas, et distinc- tivas; quas idcirco S. Damaseenus lib. 3. *De Fide* cap. 6. *Proprietates*

charactericas signalesque appellat: unde cap. 7. ait: Dei Verbi filiationis charactericam, et discretivam proprietatem, secundum quam discreta est a Patre, et Spiritu sancto.

Probatur eadem **Conclusio ratione**: illud admittendum est in divinis, quod maxime conducit ad facilius percipiendam, et explicandam divinarum Personarum distinctionem: sed ad id mirum in modum conferunt notiones divinæ: ergo sunt admittendæ. *Major* constat. siquidem usurpanda sunt a Theologis ipsa vox abula, quæ magis conferunt ad explanationem, et reserationem tam abstrusi, tamque ineffabilis Mysterii. *Minor* probatur: Duobus modis innotescere potest, et exprimi divinarum Personarum proprietas, et distinctio, nimurum per nomina concreta, et abstracta: sed convenientiora sunt abstracta vocabula ad significandam non modo simplicitatem, sed etiam distinctionem Personarum, quam concreta, quoniam abstracta concipiuntur ut simplicissimæ formæ, proptereaque sunt magis apta divinæ simplicitati concipiendæ, atque significandæ: unde Nazianzenus Oratione 39. *Spiritus sanctus*, inquit, *procedens a Patre, non tamen Filiationis modo, ut nec generationis, verum processionis: Liceat enim perspicuitatis gratia nomina fingere.* Censet ergo abstracta nomina perspicuitatem, et claritatem conferre distinctioni personarum: ergo, etc.—*Confirmatur*: tres notiones convenient Patri, duæ Filio, et unica Spiritui sancto: Patri namque convenit *Innascibilitas, Paternitas, et Spiratio activa*: Filio convenit *Filiatio, et Spiratio activa*; sed Spiritui sancto sola *Processio*, sive *Spiratio passiva* congruit: ergo per proprium uniuscujusque Personæ nomen concretum sufficienter ab alia non intelligitur distingui; adeoque convenientis fuit notiones in abstracto significari per peculiares proprietates uniuscujusque Personæ, quibus facilius innotescerent omnes modi per quos ab alia Persona distinguitur. Patet consequentia, facile namque per hæc abstracta nomina explicamus Patrem, et Filium distingui a Spiritu sancto, non per Paternitatem, et Filiationem, sed per Spirationem activam; qua tamen invicem inter se convenient, sed differunt per Paternitatem, et Filiationem: ergo, etc.

OBJIC. 1. Quæ sunt simplicia, cognoscuntur, et distinguuntur seipsis, nec formis seu notis indigent, quibus distincta appareant: sed Personæ divinæ sunt simplicissimæ: ergo non indigent notionibus, ut distincte cognoscantur. — **Distinguo maj.**: Quæ sunt simplicia tam formaliter quam realiter, notis et characteribus non egent, concedo: quæ sunt simplicia tantum realiter, non vero formaliter, nego. *Minorem* similiter distinguo: Personæ divinæ sunt simplicissimæ realiter, hoc est non constituuntur ex partibus realiter distinctis, concedo; sunt simplicissimæ formaliter, nego; plures enim complectuntur entitates formaliter invicem distinctas; constant namque divina essentia, neenon et relationibus, quibus constituuntur in ratione personæ, unde sicut concreta realiter simplicia melius cognoscuntur per aliquam formam in abstracto significatam, quam per ipsum nomen concretum, sic etiam divinæ Personæ facilius innotescunt per divinas notiones, quam per nomina concreta Patris, Filii, etc.

INSTABIS: Nihil significatur nomine *Patris*, quod itidem non significetur nomine *Paternitatis*, tam enim Paternitas denotat generationem, quam nomen *Pater*: ergo vel neutrum sufficit, vel alterutrum.

superfluit. — **Distinguo antecedens:** idem significatur realiter, et diverso modo, concedo; formaliter, et eodem modo, nego. Etenim vocabulum *Pater* non solum importat formam Paternitatis, sed insuper Deitatem connotat, vel in recto, vel saltem in obliquo; Paternitas autem neque in recto, neque in obliquo formaliter significat Deitatem, sed in recto dicit proprietatem, atque in obliquo connotat personam Patris, cuius est proprietas; licet autem in Paternitate imbibatur, et contineatur realiter Divinitas, hæc tamen inclusio provenit tantum ex re significata, non vero ex modo significandi vocis.

Conclusio secunda. — RECCE SOLITO NUMERANTUR A THEOLOGIS QUINQUE NOTIONES, QUIBUS PERSONÆ DIVINÆ NOBIS INNOTESENT, NIMIRUM INNASCIBILITAS, PATERNITAS, FILIATIO, SPIRATIO ACTIVA, ET PASSIVA.

Probatur: tot sunt admittendæ notiones, quot sunt modi, quibus divinæ Personæ cognosci possunt invicem distinctæ: sed ille modus est quintuplex: ergo, etc. *Major* patet; notiones enim tantum admittuntur ad facilius detegendam, et percipiendam distinctionem Personarum. Probat *minorem* S. Bonaventura in 1. distinet. 26. art. unico, quæst. 4. *Ratio distinguendi*, inquit, *accipitur a parte originis: aut igitur positive, aut privative: si privative, aut privat originem per modum producentis, et hoc non dicit nobilitatem, scilicet, non producere, ideo non est notio. Aut privat originem, per modum producti, et hoc vel specialiter, vel generaliter: si specialiter, non dicit nobilitatem: si generaliter, sic dicit nobilitatem, et ideo notio privativa est una sola, scilicet Innascibilitas. Si autem accipiatur a parte originis positiva cum duplex sit origo, et cuilibet respondeat de necessitate duplex habitudo, de necessitate erunt quatuor, generatio activa et passiva, et Spiratio activa, et passiva, et in universo quinque.* — Simili pene modo probat S. Thomas prima parte, quæst. 32. art. 3. Cum notio pertineat ad ordinem originis, tot debent admitti notiones, quot sunt ordines originum: sed isti sunt quinque: ergo totidem sunt divinæ notiones. **Probatur minor:** in divinis duas tantum sunt processiones, ex quibus quælibet importat duplēm ordinem positivum originis, nempe *a quo est alius*, et *qui est ab alio*: primo namque processio per intellectum importat ordinem ejus, *a quo est alius*, qui ordo vocatur *Paternitas*, et est notio Patris: similiter importat ordinem ejus, *qui est ab alio*, diciturque *Filiatio*, quæ est notio Filii. Similiter processio per voluntatem etiam hunc duplēm importat ordinem, nempe *ejus*, *a quo est alius*, qui ordo est *Spiratio activa*, per quem producitur *Spiritus sanctus*, et hæc notio distinguit Patrem, et Filium a Spiritu sancto; et *ejus*, *qui est ab alio*, et hic ordo dicitur *Spiratio passiva*, quæ est notio *Spiritus sancti*. **Præter autem** illos ordines originis positivos, est adhuc *alius* ad originem spectans negative, nempe *ordo ejus*, *a quo est alius*, et *qui non est ab alio*, et sic est *Innascibilitas*, quæ est alia notio Patris. **Præter hos autem** quinque non appareat *alius modus originis*. Ergo sunt tantum quinque notiones.

DICES: Tot, et non plures debent esse notiones, quot sunt proprietates constituentes, et distinguentes personas divinas: notiones enim statuuntur in ordine ad cognitionem Personarum, prout in se

constituuntur, et distinguuntur: atqui proprietates illæ sunt tantum quatuor, nempe Paternitas, Filiatio, et Spiratio tam activa, quam passiva: ergo totidem sunt notiones; adeoque cum Innascibilitas non constitut personam, etiam non potest habere rationem notionis. — **Distinguo majorem**: tot debent esse notiones positivæ quo proprietates, concedo: tot debent esse tam positivæ, quam negativæ, n. g. Quatuor enim illæ proprietates possunt fundare plures, quam quatuor conceptus positivos, vel negativos: etenim personæ divinæ cognosci possunt a nobis, vel *positive* penes habitudinem, et oppositionem relativam, quam habent ad seipsas, vel *negative* penes exclusionem principii externi, vel interni: inde fit, quod quamvis Persona Patris sufficienter innoscet positive distincta ab aliis personis per Paternitatem, et Spirationem activam, nihilominus quoniam remaneret dubitandi locus, an Pater sit productus ab alio necne, ut intelligatur persona omnino improducta. necessario opus est tribuatur ipsi Innascibilitas, quæ est negatio generationis, et productionis ab alio.

DICES 2: Spiratio activa est communis Patri, et Filio: ergo non est propria notio alicujus divinæ Personæ. Patet *antecedens* ex dictis, et patebit amplius ex dicendis: *consequentia* etiam certa fit ex conditionibus ad notiones desiderandis, quas assignavimus. — **Respondeo**, proprietates esse duplicitis rationis: aliquæ sunt singulares, et uni soli Personæ convenientes, ut Paternitas, Filiatio, et Spiratio passiva: alia vero est non singularis, nec tamen omnibus communis, sed tantum duabus personis propria, nempe Spiratio activa, quæ Patri, et Filio convenit, non autem Spiritui sancto. Unde fit, ut sub ea ratione, qua non convenit Spiritui sancto, sufficienter eum distinguat a Patre, et Filio, cumque sit Patri, et Filio propria, etiam dicenda est notio Patris, et Filii.

DICES 3: Innascibilitas in Patre, vel sumitur pro materiali, vel pro formali: si primum, non est quid distinctum a Paternitate, ut sic enim pro formali significat Paternitatem: si secundum, non potest dici notio, cum sit pura negatio principii productivi, et consequenter dignitatem non explicet, quæ videtur desiderari ad rationem notionis.

— **Respondet** Divus Thomas, Innascibilitatem pro formali dicere negationem, et nihilominus inferre dignitatem: negatio enim, inquit, dignitatem importat, quando affirmatio ipsi opposita dicit imperfectionem; etenim in Rege. v. g. est dignitas, quod non sit artifex, mercator: innascibilitas autem negat processionem ab alio, quæ licet in Filio, et Spiritu sancto non dicat imperfectionem, sed perfectionem, tamen in Patre imperfectionem importaret, significaret enim eum non esse primum principium, fontem, et originem totius Trinitatis. — **Resp.** Doctor in 1. d. 28. q. 2. n. 7. *Quod ingenitum sub propria ratione sua, ut significat non habere genitorem, est proprietas Patris, et sufficienter importat dignitatem, id est, non indignitatem, hoc enim sufficit ad personalem proprietatem, quod non sit indignitas, sicut et personalia in divinis non dicuntur esse imperfectiones: non tamen perfectiones simpliciter, id est, universaliter in quolibet melius ipsum, quam non ipsum.* Deinde ad mentem S. Thomæ reponit, *Quod ingenitum, in quantum negat habere genitorem, dicit dignitatem personalem primæ personæ in divinis, quia sicut dignitas est in secunda persona habere*

principium originans, ita est dignitas in prima persona non habere, et tamen non oportet, quod ista dignitas sit dignitas formaliter alicujus positivi proprii connotati per hoc quod est ingenitum. Unde negatio potest dici esse dignitatis in aliquo, pro quanto indignitatis esset, si opposita affirmatio poneretur in eo, sicut dignitas est in Rege non esse ignavum, et impudicum.

DICES 4: Qua ratione *Innascibilitas* statuitur notio propria Patri, eadem et *Inspirabilitas* tribuenda erit Filio, neenon et *Ingenerativitas*, seu negatio virtutis generativæ alterius Filii: similiter Spiritui sancto tribuenda erit *Ingenerabilitas*, neenon et *Inspirativitas*, seu negatio virtutis spirandi, et generandi; nam et Filius potest intelligi generare alium Filium, si enim sit simul Filius, et Spirator, quidni simul erit genitus, et generans? Spiratus quoque intelligi potest generativus, nam in rebus creatis amor potest applicare intellectum ad concipendum verbum, atque ita potest esse principium verbi, si non elicativum, saltem imperativum. Ergo ut appareat hæc Filio, et Spiritui sancto non convenire, oportet, ut eis præfatæ notiones tribuantur, adeoque multo plures, quam quinque, possunt esse notiones. — Respondet Doctor in 1. dist. 28. q. 1. n. 9. non esse inconveniens, quod plures admittantur notiones, quam quinque, sicut enim tempore S. Ambrosii notio *Innascibilitatis*, et *Ingeniti* erat ignota, ab ipso S. Ambrosio, et aliis Patribus rejecta: postea vero a S. August. et aliis Patribus accepta fuit, vel ut addit ipsemet Doctor, *Si a principio fuerunt tantum notæ tres proprietates notionales, scilicet Paternitas, Filiatio, et Spiratio, hoc ex verbo Salvatoris in Evangelio, et Joannis in Canonica sua cap. 1., tamen postea per investigationem innoverunt aliæ notiones, et proprietates, quæ prius erant in se, licet non prius notæ, et ita sicut posteriores concesserunt plures notiones, quam priores, non tamen priores eas negaverunt, licet non eas dixerint: ita non videtur inconveniens de posterioribus ad illos Doctores ponere tales notiones, dum tamen possint concludere illas ex dictis priorum.* Censet itaque Doctor revera admitti posse plures notiones, quam quinque: attamen, ut communiori Theologorum sententiæ morem geramus, respondeo 2. præfatas notiones vel ad priores reduci, vel ab aliis excludi: etenim cum Spiratio activa tribuatur Filio, per eam sufficienter intelligitur, quod ipse non possit per Spirationem produci, alias produceret seipsum. Adde, quod spiratio activa, et passiva relative opponuntur, adeoque requirunt terminos realiter distinctos, et sic esse nequeunt in eadem Persona, et consequenter ad positionem Spirationis activæ in Filio sufficienter intelligitur ab eo excludi ratio Spirationis passivæ, sive alia ratione nempe *Inspirabilitate* non eget ad eam exclusionem significandam. Similiter cum, ut supra probatum est, non possint esse plures processiones, pluresque Personæ ejusdem rationis in Deo, nec una Persona procedens per intellectum possit procedere per voluntatem, et viceversa; consequens, quod cum sit unus Filius in divinis procedens per intellectum, et unus Spiritus sanctus procedens per voluntatem, sufficienter cognoscitur, quod non possit aliis Filius, aut Spiritus sanctus produci: adeoque ad id significandum non est opus notionibus *Inspirativitas* in Spiritu sancto, aut *Ingenerativitas* in

Filio. et Spiritu sancto: hæc negatio virtutis generativæ. aut spirativæ, aliunde sufficienter cognoscitur excludenda.

DICES 5: Ratio Verbi, et *imaginis* est propria Filio, sicut et ratio *amoris*, et *doni* Spiritui sancto: at utraque ratio divinas illas Personas ut distinctas significat: ergo habet utraque vim notionis; adeoque plures sunt notiones, quam quinque. — **Respondeo**, quod hæc nomina non tam significant proprietates, quam appropriationes, significant enim modum processionis Filii per intellectum, et Spiritus sancti per voluntatem, qui modi procedendi satis, superque diversi apparent per origines, et relationes divinarum Personarum constitutivas, adeoque ad id exprimendum non est necessaria notionum divinarum ultra quinarium multiplicatio. Adde quod etiamsi huic veritati aperta ratio non suffragaretur, non tamen idecirco a communi Theologorum sententia recedere congrueret; sapiendum enim, et loquendum, ut multi maxime circa hoc abstrusum Trinitatis mysterium.

DISPUTATIO TERTIA.

DE DIVINIS PERSONIS IN PARTICULARI

NARRAT sacer Textus *Exodi* 19. et 20. quod cum Moyses divino urgente mandato per duos dies integros seipsum parasset ad Dei conspectum, et consortium, tandem die tertio montis Synai eacumen subiens, accessit ad caliginem, in qua erat Deus. Ex duabus jam absolutis Disputationibus liquet, nos dies veluti duos mysticos implevisse, ut divinæ Trinitatis montem, et celsitudinem circumiremus, quatenus, exploratis illius existentia ac principiis, paratior ac vegetior esset noster animus ad intimum illarum divinarum Personarum intuitum. Jam itaque eujusque divinæ Personæ conspectum, et thronum subire licet, et proprios, ac singulares earum characteres inspicere, et sigillatim reserare; quod utique præstabimus tribus in sequentibus Articulis.

ARTICULUS PRIMUS.

DE PRECELENTIIS PRIMÆ DIVINÆ PERSONÆ.

TRIBUS maxime gloriæ titulis illustratur prima in divinis Persona, juxta triplicem illius considerationem; spectari namque potest, vel secundum suam primitatem, et quatenus a nulla alia ducit originem, diciturque *Innascibilis*, seu *Ingenita*: vel per respectum ad Filium, quem sola producit, et *Pater* nominatur; vel denique per habitudinem ad duas simul Personas productas, quibus Deitatem ex infinita sua fœcunditate communicat, et earum *principium* appellatur; de quibus quædam sunt tribus sequentibus Quæstionibus delibanda.

QUÆSTIO PRIMA.

AN. ET QUOMODO NOMEN PATRIS PRIMÆ IN DIVINIS PERSONÆ CONVENIAT.

NOTANDUM 1. Nomen *Patris* Deo attributum in sacris Litteris sumi tripliciter: *Primo* quidem generaliter pro principio productivo creaturarum, juxta illud Deuteronomii 32. *Numquid non ipse est Pater tuus,*

qui possedit te, et fecit, et creavit te? Qualiter nomen Patris tribus divinis Personis est commune, non minus quam potentia creandi, et ejus exercitium. Secundo, specialius pro Deo justificante, et sibi adoptante creaturam rationalem in Filium beneficio gratiae sanctificantis, de quo Paulus ad Romanos 8. *Accepistis Spiritum adoptionis Filiorum, in quo clamamus, Abba Pater,* etc. Et hoc modo etiam tribus Personis est commune, sicut et voluntas, ac potentia creandi, ac justificandi; appropriatur tamen Spiritui sancto, quia haec gratia sanctificans conceditur, et justificatio fit per amorem; Spiritus autem sanctus est amor vi sive processionis. Tertio tandem sumitur notionaliter pro principio generativo Filii consubstantialis, et ejusdem naturae cum suo principio; qualiter Patris nomen soli primae Personae proprie convenire dicitur, aliis autem divinis Personis tantum analogice.

NOTANDUM 2. Adverbium *proprie* maxime trifariam usurpari; primo quidem ad idem significandum, quod vere, et non fiete, qualiter Christus Joan. 15. ait: *Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est.* Secundo ad designandam propriam, et non metaphoricam locutionem, qualiter Christus dicitur Salvator, etc. Tertio denique, quatenus proprium dicitur, quod non est commune pluribus, sed uni soli convenit; sic Paternitas dicitur propria primae Personae, Filiatio secundae, et Spiratio passiva tertiae. Hoc autem ultimo modo vocabulum *proprie* usurpamus in praesenti Quæstione.

NOTANDUM 3. Quod etsi hac in mortali vita non possimus nomen aliquod ita proprium Deo tribuere, ut eum significet, et notificeat, qualis est in se; tamen ex rebus creatis aliqua mutuari licet nomina, quibus res divinas significemus secundum quamdam similitudinem, et proportionem, quam habent cum ipsis creaturis, quibus significandis prius imposita fuerunt haec vocabula; *Infinitas enim nostræ intelligentiæ*, inquit Hilarius lib. 1. *De Trinit.*, cogit species quasdam ex inferioribus tamquam superiorum indices quærere, ut rerum familiarium consuetudine admonente ex sensus nostri conscientia ad insoliti sensus opinionem educeremur. Unde provenit, ut modus significandi eorum vocabulorum, quatenus Deo tribuuntur, semper sit improprius, nisi prius resecaverimus ab ejusmodi vocabulis omnes passiones sensuum, et reliquas imperfectiones, quae comitantur creaturarum entitatem, vel operationem per illa vocabula significatam. His prænottatis, duo restant statuenda: Primum, quod res significata nomine Patris proprie conveniat soli primæ divinæ Personæ; secundo, quod longe præstantius hoc augustum nomen ipsi quadret, quam ulli creaturæ.

Conclusio prima. — PRIMA IN DIVINIS PERSONA PROPRIE PATER APPELLATUR. Hæc est de fide, et colligitur ex innumeris Scripturæ textibus, quibus Verbum incarnatum Personam, a qua suam æternam dicit originem, et vitam, ac esse divinum accipit, Patrem suum appellat, ut pluribus insinuatum est supra, maxime ex illo Matth. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris,* etc. Unde S. Cyrillus, dialogo *De Trinitate* cap. 2. *Baptizare jussit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nimirum, quia collegit, et præ aliis proposuit nomina distinctissima nobis constituentia uniuscujusque significati propriam existentiam.* Constat pariter ex iis, quæ diximus probando di-

vinas Personas constitui per veras relationes originis: at hæ aliae non sunt, quam Paternitas, Filiatio, et Spiratio passiva; ergo vere, ac proprie Deo convenit relatio Paternitatis; adeoque prima Persona vere dicitur Pater.

Probatur insuper: nomen Patris vere, ac proprie primæ Personæ congruit, si significatum per hoc nomen ipsi vere, ac proprie competit: at ita est. Probatur: quod proprie significatur nomine Patris, est quod Persona, cui tribuitur, producat aliam per veram generationem, quæ sit origo viventis a vivente in similitudinem naturæ: at prima Persona divina secundam ita producit, ut probatum est: ergo, etc. *Confirmatur ex eo, quod Christus ipsem̄ profiteatur se in mandatis et commissis habere, ut proprium nomen sui principii hominibus notum faceret; sic enim circa vitæ finem Patrem alloquitur Joann. 17. Manifestavi nōmen tuum hominibus, etc; videlicet nomen Patris, ut intelligunt SS. Patres Augustinus tract. 106. in Joanne, Chrysostomus Homil. 80. et merito quidem, prius namque Christus Joann. 16. dixerat: Venit hora cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis: unde Cyrillus libro 10. Thesauri cap. 6. Manifestari nōmen tuum hominibus, quia videlicet verus Pater es, et Filium rerum habes. Joannes etiam ait 1. cap. 5. Ut simus in vero Filio ejus.*

Probat 2. S. Athanasius Orat. 2. nomen Patris primario competere Deo, ab eoque in hominum genus proprietatem ejus transisse; adeoque magis proprie Deo, quam hominibus tribuendum, eo quod nullus hominum simpliciter sit Pater dicendus, quia nullus est, qui non sit alterius parentis filius, nullusque qui filio, adeoque sua paternitate carere non possit: Verum, inquit, in *Divinitate non sic accidit... nam neque Pater ex Patre est altero... neque Filius ex fluxione Patris, aut ab genito Patre genitus:* inde concludit, unde sola in Divinitate *Pater proprie est Pater, et Filius proprie Filius est; in iisque solis hoc consistit, ut et Pater semper Pater sit, et Filius sit semper Filius.* Ipsi concinit Faustinus lib. 2. *Contra Arianos;* Solus, inquit, *proprie verus est Pater, qui sine initio, et fine Pater est; non enim aliquando cœpit esse, quod Pater; sed semper Pater est, semper habens Filium ex se genitum.*

DICES: Sancti Patres negant Patris, ac Filii nomen Deo convenire: ergo nulla Conclusio. **Probatur antecedens:** primo quidem ex. S. Dionysio, qui libro *De Theologia mystica* cap. 5. circa medium ait, *Deum, nec Spiritum esse, ut nos sciamus, nec Filii, nec Patris rationem esse, nec aliquid eorum, que nobis, aut cuiquam naturæ sunt cognita.* Similiter S. Basilius Tractatu *De vera, et pia fide*, circa medium, ait: *Vocabulum Patris, si cum integra significatione, sicut apud nos est in usu, accipiamus in Deo, impie facimus;* ergo, etc. — **Nego antecedens,** et ad ejus probationem dico, non eam esse laudatorum Patrum sententiam, ut nomen, et rationem Patris censeant esse a Deo removendam, sed tantum quod Deo non convenienter eo modo, quo creaturis tribuitur: quod ut pateat evidentius, ad præfatas auctoritates sigillatim respondeo: sanctum Dionysium eo modo negare Deum esse Patrem, quomodo ibidem antea dixerat eum non esse *Scientiam, nec Veritatem, nec Regnum, nec Sapientiam; neque Unum, neque Unitatem, neque Divinitatem, aut Bonitatem;* eo scilicet modo, quo hæc conceipere solet imbecillis, et infirma nostræ mentis tenuitas: sed hæc sit omnia, modo quodam superexcel-

lenti; quippe cum inquit in fine capituli: *Et omnem affirmationem superet perfecta illa, et singularis causa omnium, et omni negatione superior sit præstantia ejus, qui et ab omnibus omnino secretus est, et universa multum superat.* Ad S. Basilium similiter dico eum non excludere rationem Patris a Deo; siquidem in lib. 5. *Contra Eunomium* affirmat, quod vere generat Deus, et edit Verbum vere: et lib. 2. dixerat loquens de vocibus, *Generatio, Pater, et Filius*, quod qui *has negligere voces audet, universam Evangelii simul delet virtutem:* itaque vult tantum esse resecandam passionis significationem, quæ in generacionibus creatis invenitur; ac retinendam solummodo productionem similis in natura, ubi sermo est de generatione divina: unde post verba in objectione laudata subdit: *Quandoquidem una cum eo necessario simul, et affectio, et defluxio seminis genitivi, et ignorantia, et infirmitas, et talia quæcumque in ipso nomine Patris evulgantur in creaturis.*

Conclusio secunda. — NOMEN, ET RATIO PATRIS LONGE PRAESTANTIUS DEO CONVENIT, QUAM CREATURIS. Haec est certissima apud sanctos Patres, eamque variis rationibus confirmant.

Primo quidem, quod quæcumque creaturarum paternitas a divina Paternitate ducit originem: unde Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Joannem c. 8. ita seribit: *Paternitatis nomen non habet Deus ex nobis; sed nos potius ab illo videmur accepisse; fidelis est quippe sermo Pauli clamantis ad Ephesios 3. Ex ipso omnis Paternitas in cælis, et in terra nominatur.* Ipsi subscrabit S. Hieronymus in eadem Apostoli verba dicens: *Quomodo Deus essentiæ suæ nomen, atque substantiæ cæteris impertit, ut ipsa quoque dicantur, etc, sic et Paternitatis nomen ex semetipso largitus est omnibus; sicut ergo solus bonus bonos facit, et solus immortalis immortalitatem tribuit, et solus verus veritatis nomen impertit; ita solus Pater, qui Creator est omnium, et universorum causa, substancialiter præstat cæteris, ut Patres esse dicantur.*

Secundo, excellentiam divinæ Paternitatis supra creatam deducunt ex eo quod Pater divinus nullum aliud Patrem agnoscat, nec Filius alterum Filium gignat; sie S. Athanasius Epist. ad Serapionem, *Ob id, inquit, solus, et unus Pater solius, et unius Filii Pater est, atque in sola Deitate istud Patrem esse, ac Filium constituit, et semper est: nam inter homines, si quis Pater dicitur, ille alterius fuit: et si quis hujus Filius, ille vicissim alterius Pater appellatur, adeo ut in hominibus proprie non servetur Patris, et Filii appellatio.*

Tertio, quod Paternitas quidditative, et substancialiter Deo competit, non autem accidentario tantum, ut creaturis; quocirea S. Cyrillus lib. 12. *Thesauri* cap. 5. profitetur *ex Patre essentialiter prodire Filium.*

Quarto denique hanc præcellentiam inferunt, ex eo quod Pater æternus respiciat perfectissimum Filium, præstantissima generatione productum, et sibi perfectissime assimilatum: unde has omnes, et alias præcellentias divinæ Paternitatis, ita perstringit S. Nazianz. *Orat. 23. Patrem esse credamus, Patrem multo verius, quam qui apud nos id nomen obtinet; tum quia proprio, et singulari modo Pater est: tum quia solus, non enim cum mulieris conjunctione, atque congressu: tum quia solius nempe Unigeniti; tum quia solum, nec enim ipse priusquam Pater esset fuit Filius; tum quia in totum, et totius Pater,*

quod de nobis certo affirmari nequit: tum quia a principio, nec enim posterius Pater esse cœpit.

Ex his collige, longe præstantius Deum dici Patrem sui Filii, quam dicatur Pater creaturarum. *Primo*, quia Deus dicitur Pater creaturarum non naturaliter et necessario, sed contingenter et libere. *Secundo*, non per principium conjunctum, et actionem immanentem, ac generativam ad intra, sed per actionem factivam, et creativam ad extra. *Tertio*, non ab æterno, sed in tempore. *Quarto*, Paternitas in Deo nihil est reale, sed mera denominatio extrinseca. *Quinto* denique in creaturas non influit similitudinem in natura, nec eas perfecte sibi assimilat in substantia, sed tantum, vel in similitudine vestigii, quæ convenit rebus irrationalibus respectu quarum dicitur interdum Pater; sic Job 38. *Quis est pluviae Pater?* vel in similitudine imaginis, quæ reperitur in qualibet creatura rationali, juxta quam omnes homines dicere possunt: *Pater noster, qui es in Cœlis;* vel denique in similitudine gratiæ, qua ratione frequens est Patris appellatio, tam in Veteri, quam in Novo Testamento. Nec refert, quod S. Basilius lib. 2. *Contra Eunomium* circa medium, dicat: *Pater noster est Deus non abusione, aut translatione, sed proprie, primo, et vere dictus;* his verbis nihil aliud indicare voluit Basilius, quam quod Deus præstantiori modo sit nostrum principium, quam parentes, a quibus ortum ducimus: tum quia ipse solus animam creat, et corporis format partes, et organa: tum quia omnibus nobis ad vitam necessaria subministrat: tum denique quia ex suavi sua providentia omnia disponit, tuetur, ac conservat: unde merito Christus Matth. 23. monebat Discipulos: *Patrem nolite vocare vobis super terram, unus est enim Pater vester, qui in Cœlis est.*

QUÆSTIO SECUNDA.

AN, ET QUOMODO PRIMÆ PERSONÆ CONVENIAT NOMEN,
ET RATIO INGENITI.

NOTANDUM 1. Ingeniti vocabulum primo excogitatum fuisse ab Aetio Eunomii Magistro, ut refert sanctus Athanasius Dialogo 2. *De Trinit.* Hoc ipsum usurparunt Ariani, quo facilius Verbi divini consubstantialitatem impugnarent, et Catholicos impeterent, interrogando utrum sint plures Ingeniti, vel unus tantum; ut si responderent esse unicum ingenitum, illico inferrent Ariani Filium non esse Ingenitum, sed solum Patrem; ac subinde Filium connumerarent inter creaturas factas, et creatas: si vero reponerent Catholici esse duos, aut tres Ingenitos, videlicet Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, inde colligerent Ariani tres Deos a Catholicis affirmari: Ariani namque pro certo habebant naturam Dei in eo consistere, quod sit Ingenitus. Hinc observat S. Epiphanius hæresi 76. amplius quadraginta argumenta ex nomine *Ingeniti* deproupta, ab ipso Aetio adversus Catholicos fuisse vibrata. Quapropter Gregorius Nazianzenus Oratione 37. vocabulum *Ingeniti* appellat *arcem, ac murum perfugii Hæreticorum istorum:* Nyssenus vero lib. 1. *Contra Eunomium, Propugnaculum unde in Catholicum Dogma impressionem faciebat Eunomius.* inde nonnulli sancti Patres *Ingeniti* nomen exosum habuerunt, et putaverunt rejiciendum a theologicis disputationibus; sic sanctus Athanasius Oratione 2. *Contra*

Arianos circa medium, ait; Vanam esse institutionem hujus vocis, cum nihil aliud in se contingat nisi meram præstigitationem.

NOTANDUM 2. Hoc ipsum Ingeniti vocabulum plures, sed maxime quatuor habere significaciones, ut observat S. Athanasius Oratione 2. *Contra Arianos.* Primo, quatenus opponitur intecto, seu nou existenti, sed quod potest existere: *Sic, inquit, Ingenitum dicitur, quod nondum factum est, ut lignum, quod nondum abiit in formam scaphæ.* Secundo, pro eo quod opponitur rei, quæ nec existit, nec potest existere: *Sicut, ait, triangulus nulla ratione fieri potest quadrangulus.* Tertio, quatenus opponitur improducto, et sic dicit Ingenitum esse, *Quod jam est, sed natum ab aliquo non est, nec aliqua ratione suæ originis Patrem habet:* et in hac acceptance notat, *unicum, et solum Patrem esse Ingenitum.* Quarto denique dicitur Ingenitum, *quod factum non est, sed est sempiternum, et incorruptum:* et sic tam Filius, et Spiritus sanctus, quam Pater dici possunt Ingeniti; imo hac acceptance Maximus Taurinensis in homilia de Symbolo, Deitatem Ingenitam, et Innascibilem pronuntiat, dicens: *In Deo natura Innascibilis, in Patre Unigeniti veritas, in Omnipotente plenitudo virtutis ostenditur; est namque per ingenitum Deitatem Omnipotens, et per Omnipotentiam Pater.* Hic autem Ingeniti vocabulum in tertia acceptance usurpamus, quæ acceptio ut pateat evidentius,

NOTANDUM 3. Ingeniti nomen. quatenus æterno Patri tribuitur, accipi debere *privative*, quatenus nempe negat omnem productionem, et idem quod *improductum*, et *improducibile* significat. Si enim hac voce negetur tantum generatio, vel nativitas proprie sumpta, æque Spiritus sanctus dicitur Ingenitus, ac Pater; quoniam uterque incapax est nativitatis, et generationis: si vero negetur quæcumque productio, sed negative tantum, non autem privative, hoc est, significando puram negationem producibilitatis, Ingeniti ratio Deitati æque conveniet, ac Patri; Deitas enim omnino incapax est realis productio; quocirca, ut ingenitum esse, seu improduceibile soli æterno Patri proprium sit, debet *ingeniti* nomen sumi privative: non quidem quatenus privatio dicit parentiam alicujus positivi, quod possit, aut debeat inesse Patri, sed quod *ingenitum* neget productionem, quæ non repugnat illi convenire, non quatenus Pater, sed quatenus Persona divina est: ita quod haec privatio dicatur similis ei, quæ a Philosophis appellatur privatio secundum genus, non secundum speciem; qua ratione talpa dicitur privari visu, quia in quantum est animal, non repugnat ei videre, licet repugnet ei, ut talpa est: sic (si ita a vilioribus ad divina explicationis gratia argumentari liceat) cum Pater divinus sit Persona divina, cumque in genere Personarum divinarum non repugnet produci, quia re ipsa Filius, et Spiritus sanctus producuntur, inde fit, quod productio non repugnet Patri, ut Persona divina est, sed tantum quatenus Pater est; adeoque *ingeniti* ratio sumi debet in eo privative. An autem haec ratio ipsi tamquam proprietas Personalis tribuenda sit, aperiet

Conclusio unica. -- NOMEN, ET RATIO INGENITI, QUATENUS OMNEM PRODUCTIONEM PRIVATIVE EXCLUDIT, REVERA EST PROPRIETAS PATRIS DIVINI.

Probatur primo ex Concilio Antiocheno 1. In *Professione Fidei*, ubi decernitur esse unum Deum ingenitum sine principio, ubi nomen *Dei* supponit pro persona Patris, juxta morem Scripturæ sacrae. Insuper Nicæni Patres lib. 2. Disputatori hæc credenda, et non scrutanda proponunt: *Unus ingenitus Deus, et Pater: unus ex eo genitus, unigenitus Filius Deus Verbum. Sicut non est alter Deus cum Deo, et Patre ingenitus: ita neque congenitus, neque prior, neque posterior Filius:* unde S. Athanasius Epist. ad Serapionem, ut refert S. Thomas Opusculo primo *Contra errores Græcorum* cap. 8. ait: *In principiatum esse, et ingenitum soli Deo Patri Catholica Ecclesia congregata apud Nicæam fideliter attribuit, et toti mundo sic esse credendum sub anathematemandavit.*

Idipsum probant sancti Patres; imprimis enim Athanasius in *Quæstionibus de Natura Dei* q. 5. ait, *Proprium Putris ingenitum esse, Filii vero genitum, Spiritus sancti procedere: hoc ipsum plures inculcat Nazianzenus, maxime vero Orat. 23. ubi ait: Patris proprietas hærest, quod ingenitus sit: similiter Nyssenus lib. De Differentia essentiæ, et hypostasis, ait: Eximum insigne, notamque solius Patris esse, quod a nulla causa subsistit: subserbit et Augustinus lib. 15. De Trinit. cap. 2. ubi ait: Pater solus non est de alio, id est solus appellatur ingenitus: non quidem in Scripturis, sed in consuetudine disputantium: idem proferunt cæteri Patres, quotquot de adoranda Trinitate scripserunt.*

Probatur eadem ipsa veritas ratione theologica: Pater divinus non tantum id habet proprium, et singulare, ut per fecunditatem generativam sit principium Filii, et per Spirativam una cum Filio sit principium Spiritus sancti, sed etiam, ut inter Personas divinas ipse solus existat sine alio principio, a quo realiter producatur, quemadmodum producuntur aliæ duæ Personæ: at hæc improductionis ratio appellatur nomine *ingeniti*: ergo revera tamquam proprietas æterno Patri convenit. *Deinde* unica est in divina Trinitate Persona improducta, nimirum Pater: ergo ratio improducti ipsi soli propria est. Patet *antecedens* ex dictis in tertia Quæstione primæ Disputationis, ubi probavimus impossibile esse plures divinas Personas esse ingeni-
tas, seu improductas.

DICES 1: Sancti Patres censuerunt proscribendum esse vocabulum *ingeniti*, eo quod in Scripturis sacris non exprimatur, et hæreticis fallendi, ac blasphemandi ansam præbeat: insuper quod vocabulum *Patris* sufficienter significet quidquid exprimere potest nomen *ingeniti*: ergo nomen hoc æterno Patri pro singulari proprietate non est adscribendum. Probatur *antecedens*, quantum ad omnes partes ex S. Basilio lib. 1. *Contra Eunomium*: *Ego, inquit, ingeniti, sive innascibilis appellationem, quamvis summopere cogitationibus nostris congruat, tamen quoniam nullo loco in Scripturis ipsam invenio, et quoniam primum est elementum blasphemie istorum, silentio tradendam merito dixerim: præsertim cum Patris vox et id possit, quod ingeniti.* — **R**espondeo: equidem vocabulum *ingeniti* ab aliquibus sanctis Patribus his de causis fuisse explosum; nihilominus rite interpretatum, et acceptum usurparunt ad significandum discriben Patris æterni a duabus aliis divinis Personis, ut ipsem etiam usurpat S. Basilius lib. 2. *Contra Eunomium*, ubi docet *Genitum, atque Ingenitum, esse specificas quasdam*

*proprietates Filii, et Patris divini: nec refert, quod verbum istud in divinis litteris non exprimatur, in ipsis enim etiam non legitur vocabulum Trinitatis; nec tamen idcirco deneganda est divina Personarum Trinitas: unde Sextus I. Epist. 1. Decretali post medium ait; Patrem in divinis litteris ingenitum propriè possum, nec legere possunt, neque probare; sed quia id ipsum fides exigit Christiana, absque ulla dubitatione ingenitus creditur; cui concinit Fulgentius ad objectionem septimam Arianorum, *Ingenitus*, inquit, *Pater nusquam in Scripturis Canonicis legitur, et tamen secundum fidei veritatem ingenitus prædicatur.**

DICES 2: Ingenitum secundum vocis genuinam significationem idem significat, ac increatum: at non solum Pater, sed etiam Filius, et Spiritus sanctus vere sunt increati: ergo etiam ingeniti. — Respondet ad majorem S. Cyrillus lib. 11. Thesauri cap. unico: *Quod ingenitum unico N. Græce scriptum, non factum, neque creatum significat, et de Deo universaliter prædicatur, idest de singulis personis divinis, gemino autem N. N. scriptum, non natum, nec ex alio esse significat, et Patri accommodatur; videlicet ut principium solius Patris: cui concinit Hugo Eterianus lib. 2. Contra Græcos cap. 5. Ingenitum, inquit, quoniam per unum N. apud Græcos scribitur quantum hoc nomen increatum significat, et non solum divinæ naturæ, si sic dicatur, verum tribus competit Personis, etenim natura pariter cum Personis incausa est, cum autem per duo N. N. ἀγεννητον scribitur, soli proprie Patri, non Filio, non Spiritui, neque alicui creaturæ convenit.*

QUÆSTIO TERTIA.

AN, ET QUOMODO PATER DICATUR PRINCIPIUM,
CAUSA, AUCTOR, ET FONS IN DIVINIS.

NOTANDUM 1. Principii nomen tripliciter in divinis usurpari posse, nimirum *Essentialiter, Notionaliter, et Principaliter*. Primo modo significat fœcunditatem Divinitatis *ad extra* convenientem tribus Personis, qua per Omnipotentiam creaturas omnes producunt. Secundo modo designat ejusdem Divinitatis fœcunditatem *ad intra*, qua Pater, Filium, et Pater una cum Filio, Spiritum sanctum producunt: tertio modo significat dignitatem illam, qua prima in divinis Persona a nulla producta cæteras producit. Principium essentialiter acceptum convenit tribus Personis indivisim, opera enim divinæ Trinitatis ad extra sunt indivisa; quia divinæ illæ Personæ per unicam voluntatem, et potentiam creaturas producunt: principium notionaliter sumptum, commune est Patri, et Filio, siquidem Pater, et Filius *unicum* sunt principium Spiritus sancti: unde sanctus Augustinus libro *Contra Maximinum* capite 17. Pater, inquit, *principium non de principio, Filius principium de principio, sed utrumque simul, non duo, sed unum principium*: tandem principium principaliter usurpatum soli Patri proprium esse dicitur.

NOTANDUM 2. Quod quamvis Aristoteles 5. *Metaph.* textu 1. enumeratis omnibus modis, quibus *Principium* dicitur, affirmet etiam tot modis *causam* dici: quasi vellet idem esse causam, quod principium; nihilominus, ut notat Asclepius in *Commentario* ad illum locum, id

non dicit Philosophus ex rei veritate, neque ex opinione sua, sed ex vulgi sensu. Nam, inquit, *amplior est principii significatio, quam causa: ideo priori loco, et ante causam commemoravit principium; etenim quidquid est causa, id ipsum et principium est, non tamen vicissim quidquid est principium, id causa esse debet.* Hoc autem maxime discrimen est inter causam, et principium, quod principium sit, *id ex quo aliud, vel alius, causa vero, quae influit esse in aliud antea non existens:* inde causa significat superioritatem, et perfectionem majorem in producente, quam in producto; adeoque in effectu dependentiam, contingentiam, et imperfectionem quamdam denotat. *Neque enim, inquit sanctus Dionysius De divinis Nominibus c. 2., perfecta est inter effecta, et causas, similitudo, sed effecta quidem causarum, quas possunt, præferunt imagines; causæ autem secretæ sunt ab effectis, suntque principii sui ratione superiores.* Hinc causa proprie sumpta longe a principio discrepat.

NOTANDUM 3. Nomen *Autoris* interdum apud Latinos idem perinde, ac principium significare; dixi apud Latinos, nam Græci, vel nullum habent, quod illi respondeat; vel si quod proprie ad illud accommodarunt, eo minime in divinis utuntur, ut observat S. Thomas in opuseculo c. 1.; quare soli quidem Latini Patres hanc appellationem a creaturis ad divina transferunt. In qua tamen usurpanda, cautione aliqua opus est: siquidem *Auctor* interdum dicitur is penes quem in alterum est potestas, seu qui jure, ac dignitate antecedit, sic Tertullianus lib. *De Fuga* c. 1. Primores, ac Magistros Ecclesiæ, Auctores, idest, duces, et antesignanos, quibus sunt alii inferiores, appellat, *Sed cum, inquit, ipsi Auctores, idest, ipsi Diaconi, Presbyteri, et Episcopi fugiunt, quomodo Laicus intelligere poterit, qua ratione dictum, Fugite de Civitate in Civitatem? Itaque quum duces fugiunt, quis de gregario numero substinebit ad gradum in acie figendum suadentes?* Itaque nomen *Autoris* non aliter alicui divinæ Personæ tribuendum est respectu alterius, quam ad idem quod principium significandum.

Conclusio prima. — PATRI DIVINO PROPRIO EST, QUOD SIT PRINCIPALITER PRINCIPIUM, ET FONS DIVINITATIS COMMUNICATÆ DUBIIS DIVINIS PERSONIS PRODUCTIS. Hæc Conclusio duas partes complectitur, quarum

Probatur *prima* auctoritate sanctorum Patrum, qui divinum Patrem principium esse sine principio prædicant. Sic Gregorius Nazianzenus Orat 32. *Nomen porro ejus, qui principio caret, est Pater, principii Filius, ei qui est cum principio, Spiritus sanctus;* sic Phæbadius libro *Contra Arianos:* *Hic est, ait de Patre, principium sine principio;* sic Gyrillus Alexandrinus lib. 2. *Thesauri* c. 1. *Alius, inquit, est Pater, alias Filius, et alias est principium, alias ex principio;* sic Augustinus *De Trinit. c. 14. Si dignens, inquit, ad id, quod dignitur principium est, Pater ad Filium principium est, quia dignit eum:* unde merito Magister Sententiarum in 1. dist. 29. cap. 1. ait: *Pater principium sine principio, Filius principium de principio, Spiritus sanctus principium de utroque.* Cui concinuit S. Thomas Opuse. 1. *Contra errores Græcorum* cap. 32. *Necessarium, inquit, est credere sanctam Trinitatem, Patrem scilicet sine principio, Filium vero principium a Patre principio: Spiritum autem sanctum cum principio Filio unum Deum esse.*

Probatur secunda pars: primo quidem ex Concilio Toletano 6. c. 1. *Confitemur, inquit, Patrem ingenitum, increatum, fontem, et originem totius Divinitatis.* Idem repetit Wormaciense in *Professione Fidei.* Confirmatur Testimonio sanctorum Patrum, maxime Dionysii lib. *De Divinis Nominibus* c. 2. *A divinis Scripturis accepimus,* inquit, *Patrem quidem esse, ut ita dicam, fontanam Divinitatis;* Jesum autem, et *Spiritum fœcundæ Divinitatis, si ita fas est loqui, gemmæ, seu germina.* Concinit Athanasius *Contra Gregales Sabellii,* ubi de Patre ait: *Solus fons Deitatis, et circa finem: Pater radix, et fons Filii, et Spiritus S.* Subserbit et Augustinus, quarto *De Trinit.* c. 20. ubi ita declarat Joann. 15. *Spiritum veritatis, quem ego mittam vobis a Patre;* Videlicet, inquit, ostendens, quod totius Divinitatis, vel si melius dicitur, *Deitatis principium Pater est.* Quam loquendi formulam servavit etiam Eugenius quartus in *Litteris Unionis* dicens: *Pater fons, et principium totius Deitatis.*

DICES 1: Non solus Pater, sed etiam Filius, imo et Spiritus sanctus dicuntur esse sine principio: ergo nomen, et ratio principii principaliter aeterno Patri non competit. Probatur *antecedens* ex Zacharia Mitylenæo lib. *De Mundi opificio:* Pater, inquit, *exp̄s principii, et ingenite: Filii sine principio genite; Spiritus Dei sine principio a Patre procedens:* similiter Athanasius in *Quæstionibus* qu. 19. asserit, *Esse principio carentes, et principii expertes simul tres Patrem, Filium, et Spiritum sanctum.* Et Hippolytus martyr Homil. de consumptione mundi, sic Filium alloquitur: *Tu una cum Patre cares principio.* Eamdem appellationem *Principio carentis* ipsi tribuit Athanasius ad Liberium. — **Respondeo** sanctos Patres ita esse intelligendos, quod velint divinas Personas esse expertes principii durationis, creationis, et effectuationis: non autem principii emanationis unius ab alia, ut luculenter explicat S. Gregorius Nyssenus lib. *Contra Eunomium.* Quando, inquit, in voce ἀνάρχον (hoc est principii expertis,) nihil intellegitur aliud, nisi id, quod ex nullo penitus principio habet, ut subsistat; hoc ipsum solius esse Patris proprium confitemur. Cum autem de reliquis principii significationibus inquisitio fit; quoniam et creationis principium est, et temporis, et ordinis; etiam in iis unigenitum Filium omni principio superiore esse testamur, ut supra omne creationis principium, et temporis motionem, et ordinis consecutionem illum esse credamus, per quem omnia facta sunt; itaque quem ratione subsistentiae non expertem esse principii putamus, in reliquis omnibus carere principio fatemur: et Patrem quidem principio carentem, et ingenitum, Filium vero principio quidem eo, quem diximus modo carentem, non tamen ingenitum esse dicimus. Quibus nihil magis ad rem.

DICES 2: Principium est, a quo aliquid procedit, aut producitur: sed Deitas non procedit, neque producitur a Patre: ergo nec est illius fons, nec principium. — **Distinguo minorem:** Deitas in abstracto, et quatenus præscindit a Personis, non procedit a Patre, neque Pater est ejus principium, concedo; Deitas in concreto, et accepta pro Personis divinis, quæ a Patre ducunt originem, et producuntur, nego: unde signanter in conclusione dixi, *Patrem esse principium Divinitatis communicatæ,* hoc est principium, ex quo communicatur Divinitas duabus Personis productis. Quod si per Filium etiam communis

cetur Divinitas Spiritui sancto, non tamen propterea dici potest Filius principium totius Divinitatis communicatæ, prout comunicata est per productionem, quoniam non est ratio communicandi divinam naturam sibi ipsi, sed eam accipit a Patre.

Conclusio secunda. — PATER REVERA DICITUR CAUSA, ET AUCTOR FILII, SED NON IN PROPRIA UTRIUSQUE NOMINIS SIGNIFICATIONE.

Probatur **prima pars** auctoritate Patrum Græcorum, maxime Basili lib. 1. *Contra Eunomium*: *Vox ipsa Patris*, inquit, *quid aliud significat, nisi hoc, quod causa est, et principium ejus, qui ex ipso genitus est?* Sic etiam Gregorius Nyssenus lib. *Ad Ablarium*: *Eam*, inquit, *quæ circa causam, et causatum consideratur, differentiam non negamus, per quod solum discerni alterum ab altero deprehendimus; nemirum, ex eo quod credimus aliud quidem causam esse, aliud vero ex causa.* Item Chrysostomus in cap. 1. Epist. ad Hebræos homil. 2.: *Si enim, inquit, causa Filii Pater est, multo amplius eorum causa est, quæ per Filium facta declarantur: subscrabit etiam Damascenus lib. 1. De Fide c. 11. Unus*, inquit, *Pater sine principio, hoc est sine causa; non enim ex aliquo. Unus Filius, et qui Filius est, et non sine principio, hoc est, sine causa, ex Patre enim est.* — Idipsum colligitur ex Patribus Latinis; nam Hilarius lib. 12. *De Trinit.* *Eius qui est*, inquit, *ad id, quod est causa, Pater est.* Similiter Augustinus lib. 7. *De Trinit.* ait: *Quæ causa, illi est, ut sapiens sit, ipsa illi causa est, ut sit: proinde si Sapientia, quam genuit, causa illi est, ut sapiens sit, etiam ut sit ipsa illi causa est.*

Hoc ipsum probatur de nomine **Auctoris**; nam S. Gregorius Nazianzenus Orat. 29. affirmat Patrem *Esse causam, et Auctorem Divinitatis, quæ in Filio, et Spiritu sancto consideratur.* Similiter sanctus Athanasius Dialogo 2. *Contra Anconæum*, cum dixisset, *Patrem esse causam, et auctorem Filii: subjungit: Deus est fons Spiritus sancti, et auctor ejusdem, non extrinsecus eum recipiens, sed ex se sinens scaturire.* — Idipsum affirmant Patres Latini, maxime Augustinus lib. 3. *Contra Maximonum* cap. 14. ubi sic eum carpit: *Sed habet, inquis, Dei Filius auctorem Patrem: si propterea Deum Patrem Deo Filio dicis auctorem, quia ille genuit, genitus est iste, quia iste de illo est, non ille de isto, fateor, et concedo: si autem per nomen Auctoris minorem vis facere Filium, Patremque majorem, nec ejusdem substantiæ Filium, cuius est Pater, detestabor, et respuam.* Ipsi concinit S. Hilarius 9. *De Trinitate*: *Cum enim, inquit, innascibilis Deus ad perfectam divinæ beatitudinis nativitatem unigenito Deo auctor sit, auctorem nativitatis esse sacramentum Paternum est.*

Quod autem hæc **Auctor**, et **Causæ** appellatio omnino sit impropria, quatenus Personis divinis producentibus tribuitur, satis liquet tum ex ratione ipsius Causæ, et Auctoris, quæ inferioribus in produceto sonat, tum ex S. Augustino mox laudato; unde S. Cyrillus lib. 2. *Dialogorum de Trinitate*, ait: *Causa, et causatum, neque nominare fas est, decet item de Deo potius dicere Patrem, ac genitum Filium: quod luculenter explicat Bessarion in *Oratione*, quam habuit in Concilio Florentino: Notandum, inquit, quod sancti Doctores Orientales etiam in divinis utantur nomine *causæ*, et *causati* largo modo; non quidem,*

ut limitationem, et dependentiam importat, sed prout productionem, et emanationem a principio ejus, quod est a principio, significat. Itaque catenus Persona divina producens dicitur causa productæ, quatenus solum est ejus principium.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE PROPRIIS SECUNDÆ DIVINÆ PERSONÆ CHARACTERIBUS.

QUEMADMODUM *Theologi*, inquit S. Dionysius 1. *De Divinis Nominibus*, multis nominibus appellatam Deitatem laudant, velut cum rursus eam inducunt dicentem, ego sum qui est, vita, lux, Deus, veritas: et cum iidem *Theologi* omnium causam, et auctorem multis nominibus ex effectis omnibus laudant, ut bonum, ut pulchrum, ut sapientem, ut diligendum, ut *Deum Deorum*, ut *Dominum Dominorum*, ut *Sanctum Sanctorum*, etc.; sic inquit S. Thomas 1. p. qu. 15. art. 2. ad 3. *Ad exprimendas diversas Filii Dei perfectiones, diversa ei attribuuntur nomina: nam ut ostendatur connaturalis Patri, dicitur Filius, ut ostendatur coæternus, dicitur splendor; ut ostendatur omnino similis, dicitur Imago; ut ostendatur immaterialiter genitus, dicitur Verbum, etc.* — Omnia autem nomina, quæ Filio Dei Scriptura sacra attribuit, sub diuodenario complectitur S. Ambrosius lib. 2. *De Trinit.* vocatur enim *Filius Dei, Verbum, Imago, Idea, Principium, Sapientia, Lux, Candor lucis æternæ, Figura Substantiæ, Character, Speculum, Veritas.* *Hi sunt* (inquit ibidem Ambrosius) *preciosi illi lapides, sardius, jaspis, smaragdus, chrysolitus, et alii, quibus sancti Aaronis, qui Christi figuram gessit, vestimentum intexitur: hic veri amictus est Sacerdotis, hæc vestis nuptialis, hoc pretiosum rationale...* *Filius Dei dicitur, quia ex Deo Patre nascitur: Verbum, quia ex ore Altissimi, cum perfecta ejus notitia prodit: Imago, splendor gloriae, et speculum, quia nihil ei deest, quominus perfecte Patrem exprimere possit: Vapor virtutis Dei, quia ejusdem cum Patre naturæ: Candor lucis æternæ, quia ei coæternus: Character, quia a Patre personali differentia, non essentiali perfectione, discretus.* — Ex his autem omnibus nominibus aliqua sunt communia tribus Personis, et Filio solum appropriata, ut *Lux, Virtus, Idea, etc.* Alia vero notionalia, et propria, ut *Filius, Verbum, Imago, Character, Figura Substantiæ.* Nomen *Filiī* proprium esse secundæ divinæ Personæ satis liquet ex dictis Quæst. 5. primæ Disput. et Quæst. 3. secundæ. Superest itaque expendamus alia nomina *propria* et *appropriata* tribus in sequentibus Quæstionibus.

QUÆSTIO PRIMA.

AN NOMEN, ET RATIO VERBI SOLI FILIO DIVINO CONVENIAT.

NOTANDUM 1. Circa Dei Verbum varios hæreticos hallucinatos fuisse. Primo namque *Valentinus* somniavit Verbum non esse Filium Dei, nec a Deo immediate processisse, sed conjugio inenarrabilis tamquam Patris, et silentii tamenquam Matris partam fuisse mentem, quæ cum unigenito Filio peperit veritatem: deinde post multa sæcula proces-

sisse Verbum ex mente simul, et veritate, ut refert Irenaeus lib. 1. cap. 1. Secundo *Paulus Samosatenus* asserebat Verbum divinum non esse subsistens, sed prolatitum et transitorium, ut narrat Epiphanius hæresi 65. ait: *Quidam ex Discipulis Samosatenis*, inquit Athanasius Orat. 5. *Contra Arianos*, diridentes Verbum a Filio, dicunt *Filium quidem esse Christum, Verbum tamen alium*. Quorum rationem objiciemus, et solvemus infra. Tertio *Alogii*, hoc est sine Verbo, respuebant appellationem Verbi, eo quod, inquietabant, Filius Dei, nec ore, nec mente sit prouinciatus, quoceirca rejiciebant omnia scripta S. Joannis, quod in eis Verbi divini fieret mentio. Ita August. Hæresi 30. Hoc ipsum asseruisse videntur Arius, et Eunomius existimantes emne Verbum esse prolationem vocis, ut narrat S. Athanasius libro *De Decretis Nicenæ Synodi*. At magis non consentientes Discipuli quidam Ariani dicebant Verbum semper fuisse, sed non semper fuisse Filium: aliqui hominem assumptum a Verbo volebant esse Filium: ceteri, duo cum Ario variante sententiam distinguebant Verba; alterum existens in Deo, quod est ejus Sapientia ab eadem Persona Patris indistincta: alium extraneum a Patris substantia, de quo, dicebat Arius, locutum fuisse S. Joannem, quando dixit: *in principio erat Verbum*. Tandem Michael Servetus anno 1540. præcedentes jampridem sepultos errores ab inferis evocans, asseruit Verbum Dei nihil aliud esse, quam dispositionem, *qua placitum est ei arcanum voluntatis suæ nobis revelare*. Quos omnes errores, ut in inferos unde emerserunt retrudamus.

NOTANDUM 2. Ex S. Augustino libro *De Fide, et Symbolo* cap. 3. *Filium Dei Verbum Patris ideo dictum esse, quia per ipsum innotescit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus, quum verum loquimur, ut noster animus innotescat audienti, et quidquid secretum in corde gerimus per signa hujusmodi ad alterius cognitionem proferatur: sic illa Sapientia, quam Deus Pater genuit, quoniam per ipsam innotescit animus secretissimus Patris, Verbum ejus conuenientissime nominatur*. Inde Richardus Victorinus libro 6. *De Trinit.* cap. 12. colligit solum *Filium esse Verbum, non ita Spiritum sanctum, Quia, inquit, Verbum nascitur de corde solo, et ipso propalatur proferentis intentio: Jure igitur solius Patris sola genitura Verbum nominatur, per quod ipse, qui principalis est Sapientia manifestatur. Subiect nihilominus aliam, et quidem genuinam rationem, cur Filius dicatur Verbum, nempe quod dictione producatur, nam ut ibidem observat, idem est Verbum, quod corde concipitur, et quod voce protertur: Quid enim, inquit, est vox, nisi verbi vehiculum, vel si magis placet verbi indumentum? nunquid est alius quis homo indutus, et alius quis cum fuerit exutus? Unde infert, Quod si aurem haberet quis ad locutionem cordis, quemadmodum habet ad locutionem oris, non omnino opus haberet, ut ei exterior locutio fieret. Ratum itaque, ac constans est Filium Dei recte Verbum appellari, vel quia Patrem repræsentat et manifestat, vel quia dictione producitur.*

NOTANDUM 3. Quod etsi S. Athanasius Orat. 3. *Contra Arianos*, dixerit, non tale esse querendum Dei Verbum, quale nostrum est, quia non talis est Deus, quales nos sumus, nihilominus Verbum increatum, et creatum in tribus maxime convenientiunt. Primo namque utrumque spirituale est, ac mentis foetus permanens, et non transitorius: nam

ut loquitur quisquis est Auctor libri *De cognitione veræ vitæ apud Augustinum* tom. 9. *Summus Pater Verbum suum, seipsum cogitando genuit, quod in Patris, et Spiritus sancti essentia simul coessential subsistit.* Secundo utrumque est immanens intra ipsum dicentem, sic enim Verbum divinum exit a Patre, ut numquam extra ejus sinum exeat; *Processit a Patre,* inquit S. Chrysologus, *sed a Patre penitus non abscessit;* vel, ut ait Tertullianus libro *Contra Praxeam, Protulit Deus sermonem quemadmodum radix fruticem, fons fluvium, et Sol radius a sole discernitur,* nam, ut ait Joannes, Verbum erat apud Deum. Unde Zeno Veronensis serm. 3. *De æterna Verbi generat.* Filiū Dei appellat nobilem cordis Patris inquiline. Tertio utrumque repræsentat, et exprimit objectum, ad cuius intuitum formatur, *Quamcumque enim rem,* inquit Anselmus in *Monol.* cap. 31., mens, seu per corporis imaginationem, seu per rationem cupit veraciter cogitare, ejus utique similitudinem, quantum valet in ipsa sua cogitatione, conatur exprimere.

Differunt pariter Verbum creatum, et inereatum maxime in tribus: 1. quia illud est accidens; hoc substantia: 2. illud est forma constitutiva intelligentem in actu secundo, unde producitur ex indigentia intelligentis, nempe ut fiat intelligens; hoc vero producitur ex fecunditate, non autem ex ulla indigentia, quia Pater prius est essentialiter intelligens, quam Verbum dicat: 3. illud non est ejusdem naturæ cum dicente; hoc vero est ejusdem omnino naturæ cum Patre, a quo dicitur et producitur.

Conclusio unica. — RATIO, ET APPELLATIO VERBI SOLI FILIO DIVINO PROPRIE CONVENIT. Hæc est omnium pene Theologorum *contra Durandum* in 1. dist. 27. q. 2. ubi docet Verbum proprie sumptum esse prædicatum essentiale, et commune tribus Personis

Probatur primo ex omnibus Scripturæ sacræ textibus, quibus Filius Verbum signanter appellatur, maxime ex 1. cap. Joannis, ubi plures Verbi nomen exprimitur, *Ut hoc nomen,* inquit Cyrillus lib. 7. *Thesauri* cap. 1. *quasi proprium Filii elegisse videatur,* in principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat, etc. *Vides quomodo ipsum esse Filii secundum naturam hoc nomen significat;* et infra: *Frustra miramur Evangelistam, et quasi magnum quid proprium tonasset, tonitruī Filium appellamus, nisi Verbum, quasi proprium, mirabile, et inauditum pronuntiasset.*

Hanc eamdem veritatem suis testimentiis probant alii Patres; imprimis vero S. Augustinus libro 7. *De Trinit.* cap. 2. *Pater igitur,* inquit, *et Filius simul una essentia, et una magnitudo, et una veritas, et una sapientia;* sed non Pater, et Filius simul ambo unum Verbum, quia non simul ambo unus Filius: sicut enim Filius ad Patrem refertur, non ad seipsum dicitur: ita et Verbum ad eum, cuius Verbum est, refertur, cum dicitur Verbum. *Eo quippe Filius, quo Verbum, et Verbum, quo Filius.* Itaque ratio Verbi non est proprietas distincta, sed formaliter eadem cum Filiatione; unde concludit: *Quoniam igitur Pater, et Filius, simul non utique unus Filius, consequens est, ut Pater, et Filius simul, non ambo unum Verbum.* At ratio Verbi, quæ est propria Filio, distinguitur a Sapientia, quæ est tantum appropriata,

unde subdit: *Et propterea non eo Verbum, quo Sapientia, quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad eum, cuius est Verbum, sicut Filius ad Patrem; Sapientia vero eo, quo Essentia, et ideo quia una Essentia, una Sapientia. Quoniam vero, et Verbum Sapientia est, sed non eo Verbum, quo Sapientia; Verbum enim relative, Sapientia vero essentialiter intelligitur, id dici accipiamus, cum dicitur Verbum, ac si dicatur nata sapientia, ut sit Filius, et imago.*

Probatur 3. ratione theologica: Illa appellatio censenda est propria Filio Dei, qua ordinarie Scriptura sacra utitur ad designandam secundam in Deitate Personam: sed hæc ad id usurpat nomen *Verbi*, ut patet. tum ex dictis, tum ex primæ Joan. 1. cap. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus*: nam ea dictione *tres*, significatur Personarum numerus, et distinctio, quapropter oportuit singulis tribuere proprium nomen, quo distinguitur quælibet persona ab alia: ergo sicut nomen *Patris* non est metaphoricum, sed proprium; ita tale debet esse nomen *Verbi*. — *Deinde* ratio formalis *Verbi* consistit in eo, quod sit terminus productus per dictiōnem repræsentans objectum: sed Filius Dei, ut probatum est disp. 2., est terminus productus per dictiōnem, et objectum suum perfectissime repræsentat: ergo solus Filius est proprie, et revera Verbum.

DICES 1: Ubi Vulgata Joan 1. exprimit *Verbum*, plures e sanctis Patribus, maxime Cyprianus, Hieronymus, etc. legunt *Sermonem*, et *Rationem*: atqui sermo, et ratio non est proprietas Filii divini: ergo neque *Verbum*. — **Respondet** S. Augustinus lib. 83. Quæstionum q. 63. *Quod græce λόγος dicitur, latine, et rationem, et Verbum significat, sed hoc loco Joannis 1. melius Verbum interpretamur, ut non significetur solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam, quæ per Verbum facta sunt operatira potentia*. Ratio autem, etsi nihil per illam fiat, recte ratio dicitur: quamvis enim Filius ab æterno foret Verbum, etiamsi nihil taciendum esset in tempore, nihilominus illa vis, et quidditativa proprietas, ut per Verbum fiant quæcumque facienda sunt, aptius significantur nomine *Verbi*, quam nomine *Rationis*, aut *Sermonis*.

DICES 2: *Verbum in divinis commune est tribus Personis*: ergo non est proprietas solius Filii. Probatur antecedens: primo quidem a S. Irenæo lib. 2. cap. 48. *Deus totus, inquit, existens mens, et totus existens logos*, idest, *Verbum*: similiter S. Ambrosius libro unico *De Filiī divinitate* cap. 5. *Sire, inquit, lumen de lumine dicas, sire Verbum de Verbo, sire Spiritum de Spiritu, sive Dominum de Domino, quodcumque de eo dixeris, unius tamen essentiæ Patrem, et Filium credes*. Insuper S. Athanasius, *Adversus eos, qui dicunt passus est Deus sermo carne*, ait: *qui dicit Deum logon, essentiam simplicem significat*. Hoc ipsum profitetur S. Dionysius lib. *De Divinis Nominibus* cap. 1. ubi nomina Deo convenientia referens inter ea hæc commemorat, ut nempe dicatur, *Vitæ largitor, Sapientia, Mens, Verbum, etc.* Ergo revera nomen *Verbi* censemus esse prædicatum non notionale, sed essentiale. — **Nego antecedens:** nec enim ea fuit mens SS. Patrum; imprimis enim Irenæus ibidem affirmit, *ex cogitatione, et sensu Verbum emitti*; adeoque censemus solum illud esse dicendum *Verbum*, quod producitur per dictiōnem, sive internam, sive externam: solus autem Filius, ut constat, sic producitur, et consequenter solus est *Verbum*.

appellantus: quod si *totum Deum esse logon* dicat, non aliud vult significare, quam quod Verbum non est pars Dei, sed est totus Deus insuper. Ad Ambrosium dico, eum ibi non asserere ex propria mente, quod Filius sit *Verbum de Verbo*, quod si quis hæc diceret, non propterea derogaret fidei consubstantialitatis. Ad Athanasium repono ibi non negare *Sermone*, seu *Verbo* significari Personam, sed negat significari duas naturas in una Persona; sicut significantur nomine Christi: unde subdit: *Qui vero dicit Christum, is duarum conjunctionem naturalium declarat*. Denique ad S. Dionysium dico eum ibi complecti adunatum omnia nomina, sive Personalia, sive essentialia, quæ Deo tribuuntur a Theologis, adeoque nomen *Verbi* cum aliis Personalibus recenset.

DICES 3: Nomen *Verbi* metaphorice tantummodo Deo tribuitur: ergo non designat peculiarem Filii proprietatem. Probatur antecedens ex Theophilacto ad illud Joannis 1. *Hoc erat in principio apud Deum*, ubi ait: *Neque ullum aliud proprium nomen quis invenerit dignum Deo: Verbum ipsum substantialiter et proprie nomen non est Unigeniti, sed tantum manifestat absque affectione, natum de Patre Filium*, etc. Similiter Chrysostomus, Homil. 1. in Joanneum dicit: *Præcipuum causam ob quam Joannes Filium appellavit Verbum, fuisse, quoniam Patrem nobis annuntiaturus erat, omnia enim, inquit, quæcumque audivi a Patre, nota feci vobis*. — **Respondeo:** Præfatos Patres nihil aliud velle, quam quod nullum a nobis excogitari possit nomen proprium, et dignum Deo, et illius vere significativum, et expressivum: unde Chrysostomus paulo superius dixerat: *Deum, neque dicere, neque intelligere pro ipsis magnitudine quisquam potest, et cum dici nequeat quænam sit Dei substantia, eam nobis ex operibus manifestat*: unde nomen *Verbi* Deo tribuitur ad significandum, quod procedat ab intellectu divino tamquam terminus expressivus sui objecti, qui nullum nomen aptius a nobis est usitatum ad idipsum exprimendum.

DICES 4: Nomen, et ratio *Verbi* etiam Spiritui sancto convenit: ergo non est peculiaris Filii divini proprietas. Probatur antecedens ex S. Basilio lib. 5. *Contra Eunomium* cap. 11. dicens: *Dei quidem Verbum Filius est: Filii autem Verbum Spiritus*, quod probat ex illo ad Hebreos 1. *Portans omnia Verbo virtutis suæ, addit, et quoniam Verbum Filii per Deum*, inquit idem Apostolus Ephes. 6. *Gladium Spiritus, quod est Verbum Dei*: ergo, etc. — **Distinguo antecedens:** tribuitur proprie, et ex natura rei, nego: figurate, et metaphorice concedo: metaphora autem consistit in eo, quod sicut Verbi proprium est ab aliqua Persona procedere, et emitti ad exprimendum ejus sensum, et voluntatem; qua ratione Christus se Patris æterni Verbum esse probat dicens: *Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me, Patris*: ita Spiritus sanctus dici potest Verbum Filii, quia a Filio emititur, ad ejus sensus, et voluntatem fidelibus intimandam, juxta illud Joan. 16. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annunciat vobis*. Adde quod etiam dici possit Verbum Filii, ab effectu, quem operatur in cordibus Evangelizantium veritates a Christo propalatas; *Non enim, inquit Christus Apostolos alloquens Matth. 10., vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*. Ad S. Paulum dico primo quod Filius divinus portet omnia *Verbo virtutis suæ*: hoc est

potentissimo suo imperio omnia conservat eadem facilitate, qua producit, juxta illud Psalmi 148. *Ipse dixit, et facta sunt*, etc. Ita expōnit S. Chrysostomus Homil. 2. *Vel quod omnia contineat, et servet seipso*, quod est Verbum omnipotens, quemadmodum Joan. 12. ait: *Sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum*: hoc est, ipse Ego qui sum sermo Patris, ut interpretatur S. Augustinus lib. 1. *De Trinit.* cap. 12. *Ad secundum* repono, quod per *Gladium Spiritus*, non intelligendus sit Spiritus sanctus qui sit Verbum Filii. sed *gladius spiritualis*, qui est ipsa divina doctrina, qua ubique nos pugnare oportet adversus omnes tum visibiles cum invisibilis salutis adversarios.

DICES 5: Verbum Divinum distinguitur a Filio Dei: ergo ratio Verbi non est Filii divini proprietas. Probabant antecedens Samosatenses ex illo Act. 10. *Verbum misit Deus Filiis Israel annuntians pacem per Jesum Christum*, etc. — **Nego antecedens**, et ad ejus probationem dico, primo, quod Verbum ibi non accipitur pro Persona divina, sed pro nuntio, quod extra Deum dicitur, et annuntiatur hominibus. Secundo dico, quod per hæc possit etiam intelligi divinus Filius, quem Deus Pater misit in mundum, evangelium pacis prædicaturus in assumpta humanitate: nec enim novum est in Scripturis eamdem Personam in eadem sententia repeti, non adhibito ejus nomine, aut pronomine relativo, ut patet ex illo 1. ad Corinth. 1. *Expectantibus revelationem Domini nostri Iesu Christi, qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die adventus Domini Nostri Iesu Christi*. Ita respondet S. Athanasius oratione 5. *Contra Arianos* circa finem.

DICES ULTIMO: Unius, et ejusdem Personæ non sunt duæ proprietates hypostaticæ, sed unica: sed ratio Verbi distinguitur a Filiatione: ergo non est Filii divini proprietas. — **Respondeo** 1. negando *majorem*, etenim in Patre, et Filio est Spiratio activa formaliter a Paternitate, et Filiatione distincta. ex qua etiam arguitur eorum realis distinctio a Persona Spiritus sancti; adeoque uni, et eidem Personæ non repugnant duæ formalitates, seu relationes, aut proprietates hypostaticæ — **Respondeo** 2. rationem Verbi non esse distinctam formaliter a ratione Filii, neque duas esse relationes, sed unicam diversimode conceptam; ut constat tum ex S. Augustino supra laudato, tum ex S. Athanasio. Oratione 2. *Contra Arianos*, dicente: *Eo ipso, quo Verbum Patris sui est Filius, est Verbum Patris*, etc. Ipsi concinit Nazianzenus Orat. 35. circa finem: *Filius, inquit, mihi dici videtur, quia essentia idem est cum Patre, tum etiam quia ex illo est. Verbum porro, quia ita se habet ad Patrem, ut sermo ad mentem*, etc. Unde una, eademque est ratio Verbi, et Filii, sed tantum diversimode considerata; adeoque neganda est *minor*.

QUÆSTIO SECUNDA.

AN, ET QUOMODO VERBO DIVINO COMPETAT RATIO IMAGINIS.

NOTANDUM 1. Imaginem esse similitudinem alicujus ab ipso procedente, ita ut ad rationem imaginis duo necessario concurrant, nimirum *Similitudo*, et *Processio*. Similitudo, inquam, vel in specie, seu in natura specifica, aut saltem in signo speciei, idest in aliquo spe-

cialiter repræsentativo naturæ specificæ, sicut se habet imago picta respectu prototypi; nam, ut loquitur S. Aug. *De Genesi ad litteram c. 16.: Omnis imago similis est ei cuius imago est.* Secundo, ad propriam rationem imaginis requiritur Processio ejus ab eo cuius dicitur imago: *Nam, inquit S. August., imago tunc est cum de aliquo exprimitur.* Cujus processionis deftu Pater non est imago Filii, licet ei perfecte similis, neque pictura censemur imago objecti, quo velut exemplari non est usus pector, licet alioqui pictura sit illi objecto similis; nec denique inter homines, licet duo sint inter se simillimi, si tamen unus ab altero non procedit, non dicitur illius imago. Duo ergo illa ad imaginem necessaria sunt, nempe Similitudo, et Processio.

NOTANDUM 2. Quod quemadmodum triplex potest reperiri similitudo ab alio expressa, scilicet, vel in re artificiali, vel in intentionali, vel in naturali, ita triplex dari potest imago, nimurum *Artificialis*, ut statua, vel tabella ad alicujus expressionem formata; *Intentionalis*, ut species impressa, et expressa ab objecto; et *Naturalis*, ut Filius respectu Patris, cuius similitudinem specificam refert. Inde sequitur, quod tanto perfectior est imago, quanto major est similitudo procedentis ab alio: hinc imago *artificialis omnium est imperfectissima*, quia tantum refert similitudinem in qualitate, nempe in figura illius rei, quam imago repræsentat: imago *intentionalis perfectior est*, quia importat similitudinem non solum in signo speciei, sed etiam in ipsa specie, seu natura, sub modo essendi, non quidem naturali, sed intelligibili, vel *intentionali*: at omnium præstantissima est imago *naturalis*, quia importat similitudinem in specie, seu natura sub modo essendi naturali, et entitativo.

NOTANDUM 3. Ex S. Aug. lib. 83. quæst. 74. quod imago, æqualitas, et similitudo invicem distinguantur, *Quia, inquit, ubi imago continuo similitudo, non continuo æqualitas: ubi æqualitas continuo similitudo, non continuo imago: ubi similitudo non continuo imago, nec continuo æqualitas: ut in speculo est imago hominis, quia de illo expressa est; est etiam necessario similitudo, non tamen æqualitas, quia multa desunt imagini, quæ tamen insunt illi rei, de qua expressa est.* *Ubi æqualitas continuo similitudo, non continuo imago, velut in duabus ovis paribus, quia inest æqualitas, inest similitudo, quæcumque enim adsunt uni, adsunt et alteri, imago tamen non est, quia neutrum de altero expressum est.* *Ubi similitudo non continuo imago, non continuo æqualitas, omne quippe ovum omni ovo, in quantum ovum est, simile est, sed ovum perdicis quamvis in quantum ovum est, simile est ovo gallinæ, nec imago tamen ejus est, quia de illo expressum non est, nec æquale, quia brevius est, et alterius generis animantium.* Ubi ergo in aliquo alium repræsentante non solum est similitudo, sed etiam perfecta æqualitas repræsentantis ad repræsentatum, tunc pariter in eo ratio imaginis perfectissime inexistit. Quibus præmissis, duo sunt resolvenda: Primum, an vera et perfecta ratio imaginis competat Filio. Secundum, an ipsi soli quadret. Quæ duo, ut simul definiantur, sit

Conclusio unica. — RATIO IMAGINIS PERFECTE, ET PROPRIE SOLI FILIO CONVENIT IN DIVINIS. Patet hujusce Conclusionis veritas ex dictis de generatione Filii, et

Colligitur insuper ex variis Scripturæ textibus, quibus Filius divinus vocatur *Imago Patris*; sic ad *Colos.* 1. *Qui est imago Dei in-
visibilis*: ad *Hebræos* 1. *Qui cum sit Splendor gloriæ, et Figura substan-
tiae ejus*, seu ut vertit *S. Chrysostomus* ibidem homil. 3. *Character
substancialis ejus*, utpote inquit, *Quemadmodum ipse Pater in seipso sub-
sistit, nullius indigens, ita et Filius.*

Probatur etiam a sanctis Patribus: imprimis namque Athanasius *Epistola de decretis Nicenæ Synodi*, ait: *Quod si eum imaginem no-
mines, Filium hoc esse eo ipso indicaveris, quid enim est simile Deo,
nisi sua ipsius progenies?* Subscribit Nazianz. *Orat.* 4. *De Theologia :
Brevis, et compendiosa, facilisque Paternæ naturæ declaratio est Filius:
omne enim quod genitum est genitorem suum tacita quadam voce defi-
nit.* Concinit Nyssenus libro *De Differentia essentiæ, et hypostaseos:* *Fili hypostasis*, inquit, *quasi forma, ac facies est, qua Pater cognoscitur, et Patris hypostasis in forma Filii cognoscitur manente ea, quæ in his consideratur, proprietate ad discretionem Personarum.*

Probatur insuper ratione theologica: Soli divino Filio convenienter duæ præfatæ conditions ad rationem imaginis desiderandæ, nempe similitudo, et processio ab eo cuius similitudinem refert: ergo solus Filius est *imago*. Patet antecedens ex iis quæ diximus ad evincendum processionem Verbi esse veram generationem, quia procedit ut simile principio producenti. — *Confirmatur insuper ex sanctis Patribus*, qui ex hac dupli conditione colligunt *Filium esse imaginem Patris*; sic *S. Cyrillus Alexandrinus lib. 3. Thesauri cap. 1. Propter hoc*, inquit, *Filius Verbum, et Imago Dei est, quia ex ipso Patre vere, ac proprie genitus est.* Et Athanasius *Orat. 4. Contra Arianos*: *Licet, in-
quit, ille solus sit imago vera, et genuinus Patris sui fœtus, nihil inde ob-
staculi nascitur, quod et nos ad imaginem Dei creati recitemur, et quod gloria, et imago Dei nuncupati simus; cum id non ex nostra indole fiat, sed ob imaginem Dei, et veram ejus gloriam in nobis habitantem, quæ quidem ipsa est ratio, sive Verbum Dei, quod nostri gratia postmodum caro factum est.* — *Confirmatur iterum Filium esse veram imaginem Patris*, ex aliis nominibus, quæ solo modo significandi ab imagine differunt, sed in re significata idem omnino quod *imago* exprimunt, quorum primum est nomen *facies*, quæ interdum usurpatur a Scriptura ad significandum *Filium divinum*, sic *Ps. 138. Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a Facie tua fugiam?* nam inquit Nyssenus laudatus: *Fili hypostasis quasi forma, ac facies est, qua Pater cognoscitur:* unde antiqui Patriarchæ Verbi divini incarnationem exorantes, dicebant *Ps. 79. Ostende nobis Faciem tuam, et salvi erimus.* Cui nomini etiam quadrat appellatio *Vultus*. Unde *Cyrillus lib. 3. In Joan. cap. 29. Hoc modo*, inquit, *illud etiam intelligimus: signatum est super nos lumen Vultus tui, Domine: Vultum enim Dei Patris Filium appellat, idest Patris Characterem.* — *Secundum nomen est Species*: unde Christus ipsem *Joan. 5. Pater testimonium perhibet de me, neque vocem ejus unquam audi-
stis, neque Speciem ejus vidistis, et Verbum ejus non habetis in vo-
bis manens, quia quem misit ille huic vos non creditis:* quod ex-pendens Athanasius *Oratione 4. laudata*, ait: *Pulchre sic Verbum con-
junxit formæ, ut palam faceret se esse Verbum Dei, et Imaginem, Charakterem, et Speciem sui Patris.* Hinc Danielis *cap. 3. dicitur,*

quod *Species quarti erat similis Filio Dei*: ex quo idem S. Athanasius sermone *Contra omnes haereses* infert, Arianos deteriores esse *Nabuchodonosore*, quia *Filium Deo*, neque *similem*, neque *consubstantiale* esse volunt. — *Tertio appellatur Sigillum, et Character*: colligiturque ex Verbis Joan. 6. *Hunc Pater signavit Deus*. Quæ sic ponderat Basilius libro unico *De Spiritu sancto* cap. 6. dicens: *Christus splendor gloriæ hunc Pater signavit Deus, seque totum in eo expressit*. Cui concinit Nazianzenus supra laudatus, ubi docet *Filium appellari Characterem, ut purum Patris sigillum, minimeque mendax*: cuius hanc rationem reddit S. Ambrosius libro *In Proœmio* lib. 2. *De fide*: *Imago, inquit, et splendor, et character dicitur Dei Filius, quia haec incomprehensibilem et investigabilem Paternæ Divinitatem majestatis in Filio, et expressam similitudinem revelarunt*. Alias hujusmodi appellationes legere poteris apud Ruiz disp. 64. sect. 8.

DICES 1: Homo dicitur factus ad imaginem, et similitudinem divinæ Trinitatis, juxta illud Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram*: unde Chrysostomus sermone *De Trinitate: Significans*, inquit, *Scriptura esse unam imaginem S. Trinitatis dicit: et fecit Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit eum*: et Hilarius lib. 5. *De Trinitate: Ad Patris, inquit, et Filii imaginem homo conditur, nomen non discrepat, natura non differt, una enim est imaginis ad quam homo creatus est species*: et Fulgentius libro *De Fide ad Petrum*: *Una est, inquit, sanctæ Trinitatis Divinitas, et imago, ad quam factus est homo*: ergo ratio imaginis non competit Verbo divino personaliter, sed etiam ipsi Divinitati, imo et Trinitati. — **Respondeo** nomen *Imaginis* sumi duplice, nimirum vel pro exemplari, et prototypo ad ejus similitudinem aliquid formatur, vel pro similitudine producta ad alterius imitationem. Priori modo sumitur nomen imaginis tum a Scriptura, tum a Patribus laudatis in objectione; Divinitas enim est quidem exemplar, ad ejus imitationem factus est homo, non autem est imago proprie dicta.

DICES 2: Spiritus S. revera etiam appellatur imago: ergo haec ratio soli Filio non convenit. Probatur antecedens ex illo ad Romanos 8. *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui*: unde Cyrillus Dialogo *De Trinit.* lib. 7. *Quod autem similitudo vera Filii Spiritus sit*, inquit, scribentem audiat Beatum Paulum, quia quos prænovit, hos prædefinivit conformes imagini Filii ejus: unde Damaseenus lib. 1. *De Fide* cap. 18. ait: *Imago Patris est Filius, et Filii Spiritus Sanctus, per quem Christus homini inhabitans dat ei, secundum quod est, imaginem*: ergo etc. — **Respondeo** cum nostro De Bassoli in 1. dist. 27. q. 3. art. 3. prædictos Patres usurpare impropre nomen imaginis, et ampliasse latitudine tanta, quæ comprehenderet quamcumque similitudinem perfectam in natura Personæ procedentis cum principio, a quo procedit; licet non procedat ab eo tamquam ab exemplari; nec consequenter procedat, ut similis ex vi processionis formaliter: quod idecirco fecerunt, ut evidentius probarent Spiritum sanctum esse Patri consubstantiale non minus, quam Filium; quoniam Spiritus S. reipsa non est minus similis, et æqualis Patri, nec minus potest in cognitionem Patris deducere, quam ipse Filius.

INSTABIS: Spiritus S. est infinite similior Patri, et Filio, quam creaturæ Deo: sed creaturæ spirituales puta homines, et Angeli sunt revera p^rfectæ imagines Dei: ergo multo magis Spiritus S. est perfecta Patris, et Filii imago. — **Respondeo primo** negando *minorem*: creaturæ enim non sunt imagines Dei nisi valde imperfectæ, quia non habent eamdem specie, aut numero naturam, nec aliquod perfectum naturæ divinæ signum; quamquam habeant aliquam imperfectam cum ea similitudinem, nimirum secundum spiritualitatem substantiæ, et operationem intellectus, et voluntatis. — **Respondeo secundo**, quod etsi illæ creaturæ imperfectæ sint imagines Dei, nihilominus ratio imaginis divinæ magis proprie ipsis convenit, quam Spiritui sancto, quia habent illam imperfectam similitudinem cum Deo formaliter ex vi suæ productionis: siquidem ab eo formantur tamquam artefacta ab artifice, atque ita sicut artifex opus efformat ad similitudinem ideæ, quam mente p^ræconcepit; ita Deus creaturas condidit respiciendo ad seipsum, ut ad earum exemplar: at Spiritus sanctus non habet similitudinem cum principio producente formaliter vi suæ processionis; sed solum identice, et ratione infinitatis; adeoque ratio imaginis non æque proprie ipsis convenit, ac Spiritui sancto.

Ex his collige Filium divinum duobus modis esse Patris imaginem: primo *Naturalem*, quatenus ab ipso procedit realiter in omnimodam similitudinem naturæ divinæ. Secundo *Intentionalem*, quatenus vi suæ productionis procedit ut Verbum, et notitia; sicque procedit ut exprimens intentionaliter Patrem: atque ita ejus imago est, non solum quatenus est ejusdem naturæ, et substantiæ cum illo; sed etiam quatenus est notitia producta ejusdem Patris; quæ postremae imaginis ratio maxime propria est Filio divino; solus enim procedit ut Verbum, et ut notitia perfecte exprimens suum principium.

QUÆSTIO TERTIA.

AN, ET QUOMODO RATIO SAPIENTIE
FILIO DIVINO CONVENIAT.

TERTIUM nominum genus, quibus Dei Filius in Scripturis sacris designatur, est *Sapientia*. Hoc enim vocabulum plerunque supponitur pro Persona Verbi, ut constabit infra. Quapropter tria maxime hie sunt resolvenda. 1. An revera Sapientiæ nomen ita conveniat Verbo, ut pro ejus Persona supponere possit 2. Qualiter hæc appellatio Verbo divino quadret, an videlicet proprie, vel appropriate. 3. An Pater diuinus sit sapiens ea sapientia, quæ est Verbum. Quocirea

NOTANDUM 1. Hoc esse disserimen inter essentialia, propria, et appropriate in divinis, quod *Essentialia* sint illa p^rædicata, vel quidditativa, vel modificativa, vel attributiva communia tribus divinis Personis, quales sunt natura divina immensitas, bonitas etc. *Propria* autem sunt illæ proprietates, seu formalitates relativæ, quibus unaquæque Persona constituitur, et ab alia distinguitur. *Appropriate* vero sunt illa p^rædicata essentialia, et absoluta, revera quidem communia tribus Personis, nihilominus propter singularem quāndam rationem, et affinitatem uni potius Personæ, quam alteri accommodata: sie ad extinguidam hæresim eorum, qui dicerent Patrem divinum esse im-

potentem ob senectutem, attribuitur ei Omnipotentia, quæ tamen tribus divinis Personis indivisim convenit: sic pariter, quia Verbum divinum procedit per intellectum ejus est nosse, et sapere, et quia Spiritus S. procedit per voluntatem, quæ est sacrarium amoris, bonitatis, et sanctitatis, idcirco Filio appropriatur notitia, sapientia etc., Spiritui vero sanctitas, bonitas et amor specialiter attribuitur.

NOTANDUM 2. Conveniens fuisse, quod uni Personæ, vel alteri specialiter appropriarentur aliqua attributa essentialia, et aliquæ operationes ad extra, quamvis hæc essent revera tribus divinis Personis communia; ejus assertionis veritas colligitur nedum ex Scriptura sacra, in qua plures tales appropriations conspicimus, sed etiam ex sanctis Patribus, qui varias appropriatas perfectiones uni potius divinæ Personæ, quam alteri accommodarunt; *Ut per proprietatem vocis, aut operis, insinuetur nobis veritas Trinitatis, et non dividat intellectus, quod distinguit auditus,* inquit S. Leo serm. 2. *De Pentec. c. 2. Nunquam enim, ut subdit, intelligitur Trinitas, si semper inseparabiliter diceretur.* Favet etiam ratio, conveniens namque fuit obscuriora, et difficilia manifestari per ea quæ facilius percipiuntur: at attributa, et operationes Dei ad extra clarius intelliguntur a nobis, quam proprietates, ac distinctiones; siquidem per evidentem demonstrationem ex cognitis creaturis possumus assurgere ad notitiam divinorum attributorum; non ita ad cognitionem personalium proprietatum; adeoque conveniens fuit uni divinæ Personæ accommodare aliquod speciale attributum naturaliter notum, quo illius ab alia distinctione facilis innotesceret. Unde Richardus Victorinus Opusculo *De tribus appropriationis* c. 2. loquens de Potentia, Sapientia et Bonitate divina, ait: *In his tribus forma, et imago summae Trinitatis exprimitur, ut invisibilia Dei, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciantur. Quæ igitur sunt in Trinitate illa, tres tribus, similia similibus, propria propriis etc.*

NOTANDUM 3. Ad perfectam appropriationem duo desiderari: *Pri-*mus, quod sit cognitio, et quædam affinitas attributi cum proprietate Personæ, sicut mox dictum est, quoniam Filius procedit per intellectiōnem, ei appropriatur Sapientia, ut audito hoc nomine moveantur audientes ad deprehendendum aliquid peculiare in secunda Persona, quod non sit commune cæteris, nempe rationem Verbi, Imaginis etc. *Secundum*, quod per appropriatam perfectionem removeatur imperfectio, quam rudiores possent in divina Persona suspicari; sic inquit Alensis 1. p. qu. 67. membro 3. art. 1. tribuitur Patri Potentia, ne crederetur infirmior ob vetustatem; Filio Sapientia, ne imbecillior ob juventutem; et Spiritui Bonitas, ne crudelis audiretur: inde fit, quod appropriationem S. Thomas appellat *Viam similitudinis, et dissimilitudinis*: Albertus 1. p. qu. 48. *Accessum, et recessum*: Henricus 2. p. art. 72. q. 1. *Correspondentiam secundum similitudinem*: sed omnium optime hanc utramque appropriationis conditionem coligit Alensis laudatus ex fine, nempe, *Ut instruatur veritas, et occuratur errori.* His ita præmissis, tria jam prælibata probare incumbit, itaque sit

Conclusio prima. — REVERA SAPIENTIA TRIBUITUR FILIO,
ET INTERDUM PRO EJUS NOMINE SUPPONITUR.

Probatur ex Scriptura sacra. Primo quidem, quia plerumque Sapientia appellatur genita: sed nullum attributum essentialie, quatenus tale, potest dici genitum: ergo tunc sapientiae nomen supponitur pro Persona Verbi. *Minor* constat: quia essentia nec generat, nec generatur. Probatur *major*, nam Proverb. 8. divina illa Sapientia ait: *Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram: et iterum: Ante omnes colles ego parturiebar: et Eecl. 24. Ego ex ore Altissimi prodigi primogenita ante omnem creaturam.* Hinc. S. Paulus 1. ad Corinth. 1. Christum Dominum appellat *Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Unde S. Basilius lib. 4. *Contra Eunomium* merito colligit, quod, *Si est Christus Dei virtus, et Dei sapientia, hæc autem increata, et coæterna sunt Deo, (non enim fuit aliquando sapientiæ, aut virtutis expers) increatus, et coæternus est Deo Christus.*

Confirmatur ex sanctis Patribus, qui simili modo probant Filium Dei esse æternum, adeoque coævum, et consubstantiale Patri: sic S. Ambrosius, libro *De symbolo* c. 11. Arianos dicentes: *Erat aliquando tempus, quando non erat; et antequam nasceretur non erat; ita refellit, Numquid potuit esse tempus quando Pater sine vita, sine Sapientia, sine Virtute, sine Verbo, quod Christus est, fuerit?* Ipsi concinit S. August. Oratione *Contra hæres.* c. 6. *Vides ergo, quia semper erat, de quo tu audes dicere, non erat. Aut si dicis Deum aliquando sine Verbo, aut sine ratione fuisse, jam non Filio tantum, sed et Patri adversarius eris.* Unde lib. 7. *De Trinit.* cap. 1. ait: *Impium est dicere Deum non esse Patrem Sapientiæ suæ:* Hinc Theophilactus in 1. Joannis: *Impossibile est, inquit, Deum esse absque sermone, et sapientia, et virtute: idcirco, quia Verbum, Sapientia, et Virtus Patris existit Filius, creditus ipsum semper esse apud Deum, hoc est, cum Patre.* Hæc omnia luculenter explicat Eusebius ille quisquis sit Auctor homiliæ primæ de *Symbolo*: *Sicut, inquit, esse non potest Sol sine splendore, vel ignis sine calore, vel immortalitas sine æternitate, vel æternitas sine immortalitate, vel virtus sine fortitudine; sicut, inquam, esse non potest vel ratio sine sapientia, vel veritas sine justitia, vel bonitas sine misericordia;* ita numquam potuit esse Pater sine Filio: *Omnies enim virtutes continentur in Filio.* Quibus omnibus patet, revera nedum in *Scriptura sacra*, sed etiam apud SS. Patres Sapientiam supponi pro Filio.

Conclusio secunda. — **SAPIENTIA TRIBUITUR FILIO DIVINO NON PROPRIE, SED APPROPRIATE.** Hæc est communis, et eam probat S. August. lib. 7. *De Trinit.* cap. 2. ubi cum dixisset: *Quia in illa simplicitate non est aliud sapere, quam esse, eadem ibi sapientia est, quæ essentia;* concludit: *Pater igitur, et Filius simul una essentia, et una magnitudo, et una veritas, et una sapientia; sed non Pater, et Filius simul ambo unum Verbum, quia non simul ambo unus Filius;* cuius rationem ibidem reddit, quod Filius *Imago, et Verbum non ad se, sed ad Patrem, ac relative dicitur.* Exinde infert, quod Filius non eo sit Verbum, quo Sapientia, quia Sapientia eo est, quo essentia: *Propterea, inquit, non eo Verbum, quo Sapientia, quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad eum cuius est Verbum, sicut Filius ad Patrem;* *Sapientia vero, quo essentia: et ideo, quia una Essentia, una Sapientia.* Quibus aperte constat, quod Sapientia sit attributum essen-

tiale, adeoque tribus Personis divinis commune, non autem soli Filio proprium. Hinc S. Aug. ibidem infert, quod quando Sapientiae nomen supponitur pro Persona Filii, non Sapientia simpliciter dici debet, sed Sapientia nata, seu genita: *Quoniam vero, inquit, et Verbum Sapientia est, sed non eo Verbum, quo Sapientia: Verbum enim relative, Sapientia vero essentialiter intelligitur: Id dici accipiamus cum dicitur Verbum, ac si dicatur nata Sapientia, ut sit Filius, et Imago: et haec duo cum dicuntur, idest nata Sapientia in uno eorum, eo quod nata est, et Verbum, et Imago, et Filius intelligitur, et in his omnibus nominibus non intelligatur essentia, quia relative dicuntur.*

Ex his aperte constat Sapientiae nomen non simpliciter esse Filio proprium, sed tantum cum addito, nempe cum dicitur nata, vel genita Sapientia; hac enim ratione soli Filio non solum appropriate, sed etiam proprie congruit, nec aliud, quod nomen Verbi, et Filii exprimit.

Conclusio tertia. — PATER DIVINUS NON EST SAPIENS SAPIENTIA GENITA. Haec est communis, et eam sic

Probat Doctor in 1. dist. 32. q. 1. n. 9.: Si Pater divinus esset Sapiens Sapientia genita, *vel* Sapientia genita esset forma, qua Pater fieret formaliter Sapiens, sicut Paternitate est Pater: *vel* Sapientia genita esset principium Sapientiae quæ est in Patre, quo sensu Magister sententiarum concedit Filium esse Sapientem Sapientia ingenita principiative, nimirum quia Sapientia ingenita Patris est principium Sapientiae genitæ, quæ est Filius: *vel* denique sensus esset, quod Filius esset principium subauctorativum respectu actus Sapiendi, qui est in Patre, sicut Verbum est principium subauctorativum respectu actus creandi; Pater enim dicitur creare Verbo: at neutrum horum licite, et vere dici potest. Non quidem primum, nec secundum, alias Pater divinus recipere Sapientiam a Filio, quod est absurdum: *Si enim, inquit S. Aug. lib. 15. De Trinit. cap. 7. solus sibi Filius intelligit, ut intelligentia sit, et sibi, et Patri, et Spiritui sancto, ad illam redditur absurditatem, ut Pater non sit sapiens de seipso, sed de Filio, nec Sapientia Sapientiam genuerit, sed ea Sapientia Pater dicatur Sapiens esse, quam genuit Et si hoc est Deo esse, quod sapere, et ea illi essentia est, quæ Sapientia, non Filius a Patre, quod verum est; sed a Filio potius habet Pater essentiam, quod absurdissimum, atque falsissimum est.* Nec etiam tertium, quia principium subauctorativum habet veram actionem respectu cuius dicitur tale principium; Filius enim, v. g. vere influit in creaturas, quas per eum, et cum eo Pater producit: sed Sapientia genita nullum habet influxum respectu actus sapiendi in Patre. Unde concludit S. August. ibidem: *Est ergo Deus Pater sapiens ea, qua ipse sua est Sapientia, et Filius Sapientia Patris de Sapientia, quod est Pater, de quo genitus est Filius.* Unde merito revocavit libro primo retractationum cap. 26. quod docuerat in lib. 83. quæstionum q. 23. *Deum dici Sapientem, quod ipse eam genuerit, qua Sapiens dicitur, Sapientiam.* Quam utique sententiam retractavit, et ibidem asserit se accuratius in libris *De Trinit.* illam expendisse.

DICES 1: Pater divinus dicit Verbo, secundum S. August. 7. *De Trinit.* c. 1.: sed ex S. Anselmo in *Monologio* cap. 63. *Nihil aliud est*

summo Spiritui dicere, quam quasi cogitando intueri: ergo Pater in-tuetur Verbo, adeoque etiam sapit Verbo. — Distinguit minorem Do-ctor n. 10.: Si dicere accipiatur essentialiter quatenus idem significat, ac intelligere, uti accipit S. Anselmus, concedit: si usurpetur notio-naliter; et quatenus idem importat, ac producere Verbum, negat mi-norem, similiter et consequentiam, ut sic enim dictio ab intellectione es-sentiali distinguitur. Itaque eatenus tantum Pater dicit Verbo, qua-tenus nempe est principium Verbi, quod ex sua ratione est formaliter declarativum, et expressivum omnis declarabilis, et manifestabilis; sieque Pater tantum est causa activa, non vero formalis illius repræ-sentationis, et expressionis: non secus ac si Petrus efficeret speculum, in quo omnes species, et rerum imagines exciperentur; speculum istud esset quidem causa formalis istius repræsentationis. Petrus vero tantum causa effectiva. Hinc est, quod quamvis Pater hoc modo dicat Verbo, non tamen dici potest sapere Verbo, quia sapere accipitur es-sentialiter, non vero notionaliter.

DICES 2: Fatetur Doctor ibidem q. 1. n. 7. quod Pater divinus re-cte dicatur diligere se Spiritu S.: ergo a pari etiam non incongrue di-citur, quod sit Sapiens Sapientia genita. Probatur sequela: ideo Pater dicitur diligere se Spiritu S. quia producit Spiritum S. qui est amor Patris per appropriationem: sed etiam producit Verbum, quod appro-priate dicitur Sapientia Patris: ergo etc. — Nego sequelam, et ad ejus probationem dico hoc esse discri men inter *diligere*, et *sapere* in divinis, quod *diligere* potest accipi notionaliter, quatenus significat productionem Spiritus S. qui dicitur amor productus, qua ratione di-ligere nihil aliud est, quam spirare amorem productum: *sapere* autem non ordinatur ad significandam productionem Sapientiæ, sed tantum attingentiam, et perceptionem objecti, quo fit, ut tantum accipiatur essentialiter pro tota intellectione, non autem notionaliter pro dictione productiva Verbi divini; adeoque inter utrumque non est paritas.

ARTICULUS TERTIUS.

DE PERSONA SPIRITUS SANCTI.

TERTIAM in divina Trinitate Personam *Spiritum sanctum* peculiari vocabulo nominari omnibus Fidelibus ultro compertum est; *Licet enim*, inquit S. Ambr. in Symbolo c. 1., *Pater sit Spiritus, et Filius sit Spiritus, et Pater sit sanctus, et Filius sit sanctus, sola tamem tertia Persona Spiritus sanctus nuncupatur*. Cujus appellationis pro-prietatem colligit S. Hieron. in 4. cap. ad *Galatas* ex Ps. 50. ubi Psaltes Regius tres divinas Personas Spiritus nominans, tribus eas peculiaribus titulis designat; etenim inquit ille S. Doctor, *Principalem Spiritum Patrem appellat, quia Filius ex Patre, et non ex Filio, Spiritum autem rectum veritatis atque justitiae Christum Dominum significat, quia Pater omne judicium dedit Filio, ut David ait; Deus Judicium tuum Regi da. Porro Spiritum sanctum aperto nomine vo-cat*. At hanc appellationem tertiae divinæ Personæ propriam clarius edicit novum Testamentum, in quo quoties de divinis Personis expressa fit mentio, toties *tertia Spiritus S. appellatur: sic Matthæi ultimo, Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.; 1. Joan.*

5. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus:* unde S. Chrysost. hom. 3. *De Spiritu sancto*, ait: *Dicitur Spiritus; ista enim est prima, et propria appellatio;* et ut evidenter habens intelligentiam Spiritus sancti naturam demonstrat. — Porro hanc appellationem *Spiritus* potius a respiratione, seu halitu spirativo, quam a spiritualitate, et immortalitate deductam volunt Theologi: et quidem congrue ob singularem analogiam, et similitudinem, quam habet illius processio cum halitus, et vitalis spiritus emissione, sicut enim (ut omittam cætera) ipse halitus ex corde, et ore dicit originem, ita, inquit S. Cyrillus lib. 13. *Thesauri c. 3.*, *Spiritus sanctus ex ipsa Dei substantia prodit, sicut et Spiritus, qui ex humano prodit ore:* id aperte docet Job dicens cap. 33.: *Spiritus Domini fecit me, et spiraculum Omnipotentis vivificavit me.* Idecirco Christus Dominus Joan. 20. *Insufflavit in Discipulos, et dixit; accipite Spiritum sanctum:* quod ita ponderat idem Cyrillus lib. 9. c. 44. *Proterea corporaliter Christus sufflavit, ostendens hoc signo, quod quemadmodum ab ore humano corporaliter humanus Spiritus procedit;* sic ex divina substantia, *Deitati congruenter, spiritus, qui ab ea est, profunditur.* Hæc autem deductio, et appropriatio nominis *Spiritus*, etsi propria sit, non ideo tamen omnino, sed valde imperfecta analogia cum halitu convenit; etenim, ut doce observat S. Basilius libro unico *De Spiritu sancto* cap. 16.: *Nec Verbum est significatus aeris ictus, per vocis instrumenta prolatus; nec Spiritus oris halitus e partibus respiratoriis effluxus; sed Spiritus oris Dei Spiritus est veritatis, qui a Patre procedit.* De quo tria maxime hic supersunt resolvenda: 1. An a Patre, et Filio revera procedat, 2. An si ex hypothesi, quod a Filio non procederet, ab eo realiter distingueretur. 3. Quæ sint ejus proprietates, et peculiares dotes.

QUÆSTIO PRIMA.

AN REVERA SPIRITUS SANCTUS A PATRE, FILIOQUE PROCEDAT.

SPIRITUM sanctum a Patre procedere in confessu habent qui cumque ejus Divinitatem fatentur: Eunomius enim, qui asserebat eum a solo Filio originem ducere, non Deum, sed facturam Verbi, sicut et Verbum ipsum facturam Patris esse somniabat, ut refert, et refellit S. Basilius lib. 2. *Contra Eunomium*, dicentem: *Si e creaturis subvehatur aliquis ab substantiæ comprehensionem, intelligit Filium Ingeniti (idest Patris) esse facturam; Unigeniti vero Paracletum.* At celebris adhuc remanet controversia Græcos inter et Latinos de processione ipsius Spiritus S. a Filio, quæ contentio ut solvatur evidenter, primum ejus origo est detegenda. Itaque

NOTANDUM 1. Nondum exploratum esse quisnam primus asseruerit Spiritum S. a solo Patre procedere, uti deviantes Græci contendunt. Nam quod existiment aliqui primum hujus erroris assertorem fuisse Macedonium Spiritus S. Divinitatis impugnatorem, vix habet speciem veritatis; neque huic assertioni quidquam suffragatur illa Epistola Justiniani Episcopi Siciliæ ad Petrum Episcopum Antiochenum, quæ habetur in quinto Concilio Generali, in qua legitur: *Macedonius spirat*

*a Patre solo Spiritum sanctum, quidam enim viri doctissimi pro verbo sp̄irat, legendum putant separat, idque valde congruit hæresi, et sententiae Macedonii, qui cum Spiritus sancti Divinitatem negaret, negabat pariter ejus cum Patre consubstantialitatem; adeoque illum a Patre divellebat, et separabat. Nihilominus communiori Historicorum Ecclesiasticorum calculo hujus erroris primus Assertor creditur Theodoreetus dum adhuc Nestorianus esset, is enim scribens pro Nestorianis adversus Anathematismos Cyrilli Alexandrini, quibus damnabantur errores Nestorii; et impugnans nonum anathematismum, quo Cyrillus dixerat *Spiritum sanctum proprium esse Filii*, sic reponit Theodoreetus: *proprium Spiritum Filii, siquidem, ut ejusdem naturæ a Patre procedentem, dixit Cyrillus, simul et nos confitemur; si vero tamquam ex Filio, vel per Filium suam habere existentiam, et essentiam dicit, id esse blasphemum, et impium dicimus.* Quam utique futilem, ac interpositam erroneam sententiam Theodoreti in responione sua consulto omisit Cyrillus. ut intentam disputationem prosequeretur, ostendendo nempe Spiritum S. esse Filio proprium, hoc est, non adventitium. et ex accidente illi inditum. cuius contrarium cum Nestorianis docebat Theodoreetus, qua de causa a Concilio Ephesino fuit anathematizatus: verum paulo post resipiscens, ejurata priori sententia, summo omnium applausu Catholicus exceptus, et proclamatus fuit in Concilio Chaledonensi. Quocirea hic error de processione Filii a solo Patre, hoc ipso tempore videtur fuisse expunctus, et sopitus.*

NOTANDUM 2. Hunc errorem rursus innovatum fuisse circa annum 766.; nam circa hoc tempus Annales nostri referunt celebratum fuisse Concilium Gentiliacense. juxta Parisios, in quo præter quæstionem de cultu sacris Imaginibus exhibendo, etiam hæc agitata fuit, *Utrum Spiritus sanctus sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio*, ut tradit Ado Viennensis in Chronico: cuius convocandæ Synodi causa hæc fuit, nempe quod cum Imperator *Constantinus Copronymus* Iconoclasta legatos misisset ad *Pipinum* Regem Galliæ pro ipsius confederatione impetranda; contigit, quod dum Galli Græcos arguerent ob suarum imaginum despectum; Græci e contra Gallis, et Ecclesiæ Latinæ exprobrabant, quod ad Symbolum vocem *Filioque* adjecissent, quocirea ne hæc impietatis seminatæ zizania longius serperent, Concilium utrumque statuit, et sacras Imagines colendas, et vere Spiritum S. a Patre, et Filio procedere. Verum non ita extirpari potuerunt hæc erroris semina. quin brevi regerminarent: etenim ipsem Ado refert sub annum 809. celebratam fuisse Synodus Aquisgrani ex mandato Caroli Magni, in qua actum est *De processione Spiritus sancti a Patre, et Filio.* Quam quæstionem Joannes quidam Monachus Hierosolymis primo concitatavit, cuius definiendæ causa Barnharicus Episcopus Wormaciensis, atque Jesse Episcopus Ambianensis, et Adelhardus Abbas Monasterii Corbejæ Romam ad Leonem Papam missi sunt, etc., ut referunt Annales Francorum ad annum 809. Hunc porro Joannem illius erroris innovatorem Joannes Pitheus suspicatur fuisse Damascenum illum sanctissimum, et eruditissimum monachum, qui Hierosolymis degebat circa annum 730. Nec abs re, is quippe Spiritum S. non procedere a Filio videtur pronuntiare lib. 1. *De Fide* cap. 11. ubi cum pluries dixisset eum a Patre procedere, circa finem capitinis addit: *Ex*

Filio autem Spiritum sanctum non dicimus, sed Spiritum Filii nominamus: at quam facile excusari possit Damascenus infra patebit. Advertendum nihilominus obiter in Synodo Aquisgranensi, non tam de processione ipsa a Filio videri aetum fuisse, quam de additione illa quatuor Syllabarum *Filioque* ad Symbolum, ut colligitur ex collatione Leonis Papæ cum Legatis hujus Synodi, ut infra dicemus.

NOTANDUM 3. Hunc tamdem errorem apertam in hæresim erupisse auctore Photio, qui ejecto S. Ignatio Constantinopolitano Patriarcha, in ejus sedem, et locum intrusus anno 858. qui hac de causa a Nicolao I. summo Pontifice damnatus, exinde furens in Romanam Ecclesiam varias in eam calumnias commentus est, ac multa illi capita hæresum objecit, maxime quod Latini Spiritum S. a Patre, Filioque procedere assererent. *Hoc enim est,* inquit Hugo Ætherianus lib. 2. *Contra Græcos c. 15., qui post Theodoreum in œquorea puteum fodiens arena, non semina, sed venena sepeliendo viri valde languoris fidei Christianorum causa factus est.* Ex tunc enim omnes pene Græci in eam erroneam opinionem conspirarunt, eamque velut publicam tessera-ram habuerunt, qua inconsuitem Christi tunicam scinderent nefario nedum schismate, sed et variis hæresibus ab Ecclesia Latina Catholice veritatis firmissima columna recedendo. Exinde pluries tentatum est eos ad fidem, et unitatem Ecclesiæ revocare: *At,* inquit Cardinalis Osius lib. *De Communione sub utraque specie, Toties doctrinis variis, et peregrinis abducti sunt a fide, ut decies, et quater ad Ecclesiæ gremium redierint, toties se abdicaverint.* Quocirca enitendum est quæstionem hanc exactissime discutere, ut quam vecors, quamque tetra Græcorum insania sit, clarius innotescat. Idecirco sit

Conclusio unica. — REVERA SPIRITUS SANCTUS A PATRE, FILIOQUE PROCEDIT. Hæc est de fide determinata in variis Conciliis, et propugnata a sanctis Patribus utriusque Ecclesiæ Orientalis, et Occidentalis infra proferendis.

Colligitur, et probatur 1. **ex Scriptura sacra.** — Primo quidem ex Joan. cap. 16. v. 14. ubi Christus promittens Apostolis se missurum Paracletum Spiritum veritatis, qui eos doceret omnem veritatem, ait; *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Quem textum sic ponderat S. Ignatius Epistola ad Ephesios, ubi refert Filium ad Patrem dixisse: *Ego te clarificavi super terram, opus perfeci, quod dedisti mihi, ut facerem; de Spiritu sancto ait: ille me clarificabit super terram, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis: Ergo uterque eorum ipsum glorificat, a quo et accipit, quod faceret.* Quibus verbis intert Ignatius, quod sicut Filius Patrem glorificavit, quia recipit a Patre ab eo procedendo; ita Spiritus S. Filium glorificat, quia accipit ab eo procedendo, nam verbum *accipiet* non aliud, quam processionem significat: quoniam in Evangelio nunquam dicitur unam Personam divinam dare alteri, et hanc ab illa accipere, nisi haec ab illa procedat; quocirca nusquam legimus, quod Pater divinus accipiat aliquid a Filio, aut Spiritu sancto, nec Filium a Spiritu sancto, quia nec Filius a Spiritu S. nec Pater ab eo, et Filio procedit. Quod clare probat S. Epiphanius in *Ancorato*, ubi cum initio dixisset: *Spiritus sanctus in medio Patris, et Filii ex Patre, et Filio,* circa medium ait:

Si vero Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, et Spiritus ex Christo, aut ab utrisque, sicut Christus dicit, qui a Patre procedit, et hic de meo accipiet, etc. — Confirmatur ex verbis sequentibus versu 15. Omnia, quæ Pater habet, mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet: ergo Filius habet a Patre non solum essentiam, sed virtutem spirandi, seu fœcunditatem producendi Spiritum S. Omnes enim perfectiones substantiales Patris sunt ipsi Filio communes, hoc uno excepto, quod Filius non est Pater. Insuper ideo Christus dicit, quod ab eo Spiritus S. accipiet, quia ipse habet omnia, quæ Pater; particula enim propterea causam refert, cur dixerit de meo accipiet, nempe quia, Omnia, quæ habet etc. Unde S. August.: A quo habet Filius, ut sit Deus, ab illo habet utique, ut etiam de illo procedat Spiritus sanctus. Et lib. 3. Contra Maximum c. 14. Qui talem Filium genuit, gignendo dedit, ut etiam de ipso procederet Spiritus sanctus. Quæ omnia luculenter explicat Egenius IV. in Litteris Unionis: Quoniam, inquit, omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit præter esse Patrem; hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus est. — His autem subscriptit ipsem S. Damascenus, quem pro suo tuendo errore Græci nobis objiciunt, nam lib. 1. De Fide c. 9. ait: Omnia, quæ habet Pater, Filii sunt, hoc uno excepto, quod ingenitus non est. Et c. 11. Unum denique omnino sunt Pater Filius, et Spiritus sanctus, nisi quod Pater genitus non est, Filius genitus est, et Spiritus S. processit. At si Spiritus S. non procederet a Filio, nec hic illum spiraret, non sola generatione, sed etiam spirandi virtute a Patre distingueretur: ergo cum S. Damascenus affirmet Patrem, et Filium omnia habere communia præter Paternitatem, et Filiationem, haud dubie sentit eos habere vim spirandi communem, adeoque Spiritum S. ab utroque procedere.

Secundo, probatur ex iis Scripturæ sacræ textibus, quibus Filius divinus spoudet Apostolis se missurum eis Spiritum S. Sic eodem cap. 16. v. 7. *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et prius cap. 15. dixerat: *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre:* at missio unius Personæ ab alia intelligi nequit, nisi substantialiter ab illa procedat, a qua mititur, maxime quando Personæ sunt ejusdem naturæ, et substantiæ, sicut ipsimet Græci de Filio, et Spiritu S. affirmant: ergo revera Spiritus S. a Filio procedit, siquidem ab eo mittitur. Unde Gregor. Magnus, Hom. 26. in Evangelia, *Spiritus*, ait, *sancti missio est ipsa processio, quia de Patre procedit, et Filio.* Cui concinit Athanasius Epist. ad Serapionem, ubi ait: *Filius in nomine Patris venit, Spiritum vero sanctum, quem mittet Pater in nomine meo, cum istiusmodi ordinem, et naturam habeat Spiritus ad Filium qualem Filius habet ad Patrem, etc.* Quasi diceret: quia Filius a Patre procedit, etiam a Patre mittitur, ita etiam Spiritus S. mittitur a Filio, quia ab illo procedit.

REPOUNUNT GRÆCI, quod Filius ipse mittatur a Spiritu sancto, a quo tamen non procedit: ergo ex eo quod Spiritus S. mittatur a Filio, non sequitur, quod ab eo procedat. Probatur antecedens ex illo Isaiae 48. *Et nunc Dominus misit me Spiritus ejus: et Lucæ 4. Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, et evangelizare pauperibus misit me.*

— Verum **Respondeo** Christum Dominum equidem mitti a Spiritu S. in quantum est, ratione humanitatis assumptæ, inferior Spiritu S. adeoque ab eo mitti potest missione auctoritativa; cujus quidem missionis denominatio per communicationem idiomatum licet tribui possit Verbo, revera tamen Christus immediate, et præcise non mittitur a Spiritu S., quatenus est Verbum increatum, adeoque ex hoc nihil contra præsentem assertionem evincitur.

Tertio, probatur ex illis omnibus textibus, quibus Spiritus S. dicitur *Spiritus Christi, et Filii*; sic ad Romanos 8. *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* Et ad Galatas 4. *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra;* sed nulla ratione posset dici Spiritus Filii, nisi ad Filium referretur; nec ad eum referri, nisi ab eo procederet: si enim, aut naturæ identitas et potentiae, aut alia causa sufficeret, ut diceretur Spiritus Filii, posset eadem ratione dici Filius Spiritus S. *Confirmatur:* nam sicut Filius quidditative respicit Patrem generantem, sic etiam Spiritus respicit spirantem; unde sicut Verbum non potest vocari Filius Personæ, quæ non est Pater; ita Spiritus S. non potuisset vocari Spiritus Personæ, quæ non esset spirator.

Probatur 2. ex definitionibus, et doctrina Conciliorum. — *Primo* quidem hæc veritas definita est in Epistola, quam misit Cyrillus cum Concilio Alexandrino ad Nestorium, quæque recepta fuit, ac probata a toto Concilio Ephesino, quod est Generale tertium, et decima est inter Epistolas Cyrilli, ubi dicitur: *Spiritus veritatis nominatur, et est Christus veritas, et effunditur ab eo sicut et ex Deo Patre;* seu ut in antiqua Conciliorum compilatione habebatur *procedit ab eo sicut a Patre.* Atque in universum approbatæ sunt omnes Epistolæ Synodales Cyrilli a Concilio Chalcedonensi, quod est Generale quartum, actione quinta, et a sexta Synodo, quæ est Constantinopolitana tertia, actione decimaseptima; et Concilium Generale septimum, nempe Nicænum 2. actione 7. referens, et approbans Symbolum Nicænum conscriptum in primo generali Concilio addit, *Qui ex Patre, Filioque procedit:* cum tamen illud Concilium maxima ex parte fuerit Græcorum Patrum. — *Nec refert,* quod in Concilio Florentino sess. 6. et 7. Græci recentiores dixerint in suis codicibus hujus Concilii non legi particulam *Filioque;* doce namque, et apprime reposuit Andreas Theologus Ecclesiæ Latinæ, et in illa sess. 7. testificatus est se habuisse codicem vetustissimum manuscriptum, in quo particula illa continebatur. Præterea citatus est ibidem Historicus antiquus ejusdem particulæ testis. — *Nec pariter refert,* quod S. Damascenus, qui tempore prædicti Concilii septimi floruit, scripserit, *Ex Filio Spiritum sanctum non dicimus,* ut relatum est in tertio Notabili. Etenim probabile est, vel illum prius obiisse ante celebrationem prædicti Concilii, aut prius illum librum de fide seripisse; cujus indicium est, quod in suis operibus non citat Concilia, nisi usque ad sextum. — Hæc pariter veritas definita est in pluribus Conciliis Latinis; primo namque Agatho Papa in Epist. 2. quæ est etiam Romanæ Synodi, habeturque in 6. Synodo Generali, dicit: *Ex Patre, Filioque procedit,* quem locum depravatum fuisse a Græcis conquestus est Julianus Cardinalis in ea Disputatione, quam habuit contra eos in Concilio Florentino. Nec mirum ita decrevisse hunc Pontificem cum suo Romano Concilio; siquidem multis annis

ipso antiquior Leo magnus, Epistola ad Turribium Austeriensem Episcopum cap. 1. dicit: *Ex utroque processit.* — Insuper sub Anastasio Papa Christi 400. anno celebratum est Concilium Toletanum primum, in quo pariter hæc veritas definitur his verbis: *Credimus Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre. Filioque procedens:* necnon et in Toletano tertio sub Pelagio 2. anno 589. ubi in confessione fidei a 150. Patribus exposita Can. 3. dicitur: *Quicumque Spiritum sanctum non credit a Patre, et Filio procedere, anathema sit.* Idem definitur in Concilio Toletano 4. cap. 1. et in 8. circa tempora Martini primi, et in 11. sub Adeodato summo Pontifice, quæ omnia Concilia celebrata sunt ante sextam Synodum generalem. — Eamdem etiam veritatem legimus in Concilio Gotfeldensi, anno 650. apud Bedam libro 4. *Historiæ Anglicanæ* cap. 17. ubi aperte profitentur Patres Spiritum sanctum a Patre, et Filio. Demum celebrata sunt Concilia Gentiliacense, anno 766. *Aquisgranense* circa annum 809. *Vuormaciense* sub annum 860. et circa annum millesimum nonagesimum tempore Urbani secundi apud Barum celebratum est Concilium ex Græcis, et Latinis, ut auctor est S. Anselmus, cui ipse interfuit, et fusius rem totam narrat, ut testis oculatus, scriptor vitæ ejusdem S. Anselmi lib. 1. — Similiter hanc ipsam veritatem definierunt Concilia generalia, *Lateranense* sub Innocentio III. cap. 1. præsentibus etiam Græcis, et eisdem consentientibus, ut constat ex illius cap. 4.; *Lugdunense* sub Gregorio X. in quo præsentibus, et consentientibus Græcis hæc veritas definita est, terque cantatum est Symbolum Nicænum Græce, et Latine cum explicatione illa *ex Patre, Filioque procedit;* denique Concilium *Florentinum* anno millesimo quadragesimo trigesimo octavo, post diuturnas, et exactas hac de re disputationes inter Patres Græcos, et Latinos, tandem definitum est *Spiritum sanctum a Patre, Filioque procedere,* ut constat in Litteris Unionis, quibus Patres tam Latini, quam Græci subscrivserunt. — Verum, ut levia, et mobilia sunt Græcorum ingenia, non diu in fide, ac concordia manserunt; sed subinde pristinum in schisma, et errores suos relapsi sunt, suumque vomitum resorbuerunt, quo adhuc inquiantur. Nec mirum, siquidem in primitiis ipsis Ecclesiæ factum est murmur Græcorum adversus Hebræos, quibus solis Ecclesia tunc constabat, ut inde fatale præsagium esset. Græcos ad divisionem, et contentionem propensos, lugendo suo schismate Ecclesiam, Christi tunicam inconsutilem divisuros.

Probatur 3. ex Patribus Græcis. — Primo quidem ex Symbolo S. Athanasii in quo legimus *Spiritus sanctus a Patre, et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

REPONUNT 1. Græci hoc Symbolum non esse Athanasii. — **At contra** primo Gregorius Nazianzenus Oratione de laudibus S. Athanasii testatur eum edidisse perfectam fidei confessionem, quam obtulit Imperatori, quamque totus Oriens, et Occidens veneratur, *Imperatori, inquit, donum vere regium, et magnificentum offert, scriptam nimirum confessionem adversus novum dogma (scilicet Arianorum); et post pauca: Hujus confessionis, ut mihi videtur auctoritate permoti tum Occidentales, tum quidquid in Oriente ritale est, etc.* Deinde S. Augustinus in Psalmum 120. nomine Athanasii præcedentem versiculum recitat, *De hoc*

sole, inquit, Pater Athanasius Alexandrinus Episcopus ita pulchre locutus est: Filius a Patre solo est, etc. Aliis quoque locis ejusdem Symboli inveniuntur, sed suppresso Athanasii nomine, puta 5. *De Trinit.* c. 8 et in Enchiridio c. 35. etc. Quibus constat tempore S. Augustini nemini dubium fuisse hoc Symbolum a S. Athanasio fuisse editum. Denique affirmant Genebrardus lib. 3. *De Trinit.*; et Nauclerus in Chronologia extare per vetustum codicem in Cœnobio S. Germani Parisiensis, in quo asseritur Athanasium prædictum Symbolum edidisse Treviris, dum propter ingruentes Arianorum persecutiones in quodam puto latitaret.

REPONUNT 2. Particulam et *Filio* additam fuisse a Latinis. — **A**t contra 1. in Graeco etiam Athanasii Symbolo haec particula legitur. Deinde in Concilio Toletano 4. anno 633. celebrato, ac proinde ante schisma Graecorum, refertur idem Symbolum Athanasii cum illa particula, et *Filio*: quæ autem tunc fuisse ratio hanc additionem faciendi, cum nulla adhuc publica inter utramque Ecclesiam lis moveretur? Denique, quod caput est, hanc eamdem veritatem pluribus docet ipsemet Athanasius, maxime Oratione 4. Contra Arianos: *Non enim, ait, tria principia, aut tres Patres introducimus, quemadmodum Marcionistæ: cum non tres Soles ad comparationem adducamus; sed unicum Solem, ejusque splendorem, unicamque ex ambabus lucem.* Quibus comparat Patrem Soli, Filium splendori, et Spiritum sanctum luci, non a Sole tantum, sed a Splendore orientem. Et in Epist. ad Serapionem *De Spiritu sancto* sic loquitur: *Mandat Apostolus, hæreticum hominem post unam, aut alteram correptionem de vita, etiamsi quos videoas cum Helia volantes per aera, et cum Petro, et Moyse sicco pede calcantes maria, nisi Spiritum sanctum profiteantur Deum essentialiter ex Deo Filio existentem, sicut et Filium naturaliter Deum genitum essentialiter ex Deo Patre existentem, ut nos profitemur, eos non recipias.*

Secundo S. Basilius lib. 3. Contra Eunomium, ait: *Cur necesse est si dignitate, et ordine tertius est Spiritus, natura quoque ipsum tertium esse? dignitate namque ipsum secundum a Filio, cum ab ipso esse habeat, et omnino ab illa causa dependeat, pietatis ratio tradit: Natura vero tertium, uti neque ex sanctis Scriptoribus didicimus, neque ex prædictis colligere possibile est.* Similiter Epiphanius Hæresi 62. *Ex eadem, inquit, essentia, ex eadem veritate, ex Patre et Filio, cum Patre et Filio semper in substantia Spiritus sanctus:* et Hæresi 69. Quo, inquit, ostendat Christus Dominus lumen Patrem, et lumen Filium, et lumen Spiritum sanctum, et fontem ex fonte, ex Patre, et Unigenito Spiritum sanctum, flumina enim ex alvo ejus fluent. Subscribit et Cyrillus Alexandrinus nedum anathematismo nono, sed et pluribi, maxime lib. *De recta fide ad Reginam*, ubi concludit circa finem: *Ex Patre procedit Filius per omnia illi æqualis, et similis. Procedit autem per utrosque vivificans quoque Spiritus.* Et lib. 11. in Joannem cap. 27. *Ex ipsa, inquit, substantia Dei Patris prodiens (Spiritus sanctus), profusus autem ad sanctos per consubstantiale Verbum, a quo est secundum emissionem ad esse, atque subsistere.* Quæ clarius lib. 13. Thesauri c. 1. declarat, dicens: *Necesse est omnino confiteri Spiritum sanctum ex substantia Patris, et Filii esse: et c. 2. Ex Filio autem naturaliter, ac essentialiter Spiritum sanctum sicut ex Patre provenire credimus.* Hanc ipsam veritatem egregie explicat Nazianzenus Ora-

tione 37. ubi divinam Trinitatem comparat tribus Personis generis humani, scilicet Patrem Adæ, quia Pater a nulla Persona, ut Adam a nullo homine originem duxit: Filium vero Evæ, quia Eva ex solius Adami substantia processit, ut Filius a solo Patre; Spiritum vero Seth, quia ab Adamo, et Eva ortus est, ut Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit. Missas facio aliorum Patrum Græcorum sententias, quas abunde legere poteris in Concilio Florentino, necnon et apud S. Thomam Opusculo 1. Contra Græcorum errores, cap. 32., Hugonem Eterianum, Petavium, et innumerous alios tum Recentiores, tum Antiquiores, qui Patres Græcos huic veritati adstipulari demonstrarunt.

Probatur quarto ex Patribus Latinis. — *Primo* quidem S. Martialis Epist. 1. Ad Burdigalenses cap. 10. ait: *Spiritus sanctus in divina æqualitate gloriosus processit ineffabiliter ab eo qui genuit, et ab eo qui genitus est: itaque Spiritus Dominus Domini procedens est a Patre, et Verbo.* Favet Tertullianus lib. Contra Praxeam cap. 8. *Tertius* inquit, *est Spiritus a Deo, et Filio, sicut tertius a radice, fructus ex frutice, et tertius ex fonte rivos et flumine, et tertius a Sole apex ex radio.* — Similiter Hilarius lib. 8. *De Trinit.* asserit Spiritum a Filio accipere idem esse, quod procedere a Filio, sicut accipit, et procedit Filius a Patre. Subscribit Ambrosius lib. *De Symbolo* c. 3. *Spiritus autem sanctus, inquit, vere Spiritus est, procedens quidem a Patre, et Filio, sed non est ipse Filius, quia non generatur, neque Pater, quia procedit ab utroque, non genitus, non ingenitus, non factus.* At omnium optime, et subtilissime hanc veritatem edocuit S. Augustinus pluribi, maxime in 4. *De Trinit.* Nec possumus, inquit, dicere, quod *Spiritus sanctus a Filio non procedat, neque enim frustra idem Spiritus, et Patris et Filii Spiritus dicitur.* Et libro 15. c. 26. hanc veritatem sæpius inculcat; *De utroque autem splendore,* inquit, *sic docetur, quia ipse Filius ait: de Patre procedit: et cum resurrexisset a mortuis et apparuisset Discipulis suis, insufflavit, et ait: accipite Spiritum sanctum, ut etiam de se procedere ostenderet.* Frustraneum esset alios sanctos Patres Latinos ad hujus veritatem contestandam advocate, sunt enim innumeri, et ad unum omnes in idem dogma conspirant. Quocirca maxime culpandi sunt omnes Græci, quod tot, tantisque divinæ veritatis fidissimis testibus fidem non faciant, quos tamen præ cæteris audiendos clamant Patres quintæ Synodi generalis profitentes ita aperte: *Sequimur per omnia sanctos Patres, et Doctores Ecclesiæ, Athanasium, Hilarium, Basilium, Gregorium, Augustinum, Theophilum, Joannem Constantinopolitanum, Cyrillum, Leonem, Probum, et suscipimus omnia, quæ de recta fide, et damnatione hæreticorum scripserunt.* Hæc omnia probavit lugenda Ecclesiæ Orientalis jactura, qua scilicet Deus ipse videtur suum suffragium tulisse pro Latinis: nam a tempore quo Græci ab eorum communione sese subduxerunt propter simultates has de Processione Spiritus sancti; Græci semper ruerunt in pejus, et illa natio olim doctrina ad invidiam conspicua, sanctitate ad miraculum celebris, imperio Gentium Domina; hodie subdita Turcarum captivitate luget, et sine Rege, sine Principe, sine Academiis, et Scholis barbaricum Saracenorum jugum sustinet, et quod mirum Constantinopolis expugnata, et Græcorum Imperium disturbatum fuit anno 1452. die 28. Maji, juxta celebriores Auctores, in quo

die incurrerat Festum Pentecostes Spiritui sancto sacrum, ut verificetur illud, quod Christus dixit Matth. 12. *Qui blasphemiam dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sœculo, neque in futuro.*

Probatur ratione theologica a Doctore Subtili in 1. *dist. 11. q. 1.*: Habens principium perfectum productivum priusquam intelligatur habere productum, potest illo principio producere, quando scilicet principium est ita perfectum, quod non dependeat a passivo, nec potest per aliquid impediri: sed Filius habet voluntatem, quæ est principium productivum amoris adæquati, et habet etiam ut præintelligatur producto actui voluntatis: ergo potest ea producere: igitur ea producit. Probat *minorem*: Generatio, et Spiratio habent aliquem ordinem inter se, ita quod aliquo modo generatio est prior spiratione, et in illo priori communicatur genito omnis perfectio divina, quæ sibi non repugnat, et ita voluntas: ergo habet tunc voluntatem ut priorem producto per actum voluntatis, quia adhuc non intelligitur productio aliqua facta per modum, vel actum voluntatis. — *Confirmatur ex eo*, quod si dubitandum esset de influxu Patris, et Filii in productionem Spiritus sancti, potius videretur ambigendum de Patre, quam de Filiō, utpote cum Pater in productione sui Filii jam habeat actionem sibi adæquatam, si rationem naturalem spectes, ipsius enim actio productiva Filii est infinita, et consequenter adæquat principium, idecirco videtur non posse cum illa aliam ullam habere saltem adæquatam; propterea videtur, quod non possit amplius per novam actionem infinitam occupari ad novam productionem alterius Personæ: Filius autem nullam productivam actionem habet antecedenter ad productionem Spiritus sancti, neque aliam habere potest ad intra, nisi solam spirationem; adeoque si ratio naturalis spectetur, hæc actio spirativa potius ipsi quam Patri videretur esse concedenda, si uni tantum divinæ Personæ tribueretur.

OBJICIUNT GRÆCI primo quidem Scripturam sacram, quæ quoties Spiritus sancti processionem commemorat, toties solius Patris meminit; sic Joan. 15. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Ergo censem a solo Patre ipsum procedere. — **Nego consequentiam**: nam ut advertit S. Aug., lib. 3. *Contra Maximinum, his verbis non excluditur Filius*, sed exprimitur Pater, ut auctor principalis, quia nempe est principium sine principio, ad quod totum refert, quod ipsem habet. Quā ratione dicebat Joannis 7. *Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me, Patris;* quæ sic ponderat August. tractatu 29. in Joannem; *Quia, inquit, Verbum non potest esse nullius, sed alicujus, et suam doctrinam dicit seipsum, et non suam, quia, Patris est Verbum. Quid enim tam tuum, quam tu, et quid non tam tuum, quam tu, si alicujus es, quod es?* Itaque Filius divinus totum quod est, refundit in Patrem, adeoque illam fœcunditatem productivam Spiritus sancti quam a Patre accepit, ipsi attribuit. Quod S. August. lib. 15. *De Trinit. cap. 17.* egregie explicat dicens: *Non frustra, inquit, in hac Trinit. non diciatur, de quo procedat principaliter Spiritus sanctus, nisi Deus Pater,* ideo autem addidi principaliter, quia et de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur, sed hoc quoque illi Pater dedit. — Respondet 2. S. An-

selmus lib. *De Processione Spiritus sancti*, quod asserendo Patrem esse productivum Spiritus sancti, non propter ea excludatur Filius, quia affirmatio unius non est negatio alterius: imo, inquit, etiamsi dicetur aperte: *Nullus producit Spiritum sanctum, nisi Pater*; illa dictio non idcirco excluderet Filium, siquidem dictiones exclusivæ additæ uni Personæ divinæ non excludunt alias Personas, nisi prædicatum illis opponatur relative, ut patet his verbis Matth. 11. *Nemo novit Filiū, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius*: quibus tamen non excluditur Filius a cognitione sui, neque Spiritus sanctus a cognitione utriusque.

OBJICIUNT 2. In Concilio Ephesino coram Patribus lectum est Symbolum Nestorianorum, in quo expresse continebatur, quod Spiritus sanctus non procederet a Filio; neque tamen ullus Patrum reclamavit, adeoque videntur huic propositioni omnes consensisse. — **Respondeo 1.** Argumentum ab auctoritate negativa, quod nullibi multum, hic nihil concludere, utpote cum taciturnitas Judicum ad aliud, quam ad istam propositionem detinebatur; de hac enim quæstione processionis Spiritus sancti a Filio, tunc noluit Concilium ex professo disputare, quoniam propter aliam convenerat, scilicet de unica Persona Christi Domini, et de Divinitate ejus, quem peperit Virgo Maria. Ceterum satis aperte Concilium suam sententiam significavit, quando probavit doctrinam Cyrilli, damnavitque contrariam Nestorianorum, et Theodoreti.

OBJICIUNT 3. Varias sanctorum Patrum auctoritates; primo quidem sancti Dionysii, lib. *De Divinis nominibus*. cap. 2. ubi ait: *Solus fons supersubstantialis Deitatis est Pater*. Secundo Nazianzeni Orat. 24. ubi ait: *Omnia, quæ habet Pater, habet etiam Filius, excepta causa*: vel ut vertunt alii, *Excepta causalitate*: ergo Filius non habet a Patre, ut sit causa, seu principium Spiritus sancti. Tertio Basillii Epist. 43. ad Gregorium Nyssenum, ubi ait: *Nullam secundum propriam notionem communionem habet Filius cum Patre*: at si Filius spiraret, haberet spirationem activam tamquam notionem communem cum Patre: ergo etc. Denique proferunt Damascenum lib. 1. *De Fide* cap. 7. et 8. ubi ait: *Spiritus sanctus a Patre procedit, et in Filio quiescit*: et paulo infra: *Spiritum sanctum dicimus ex Patre, ex Filio non dicimus*: et iterum: *Spiritus sanctus ex Patre quidem est, non autem ex Filio*: ergo revera Spiritus sanctus non procedit a Filio. — **Nego consequentiam**, et ad S. Dionysium dico, idcirco eum appellare Patrem fontem supersubstantialem; quia solus est principium sine principio; Filius vero est veluti fluvius ab ipso fonte emanans, a quo sicut et a fonte derivatur stagnum, nempe Spiritus sanctus. Quo sensu etiam Epiphanius hæresi 69. appellat Filium *fontem ex fonte*. Ad Nazianzenum dico ipsum loqui de causalitate, qua Pater, et Filius mutuo referuntur, non vero qua Spiritum sanctum respiciunt. Ad Basiliū respondeo ipsum ibi loqui non de omni notione harum duarum Personarum, sed de propria uniuscujusque, scilicet de Paternitate, et Filiatione, secundum quas nullam omnino communionem habent; Patri enim soli convenit Paternitas et Innascibilitas, sicut soli Filio propria est Filiatio. Denique ad Damascenum dico, quod quamvis S. Thomas 1. p. q. 36. art. 2. ad 3. respondeat, *Plures ex Græcis in hoc fuisse secutos*

Theodoretum Nestorianum, inter quos fuit etiam Damascenus, nihilominus benigne interpretari potest, ut eum Bessarion exposuit, Orat. pro unione cap. 6., nempe quod Damascenus non negaverit absolute Spiritum sanctum a Filio procedere, sed tantum dissensisse a Catholicis in modo loquendi, putans esse tutius dicere per Filium, quam ex Filio, videbatur enim ei præpositio ex denotare primam causam non procedentem ex alia causa, cuius contrarium denotabat præpositio per, quæ haud dubie vim causalem habet.

APPENDIX.

DE ADDITIONE PARTICULÆ FILIOQUE AD SYMBOLOM NICÆNUM.

CERTO certius est additionem particulæ *Filioque* ad Symbolum Nicænum Istmum fuisse, qui duo Maria nedum semiorbes terræ, sed et utramque Ecclesiam Orientalem, et Occidentalem divisit, et Græcis ansam præbuit sese ab unione, et obedientia Romanæ Ecclesiæ subducendi. Ita enim Græcorum Orator Marcus Ephesinus in Concilio Florentino cum professus esset illam Symbolo factam additionem, neque veram, neque convenientem fuisse, subdidit: *Quam sane constat nostri schismatis, ac dissidii præcipuum causam fuisse; et infra: Romana Ecclesia dogma sibi proprium finxerat, idque propterea solvendæ amicitiae nostræ causam, simultatumque nostrarum initium dubio procul fuisse constat;* unde Photius, qui censemur Schisma incœpisse in Epistola Encyclica ad Patriarchales sedes Orientis, suo a Romana Ecclesia discessui, hanc causam principem prætexuit, *Quæ est, inquit, malorum summa, et apex, sacrum etiam Symbolum, quod ab omnibus Synodicis, et Ecumenicis calculis vim habet irrefragabilem, et auctoritatem, spuriis, et falsis quibusdam disceptationibus.... adulterare non dubitarunt (Latini) Spiritum sanctum non ex Patre solo, sed ex Filio procedere noviter docentes.* Orta autem est hæc tragædia, quod in Conciliis Ephesino, et Chalcedonensi Patres statuerint nulli licere tradere aliam fidem a Nicæna, contrarium audentes anathemate videntur præstringi; at vero in Symbolo Nicæno non habetur hæc particula *Filioque*, nec quidquam æquivalens; adeoque jam videbantur Latini incurrisse censuram ab Ephesino Concilio vibratam. Itaque duo præcipue hac in Appendix sunt statuenda, nempe quod illa additio legitima fuerit, et inquirendum tempus, quo primo fuerit facta.

Primum affirmant Patres tam Græci, quam Latini in Florentino Concilio; omnes enim subscrivserunt Litteris Unionis omnium nomine ab Eugenio quarto editis, in quibus inter cætera hæc leguntur: *Definimus explicationem verborum illorum Filioque, veritatis declarandæ gratia, et imminentे tunc necessitate, licite ac rationabiliter Symbolo fuisse additam.* Unde jam non est hujus veritatis relictus ambigendi locus. Verum ad ampliorem persuasionem, sic urgeo: additio foret illicita, vel quia falsum enuntiat, vel quia Symbolo Nicæno, præter leges sancitas a Conciliis Ephesino et Chalcedonensi, facta est; vel denique quia fuit edita absque consensu utriusque Ecclesiae Orientalis, et Occidentalis: at neutrum horum obstat. — Non quidem primum, ex dictis namque liquet Spiritum sanctum revera a Patre, Fi-

lioque procedere; adeoque particula hanc veritatem enuntians, nullam falsitatem redolet. — *Non etiam secundum*: alias imprimis culpandi essent illimet Græci, qui toties sua Symbola post Nicænum editum mutaverunt; nam Marcus Ephesinus, qui Græcorum partes omnium obstinatissime tuebatur in Concilio Florentino, fatetur circa finem illius, quod *inter primum Concilium, a quo divinum illud Nicænum Symbolum fuerat editum, ac secundum, non parum sane temporis intercesserat, in quo quidem temporis intervallo fere triginta alia Symbola a particularibus, ac privatis Conciliis prodita fuere*. Deinde damnandi essent, et suo fulmine percutiendi Patres Ephesini, Constantinopolitani, et Chalcedonensis Concilii; nam si, ut volunt Græci, Symbolo Nicæno ne Verbum quidem addere licet, cur itaque ipsimet plura addiderunt? Etenim, ut objectum fuit Græcis in Concilio Florentino, particulæ *Cæli et Terræ* habentur in Symbolo Constantinopolitano, quæ in Ephesino, et Nicæno non leguntur: similiter *ex substantia* habetur in Nicæno, in Ephesino vero et Constantinopolitano non habetur: item *ex Maria Virgine* est in Constantinopolitano, non autem in Ephesind, et Nicæno: insuper constat in Symbolo Nicæno de Spiritu sancto non plura fuisse pronuntiata, quam illud, *et in Spiritum sanctum*; postea vero a Patribus Concilii Constantinopolitani addita fuerunt illa verba, *Dominum vivificantem, qui ex Patre procedit*; de quibus tamen Græci non conqueruntur: ergo imminente etiam queruntur de additione particulæ *Filioque*. Denique par non habet imperium in parem, neque potest quispiam ligare manus suo successori; adeoque non potuit prohibere Ephesinum et Chalcedonense Concilium, ne futura Concilia, data opportunitate et urgente necessitate, novam Symboli explicationem et additionem traderent; liberum enim est successoribus, utpote æquilibus, alio modo, et aliis verbis fidem explicare, modo nihil contra rectam fidem addere velint, aut detrahere. — *Non denique tertium*: siquidem, ut demonstrarunt Latini in Concilio Florentino, additio illa *Filioque* a Græcis priusquam a Romana Ecclesia universaliter probata est, nempe in 7. Synodo generali, quæ tota fere fuit Patrum Græcorum. Adde, quod sicut ipsimet Græci datis opportunitatibus plura Concilia celebrarunt, nullo præsente Patre Ecclesiae Latinae, in quibus nonnulla de fide determinarunt, hæresesque proscripterunt, et Symbola condiderunt; quidni pariter Latini Patres hanc additionem *Filioque*, explicandæ scilicet fidei gratia, Symbolo potuerunt adjicere? Insuper Romana Ecclesia ad convocandas cæteras nequaquam obstricta est, præsertim cum veteres multæ Synodi diverso Patrum numero celebratæ fuerint, et approbatæ, absentibus quandoque Latinis Patribus.

Secundum dubium, nempe quo tempore hæc additio facta fuerit, nondum est sufficienter exploratum; quidam enim volunt illam additionem factam a Concilio Romano sub Damaso, quod hac ratione deducit Stanislaus Socolovius in cap. 1. annotationis censuræ Orientalis Ecclesie factæ per Hieremiam Patriarcham Constantinopolitanum, ubi ait, quod cum Patres Ecclesiae Orientalis Constantinopoli congregatos Damasus evocasset Romanum, ut ibi cum Latinis Concilium universale celebrarent, cumque propter varia incommoda illuc procedere non liceret, suam fidem ad Concilium Romanum miserunt, quam probavit Damasus cum Concilio Romano, addita solum particula illa *Filioque*

Symbolo fidei in eo Concilio edito ad majorem explicationem Symboli Nicæni; quod iterum Constantinopolitani Patres confirmarunt. Hoc autem probat ex Epistola Concilii ad Damasum, et ex Symbolo Damasi, quod habetur apud Hieronymum, ubi addita est prædicta particula. Verum hæc sententia parum constat: tum quia in præfata Epistola Concilii Constantinopolitani ne verbum quidem de additione particulæ *Filioque*: tum quia inter decreta illius Concilii Romani, quæ habentur in 9. libro *Tripartite historiæ* c. 16. nihil de processione Spiritus sancti a Filio decernitur, sed Canone 16. tantum damnatur, qui negaverit Spiritum sanctum esse a Patre. Quod vero ex Symbolo Damasi profertur parum juvat: tum quia non constat, an Symbolum illud sit revera Damasi; insuper longe diversum est a Nicæno, et Constantinopolitano: hic autem non movetur quæstio, ubi hæc veritas primum fuerit definita, sed ubi primum addita fuerit particula *Filioque* Symbolo Nicæno, quod in Ecclesia decantatur. Suscipi qui posset non sine fundamento factam fuisse hanc additionem per Patres Concilii Toletani primi celebrati anno Christi 400. nam in Confessione fidei, quam Idatius Lemovicensis indicat in hac Synodo fuisse editam, legimus: *Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre, Filioque procedens*. Quod iterum constanter affirmatur in tertia Synodo Toletana. Verum cum illa fidei Confessio longe diversa sit a Symbolo Nicæno, quod in Ecclesia cantatur, inde concludere non licet ex tunc hanc particulam *Filioque* additam fuisse Symbolo, de quo conquerebantur Græci. Quocirca satius dicendum arbitror hanc additionem factam fuisse a quibusdam Ecclesiis particularibus circa annum Christi 620. et inde ab aliis fuisse usurpatam, approbante summo Pontifice: quod inde colligo primo ex verbis Andreæ Theologi nomine Latinorum in Florentino Concilio sessione 7. dicentis: *Maximo in Gallia et in Hispaniis Schismate immidente, cum jam Filioque passim celebraretur, Romano Pontifici fuit necesse in multorum Occidentalium amplœ dignitatis, magnoque Concilii Patrum conventu addito Ex Filioque, Symbolum magis illustrare*. Deinde in Concilio Toletano 8. anno 653. recitatur idem Symbolum Nicænum cum hoc additamento: *Credimus et in Spiritum sanctum vivificatorem ex Patre, et Filio procedentem, cum Patre, et Filio adorandum, et glorificandum*. Denique hujus veritatis indicium est, quod in Synodo Gentiliacensi agitata est quæstio inter Græcos, et Latinos de præsenti controversia, et quod caput est, in 7. Synodo generali actione 7. Symbolum cum hac additione recitatur; adeoque reri licet hanc additionem prius fuisse factam.

DICES: Magister sententiarum lib. 1. dist. 11. cap. 2. asserit, *Leonom Tertium*, qui sedit circiter anno 796., dedisse repulsam Oratoribus Caroli Magni, potentibus ejus nomine, atque etiam Concilii Aquisgrani additionem, ac celebrationem particulæ *Filioque* in Missa: ergo signum est hanc additionem nondum ab Ecclesia Romana fuisse probatam; cur enim Leonem pigeret hoc concedere, si tot annis ante fuisset approbatum, et concessum a suis prædecessoribus? Renuit tamen, nam, ut refert Baronius tom. 9. ad annum 809. præfatis Oratoribus respondit: *Si priusquam ita cantaretur interrogatus essem, ne inferretur utique respondissem*: et statim suum consilium, suamque sen-

tentiam confirmans subdit: *Numquid magis salutare est credere, periculose non credere Spiritum sanctum a Filio, sicut a Patre procedere, quam Filium Sapientiam Deum a Sapientia Deo, veritatem Deum a veritate Deo genitum esse; et tamen utrumque unam sapientiam, unam veritatem essentialiter Deum esse; quum tamen id a sanctis Patribus eidem Symbolo constet non additum esse?* — *Insuper* affirmat idem Magister sententiarum, quod Pontifex statim a recessu prædictorum Oratorum curaverit Symbolum Constantinopolitanum exarari duabus tabulis argenteis, in una quidem latine, in altera græce, utrobius sine additamento illo *Filioque*: ergo consequens est, quod in illo ipso tempore hæc additio nondum erat legitime facta, nec ab Ecclesia Romana probata. — **Respondeo**, merito quidem hæc præstisset Leonem Tertium, quoniam forte illo ipso tempore nondum hæc additio legebatur ab Ecclesia Romana in sacrificio Missæ, licet in aliquibus Ecclesiis particularibus mos invaluisse hanc particulam *Filioque* pridem Symbolo Constantinopolitano additam inter Missarum solemnia recitandi: non tamen propterea additionem damnavit, sed quod in Missa cantaretur absque prævia ordinatione Romanæ Ecclesiae non probavit. Nec refert, quod iste curaverit Symbolum ita exarari sine præfata particula: id enim fecit, ut salvaretur memoria integri Symboli Constantinopolitani, quæ poterat obliterari nova explicatione Symboli; utque constaret, nihil contrarium antiquitati doceri, sed integrum retineri fidem antiquam, solis explicationibus denuo positam.

QUÆSTIO SECUNDA.

UTRUM SPIRITUS SANCTUS DISTINGUERETUR REALITER A FILIO, SI AB IPSO NON PROCEDERET.

NOTANDUM 1. Ex Doctore in 1. distinct. 11. quæst 2. nu. 2. Godfredum Quodlib. 7. quæst. 4. quæstionem hanc inutilem judicasse, et solutionis indignam, propterea quod supponat impossibile, nempe Spiritum sanctum non procedere a Filio; talis autem suppositio non videtur admittenda a respondente, quia exinde redargui posset, et adiungi ad concedenda contradictoria, quod maxime respondentem urgeret, et in errorem induceret. Verum ceteri omnes Scholastici tanti fecerunt eam quæstionem, ut accuratas, et subtiles in ejus resolutione disputationes texuerint; nec fuit cassus eorum labor. Sicut enim utiliter similes aliae quæstiones agitantur in Scholis, puta an si Deus non esset immutabilis, foret æternus: an si homo non esset risibilis, esset distinctus ab equo, prima quidem ad investigandum, an immutabilitas sit formalis ratio æternitatis: secunda ad cognoscendum formale principium constituens hominem, et eum a brutis distinguens, tametsi istæ suppositiones sint impossibiles, ita pariter quamvis suppositio a nobis facta sit impossibilis; quia tamen maxime conducit ad percipiendam rationem formalem distinctivam Filii a Spiritu sancto, idcirco nec superflua, nec implicans censeri debet. Adde quod S. August. lib. *De Trinitate* cap. 6. similem hypothesim impossibilem admittat, docens, quod si Pater Filium non genuisset, nihil prohiberet eum dici ingenitum: certum est enim, quod Patrem non gignere Filium sit omnino impossibile; attamen ex hac suppositione impossibili recte concludit

sanctus Augustinus, quod etsi in divinis Persona non esset generans, non minus foret ingenita.

NOTANDUM 2. Ex eodem Doctore ibidem, propositiones illativas esse duplicis generis, aliae namque inferuntur per prædicatum primo intrinsecum; aliae vero per locum extrinsecum. Prioris generis sunt, ex quibus per locum intrinsecum, et consequentia essentiali unum sequitur ex alio; ut ex haec *homo est*, intrinsece sequitur ista: ergo *est rationalis*; quia rationale est prædicatum intrinsecum et essentialie homini. Posterioris generis sunt, quæ consequentia tantum veluti accidentalis inferuntur ex altero, necessario tamen; sic ex hac *homo est*, sequitur tantum extrinsece licet necessario: ergo *risibilis est*; quia risibilitas non est de primaria intrinseca et essentiali ratione hominis, sed est quid extrinsecum constitutioni ejus essentiali. In prioribus suppositionibus hypotheticis, certum est, quod sublato posteriori, sequitur per locum intrinsecum ablatio prioris, v. g. *Si Petrus non esset rationalis*, consequentia intrinseca sequeretur *ipsum non fore hominem*: in posterioribus vero quantumcumque removeatur posterius, non sequitur per locum intrinsecum ablatio prioris, v. g. in hac hypothesi, *si homo non esset risibilis*, non sequitur per locum intrinsecum, *non fore hominem*, quia sublata risibilitate adhuc remanent intrinseca, et essentialia principia constitutiva hominis, nempe animal, et rationale. Unde ad propositum, haec propositio *Filius est Spirator*, dicitur esse posterioris generis respectu constitutionis Filii, et per consequens respectu distinctionis ejus a quovis alio, quia sublata Spiratione activa adhuc remanet adæquatum principium constitutivum Filii, nempe essentia, et Filiatio.

NOTANDUM 3. Huic quæstioni ansam præbuisse Angelicum Doctorem 1. p. quæst. 36. art. 2. Ut enim probaret adversus Græcos, Spiritum sanctum revera a Filio procedere, hac præsertim ratione usus est, nimirum quia Spiritus sanctus non distingueretur realiter a Filio, si revera ab ipso non procederet. Quam rationem expendens Doctor quæst. laudata, illam esse infirmam demonstrat, utpote cum Spiritus sanctus realiter a Filio non minus distingueretur etiamsi revera ab ipso non procederet: duæ namque in Filio distinguendæ sunt relationes, nempe *Filiatio* et *Spiratio activa* formaliter, aut saltem modaliter invicem distinctæ, quarum priore Filius constituitur, nedum in ratione Filii divini, sed et in ratione Personæ divinæ omnimode completæ, et perfectæ: posterior autem velut ex priore resultat, eamque supponit; adeoque supponit etiam Personam Filii omnimode completam et a qualibet alia Persona distinctam: quod ut pateat evidenter, sit

Conclusio unica. — ETSI PER IMPOSSIBILE SPIRITUS SANCTUS NON PROCEDERET A FILIO, REVERA TAMEN AB EO DISTINGUERETUR REALITER. Hæc est Doctoris, et omnium ejus Discipulorum, et colligitur

Primo quidem ex sanctis Patribus, docentibus Spiritum sanctum distingui a Filio, non præcise, quod ab eo procedat, sed quia ipsius emanatio est alterius rationis ab emanatione Filii; sic S. Augustinus lib. 5. *De Trinitate* cap. 14. proferens rationem, ob quam Spiritus

sanetus non sit Filius, ait: *Exit enim non quomodo natus, sed quomodo datus; et ideo non dicitur Filius, quia nec natus est sicut Unigenitus.* Favet etiam Gregorius Nyssenus laudatus a Bessarione in Oratione pro unione ex lib. 1. in Evangelia, nondum latine edito; ubi inter alia hæc habet: *Spiritus Patri conjunctus est, et secundum quod uterque increatus, et secundum quod uterque ex primo principio suam substantiam habet conjunctus: distinguitur sua proprietate, quæ est quod, nec Unigenitus ex Patre productus est, et quod per ipsum Filius sit manifestus.* Quibus apertam assignat rationem distinctionis Patris a Spiritu sancto, non ex spiratione, sed ex proprietate eorum constitutiva. Idem dicendum de Filio: atque adeo non est vera eorum doctrina, qui distinctionem Spiritus sancti a Patre, et Filio ex sola spiratione aetiva, et passiva repetunt. — Subserbit aperte Anselmus, Tractatu contra Græcos de processione Spiritus sancti, capite 2. ubi ait: *Quoniam Filius existit de Deo nascendo, et Spiritus procedendo, ipsa diversitate nativitatis, et processione referuntur ad invicem, ut diversi et alii ab invicem.* Rursus ibidem: *Filius autem (ut interim aliam taceam causam, quoniam nondum constat, quod Spiritus sanctus de ipso sit et procedat) ideo non est Spiritus sanctus, nec Spiritus sanctus est Filius, quia Filius nascendo habet esse de Patre, Spiritus sanctus autem non nascendo, sed procedendo.* Quam rationem sic urget c. 3. *Alii sunt ab invicem per hoc, quod dictum est, ut puta, quia alter nascitur, alter vero procedit, et ideo cum nascitur unus non potest cum eo nasci ille, qui per hoc est alius ab eo, quia non similiter nascitur, sed procedit; et cum unus procedit, nequit ille simul procedere; qui per hoc est alius ab illo, quia non similiter procedit, sed nascitur.* Unde cap. 4. concludit: *Si per aliud non essent plures Filius, et Spiritus sanctus, per hoc solum essent diversi, scilicet quia alter nascendo, alter existit procedendo.* Quibus certe clarissime et subtilissime nostram sententiam comprobat: unde Urbanus Pontifex, qui in Concilio Barensi sancti Anselmi doctrinam cum universo Patrum cœtu, et applausu probavit, nonne similiter Scoti doctrinam ex tunc definivisse videtur? — Sed, quod caput est, hanc ipsammet sententiam approbat Doctor Angelicus Quodlib. 4. artic. 3. ubi docet rem distingui per suam formam, non solum ab opposita, sed a disparata, et exemplum ponit de saphiro, quem dicit per suam formam distingui non solum ab aliis lapidibus, sed a plantis: unde concludit: *Sic ergo dicendum, quod Filius sua Filiatione distinguitur quidem a Patre secundum oppositionem relativam Filiationis ad Paternitatem: sed a Spiritu sancto distinguitur Filiatione, per quod Spiritus sanctus non habet Filiationem, quam Filius habet:* ergo revera censem Filium per Filiationem, non vero præcise per Spirationem activam distingui a Spiritu sancto; adeoque etiam per impossibile sublata Spiratione activa a Filio, non minus ab eo realiter distingueretur per Filiationem.

Probat Doctor conclusionem primo: eodem principio, quo res constituitur, etiam a quocumque alio distinguitur; quia, inquit, eodem est aliquid ens, et unum unitate convenienti tali entitati: quod autem in se unum est, etiam distinctum est a quolibet alio; adeoque principium rei constitutivum est etiam ejusdem distinctivum; unde homo distinguitur per animalitatem, per quam constituitur in esse

animalis, a quocumque non habente animalitatem; et per rationalitatem, qua constituitur in esse hominis, distinguitur ab eo omni quod non est homo: sed Filius divinus constituitur in esse Personalis per Filiationem: ergo etiam per Filiationem distinguitur ab ea omni Persona, in qua non est illa divina Filiatio. At in hypothesi, qua Spiritus S. non procederet a Filio, non propterea includeret realiter Filiationem: ergo in eo casu non minus realiter distingueretur a Filio. Probatur subsumptum, in quo solum videtur esse difficultas: Spiritus sanctus ex sua ratione intrinseca debet produci per voluntatem: sed quod producitur per voluntatem non potest esse Filius; siquidem Filius divinus produci debet in ratione Filii per facultatem assimilativam ex ratione sua formali, qualis solus est intellectus: quod autem producitur per intellectum produci nequit per voluntatem, et viceversa: ergo Spiritus sanctus productus per voluntatem produci nequit per intellectum, alias idem produceretur dupli productione totali, quod implicat; adeoque in nullo casu potest esse Filius, et consequenter in omni casu necessario distinguitur realiter a Filio. — *Confirmatur:* distinctio Personalis est a forma, et proprietate Personalis: sed sola Filiatio est proprietas Personalis in secunda Persona: Filius enim non constituitur in esse Personalis a Spiratione activa, quia eam habet communem cum Patre: ergo per solam Filiationem, non vero per Spirationem activam distinguitur personaliter a Spiritu sancto. *Deinde*, Filiatio ratione sui est incommunicabilis realiter Spiritui sancto; alias non esset proprietas Personalis: ergo ratione sui Filium distinguit realiter a Spiritu sancto. *Denique*, Filius distinguitur realiter a Spiritu sancto per id quo formaliter constituitur in esse Filii: at non constituitur in esse et ratione Filii per Spirationem activam; alias etiam Pater dicendus esset Filius, siquidem etiam Pater habet illam Spirationem activam; sed ita constituitur per Filiationem: ergo etiam per eam a Spiritu sancto distinguitur.

Probat 2. Unum, et idem non potest accipere esse duabus productionibus totalibus, et adæquatibus: sed Generatio passiva, et Spiratio passiva, si essent a solo Patre, fierent per duas productiones totales, et adæquatas: ergo etiam in eo casu non essent unum, et idem realiter; adeoque essent realiter distinctæ. *Major* patet, alias enim neutra earum productionum foret adæquata, si alterius consortium admitteret ad producendum effectum. *Minor* probatur: productio per intellectum in divinis, et productio per voluntatem sunt duæ productiones adæquatæ, quælibet enim earum facultatum cum essentia divina est potens ad producendum terminum infinitum: sed Generatio passiva, seu Filiatio etiam in eo casu fieret per intellectum, et Spiratio passiva per voluntatem: ergo utraque fieret per productionem adæquatam, adeoque non potest esse unum, et idem. — *Confirmatur:* Filiatio, et Spiratio passiva ex ratione sua intrinseca distinguuntur realiter: ergo quamquam a solo Patre procederent, non minus forent realiter distinctæ. Probatur antecedens: si ita non distinguerentur, possent ex ratione sua formali in eamdem Personam coincidere: at hoc falsum est. Probatur; quia si coinciderent in eamdem Personam, sequeretur, quod illa Persona haberet esse per duas productiones adæquatas, quarum quælibet ipsam adæquate produceret. Probatur: nam Filiatio produ-

citur per intellectum, et Spiratio passiva per voluntatem : sed utraque facultas est infinite productiva, adeoque productiva termini infiniti seorsim, quia utraque seorsim, et non tantum conjunctim est infinita: sed facultas ex se productiva termini infiniti est productiva adæquate, et totaliter ; ergo si Filiatio, et Spiratio passiva in eamdem Personam coinciderent, sequeretur eam produci duabus productionibus totalibus, et adæquatis ; quod cum impliceat, etiam implicate unam eamdem Personam fore simul Filium, et Spiritum sanctum : ergo quamvis Spiritus sanctus non procederet a Filio, non idecirco sequeretur eum esse eumdem realiter cum Filio.

Probat 3. Si per impossibile Pater non spiraret, nec produceret Spiritum sanctum, sed solus Filius, adhuc tamen a Filio, et Spiritu sancto distingueretur realiter per Paternitatem, quæ non esset in Filio, nec in Spiritu sancto : ergo similiter si Filius non spiraret, adhuc distingueretur a Spiritu sancto per Filiationem, qua constituitur in esse personæ, et quæ non reperitur in Patre, nec in Spiritu sancto. Patet consequentia a paritate rationis. — *Confirmatur:* Spiratio passiva nunc, et de facto non identificatur Paternitati : ergo nec tunc, et in præfata hypothesi identificaretur Filiationi, sive generationi passivæ. Patet antecedens, quia Paternitas, et Spiratio passiva constituunt duas Personas distinctas, nempe Patrem, et Spiritum sanctum. Consequentia probatur: idecirco Paternitas non identificatur modo Spirationi passivæ, quia sunt relationes disparatæ, et personales : at in easu proposito etiam Spiratio passiva, et Filiatio essent relationales personales, et disparatæ : ergo quæ ratio suadet non esse nunc identificationem prioris, eadem suadet, neque tunc fore identificationem posterioris. *Minor* patet a paritate rationis. *Probatur Major:* idecirco Paternitas non identificatur modo Spirationi passivæ, vel quia est ipsi opposita relative, vel quia est ipsi relatio disparata : non primum, Paternitas enim soli Filiationi relative opponitur, quia soli Filiationi est correlativa, non vero Spirationi passivæ : prima namque Persona ad suum Filium, non autem ad Spiritum sanctum per Paternitatem refertur : ergo non alia ratione Paternitas non identificatur realiter spirationi passivæ, quam quia est relatio ipsi disparata.

REPONUNT aliqui Thomistæ, idecirco Paternitatem distingui a Spiratione passiva, non quia est ipsi disparata, sed quia identificatur omnimode cum Spiratione activa, quæ correlative opponitur Spirationi passivæ. Verum hujus replicæ falsitas aperte constat, etenim si hoc sufficiat, Spiratio activa non poterit esse in Filio ; at consequens est falsum, adeoque etiam id unde sequitur. *Reponunt* alii idecirco Paternitatem distingui a Spiratione passiva, quia est in Persona, quæ ratione Spirationis activæ, seu Personæ spirantis distinguitur a Spiratione passiva, seu spirata Persona. — **Contra 1.** Si hæc replica subsisteret, sequeretur, quod quidquid est in Patre spirante distingueretur realiter a Spiritu sancto : at hoc est falsum : siquidem eadem essentia, quæ est in Patre, est etiam in Spiritu sancto. *Deinde*, quod Spiratio activa distinguatur a passiva realiter, solum efficit, quod concretum *Spirans* a spirato realiter etiam distinguatur: at paternitas non est formaliter aliquid hujus concreti ; concretum enim *Spirans* duo tantum dicit, scilicet essentiam, et relationem spirationis activæ; Paternitas autem

neutrum horum est: siquidem Paternitas cum essentia facit, ut generans sit Pater, et ad solum Filium in ratione generantis, et Patris referatur: ergo Paternitas nihil conduceat ad rationem spirantis. *Denique*, principium spirativum idem est in Patre, et Filio; at vero Paternitas non est eadem in utroque: ergo Paternitas non est aliquid hujus principii, adeoque formaliter nihil conduceat ad formalem rationem spirantis.

OBJICIUNT 1. Thomistæ auctoritatem Conciliorum: *Primo* quidem Concilii Toletani 1. in Confessione fidei: *Credimus in Spiritum sanctum, qui nec Pater, nec Filius, eo quod a Patre, Filioque procedat.* Sed in casu nostro non procederet a Filio: ergo in eo casu non esset distinctus a Filio. *Secundo*, Toletani 11. *Hoc solo numerum insinuat, quod ad invicem sunt, et in hoc numero carent, quod ad se sunt:* sed non sunt ad invicem, nisi secundum relationes originis: ergo ubi non essent illæ relationes, (ut non forent in nostro casu) etiam non esset Personarum numerus, et distinctio. *Tertio*, Concilii Florentini sess. ultima: *Nam credentes Spiritum sanctum ex Filio nequaquam procedere, necesse est, ut intelligent Spiritum sanctum ex solo Patre procedere, ac consequenter eum esse Filium.* Confirmatur per verba sequentia: *Qui proferunt Spiritum sanctum distingui a Filio, et cum hoc procedere a solo Patre, substantiam ab hypostasi separant, et partitionem imaginantur divinæ substantiæ.* Urgetur ex sess. 18. ubi legimus: *Secundum omnes Doctores, tam Græcos, quam Latinos sola processionum differentia, quæ principalius dicitur, multiplicat Personas in divinis, ad quam sola accommodantur, qui est ab alio, et a quo est aliis, etc.* Quæ verba proferuntur a Latinorum Theologo, ut evinceat, quod cum Græci admittant Spiritum sanctum a Filio distingui realiter, etiam debent admittere, quod ab eo procedat: ergo casu, in quo ita non procederet, ab eo non distingueretur. — **R**espondeo *ad primum*, verba Concilii non fideliter referri, siquidem non habetur particula causalis *eo quod*, sed absolute dicitur, *Qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre, Filioque procedens*, quod ultiro fatemur. — *Ad secundum*, dico Concilium nihil aliud velle, quam quod Personæ divinæ sint revera plures ratione relationum, non vero ratione essentiæ, et absolorum, ita quod plures, quia relativæ sunt, sive interim relationes illæ sint oppositæ, sive tantum disparatæ: unde illud *ad invicem* non debet intelligi determinate, et formaliter de relatione opposita, sed de relatione, ut sic, et quatenus præscindit ab opposita, et disparata; Concilium enim ibi opponit esse *ad invicem*, seu relatum, modo essendi *a se*, seu absolute: at hæc divisio, et oppositio non foret adæquata, si sub priori membro comprehenderet solum relationes oppositas, non vero etiam disparatas; hæc namque non possunt sub posteriori membro comprehendendi, quia non sunt ad se: ergo hæc auctoritas nobis non officit. — *Ad Concilium Florentinum* dico, duos priores textus mala fide referri, nam in priori Concilium non habet *eum esse Filium*, imo contradictorium, nempe *eum non esse Filium*, ut patet in omnibus exemplaribus hactenus editis. Nec verum est, quod reponunt aliqui, nempe quod si ponatur particula *non*, nullus erit sermonis sensus: nam sensus clarus est, Græcos dicentes Spiritum sanctum non procedere a Filio, sed a solo Patre, necessario

nihilominus admittere, quod non sit Filius, ne contradicant mysterio Trinitatis: unde illud *consequenter* non ibi habet vim illationis, quasi ex eo, quod Graeci admittant Spiritum procedere a solo Patre, consequens esset secundum eos, quod Spiritus sanctus non sit Filius, hæc enim esset inepta illatio, sed hæc particula idem significat, ac *sequenter* seu *ulterius*, aut *præterea*. Pariter in secundo textu non legitur illud, *Distingui a Filio*: sed, qui proferunt Spiritum sanctum, ex sola Patris Persona procedere, hi procul dubio re substantiam ab hypostasi separant, etc. Quæ verba nobis non adversantur. — *Ad posteriorem textum dico*, Concilium loqui de facto, nempe, quod nunc aperta magis ratio distinctionis unius Personæ ab alia sit, quia procedit, et refertur: inde tamen non est inferendum, quod non suppetat alia ratio distinctionis, si talis non adesset unius ab alia processio.

OBJICIUNT 2. Ex Boetio libro 1. *De Trinitate* cap. 22. *Essentia continet unitatem; relatio vero multiplicat Trinitatem*: ergo nulla Persona distinguitur ab alia, nisi quæ refertur ad illam. Insuper ex S. Anselmo libro *De Process. Spiritus sancti* cap. 3. *Unitas non amittit suam consequentiam, ubi non obviat aliqua relationis oppositio*, ex quo vulgatum axioma: *Omnia in divinis sunt idem, ubi non obviat relationis oppositio*. Denique S. Augustinus libro 2. *De Civit. cap. 10. Ideo simplex Deus, quoniam quod habet, hoc est, excepto eo, quod relative quæque Persona ad alteram dicitur, sicut Pater habet Filium, et non est Filius*. Ergo si Spiritus sanctus non procederet a Filio, esset Filius, quia tunc relative non diceretur ad illum. — **Respondeo ad primum** negando *consequentiam*, aliud enim est, quod Persona distinguitur solum ab illa, ad quam refertur; et aliud, quod nulla Persona distinguitur, nisi habeat relationem, per quam distinguitur: in eo autem casu Filius etiam haberet Filiationem, qua constitueretur, et distingueretur ab aliis Personis. Adde quod etiam per Filiationem in eo casu referretur ad Spiritum sanctum, non quidem per modum producentis, aut producti, sed per modum distincti realiter ad illud, a quo distinguitur. *Ad secundum dico*, S. Anselmum admittere etiam oppositionem relationum inter relationes disparatas: nam eodem capite paulo ante verba in objectione laudata dicit illam oppositionem relationis esse oppositionem *Nativitatis*, et *Processionis*, quæ, ut constat, non est relativa, sed disparata: unde etiam signanter non dixit omnia in divinis esse unum, ubi non obviat relativa, sed *relationis oppositio*; quæ scilicet oppositio, tam relativam, quam disparatam complectitur: adde, quod ipsem nostram conclusionem aperte propugnet, ut dictum est. *Ad tertium* Doctor negat consequentiam, non enim S. Augustinus vult, quod quælibet Persona esset alia, ad quam non haberet correlationem: sed tantum, quod habeat quidquid habet alia, præter relationem ejus Personalem. In casu autem nostro Spiritus sanctus non haberet Filiationem, nec Filius Spirationem passivam: ergo non esset unica Persona, sed dueæ realiter invicem distinctæ.

OBJICIUNT 3. Si relatio Filiationis esset sufficiens ratio distinguendi Filium realiter a Spiritu sancto in casu proposito, aut hoc faceret secundum quidditatem, et formalitatem suam, aut secundum esse reale, et entitativum: non secundum, quia ut sic idem est, quod *Essentia divina*: ergo primum. Sed relatio, ut relatio est, formaliter tantum

respicit oppositum : ergo tantum distinguit, ut est correlatio : at in casu proposito non essent in Filio, et Spiritu sancto correlationes, seu relationes oppositae : ergo Filius non distingueretur a Spiritu sancto. — **Distinguo minorem** : respicit oppositum relative, nego: disparate, concedo. Ad subsumptum: in illo casu non essent relationes oppositae, hoc est, verae correlationes, concedo : non essent relationes oppositae, hoc est, distinctae realiter, nego : siquidem Spiratio passiva, et Filiatio sunt relationes disparatae, et invicem distinctae realiter, ut dictum est, quae ratio disparata sufficit ad distinctionem illam Personalem. Itaque sicut Paternitas distingueret Patrem a Spiritu sancto in eo casu, quo a Patre non procederet, quamvis Spiritus sanctus non haberet correlationem ipsi oppositam relative, sed tantum disparate; ita Filius distingueretur ab ipso, quia Spiritus sanctus habet relationem distinctam realiter a Filiatione, quamvis illa relatio in Spiritu sancto non esset correlatio Filiationis, hoc est, Paternitas.

INSTABIS: Relatio eo modo distinguit, quo constituit : sed constituit tantum in ordine ad terminum: ergo tantum a termino distinguit. Atqui terminus relationis est id quod habet correlationem : ergo tantum distinguit ab eo, quod habet correlationem : sed Spiritus sanctus in illo casu non haberet correlationem Filiationis, nec esset terminus ejus : ergo Filius per Filiationem, quatenus relatio est, non potest distinguui realiter a Spiritu sancto. — **Respondeo 1.** Distinguendo *majorem* : eo modo distinguit, quo constituit, hoc est, si constitutus essentialiter, distinguit essentialiter ; si constitutus accidentario, ita pariter distinguit, concedo *majorem* : hoc est, si constitutus relative in ordine ad unum tantum terminum, ab illo solo distinguit, nego *majorem*; quamvis enim Paternitas constitutus formaliter Patrem in ordine ad Filium ; nihilominus etiam illum distinguit a Spiritu sancto. **Respondeo 2.** Admissa *majore*, distinguendo *minorem*: constitutus in ordine ad terminum, quem respicit tantum per modum correlativi proprii, sicut Pater habet pro correlativo Filium, nego : quem respicit per modum termini aliquo modo, concedo. Similiter distinguo subsumptum: in illo casu Spiritus sanctus non haberet Filiationem pro termino, quem respiceret per modum producentis, concedo : quem respiceret per modum Personae a se realiter distinctae, nego.

OBJICIUNT 4. Si ad distinctionem Personarum sufficienter relationes disparatae, quae non essent correlationes, sequeretur quod Paternitas, et Spiratio activa deberent constituere duas Personas : sed hoc est falsum secundum omnes: ergo ad Personalem distinctionem non sufficient relationes disparatae. *Confirmatur*, quia non magis deberet Paternitas, et Spiratio passiva constituere duas Personas, quam Paternitas, et Spiratio activa : sed haec non constituunt : ergo nec illae; et consequenter in casu proposito non distingueretur realiter Filius a Spiritu sancto. — **Negat Doctor sequelam** objectionis, et antecedens confirmationis ejus, et hanc ait disparem esse rationem duarum harum combinationum, scilicet *Generationis* et *Spirationis* activae cum *Generatione* et *Spiratione passiva*, quia due productiones activae respectu diversorum terminorum non repugnant in eodem supposito ; bene enim intelligi potest, quod quispiam habeat plures actiones plurium productivas, ut de facto contingit non solum in Patre aeterno, qui est pro-

ductivus Filii, et Spiritus sancti; sed etiam in Sole respectu plurium effectuum; duæ vero productiones totales passivæ repugnant in eodem supposito, quia sequeretur, quod simul, et semel unum bis producatur productione totali, quod implicat: ex eo autem, quod Paternitas, et Spiratio activa sint in eadem prima Persona, nihil aliud sequitur, quam quod illa Persona duas habeat productiones totales respectu duorum diversorum terminorum; si autem Filiatio, et Spiratio passiva essent in una, eademque Persona, sequeretur in ea esse duas productiones passivas, eamque bis produci, quod implicat; adeoque si unum non repugnet, inde non sequitur, quod etiam aliud non pugnet.

INSTABIS: duæ relationes ex se non sunt incompossibilis, nisi invicem opponantur: sed Filiatio, et Spiratio passiva non opponuntur: ergo ex se non sunt incompossibilis. — **Distinguo majorem:** nisi opponantur formaliter per modum duarum correlationum, nego *majorem*: nam duæ productiones passivæ totales ejusdem effectus ab eadem, vel diversa causa non sunt correlationes, et tamen repugnant in eodem effectu, seu eadem re: nisi opponantur disparate, ita ut una alterius exigat exclusionem, concedo *majorem*: et similiter distincta *minore*, neganda est consequentia.

OBJICIUNT 5. In divinis non est asserenda distinctio, nisi ubi eam aut fides astruit, aut ratio probat: at in eo supposito, nec fides asserit, nec ratio probat fore distinctionem realem inter Spiritum sanctum, et Filium: ergo non est asserenda. — **Respondeo primo in minore** peti principium, de hoc enim quæritur utrum id ratio probet, necne. *Deinde* retorqueri potest argumentum hoc modo: in divinis non est asserenda identitas, nisi eam aut fides doceat aut ratio convincat: sed in casu positivo, nec fides, nec ratio evincit fore identitatem Filii cum Spiritu sancto: ergo nec id est asserendum.

OBJICIUNT DENIQUE: inter divinas relationes quatuor concipi possunt oppositiones disparatae: prima quidem inter *Generare*, et *Spirare*: secunda inter *Generari*, et *Spirari*: tertia inter *Generare*, et *Spirari*: quarta denique inter *Generari*, et *Spirare*: sed nulla istarum est sufficiens principium formale distinctivum Personarum; non quidem prima, aut secunda, quia tunc sequeretur Genitum, et Spiratum esse duas Personas, et similiter Genitorem, et Spiratorem duas alias, quod est falsum. Non etiam tertia, aut quarta; nam illæ oppositiones disparatae ita essent Personarum distinctivæ, vel quatenus sunt tales: non primum, etenim si propositioni disparatae relationum, quatenus disparatae sunt, vel quatenus disparata est, convenit esse principium formale distinctivum Personarum, jam omnis oppositio relativa disparata distinguet. et ita *Generare* ac *Spirare*, sicut et *Generari* ac *Spirari* constituent duas Personas: non etiam secundum, quia non videtur potior ratio, cur hæ sint personarum distinctivæ, quam aliæ: ergo, etc. — **Respondeo primo**, dici posse, quod sint Personarum distinctivæ præcise quatenus sunt disparatae; nec inde sequi, quod omnes relationes disparatae ita debeant esse Personarum distinctivæ: maxime cum non omnes etiam relative oppositæ relationes sint Personarum distinctivæ; etenim Spiratio activa et passiva sunt correlationes, et relative oppositæ, et tamen non distinguunt personaliter; Spiratio enim

activa in Patre non est Personalis, cum ille ante ipsam jam concipiatur constitutus in esse Personæ per Paternitatem, et generationem activam; quæ instauri originis præcedit Spirationem. Secundo dico, non omnes quidem relationes disparatas esse Personarum distinctivas, sed tantum eas, quæ Personales sunt, seu quibus divinæ Personæ constituantur, quales sunt Paternitas, Spiratio passiva, et Filiatio cum ipsa Spiratione passiva comparata.

Corollaria. — Ex his sequitur primo, quod etsi Spiritus sanctus procedat a Patre et Filio, tamen absolute posset procedere ab unica Persona. Siquidem Pater et Filius seorsim habent sufficiens principium productivum Spiritus sancti, nempe voluntatem infinitam ab objecto infinito, scilicet essentia divina, fecundatam: ergo si de facto non procederet a duabus; nihilominus revera procedere posset ab unica Persona æque perfectus.

COLLIGE 2. Quod Pater et Filius sint unicum principium Spiritus sancti: tum quia, ut inquit S. Augustinus 5. *De Trinit.* c. 14. *Sicut Pater et Filius unus Deus, et ad creaturam relatus; sic relativè ad Spiritum sanctum, unum principium:* tum quia sicut Pater gignendo Filium communicat ei eamdem essentiam, ita et eamdem vim spirativam: ergo ratione illius unius vis spirativæ, dicendi sunt unum principium Spiritus sancti. Consequentia patet, sicut enim ex eo Pater, Filius, et Spiritus sanctus dicuntur unus Deus, quia habent unicam Divinitatem; et unus Creator, quia habent unicam vim creativam; sic etiam Pater et Filius dicendi sunt unus Spirator, seu unicum principium Spiritus sancti, quia habent unicam vim spirativam.

COLLIGE 3. Quod Pater et Filius non possint quidem dici *duo Spiratores*, bene vero *duo Spirantes*, ut docet Doctor in 1. dist. 12. q. 1. quia, inquit, terminus pluralis *duo* junctus nomini *Spirator* significaret vim spirativam in Patre et Filio esse distinctam et duplice, quoniam vocabulum *Spirator* formaliter designat vim spirandi: secus est autem de participio *Spirante*, quod significat Personam habentem illam vim spirativam; ita ut sicut sunt duæ personæ producentes Spiritum sanctum, ita possunt dici duæ spirantes, hoc est duæ Personæ habentes vim spirativam. Ratio autem disparitatis est, quod ad pluralitatem nominum substantivorum concretorum, non sufficit pluralitas suppositorum, sed etiam requiritur pluralitas formarum: ad pluralitatem vero adjективorum, et participiorum, sufficit pluralitas suppositorum. Hinc veræ sunt istæ propositiones: Pater, Filius, et Spiritus sanctus *sunt unus Creator, una Causa, unus Gubernator, etc.*; quia habent unicam, eamdemque vim creandi, causandi, etc. Similiter propter pluralitatem suppositorum, veræ sunt etiam istæ: Pater, Filius, et Spiritus sanctus *sunt tres Creantes, Causantes, et Gubernantes*.

QUÆSTIO TERTIA.

QUINAM SINT PROPRII, ET APPROPRIATI SANCTI SPIRITUS CHARACTERES.

JAM diximus in præludio hujusce Disputationis, *Spiritus* nomen, quatenus Amorem spiratum significat, esse soli tertiae divinæ Personæ

proprium; remanet vero solvenda difficultas de tribus maxime vocabulis, quæ ipsi tum a Scriptura, tum a Patribus tribuuntur, dum videlicet appellatur *Sanctus*, *Dónum Dei*, et *Charitas*, ac *Amor*: an autem hæc nomina sint ipsi propria, vel tantum appropriata, resolvendum est impræsentiarum. Quocirca

NOTANDUM 1. Sanctum tribus modis usurpari: *Primo* quidem pro eo, quod est purum, et omni immunditia defœcatum; et sic sanctificatio dicitur emundatio a peccato per gratiam. *Secundo*, Sanctum idem est, quod cultui divino deputatum, et consecratum: et hoc modo dicitur Templum sanetificari, sicut et vasa quæ in ministerium Templi deserviunt; sed in multo magis rationalis creatura sancta dicitur, quando ad divinum obsequium applicatur. *Tertio* Sanctum idem est, quod firmum, seu in bono confirmatum. Certum est autem his tribus modis sanctitatem effective Spiritui sancto appropriari, ille enim per intusione gratiæ sanctificantis creaturam rationalem emundat ab omni inquinamento carnis, et spiritus, et eam a terrenorum affectuum colluvione defœcans, in Deum totius puritatis centrum evehit; ex qua evectione secundus sanctitatis radius erupit, videlicet consecratio, et divino cultui mancipatio et applicatio: amor enim est principium ordinationis in Deum, et per eum maxime Deo dedicamur et consecramur; quo demum fit, ut anima in virtute firmetur ac roboretur, et quamdam immobilitatem in bono consequatur, quæ totius est sanctitatis character. An autem præter hanc sanctitatis effectivæ appropriationem, etiam divina essentialis Spiritui sancto peculiari titulo conveniat, hic determinandum est.

NOTANDUM 2. Ex Aristotele lib. 4. *Topicorum* cap. 4. quod *Donum alicujus, et alicui dicitur, et datio alicujus, et alicui dicitur: est autem datio genus Doni*: nam *Donum datio est irredibilis*, idest, liberalis sine ulla spe retributionis: ex qua definitione colligitur tria reperiri in Dono: *Primum* rem ipsam, quæ donatur; *Secundum* relationem rei datæ ad donantem: *Tertium* denique respectus tum dantis, tum dati, ad ipsum cui fit datio. Non est autem necesse distinctionem realem intercedere inter donans, et datum, namque unum et idem, cum alteri dat seipsum, simul donans et datum est. Observandum insuper, quod quamquam ratio doni in divinis primario et per se connotet respectum rationis ad creaturas, nihilominus etiam secundario connotat processionem per modum libertatis: unde in illo connotato duo reperiuntur, scilicet emanatio, et modus emanationis. ita quod donatum in divinis primo debeat emanare ab eo, qui donat; secundo ita emanare, ut producatur libere, seu per voluntatem; in quibus duobus maxime fundatur relatio rationis doni, quæ tantum in tempore terminatur ad creaturam, cui fit donatio.

NOTANDUM 3. Dilectionem, seu Amorem in divinis usurpari tristram: *Primo* quidem essentialiter, quatenus significat actum volitionis, et dilectionis, qui est communis tribus Personis, sicut enim *Intelligere* et *Intellectio* est essentialis Deo, ita *Diligere* et *Amor* est quid essentialie absolutum, et commune. *Secundo* sumitur interdum notionaliter, quatenus nempe significat actionem productivam termini producti per voluntatem; et sic *Diligere* idem est, ac *Spirare*, et terminus illius non est alius, quam ipsa Persona spirata, quæ dicitur

Spiritus sanctus. *Tertio denique* usurpatur mixto quodam modo pro habitudine diligentis ad res dilectas: quod rursus duobus modis usurpari potest, nimirum principiative, et formaliter; quatenus nempe Pater, et Filius producunt Spiritum sanctum, qui est Amativus (si ita loqui liceat) seu amor omnis amabilis; dicuntur etiam principiative esse Amorem omnis amabilis: quatenus vero Spiritus sanctus per Amorem vi suæ processionis sibi communicatum respicit quidquid est amabile, censetur esse amativus formaliter omnis amabilis: qua ratione habet duplē respectum; unum realem ad principium sui productivum, alterum rationis ad res amatas, vel amabiles. Qualiter autem Amoris nomen ipsi proprie conveniat, infra resolvendum est; interim sit

Conclusio prima. — SANCTITAS MAXIME APPROPRIATUR TERTIÆ IN DIVINIS PERSONÆ. Hæc est de fide, siquidem hæc adoranda Persona, nedum Scripturæ sacræ, sed et Conciliorum et Sanctorum Patrum Oraculis constanter *Spiritus sanctus* appellatur, quo circ̄a S. Augustinus lib. 10. *De Civitate* cap. 24. eum appellat sanctitatem Patris et Filii, quam utique appellationem lib. 11. cap. 24. ita expedit: *Utrum boni Patris, et boni Filii Spiritus sanctus, quia communis ambobus est, recte bonitas dici possit amborum, non audeo temerariam præcipitare sententiam; Verumtamen amborum eum dicere sanctitatem, facilius ausus fuero, non amborum, quasi qualitatem, sed ipsum quoque substantiam, et tertiam in Trinitate Personam.* Ad hoc enim me probabilius ducit, quod cum sit, et Pater spiritus, et Filius spiritus, et Pater sanctus, et Filius sanctus, proprie tamen ipse vocatur Spiritus sanctus, tamquam sanctitas substantialis, et consubstantialis amborum. Ipsi præcinit S. Cyrillus lib. *Dialogo* 7. *De Trinitate*; *Sanctus est, inquit, Spiritus ipsius, non participatione, neque externa ad Filium habitudine, sed natura, et veritate: Nam ut stupidum, et insulsum est hominem appellari, revera quidem hominem, tamen aliud ab eo quiddam intelligi: ita stultum admodum est Spiritum quidem sanctum nominare Spiritum, et tamen ipsum excludere ab eo, ut natura sit sanctus, et absurde aliam in naturam excludere. Non enim gloriæ, aut excellentiæ modum aliquem nomen istud illi significabit, quemadmodum hæc Principatus, et Thronus, et Dominatio, quæ iis tribuuntur, quæ ab illo sunt condita: sed substantialiæ potius qualitatem exprimet, veluti nomen illud Pater Patri, et Filius Filio, etc.* Quibus aperte dicere videtur sanctitatem nedum appropriatam, sed etiam veluti propriam esse Spiritui sancto, sicut Patri propria est Paternitas, et Filio Filiatio.

Quod utique etiam ratio suadet, si attendatur modus amoris, quo tertia illa divina persona procedit: omnis enim sanctitas, aut malitia ab amore et voluntate originem habet: unde etiam peculiari ratione ad illam tertiam divinam Personam spectat homines, et Angelos sanctificare; quare S. Cyrillus Alexandrinus lib. 13. *Thesauri* cap. 4. *Sanctus*, inquit, *Spiritus dicitur, quia sanctus essentialiter dicitur, naturalis enim, et viva, et subsistens Dei operatio est, quæ creaturas per suam participationem sanctificando perficit.* Et paulo inferius: *Ipsam sanctificandi virtutem, quæ ex Patre naturaliter prodit, et creaturas sanctificat, atque perficit, Spiritum sanctum appellamus.* Qualiter autem

creaturarum sanctificatio ipsi approprietur, jam sufficienter dictum est in secundo Notabili.

Conclusio secunda. — NOMEN, ET RATIO DONI SPIRITUI SANCTO MAXIME APPROPRIATUR. Hanc Conclusionem plurimis Scripturarum textibus probat S. Augustinus lib. 15. *De Trinitate*, capite 19. maxime vero ex sequentibus Joannis 4. Christus Samaritanam alloquens, ait: *Mulier si scires Donum Dei, loquebatur autem Christus de aqua vita, quam capite 7. Joannes dicit esse Spiritum sanctum his verbis: Flumina de ventre ejus fluent aquae viræ, hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: item Actorum 8. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia Donum Dei existimasti pecunia possideri.* Hoc autem dixit S. Petrus, quando Simon Magus videns, quia per impositionem manuum Apostolorum daretur Spiritus sanctus obtulit ei pecuniam. Hoc ipsum probat S. Augustinus ex ratione ipsa originis sancti Spiritus, qui, inquit lib. 5. *De Trinitate* cap. 14., *exit non quomodo natus, sed quomodo datus.* quia scilicet procedit ut amor, qui prima radix est gratuitæ donationis. Ideo namque donamus gratis, quia volumus bonum personæ accipienti, quapropter amor habet rationem primi doni, per quod omnia gratuita donantur; cum igitur Spiritus sanctus ex vi suæ processionis formaliter procedat ut amor productus per voluntatem; consequens est ipsi ratione suæ proprietatis Personalis convenire peculiarem aliquam rationem doni, quoniam ex vi suæ originis formaliter procedit secundum primam radicem liberalitatis gratuitæ.

DICES 1: Spiritus sanctus est ab æterno: sed ab æterno non potest habere rationem doni: ergo ratio doni ipsi non competit ratione proprietatis Personalis. **Major** constat. Probatur **minor:** donum necessario duplieem respectum importat, unum ad personam a qua datur, et alium ad personam, cui datur: sed ab æterno nulla fuit creatura, cui Spiritus sanctus donari posset: ergo nec potuit habere rationem doni. — **Respondent** aliqui Spiritum sanctum habere rationem *Doni* non solum respectu creaturarum, sed etiam respectu Patris, et Filii, est enim veluti donum, quod Pater donat Filio, vicissimque Filius Patri, quatenus unus alteri suum amorem impendit, atque respondit. **Respondeo** 2. Donum non dici ex eo, quod actu detur, sed ex eo, quod habeat aptitudinem, ut possit dari: unde ab æterno divina Persona dicitur donum, licet in tempore tantum donetur, ut explicat S. Augustinus *De Trinitate* cap. 15. *Quia sic procedebat ut donabile, jam donum erat, et antequam esset cui daretur, aliter enim intelligitur cum dicitur donum, aliter cum dicitur donatum, nam donum potest esse et antequam detur, donatum autem, nisi datum fuerit nullo modo dici potest: et paucis interpositis: Sempiterne Spiritus donum, temporaliter autem donatur.*

DICES 2.: Spiritus sanctus non solum a Deo, sed etiam a creaturis datur, siquidem Actorum 8. legimus, quod per impositionem manuum Apostolorum daretur Spiritus sanctus: ergo non solum est donum Dei. — **Respondet** S. Bonaventura in 1. distinct. 14. artic. 2. quæst. 2. Spiritum sanctum dari posse quatuor modis: vel sicut a preparante, seu ministrante Sacraenta; vel sicut ab annuntiante salutaria

documenta; vel sicut ab impetrante per operationem, sive per bona opera; vel sicut a producente. Primo, et secundo modo, tam confertur a bonis, quam a malis: tertio modo tantum confertur a bonis: quarto modo tantum donatur a Deo, siquidem a solo Patre et Filio producitur, et donatur creaturis, tamenquam donorum omnium maximum, et inexhausta bonorum omnium, quae in nos a Deo fluunt, origo. Nam, inquit sanctus Basilius in libro *De Spiritu sancto*: *Per Spiritum sanctum datur in Paradiso restitutio, in Regnum Cælorum reditus, in adoptionem Filiorum reversio: datur fiducia Deum appellandi Patrem, consortem fieri gratiæ, Christum Filium lucis appellari, æternæ gloriæ participem esse, et ut semel omnia dicam, esse in omnis benedictionis plenitudine: siquidem, ut addit sanctus Chrysostomus homil. 2. De Spiritu sancto : ille est nostræ imaginis reformatio, mentis perfectio spiritualis, mentalium oculorum nostrorum sol, interni nostri hominis lumen, copula unionis nostræ cum Christo, animarum exultatio, cordis tripudium, mentis requies, sapientiæ communicatio. Hoc Prophetæ illustrantur, Reges inunguntur, Sacerdotes ordinantur, Doctores illuminantur, Ecclesiæ sanctificantur, altaria fundantur, unguentum consecratur, aquæ purgantur, dæmones abiguntur, morbi curantur, peccatores Deo reconciliantur.*

Conclusio tertia. — SPIRITU SANCTO MAXIME CONVENIT NOMEN, ET RATIO DIVINI AMORIS. Hæc pariter colligitur ex Scriptura sacra illis maxime locis, quibus charitas, et amor appellatur; sic ad Romanos 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Quod ita expendit sanctus Augustinus 15. *De Trinitate* cap. 18. *Dilectio, quæ ex Deo est, et Deus est, proprie Spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei Charitas, per quam nos tota inhabitat Trinitas;* et cap. 19. appellat Spiritum sanctum Charitatem, et Amorem amborum, nempe Patris et Filii: *Et si Charitas, inquit, qua Pater diligit Filium, et Patrem diligit Filius ineffabiliter, communionem demonstrat Amborum, quid convenientius, quam ut ille Charitas dicatur proprie, qui Spiritus est communis Amborum?* Licet autem affirmet charitatem proprie convenire Spiritui, non diffiteor illum *Proprie*, pro appropriate usurpasse, nam subdit: *Sicut non solus est in illa Trinitate, vel Spiritus, vel Sanctus: sed Pater est Spiritus, et Filius Spiritus, et Pater sanctus, et Filius sanctus, quod non ambigit pietas, et tamen iste non frustra proprie dicitur Spiritus sanctus: quia enim est communis ambobus, id vocatur ipse proprie, quod ambo communiter.* Nihilominus non solum appropriate, sed etiam proprie Spiritus sanctus nominari potest Amor, tun ratione processionis, quia procedit per voluntatem, qua proprie spiratur amor; tum ex additione alicujus prædicati, si nempe dicatur amor productus, vel spiratus. Primum egregie explicat S. Petrus Damianus in Opusculo primo cap. 2. dicens: *Et hæc summa illa Charitas est, qua genitus a lignente diligitur, suumque diligit genitorem: ideoque non amplius, quam tria sunt, et essentialiter indivisa. et tripartita proprietate distincta; unus diligens illum qui de illo est, unus diligens eum, a quo est; et ipsa dilectio, de qua dicitur, quia Deus Charitas est.* Secundum vero pluribus inculcat sanctus Augustinus locis laudatis.

Cæterum ita Charitas, vel amor, aut dilectio Patris, et Filii putandus est Spiritus sanctus, ut tamen non sit ipsa essentialis Charitas, qua divinæ Personæ se invicem diligunt, nam 1. Joan. 4. *Deus Charitas est*; unde quidam, uti retert S. Augustinus libro *De Fide*, et *Symbolo* cap. 9. ut Spiritum sanctum distinctam a Patre et Filio Personam negarent, *ausi sunt... ipsam communionem Patris et Filii, atque, ut ita dicam, Deitatem... Spiritum sanctum credere, etc.*

Itaque Spiritus sanctus est amor *appropriate*, quia procedit per voluntatem, cuius est amare; et *proprie*, quia est terminus per amorem spiratus, seu amor productus; et *effective*, quia *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum*. Quod ita expendit S. Bernardus Epistola 107. *O geminum ipsum firmissimum erga nos amoris argumentum! Christus moritur; meretur amari: Spiritus afficit, et facit amari: ille facit cur ametur; ille ut ametur: ille multum dilectionem in nobis commendat, iste dat: in illo cernimus, quod amemus, ab isto sumimus, unde amemus: Charitas ergo ab illo occasio, ex isto affectio.* — Insuper hic advertendum, quod cum Spiritus sanctus mutuus sit amor Patris et Filii, sive mutui amoris fructus ac terminus, non solum *amborum unitas*, et *communio* appellatur ab Augustino 6. *De Trinit.* cap. 5. sed, et *osculum, amplexus, vinculum utriusque a non-nullis* dicitur: sic S. Bernardus serm. 8. in *Cantica*, *Si, inquit, recte Pater osculans, Filius osculatus accipitur; non erit abs re osculum Spiritum sanctum intelligi, utpote Filii, qui imperturbabilis pax sit, gluten firmum, individuus amor, individua unitas.* Et serm. 1. in *Octava Paschæ*: *Spiritus est indissolubile vinculum Trinitatis, per quem sicut Pater et Filius unum sunt, sic et nos unum sumus in ipsis.* Similiter Laurentius Justinianus libro *De Obedientia*, *Spiritus sanctum rocat Charitatis indissolubile vinculum, et pacis suavissimum osculum, mutuique amoris beatissimum amplexum.*

Aliæ sunt hujusce divini Spiritus appellations, quarum aliquas ita expendit Seraphicus Bonaventura in compendio *Theologico* lib. 1. cap. 9. *Dicitur enim 1. Fons vivus, quia septemplici rivo donorum (quæ recenset Isaías 11.) in nos fluit. 2. Ignis, quia affectum nobis accedit. 3. Charitas, non solum quia est amor Patris et Filii, sed quia nos amantes facit. 4. Spiritualis unctio, quia omnes tribulationes mundanas suares facit, et mundas, secundum illud prosæ: in labore requies, in œstu temperies, in fletu solatium. 5. Dextræ Dei digitus, quia sicut corporales res digito demonstrantur, ita per Spiritum sanctum ostenduntur res spirituales oculo spirituali. 6. Paracletus, quia consolationes cœlestes mentibus instillat. 7. Magistrorum optimus, quia intellectum ad Dei cognitionem, et sui ipsius illuminat.*

Plures alios characteres ei tribuit divina Sapientia cap. 7. nam *Spiritus intelligentiæ dicitur Rectus, Quia* (inquit Cornelius Mussius lib. 3. *Historiæ saeræ*) *prava vertit in directa, et aspera in vias planas: Bonus, Quo omnia mala pelluntur, vel cooperantur in bonum: Principalis, Quia principes nos facit, perturbatum Dominos, vitiorum triumphatores: Dulcis, Per quem amara omnia dulcescunt dum Charitas diffunditur in cordibus nostris: Sanctus, Quo peccata remittuntur, et peccatores sanctificantur: Mundus, Quo nihil mundius, qui facit mundos, cui non placent, nisi mundi: Simplex, Qui effugit factos, et*

odit omnem dolum: Subtilis, Ad illabendum, et ad scrutanda et examinanda judicia profunda Dei: Modestus, Sancti pudoris, et verecundiæ auctor: Disertus, Qui aperit ora mutorum, et linguas infantium facit esse disertas: Securus, Futuri et præsentis: Certus, Quia nec fallitur, nec fallit: Mobilis, Abrumpens omnes injustas moras impotii, negligentiae, et tarditatis impatiens: Humanus, Omnium hominum amans animas.

APPENDIX DE MISSIONE DIVINARUM PERSONARUM.

DIVINARUM Personarum aliquas ab aliis ad creaturas mitti fide constat pluribus Scripturæ textibus exarata, nam Joan. 3. Christus ait: *Misit Deus Filium suum in mundum, non ut judicet mundum, etc.* Et 15. *Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum.* Et 16. *Exihi a Patre, et veni in mundum;* nam, inquit Augustin. 2. *De Trinit.* cap. 5. *A Patre exire, et venire in hunc mundum, hoc est mitti.* Similiter de Spiritu sancto idem Filius ait: *Cum assumptus fuero a vobis mittam eum ad vos,* Joann. 16.; et ad Galatas 6. *Misit Deus Spiritum Filii sui.* 1. Petr. 1. *Spiritu sancto misso de Cælo.* Et Psalm. 103. *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, etc.*

Adde, quod missionis definitio infra tradenda divinis Personis conveniat. Superest itaque determinandum, quid sit illa divina Missio, et quibus, ac qualiter divinis Personis quadret, quæ ut fiant evidenteriora

Observandum ex S. Bonaventura in 1. dist. 15. part. 1. quæst. 1. Missionem a creaturis ad divina secundum aliquam analogiam transferri. Missio autem in creatis maxime triplicem dicit respectum; primum quidem ad principium, sive ad mittentem: secundum ad terminum, quo aliqua res mittitur: tertium ad missum, sive ad eum, qui mittitur. In ordine autem ad principium, sive ad mittentem, varia potest esse Missionis comparatio: sive tamquam ad dantem alteri esse; sic radius mittitur a Sole, radix, aut flos ab arbore: sive tamquam ad dantem virtutem; et sic mittitur jaculum a projectore: sive tamquam ad dantem jurisdictionem, seu auctoritatem; et sic mittitur nuntius a prætore, et legatus a Pontifice. Juxta autem hanc triplicem acceptiōnem revera Missio est in divinis, nam Filius mittitur a Patre, et Spiritus sanctus a Patre et Filio tamquam habens esse, et virtutem. adeoque etiam auctoritatem a mittente.

Juxta autem alias comparationes, quibus mittens se habet ad missum, ut dans consilium, sicut Consiliarii mittunt Regem ad bellum; vel ut imperans, sicut Dominus mittit servum, manifeste non convenit missio divinis Personis, consilium enim accipere imperitiæ indicium est; imperio autem subdi diminutæ est potestatis.

Similiter in ordine ad terminum Missio triplicem habere potest respectum; mittitur enim aliquis ad aliquid, vel tamquam ad locum, in quo quiescat; sic lapis mittitur deorsum; vel tamquam ad possessorem; sic mittitur donum alicui: vel tamquam ad operationem in aliquo, aut cum aliquo faciendam; sic autem Persona divina mittitur, ut nobiscum sit, seu in nobis per internam habitationem quiescat; ut a nobis pos-

sideatur, et ut nobiscum operetur bona; nam Spiritus sanctus dicitur primo, *Habitare in cordibus nostris*: secundo esse *Donum Dei altissimi*: tertio, *Operari in nobis omnia, prout rult*. Insuper ad perfectiorem dicendorum intelligentiam removendæ sunt tres imperfectiones Missionis creatæ a Missione divina. Primo namque in Missione creata est separatio Missi a mittente: secundo, subjectio Missi admittentem, et auctoritas mittentis in Missum: tertio, mutatio in Missum unum locum deserit, alterum acquirit: has autem imperfectiones removent a divinis Personis earum essentiæ unitas, immensitas, et æqualitas; etenim unitas separationem, æqualitas submissionem, et immensitas mutationem localem excludit. His ita ex Seraphico Doctore prænotatis,

DICO PRIMO: *Non tantum dona creata, quæ appropriantur Filio, et Spiritui sancto, sed etiam ipsasmet Personas Filii, et Spiritus sancti revera mitti; quod utique.*

Patet ex Scriptura sacra, quorum unum, aut alterum textum ponderare sufficit. Joannis 14. *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggesteret vobis omnia*; sed munus consolatoris, docentis, et suggestentis non exerceat nisi Persona subsistens: ergo qui mittitur revera est Persona Spiritus sancti. Similiter cap. 15. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*; idem itaque, qui procedit a Patre, quique per infallibilem auctoritatem testimonium perhibet de Filio, ille idem mittitur a Filio simul, et a Patre: ergo missio non tantum intelligitur de ipsis donis, sed etiam de ipsasmet Persona. Denique ad Romanos 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Quibus patet nobis dari Spiritum ipsum, qui distinguitur a dono creato charitatis, tamquam auctor illius.

Confirmatur ex sanctis Patribus, maxime Augustino lib. 15. *De Trinitate*, cap. 26. ubi probans Divinitatem Spiritus sancti, ex eo quod jusserrit Christus baptizari omnes gentes in nomine Patris, concludit: *Ipse est igitur, qui de Cœlo etiam datus est die Pentecostes: Quomodo ergo Deus non est, qui dat Spiritum S., imo quantus Deus est, qui dat Deum?* Quibus aperte docet ipsum Spiritum, in cuius nomine baptizamur, et qui vere Deus est, fuisse datum die Pentecostes. Item serm. 43. *De verbis Domini: Magna est, inquit, misericordia Dei, donum dat æquale sibi, quia donum Dei Spiritus sanctus est, et unus Deus tota Trinitas, Pater, Filius, et Spiritus sanctus*: confirmat autem Apostoli verbis *Charitas Christi diffusa est, etc.*

Probatur etiam ratione: si tantummodo mitteretur donum, et non ipsa Persona Spiritus sancti, sequeretur ipsum non posse dici ratione personalitatis donum: sed hoc falsum est, ex dictis, quia Personalis notio Spiritus sancti est esse donum, et amorem Spiratum: ergo quemadmodum ei convenit esse amorem in seipso, et non tantum in effectu: ergo etiam convenit donari. Deinde si tantum mitteretur penes dona, posset eludi mysterium Incarnationis, et dici, quod missio Filii facta sit in aliquibus donis: cur enim hæc sic exponetur, illa vero non, cum Scriptura sacra æqualiter utramque nomine missionis exprimat?

DICO SECUNDO: missionem supponere processionem Personæ missæ a mittente.

Colligitur pariter ex Scriptura sacra, nam Joannis 7. Christus ait: *A me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis: Ego scio eum, quia ab ipso sum, et ipse me misit.* Similiter cap. 16. *Exihi a Patre, et veni in mundum;* quem textum ita ponderat Cyrillus Alexandrinus libro 11. in cap. 9. *Exivisse, inquit, a Deo, nihil aliud est, nisi natum esse, effulsisseque ex substantia Patris eo processa, quo est, et in propria intelligitur subsistentia...* Aut *exivisse a Patre dicit, idest Homo factus sum, et ad vestram naturam descendii.* Unde Augustinus Tract. 102. in Joann. *Exit a Patre, qui de Patre est, et in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit.*

Probatur, et colligitur spiritus sancti processio a Filio, ex eo quod ab ipso mittatur, ut supra diximus: ergo processio præsupponitur ad missionem. Confirmat S. Anselmus Tractatu *De Processione Spiritus sancti* dicens: *Nimis difficile, imo impossibile est ostendere quomodo non procedat ab utroque;* Unde enim *Filio cum Patre dare simul, vel mittere Spiritum sanctum,* et hunc esse utriusque, si simul non est de utroque? *Cur enim magis det Filius Spiritum sanctum, quam Spiritus sanctus Filium?* Aut *cur magis Spiritus Filii, quam Filius Spiritus sanctus nisi quia Filius non est ita de Patre simul et de Spiritu sancto, sicut Spiritus sanctus est de Patre simul et Filio.* Eodem modo processit Joannes Theologus in Concilio Florentino, sessione 24. ubi expendens illud Joannis 15. Quem ego mittam vobis, ait: *mittam, quid aliud, obsecro, significat quam quod ex aliquo mittitur?* Qui vero quipiam mittit, *is suum mittere videtur, id quod mittitur ex ipso dicitur esse, ut si Praefectus provinciae quidquam fecerit, is non ex se, verum Imperatoris jussu id fecisse videtur;* ita etiam *Filius, qui cum in generatione a consubstantiali Patre Spiritum sanctum accepisset, eamdem, et Paternam facultatem ac naturam habens, eumden Spiritum mittere creditur.*

Confirmatur, ex eo quod sanctus Augustinus asserat missionem non tantum includere apparitionem alicujus divinæ Personæ per creaturam visibilem; si enim, inquit lib. 4. *De Trinit.* cap. 1. *Si voluisset etiam Deus Pater, per subjectam creaturam visibiliter appareret;* absurdissime tamen aut a Filio quem genuit, aut a Spiritu sancto, qui de illo procedit missus diceretur, non alia certe ratione, nisi quia, ut dixerat cap. 20., *Pater, cum ex tempore a quoquam cognoscitur, non dicitur missus; non enim habet de quo sit, aut ex quo procedat;* sed insuper missio requirit processionem Personæ missæ a Persona mittente; etenim in missione servari debet auctoritas Personæ mittentis, et subauctoritas Personæ missæ, seclusa tamen omni superioritate, et inferioritate: sed hæc auctoritas, et subauctoritas reperitur tantum inter Personam producentem, et productam: ergo Missio ipsa arguit processionem ad intra. Denique missio includit egressum missi a mittente: sed inter divinas Personas non est egressus nisi secundum processionem: ergo missio passiva includit processionem.

DICES: *Filius divinus mittitur a Spiritu sancto, ut constat ex illo Isaiæ 48. Dominus Deus misit me, et Spiritus ejus:* unde sanctus Augustinus 2. *De Trinit.* 5. attribuit missionem Filii Spiritui sancto: *misit, inquit, Deus Filium suum factum ex muliere;* ubi satis ostendit

eo ipsum missum Filium quo factum ex muliere. Proinde mitti a Patre sine Spiritu sancto non potuit, quia Pater intelligitur misisse cum eum fecit ex femina; quod utique non fecit sine Spiritu sancto. Item sanctus Ambrosius libro 2. De Spiritu sancto: Qui est qui dicit: me misit Dominus, et Spiritus ejus, nisi qui venit a Patre, ut salvos faceret peccatores, idest, Christus? Ergo, et Pater Filium misit, et Spiritus sanctus. Item idem Ambrosius ibidem: Rursus datus est a Patre, ut Isaías dicit: puer natus est nobis, et Filius datus est nobis. Datus est, audeo dicere, et a Spiritu sancto, quia et a Spiritu sancto missus est. Dicit enim Filius Dei: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me. Item Concilium Toletanum 11. in Confessione fidei: Filius missus non solum a Patre, sed a Spiritu sancto credendus est in eo, quod per Prophetam dicitur: et nunc Deus misit me, et Spiritus ejus: sed Filius non procedit a Spiritu sancto: ergo Missio processionem non supponit. — Respondeo, hanc Missionem intelligi de Filio secundum humanitatem, quatenus nempe in natura assumpta missus fuit, idque non per naturam, sed per voluntatem, et imperium, ad prædicandum, aliaque salutis nostræ opera exequenda; eatenus enim humanitas missa dicitur a tota Trinitate, atque a Deo, etiam a Verbo ipso, ut sequentia verba Concilii Toletani declarant: A seipso quoque, inquit, missus accipitur, per quod inseparabilis non solum voluntas, sed operatio totius Trinitatis agnoscitur. — Confirmat Doctor in 1. dist. 15. nu. 4. ex S. Ambrosio in 3. libro De Spiritu S. cap. 2. ubi expendens illud Isaiae 16. Spiritus Domini super me, bene inquit, dicit Ambrosius. Spiritus sanctus Domini misit me ad prædicandum: quia quasi Filius hominis est missus, et unctus, nam secundum Deitatem, non super Christum est Spiritus, sed in Christo: ergo illa auctoritas Isaiae, quæ dicit Christum missum a Spiritu sancto intelligitur de Christo homine, non autem de Missione Verbi æterni incarnandi. Fatetur tamen Doctor non esse improbabilem sententiam Magistri affirmantis Missionem non necessario requirere processionem unius Personæ ab alia, sed sufficere manifestationem ejus per aliquem effectum visibilem. Nec refert quod quælibet divina Persona possit donare seipsam; inde enim non sequitur, quod etiam possit seipsam mittere, quia plura ad missionem, quam ad donationem requiruntur; si quidem inmittente requiritur velut auctoritas, et in misso subauctoritas, quæ in divinis per producere, et produci explicantur.

DICO TERTIO: Missionem necessario importare manifestationem Personæ missæ per productionem alicujus doni creati invisibilis, aut visibilis.

Probatur 1. ex verbis Christi Joann. 4. Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me ut perficiam opus ejus: et cap. 6. Descendi non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, Patris, ut omne quod dedid mihi non perdam ex eo, etc. Unde merito Sapiens cap. 9. orabat Missionem Sapientiæ divinæ his verbis: Mitte illum de Cœlis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, et mecum labore, ut sciā quid acceptum sit coram te omni tempore.

Confirmatur ex eo quod sancti Patres non aliter divinarum Personarum Missionem exponant, quam per productionem alicujus effe-

etus in creatura; unde merito colligit Doctor, quæstione laudata, Missionem divinam semper connotare mutationem realem in creatura; quæ mutatio licet fiat a tota Trinitate, quoniam opera Trinitatis ad extra sunt indivisa, tamen peculiariter tribuitur Personæ missæ propter novum personalem, aut moralem vel mysticum modum, quo ipsa Persona incipit esse de novo in creatura, ut diserte explicant sancti Patres, maxime Athanasius Oratione 5. contra Arianos, ubi expendens illa Christi verba: *Qui misit me Pater, etc.* ait: *unionem cum homine quo hominibus invisibilis natura Dei per visibilem innotescere posset Missionem nominavit: non enim Deus locum mutat more nostro. Sed quia se in carne præsentem sistebat, ideo sancti viri vocabulo Missionis uti voluerunt:* et August. 2. *De Trinitate c. 5. Pater invisibilis,* inquit, *una cum Filio secum invisibili eundem Filium visibilem faciendo misisse eum dictus est:* et in fine capit is fert: *jam in promptu est intelligere etiam de Spiritu sancto, cur Missus et ipse dicatur; facta est enim quædam creaturæ species ex tempore in qua visibiliter ostenderetur Spiritus sanctus.... Hæc operatio visibiliter expressa, et oculis oblata mortalibus Missio Spiritus sancti dicta est.* Quibus verbis non excludunt sancti Patres rationem processionis æternæ Personæ missæ a mittente; sed eam cum operatione externa connectunt.

Hinc Missio divina recte describi potest: *Processio alicujus Personæ divinæ a Persona mittente ad creaturam in qua incipit esse novo modo.* Ex quibus liquet solum Patrem non posse mitti, etsi seipsum det, et veniat cum aliis divinis Personis ad inhabitandum in anima per gratiam sanctificantem juxta illud Joannis 14. *Si quis diligit me, Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Nam, inquit S. Augustinus lib. contra Arianos cap. 4.: *Solus Pater legitur non missus, quia solus non habet Auctorem, de quo sit genitus vel a quo procedat.* Liquet pariter Filium a Patre solo proprie mitti in mundum ad incarnationem, juxta illud Joan. 8. *Ego a Deo exivi, et veni in mundum:* sicut enim a solo Patre procedit, ita ab eo solo mittitur: Spiritus sanctus vero a Patre simul et Filio mittitur, utpote ab utroque procedens.

DICO QUARTO: *Missionem ex parte effectus esse duplicem, nimirum visibilem, et invisibilem.*

Invisibilis est, qua Filius, et Spiritus sanctus mittuntur ad inhabitandam peculiari modo creaturam rationalem per gratiam sanctificantem, ut communiter affirmant Doctores cum Seraphico Bonaventura dist. 15. part. 2. articulo 1. quæst. 1. Siquidem ad Missionem requiritur ut Persona missa existat in eo ad quem mittitur, et ab eo possideatur: divinæ autem illæ Personæ perfecte non possidentur a creatura rationali nisi per gratiam gratum facientem, per quam nimirum est in facultate habentis, et recte utentis, ut per eam divina illa Persona missa tamquam objecto fruatur. An autem Missio illa invisibilis fiat non solum ad illos qui primo innovantur per gratiam, seu primo justificantur, sed etiam ad illos qui crescent in gratia per augmentum justificationis, non invicem convenient Auctores; quidam enim hoc affirmant, alii negant. Rectius tamen cum Seraphico Doctore *ibidem quæst. 3.* et accommodatius ad conceptum Missionis videntur opinari, qui novam Missionem fieri per gratiæ augmentationem.

negant; eatenus enim præcise non incipit in justo Persona missa esse novo modo, nisi quatenus hujusmodi augmenti seu protectus occasione operatur in justo quædam peculiaria dona, vel effectus, v. g. donum Prophætiae vel simile: qua ratione dum super Eliseum requievit duplex Spiritus Eliæ, recte dicitur ad eum missus Spiritus sanctus.

Missio visibilis, ut observat noster *Herinx Disp. 3. quæstione 4. num. 46.*, alia est substantialis in essendo, sive est ad subsistendum; uti est sola Incarnatio Verbi: alia solum est ad repræsentandum, sive ad apparendum in forma visibili; ut missus est Spiritus sanctus in Specie Columbæ, in linguis igneis, in sono, in nube lucida, quæ non fuerunt a Spiritu sancto substantialiter assumpta, sed solum usurpata tamquam signa ex instituto significantia, non quidem omnes Personas, sed specialiter Spiritum sanctum, ac repræsentantia interiorem sanctificationem. Fuerunt autem hæc symbola formata sive immediate a Deo, sive (ut censet Augustinus *3. De Trinit. cap. 4. et 10. et seq.*) ministerio Angelorum: unde Columba erat quidem verum corpus, sed non vera nec viva Columba, juxta veriorem sententiam, quam tradit S. Bonaventura *1.dist. 16. Art. 1. Quæst. 3. ad 4.* ideoque statim desiit; hinc etiam apud Evangelistas Matth. 3. et Lue. 3. *Sicut Columba legitur Spiritus descendisse.* Similiter juxta S. Bonaventuram supra, ignis quidem fuit verum corpus, non tamen verus ignis, quia non eomburebat: ideoque dicuntur apparuisse *Dispertitæ linguae tamquam ignis*, Act. 1.

Pluribus autem mysticis de causis divinus ille Spiritus apparuit in die Pentecostes sub specie Ignis, Columbæ, et Venti, seu Spiritus vehementis. *Ignis* enim figuram assumpsit primo, ut suam Divinitatem testaretur: ignis enim Divinitatis symbolum est. juxta illud Deuteronomio: *Deus noster ignis consumens est:* unde præclare sanctus Gregorius Homil. 30. in Evangelia, *Patri, et Filio coæternus Filius in igne monstratur, quia incorporeus invisibilis atque ineffabilis ignis Deus est.* Insuper haec ipsa ignis adumbratione seipsum notionalem Amorem Patris, et Filii testabatur: Amor namque ignis quidam est, et sub ignis specie effungi solet, ac semper a Poetis cum ignibus, et flammis deserbitur. — Secundo, ut divinam suam erga creaturas fœcunditatem exprimeret, sicut enim ignis in propria sphæra infœcundus videtur, nihilquæ producit, at in sublunaribus omnium prorsus productionum parens est, et causa: sic etiam divinus ille Spiritus in ipso Deitatis sinu nihil equidem producit. at inquit Cornelius Mussius lib. 3. *De sacra Historia: Cœlos ille, Terram, Elementa, cunctaque animantia producit: productaque fovet, conservat, vivificat, et renorat: Naturæ Conditor, gratiæ Auctor, gloriæ Consummator, rerum omnium universale Principium:* ab ipso namque omnia fluunt Charismata gratiarum, ipse enim est qui in Christo renascentes, in Dei filios adoptat in Baptismate. *Eodem Spiritu replente fontem, qui replevit et Virginem,* inquit S. Leo; quam utique mirandam fœcunditatem respiciens Sponsa, exorabat. Canticorum primo, osculetur me osculo oris sui, quæ sic expedit Sanctus Bernardus Serm. 9. *Tantæ, inquit, efficacæ, et fœcunditatis osculum sanctum est* (nempe Spiritus sanctus, qui Patris et Filii suavissimum est osculum) *ut ex ipso mox cum acceperit illud Sponsa*

concipiatur, tumescientibus nimirum uberibus, et lacte quasi pinguescentibus: per charitatem enim anima sancta nedum Dei Filium concipit, sed ipsam et Dei Filiam efficitur. — Tertio: ignis tres praecipios habet effectus, nimirum urere, purgare, illuminare, quos omnes Spiritus sanctus operatur in nobis, siquidem sui amoris igne corda nostra succedit; unde S. Augustinus in Soliloquio: *O ignis sancte quam dulciter ardes! quam desideranter aduris!* urit, inquam, non quidem ut destruat, et consumat, sicut ignis corporeus, sed potius, ut augeat, et perficiat. Unde merito Christus dicebat: *Ignem veni mittere in terram, quid volo nisi ut ardeat?* Quod praeclare expendit S. Ambrosius Serm. 18. in Psalmum 118. *Ignem Dominus misit in terram, non ut eam Sodomitano rursus inflammaret incendio, nec ut eam donatæ munere fæcunditatis, aut usu, vel flore viriditatis excluderet: Opus enim suum probare magis, atque augere quam minuere aut damnare consuevit.* Divinum ergo Dominus ignem in novo sparsit Testamento, qui secretos mentium divinæ cognitionis ardore inflammaret affectus, qui vaporem fidei, et devotionis adulceret, qui cupiditatem virtutis accenderet. Similiter purgat et illuminat, juxta illud Threnorum: *De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudit me:* unde sanctus Gregorius felicissimam Spiritus sancti Scholam pronuntiat: *In qua nulla est ad discendum mora mox enim ut tetigerit mentem, docet, solumque tetigisse docuisse est: nam, ut addit Homil. 30. in Evangelio: ecce implet Citharædum puerum, et psalmistam facit, implet Pastorem armentarium, et Prophetam reddit; implet Piscatorem, et efficit Prædicatorem: implet persecutorem, et Doctorem Gentium instituit: implet Publicanum, et Evangelistam facit. O qualis artifex est iste Spiritus!*

Induit similiter speciem Columbae: primo, ut testaretur puritatem, et munditiam, quam Spiritus sanctus specialiter efficit, et exquirit, cuiusque egregium symbolum est Columba: unde pulchre Basilius *Columba castissima tota cœlestibus incumbit, nec unquam, vel minimum granum e terra attollit, quin statim in cœlum oculos attollat; non circa cadarera, et carnes volitat, sed residet juxta fluenta aquarum, ubi Cœli imago relucet, semper ejus obtutibus objiciuntur cœlestia, semper superna contemplatur.* Secundo assumpsit Columbae figuram, ut se mansuetudinis Auctorem et Amatorem ostentaret: unde Paschiasius lib. 2. in Matthæum: *Spiritus sanctus in specie Columbae apparuit, ut per eam exponeret quales futuri erant qui ad gratiam ejusdem Spiritus pervenirent;* Columba enim fel non habet, et ex hoc insinuat, quod in felle amaritudinis esse non debet quisquis ad gratiam Spiritus sancti renire exoptat. Tertio denique hac specie Columbae se Pacis Artificem pronuntiavit; nam, ut ait Tertullianus lib. De Baptismo cap. 8. *Quemadmodum post aquas diluvii, quibus iniqitas purgata est, pacem cœlestis iræ præco Columba terris annuntiavit demissa ex Arca, et cum OLEA reversa, quod signum etiam apud nationes paci prætenditur: ita post vetera delicta Columba sancti Spiritus advolat, pacem Dei afferens emissa de Cœlis.*

Denique suum in animas illapsum testatus est specie Venti, et *Spiritus vehementis: primo quidem, ut suam originem significaret, et proprietatem Personalem demonstraret, procedit enim ut amor; amor autem impulsu quoamdam significat quo voluntas amantis in amatum in-*

pellitur: secundo quemadmodum ventorum origo nos latet, illique soli comperta, qui educit ventos de thesauris suis, ita dicebat Christus Joannis 8. *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, aut quo vadat.* Tertio tandem ventus, seu aer necessarius est ad vitam; sine enim halitu et respiratione non vivitur: sic etiam Spiritus sanctus omnino necessarius est ad vitam spiritualem: unde sanctus Ambrosius expendens illa verba Genesis 2. *Formarit hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum ritæ:* necnon et illa quæ Christus insufflans in Discipulos ait: *Accipite Spiritum sanctum: sic loquitur: Insufflaverat tibi Deus ut inspiratio- nis suæ dono haberes gratiam, quam culpa sustulerat; factus eras in animam riventem, sed quia peccator signaculum tenere non potuit, propter- rea venit Jesus, et cum hæc dixisset insufflavit dicens: accipite Spiritum sanctum.*

Plura dicenda aggrederer, nisi me deterreret Ecclesiastici capite 43. oraculum: *Multa, inquit, de Deo dicemus, et non perveniemus, et con- summatio sermonum universa ipse est.* Quapropter finem dicendi faciam inclamando divini Spiritus illapsum hisce sancti Augustini verbis Tract. 74. in Joannem: *Veni, Spiritus alme, veni divini amor Numinis, Patris omnipotentis, proliisque Beatissimæ sancta communicatio, Omnipotens Paraclete, misericordium consolator, cordis mei penetralibus potenti illabere virtute, et tenebrosa queque mentis meæ corusci Numinis ful- gore pius habitator lætifica.* *Veni fortitudo fragilium, humilium Do- ctor, superborum destructor.* *Veni Pater Pauperum, veni dator mune- rum, veni lumen cordium.* *Da virtutis meritum, da salutis exitum, da perenne gaudium.* Amen.

IMPRIMATUR:

Fr. ALBERTUS LEPIDI O. P. S. P. Ap. Magister.

IMPRIMATUR:

JOSEPH CEPPETELLI, Archiepiscopus Myrensis, Vicesgerens.

INDEX

DISPUTATIONUM, ARTICULORUM, SECTIONUM, ET QUÆSTIONUM

Quæ in hoc Tertio Tomo continentur.

	<i>pag.</i>		<i>pag.</i>
TRACTATUS TERTIUS.			
<i>De Adorando divinæ Trinitatis.</i>			
<i>Mysterio.</i>	5		
DISPUTATIO PRIMA.			
<i>De Existentia, Origine, et Princi-</i>			
<i>piis divinarum Personarum.</i>			
ARTICULUS I. De Existen-			
tia trium divinarum Perso-			
narum in unitate essentiæ.			
QUÆSTIO I. An, et quomodo	30		
Trinitas, et æqualitas Per-			
sōnarum in unitate divinæ			
Essentiæ probari possit ad-			
versus Judæos.	ib.		
QUÆSTIO II. An mysterium			
Trinitatis detegi, et probari			
possit ratione naturali a			
Philosophis.	36		
QUÆSTIO III. An, et quo-			
modo supposita divina re-			
velatione, probari possit di-			
vinæ Trinitatis mysterium			
adversus repugnantes Phi-			
losophos.	46		
QUÆSTIO IV. An revera tres			
tantum sint divinæ Perso-			
næ realiter distinctæ, et			
unicus Deus.	52		
QUÆSTIO V. An Filius et			
Spiritus sanctus revera sint			
Deus, et Patri æterno con-			
substantiales.	66		
APPENDIX An unitas trium			
divinarum Personarum Con-			
substantialitatis vocabulo a			
sanctis Patribus recte expli-			
cata fuerit.	76		
ARTICULUS II. De Origine,			
et Processione divinarum			
Personarum.	79		
QUÆSTIO I. An sint reales in			
Deo personarum Processio-			
nes.	80		
ARTICULUS III. De Prince-			
piis, objectis, et terminis			
divinarum emanationum.			
QUÆSTIO I. Quænam sint im-			
mediata principia emanationum			
divinarum.	112		
QUÆSTIO II. Cujusnam objec-			
ti cognitionem, et amorem			
divinæ processiones præ-			
supponant.	124		
QUÆSTIO III. Qui, et quales			
sint divinarum processio-			
num termini.	125		
QUÆSTIO IV. Quomodo fiant			
divinæ processiones, an li-			
bere vel naturaliter.	130		
DISPUTATIO SECUNDA.			
<i>De Proprietatibus constitutivis,</i>			
<i>distinctivis, et notificativis di-</i>			
<i>vinarum Personarum.</i>	141		
ARTICULUS I. De Personis,			
hypostasibus, et subsistен-			
tiis divinis.	159		
QUÆSTIO I. An, et quomodo			
ratio Personæ Deo conve-			
niat.	162		
QUÆSTIO II. An, et quibus			
proprietarybus divinæ Per-			
sonæ in esse personali con-			
stituantur, et distinguantur.	167		
QUÆSTIO III. An sint in Deo			
tres subsistentiæ relativæ			
personales, et una absoluta.	178		
ARTICULUS II. De Relatio-			
nibus divinarum Personarum			
constitutivis.	184		

pag.		pag.	
QUÆSTIO I. An omnes relations divinae ad intra sint reales	185	Fons in divinis	219
QUÆSTIO II. Quænam relations sint divinarum personarum constitutivæ	191	ARTICULUS II. De propriis secundæ Personæ characteribus	223
QUÆSTIO III. An relationes sint formaliter infinitæ, et perfectæ	200	QUÆSTIO I. An nomen, et ratio Verbi soli Filio divino conveniat	ib.
ARTICULUS III. De Notionibus divinis	205	QUÆSTIO II. An, et quomodo Verbo divino competit ratio Imaginis.	228
QUÆSTIO UNICA An, quot, et quales sint divinarum personarum notiones.	206	QUÆSTIO III. An, et quomodo ratio Sapientiae Filio divino conveniat.	232
DISPUTATIO TERTIA.			
<i>De Divinis Personis in particuliari.</i>			
ARTICULUS I. De Præcelentiis primæ divinæ Personæ	212	ARTICULUS III. De Persona Spiritus Sancti.	236
QUÆSTIO I. An, et quomodo nomen Patris primæ Personæ conveniat.	ib.	QUÆSTIO I. An revera Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat	237
QUÆSTIO II. An, et quomodo primæ Personæ conveniat nomen, et ratio Ingeniti .	216	APPENDIX. De additione particularē Filioque ad Symbolum Nicænum	247
QUÆSTIO III. An, et quomodo Pater dicatur Principium, Causa, Auctor, et		QUÆSTIO II. Utrum Spiritus sanctus distingueretur realiter a Filio, si ab ipso non procederet	250
		QUÆSTIO III. Quinam sint proprii, et appropriati sancti Spiritus characteres. .	259
		APPENDIX De Missione divinarum Personarum	265

INDEX

RERUM ET SENTENTIARUM, QUÆ IN HOC TERTIO VOLUMINE
CONTINENTUR.

	<i>pay.</i>	<i>pag.</i>
A		
Actio productiva in creaturis triplicem habet imperfectiō- nem adjunctam	81	hæresim exortam filii Divi- nitatis meminerint
Actio secundum conceptum communem nullam invol- vit imperfectionem	103	72 <i>Auctor.</i>
<i>Activum.</i>		
Ratio activi non dependet per se a ratione passivi	81	Quid Auctoris nomen signifi- cet apud Latinos
<i>Actus.</i>		220 <i>Axioma.</i>
Actus essentials, et notionales non exigunt distinctas potentias	92	Illud Axioma: propter quod unumquodque tale, etc. non est semper verum.
Duplex intellectus actus	100	147
Duplex differentia inter actum intellectus, et voluntatis	114	
<i>Adæquatio.</i>		
Adæquatio duplex, proporcio- nata, et quantitativa.	203	
Adæquatio quantitativa ite- rum duplex.	204	
<i>Equalitas.</i>		
Æqualitas fundamentaliter sumpta est perfectio sim- pliciter, non item æqualitas formaliter spectata	193	
<i>Anima.</i>		
Anima rationalis est terminus formalis generationis, tamen non est genita	147	
<i>Appropriatio.</i>		
Duo ad perfectam appropria- tionem desiderantur	233	
<i>Arius, Ariani.</i>		
Tertullianus facem prætulit Ariensis	67	
Qualiter Arius hæresim suam disseminaverit	ib.	
Quinam, et quot fuerint primi ejus Asseclæ.	ib.	
Qualiter Ariana hæresis post Concilium Nicænum tres in factiones abierit	68	
Quinam Patres ante Arianam		
B		
		<i>Boëtius.</i>
Boëtius censuit relationes non prædicari de Deo eodem modo, quo cætera prædica- menta; sed diverso		188
C		
		<i>Christus.</i>
Christus est verus Dei Filius.		68
Quomodo Christus dicatur u- nus esse cum Patre		70
Quædam convenient Christo secundum unam naturam, quæ non convenient ei se- cundum alteram		72
Christus non habet unicam visionem sibi adæquatam .		96
Christus quatenus Deus, et homo dicitur primogenitus negative, non positive, nisi improprie, et metaphorice.		118
Christus mortuus est libere, et necessario.		156
Christus est adorandus non sub ratione personalitatis, sed sub ratione naturæ.		205
<i>Cognitio.</i>		
Cognitio intuitiva supponit objectum suum existens in instanti reali naturæ, vel durationis, non originis, et emanationis		140
<i>Communicari.</i>		
Quid sit communicari ut quod, et ut quo.		162

	pay.		pag.
<i>Comprehensio.</i>			
Ad comprehensionem poten- tiae sufficit ut cognoscatur secundum omnes gradus quos habet, non quos ha- bere potest	137	<i>Distinctio.</i>	
<i>Constitutio.</i>			
Constitutio rerum duplex, rea- lis, et formalis	168	Inter dantem et ac ipientem est realis distinctio	55
D		In Deo nulla est distinctio spe- cifica, nec numerica, sunt tamen quæ quasi plusquam numero distinguuntur . . .	89
<i>Deus.</i>		Distinctio rerum concipi potest vel quoad se, vel quoad nos.	90
Deus non dicitur esse solus per exclusionem persona- rum, sed plurium Deorum.	56	E	
In Deo est intellectus habens objectum præsens, cuius pro- inde gignit notitiam . . .	83	<i>Ens.</i>	
Deus est in perpetuo actu ge- nerationis	97	Ens a se non cognoscit cau- sam	85
Deus non dicitur hominum genitor, sive Pater nisi late, et improprie.	117	Totum esse entis absoluti est in se, non vero entis relativi.	189
Deus dicitur realiter Pater, et realiter Dominus, sed Pater intrinsece, et Domini- nus extrinsece	187	<i>Essentia.</i>	
Non implicat in Deo esse plures formalitates relativas.	193	Qui essentiæ Divinæ unitatem impugnaverint	53
Deus est magis Pater Filii sui, quam creaturarum . .	216	Essentia Divina non mutatur per productionem Persona- rum.	88
<i>Dicere.</i>		Essentia Divina est idem objec- tum materiale, non formale.	93
Dicere opponitur relative di- cto	105	Prius movetur Essentia divina ad objectum infinitum, quam ad finitum	134
Dicere præsupponit intellige- re, et velle essentiale . .	154	Essentia Divina necessario co- gnoscibilis est ut fœcunda	140
<i>Dictio.</i>		Essentia Divina in diversis Personis est simul terminus formalis a quo, et ad quem.	148
Dictio non se habet per mo- dum includentis, et intelle- ctio per modum inclusi. .	105	Filius recipit a Patre eamdem numero essentiam sicut, et Spiritus Sanctus a Patre; et Filio	ib.
Dictio, et Verbum spectari pos- sunt vel in fieri vel in facto esse.	108	Talis Essentiæ Divinæ com- municatio sufficit ad veram, et perfectam generationem.	ib.
Dictio non est actus absolutus in ratione actionis	110	Essentia est principium suffi- cienter activum per se inde- pendenter a Personis. . . .	182
Dictio est constitutiva Patris, quæ varias sortitum appellati- ones propter diversos res- pectus	ib.	<i>Essentiale.</i>	
Nonnulli Scotistæ affirmant di- ctionem in Patre priorem es- se intellectione, sed alii re- ctius negant.	111	Quodnam discrimen inter es- sentialia, propria, et appro- priata	232
<i>Dilectio.</i>		Cur uni Personæ approprien- tur aliqua essentialia. . . .	233
Dilectio, seu Amor in Divinis trifariam accipitur.	260	<i>Existere.</i>	
		Per se existere duobus modis intelligitur	178
		Modus existendi per se duplex.	179
F		F	
<i>Filiatio.</i>		<i>Filiatio.</i>	
Filiatio est incompossibilis cum spiratione passiva . .	199		

pag.

pag.

Filius.

Filius est Patri consubstantialis, et unus Deus . . .	68	per mutationem, nec dependentiam	88
Qualiter Filius dicatur minor Patre ab Hilario	73	Generatio reperitur in Deo, seclusa omni imperfectione. ib.	
Quomodo Filius dicatur ignorare diem Judicii	ib.	Fide constat esse in Deo generationem, qualiter autem fiat, est explicatu difficillimum, ut Sancti Patres constanter edocent, tam Graeci, quam Latini.	112
Filius, et Spiritus Sanctus procedunt ab unico principio .	83	Generatio viventium triplex. 113	
Quomodo Filius dicatur Antotheos, idest, sine principio, et Jehova sicut et Pater .	89	Quatuor ad Generationem de- sideranda.	ib.
Filius exhaustit totam, et totaliter divini intellectus, non item voluntatis fœcunditatem.	94	Major similitudo generica nihil confert ad generationem. 123	
Virtus impensa in productio- ne Filii non est infinita in ratione virtutis divinæ sim- plieiter, sed tantum in ratio- ne virtutis intellectivæ . .	ib.	Productio Verbi creati est quædam spiritualis generatio. 129	
Si Filius produceretur per intellectuonem, Pater non esset beatus ante generationem; vel saltem aliquid notionale prius esset aliquo essentiali	106	<i>Generari.</i>	
Filius rectius nominatur Verbum a dictione, quam ab intellectione	108	Generari, et spirari magis op- ponuntur, quam generare, et spirare.	199
Ut Filius assimileetur Patri non debet habere Paternitatem. 117			
Si Filius non haberet vim spirativam, non ideo desineret esse Filius	122	H	
Dei Filius in Scripturis Verbum dicitur non metaphori- ce, sed proprie	127	<i>Homousion.</i>	
Omnia quæ habet Filius accepit a Patre, vel formaliter, vel identice	137	Vox Homousion usurpata fuit in Concilio Niceno contra Sabellium et Arium, quam longe ante haeretici quidam usurparant	76
Filius est tantum Imago illius a quo producitur, non ob- jecti quod repræsentat. . . .	141	Quæ causa Patres Nicenos impulerit ut illa voce ute- rentur	77
Qualiter Filius dicatur esse de substantia Patris, non de propria, nec tamen Filius substantia Patris nominetur. 144		Hujus vocabuli præbuit cau- sam Eusebius Nicomedien- sis	ib.
Filius accipit realitatem per- sonalem ex vi Filiationis, et essentialiem ex vi essen- tiæ sibi communicatæ . .	147	Quomodo Constantinus Imper- tor vocem Homousion re- prehenderit	79

G*Generatio.*

Generatio non importat sem-

Unde lugenda Ecclesiæ ori- entalis jactura ortum habue- rit	241	I	
		<i>Jactura.</i>	
		Unde lugenda Ecclesiæ ori- entalis jactura ortum habue- rit	

	pag.		pag.
<i>Imago.</i>			
Quid sit Imago.	228	Ingenitum quid significet a-	
Sicut triplex est similitudo, ita triplex est Imago. . .	229	pud Græcos.	219
Imago, similitudo, æqualitas invicem distinguantur . .	ib.	<i>Instans.</i>	
Ratio imaginis proprie soli Fi-	ib.	Sicut varia instantia naturæ in eodem instanti temporis,	
lio tribuitur.	ib.	sic varia instantia originis	
Duplex conditio ad rationem	230	distingui possunt in eodem	
Imaginis necessaria	ib.	instanti naturæ.	131
Sigillum, et Character solo		Unum instans naturæ subdivi-	
modo significandi ab Ima-		di potest in alia minutiora	
gine differunt	ib.	instantia	132
Nomen Imaginis vel pro ex-		<i>Intellectio.</i>	
emplari, vel pro similitudine		Intellectio creāta non est actio	
producta usurpatur	ib.	formaliter, et proprie dicta. 100	
Quomodo Spiritus Sanctus ap-		Intellectio a dictione formaliter	
pelletur Imago.	ib.	distinguitur.	105
Creaturæ rationales non sunt		<i>Intellectus.</i>	
perfectæ Imagines Dei . .	232	Licet intellectus creatus non	
Creaturæ magis proprie dicun-		sit generativus in creatis,	
tur Dei Imagines, quam Spi-		secus tamen in Divinis.	116
ritus Sanctus	ib.	Nullus intellectus præter di-	
Non solum Filius est Imago		vinum producit aliiquid si-	
Patris naturalis, sed etiam		mile producenti in natura. 123	
intentionalis.	ib.	L	
<i>Infinitum.</i>		<i>Libertas.</i>	
Infinitum aliud intensive, a-		Quotuplex Libertas?	151
liud extensive	200	Optime stat libertas essentia-	
<i>Ingenitum.</i>		lis cum necessitate	156
Ingeniti nomen duobus modis		Libertas essentialis est poten-	
apud Sanctos Patres usur-		tia eligibiliter, et delectabi-	
patur	119	liter agens	ib.
Ingenitum non constituit pri-		Potest esse libertas in actione	
mm Personam.	178	producentis cum naturalita-	
Quomodo Ingenitum dicat di-		te termini.	157
gnitatem	210	M	
Ingeniti nomen ab Aëtio ex-		<i>Missio.</i>	
cogitatum ab Arianis deinde		Sicut Missio in creatis tripli-	
usurpatum est adversus		cem habet respectum, sic in	
Catholicos	216	Divinis	265
Quatuor maxime habet signi-		Missio necessario importat ma-	
fications.	217	nifestationem Personæ mis-	
Ingeniti Vocabulum si soli Pa-		sæ per effectum aliquem	
tri tribuatur accipi debet		externum.	268
privative	ib.	Missio divina quid	269
Ingenitum privative sumptum		Missio ex parte effectus du-	
est proprietas Patris divini. ib.		plex est	ib.
Ingeniti nomen ab aliquibus		Missio visibilis alia est sub-	
Patribus proscriptum qui-		stantialis in essendo, alia	
bis de causis	218	in repræsentando	270
Ab iisdem tamen rite interpre-		<i>Mitti.</i>	
tatum, et acceptum est ad		Filius, et Spiritus Sanctus a	
dignoscendum Patrem ab		Patre mittuntur, non solum	
aliis Personis	ib.	quoad dona, que ipsis at-	
		tribuuntur, sed etiam quoad	
		ipsorum personas	266

pag.

pag.

Modus.

Modi principiandi per modum naturæ, et voluntatis non possunt reduci ad unicum principium	91
Quadruplex operandi modus.	150
Modus operandi libere simul et necessario est omnium præstantissimus	156
Quinque sunt modi quibus divinæ Personæ innotescunt.	209

N*Natura.*

Quare Natura divina sit immultiplicabilis	58
Natura seorsim sumpta non est principium distinctum ab intellectu, et voluntate.	60
Natura divina est quidem principium productivum, non seorsim, sed quatenus conjuncta est cum intellectu, et voluntate.	92
Natura divina est remotum principium quo processio num divinarum.	129
Divinus intellectus, et divina voluntas a sola Natura divina tamquam ab objecto primario, et adæquato fœcundantur	133
Natura est terminus formalis in productione creaturarum.	146
Natura Divina præcise secundum se considerata est perfecta in esse Naturæ divinæ, et infinitæ, non vero in esse Personæ	163
Natura singularis non est communicabilis, sed ut personata	165
Natura divina etiam personata in Patre adhuc communicatur Filio, et Spiritui Sancto.	ib.
Natura divina quatenus præscindit a personis est omnimode completa in ratione Naturæ, non Personæ	ib.
Natura creata est communicableis tribus modis	ib.
Natura divina est incomunicabileis tribus modis	166
Natura divina ut præscindit a Personis habet subsistentiam absolutam	181

Natura divina ut præscindit a Personis existit per se 182

O*Omnipotentia.*

Omnipotentia formaliter a voluntate distincta est principium immediatum productivum creaturarum 158

P*Particula.*

Particula de, non significat semper consubstantialitatem	149
Particula, et Filio, non fuit addita a Latinis	243
Pater.	
Non solum Pater, et Filius dentant diversa officia, sed etiam diversas entitates	54
Pater non est sapiens sapientia genita.	106
Quomodo Pater seipsum cognoscat in Verbo	109
Pater cum generat non concipitur cognoscere creaturas	137
Pater prius cognoscit, et diligit seipsum, quam generet Filium.	139
Patrem genuisse Filium voluntarie duobus modis potest intelligi.	151
Pater producit Verbum voluntate antecedente, concomitante, et consequente	153
Pater, et Filius sunt simul natura, illatione, et notitia.	186
Pater refertur mutuo ad Spiritum Sanctum, sed non sub ratione Patris	196
Pater Deitatem, et relationem, Paternitas vero solum relationem connotat	208
Nomen Patris tripliciter usurpatur	212
Pater aeternus perfectissime sibi assimilat Filium.	215
Pater non est fons Divinitatis in abstracto, sed in concreto	221
Pater divinus non est sapiens sapientia genita	235
Pater, et Filius diligunt se Spiritu Sancto	236

	pag.		pag.
Pater etianisi non spiraret, tam en a Spiritu Sancto distin- gueretur	254	Quomodo una Persona sit de essentia alterius, non con- sentient Theologi	142
<i>Paternitas.</i>		Primaria Personæ significatio .	162
Paternitas divina est fons, et origo ejuscumque paterni- tatis creatæ	215	Duplex Personæ divinæ defi- nitio	ib.
Paternitas substantialiter Deo competit, accidentario tan- tum creaturis	ib.	Discrimen inter Naturam, et Personam	ib.
Paternitas distinguit Patrem a Spiritu Sancto	257	Nomen Personæ proprie Deo competit	163
Paternitas et spiratio activa non constituunt Personas distinctas.	ib.	Ratio Personæ in Divinis est aliquid positivum	166
<i>Perfectio.</i>		Potest abstrahi a Divinis Per- sonis aliquis conceptus com- munis, qui sit ipsis univocus.	ib.
Perfectio triplex	200	In qualibet Persona Divina est duplex Entitas.	168
Tota Trinitatis perfectio repe- tenda est ex parte naturæ, non ex parte relationum .	205	Personæ divinæ non consti- tuuntur, nec distinguuntur se totis	ib.
<i>Persona.</i>		Personæ divinæ non sunt pri- mo diversæ	169
Persona divina beata esse posset, etsi unica.	49	Personæ divinæ constituuntur per relationes sub ratione formali relationum	174
Si plures essent Personæ qu- am tres, essent plures Dii.	58	Rationes Personæ, et relatio- nis sunt oppositæ in crea- turis, non in Divinis.	175
Quare possit tantum in Divi- nis esse una Persona impro- ducta, et duæ productæ. .	59	Personæ divinæ non possunt dici seipsis æquales	193
Gravis difficultas ex verbis Sancti Augustini contra di- vinarum Personarum nume- rum proponitur, et solvitur.	63	Duodecim nomina, quæ se- cundæ Personæ Scriptura tribuit, e quibus alia sunt communia, alia propria. .	223
Tres Personæ Divinæ sunt unus Deus	64	Eidem Personæ non repugnant diversæ proprietates.	228
Non censuere Patres Perso- nas divinas convenire tan- tum specificè, sicut duo ho- mines convenient in natura humana	65	Aliquæ divinæ Personæ ab Aliis mittuntur.	265
Sancti Patres non excludunt alias Personas cum solum Patrem Deum nominant .	74	Persona missa producitur a mittente	267
Non potest esse realis distinc- tio Personarum sine reali productione	83	<i>Præpositio.</i>	
Personæ Divinæ non proce- dunt per actus essentiales.	103	Præpositionibus <i>de</i> , et <i>ex</i> in- discriminatim usi sunt San- cti Patres ad significandam consubstantialitatem Perso- nae productæ, et producen- tis	149
Prius producuntur Personæ Divinæ, quam creaturæ ha- beant ullum esse.	133	Præpositio <i>de</i> est ad illam si- gnificandam aptior	ib.
Sublatis creaturis, non minus Personæ divinæ subsist- rent.	134	Præpositione <i>ex</i> usi sunt A- riani ad decipiendos Catho- licos circa præsentem mate- riam	ib.
Personæ productæ eodem in- stanti cognoscuntur, quo Personæ producentes.	140	<i>Principium.</i>	
		Duplex in Divinis Principi- um	125

pag.		pag.
Principium quo duplex	125	sicut et omnia alia discrimina a diversis Auctoribus afferri solita
Nec essentia, nec intellectus, et voluntas possunt esse Principivm quod divinarum Personarum	ib.	ib.
Solus intellectus, et Voluntas sunt principium quo divinarum Processionum	126	Validum Durandi contra Thomistas de Processionibus Verbi, et Spiritus Sancti argumentum, sed nullatenus in nos militat
Idem principium non potest agere necessario, et contingenter circa eundem terminum; potest tamen agere necessario circa terminum primarium, et contingenter circa terminum secundarium	157	128
Principii nomen in divinis essentialiter, notionaliter, et principaliter accipitur	219	Processiones divinæ sunt de aliquo
Quod discrimen inter principium, et causam	ib.	143
<i>Prioritas.</i>		Verbi divini Processio est naturalis
In divinis non est prioritas durationis, seu rei, sed tantum signi, et quidem <i>a quo</i> , non vero <i>in quo</i>	131	151
Prioritas duplex	173	Affertur sophisma Arianorum contra Verbi divini Processionem, et solvitur
<i>Processio.</i>		153
Processio duplex	80	Spiritus Sancti Processio est necessaria, libera tamen .
In quo convenient, et different Processio, productio, origo, et emanatio	ib.	155
Processio in Deo fit in unitate naturæ	86	<i>Produc<i>i</i>.</i>
Processiones sunt activæ, vel passivæ	89	Produc <i>i</i> ab alio summe necessario non est inferioris, aut indigentis naturæ .
Divina Processio non potest determinari ad certam pluralitatem	95	86
Processiones divinæ seipsis formaliter distinguuntur .	97	Unum, et idem non potest produci bina productione totali.
Licet processio communicet essentialia, non tamen ipsa est actus essentialis, sed tantum essentia est comprehendendum quo hujus productio <i>n</i> is	109	253
Ratio proxima cur Processio Verbi non item Spiritus Sancti sit generatio, est quia Verbum producitur naturaliter, et Spiritus Sanctus voluntarie	120	<i>Productio.</i>
Sanctus Augustinus aliud etiam discrimen profert, sed plane coincidit cum priori,		Duæ productiones activæ non repugnant eidem supposito, bene vero duæ productiones passivæ
		257
R		
		<i>Ratio.</i>
		Ratio Verbi, et Imaginis item ratio Amoris, et Doni non tam significant proprietates, quam appropriations .
		212
		<i>Raymundus.</i>
		Demonstratio Raymundi Lullii non sufficit ad probandum evidenter Sanctissimæ Trinitatis Mysterium .
		59
		Raymundus censuit omnes articulos fidei demonstrari posse
		43
		<i>Relatio.</i>
		Relationes divinæ possunt esse termini veræ actionis, non creatæ
		102
		Si relatio esset terminus passionum, non essent univocæ
		146
		Relatio est forma constituens in esse personali, non vero in esse substantiali
		148
		In qualibet relatione duo sunt distinguenda
		160

	pag.		pag.
Relatio cœrata præsupponit su- bjectum, non divina	173	Relatio principii in Deo non est semper realis, et quando	197
Relatio transcendentalis non præsupponit extrema consti- tuta et distincta.	ib.	Relationes originis nullam di- cunt formaliter perfectionem	201
In Divinis una Relatio potest esse altera relatione prior origine, non natura	174	Relationes originis non sunt capaces infinitatis.	204
Relationes extrema constituen- tes non debent terminari ad absolutum	ib.	Relatio disparata est suffi- cientis ratio distinguendi Spi- ritum Sanctum a Patre et Filio	256
Relatio non habet aliam ratio- nem formalem, quam rela- tivam	175	Duæ Relationes disparatæ sunt interdum incompossibilis .	258
Effectus formalis Relationis est referre unum ad aliud.	ib.	S	
Relationes personas constitu- unt quatenus significant dis- tinctionem realem unius ab alia.	176	<i>Sapere Sapientia.</i>	
Relationes non constituunt personas quatenus sunt for- mæ hypostaticæ	ib.	Magnum discrimen inter di- ligere, et sapere in Divinis.	236
Quid Relationes ad intra . .	184	Sapiens interdum supponi- tur pro nomine Verbi . . .	234
Quid Relationes ad extra . .	ib.	Sapiens tribuitur Filio divi- no, non proprie, sed appro- priate.	ib.
Relationes alia propriæ, alia communes	ib.	<i>Spiratio.</i>	
Relatio habet duplex esse. .	185	Spiratio activa non constituit distinctam Personam. . . .	62
Ad Relationem realem tria maxime desiderantur. . . .	ib.	Spiratio, et generatio est qui- dem una res, non vero una actio	93
Relationes divinæ in tribus a creatis discrepant.	ib.	Licet spirationis activæ nulla sit mentio apud Sanctos Pa- tres, eam tamen sufficienter designarunt per relationem mutuam inter omnes Per- sonas	196
Relationes propriæ in divinis sunt simpliciter reales . .	186	Spiratio activa non infert qua- ternitatem	197
Relationes originis sunt rea- les secundum esse ad . .	188	Spiratio activa resultat a Pa- tre, et Filio, non secundum rem, sed secundum forma- litatem	ib.
Relationes constituunt Per- sonam secundum esse ad . .	ib.	Spiratio activa non distingui- tur realiter a Paternitate, et Filiatione	ib.
Relationes originis magis sunt reales, quam relationes ex tempore Deo convenientes.	189	Spiratio activa producitur a Paternitate, et Filiatione .	198
Revera in Deo sunt relationes identitatis, æqualitatis, etsi- militudinis, quæ sunt reales.	190	<i>Spiritus Sanctus.</i>	
Ad relationem realem non est necesse ut fundamentum quo realiter distinguatur .	192	Spiritus Sanctus est verus Deus	74
Inter duo subjecta eadem nu- mero quantitate affecta in- tercederet relatio æqualita- tis	ib.	Eximia Sancti Fulgentii de Di- vinitate Spiritus Sancti sen- tentia	75
Quo major est unitas essen- tiæ, eo perfectior relatio identitatis	ib.	Lepidum, sed ineptum Euno- mianorum dilemma contra Divinitatem Spiritus Sancti. 119	
Quatuor sunt relationes origi- nis	194	Spiritus Sanctus, Charitas, Amor, et Donum in Scriptu-	

pag.

ris appellatur proprie, non metaphorice	126
Spiritus Sanctus non est de essentia, ut de materia	145
Spiritus Sanctus procedit per modum voluntatis, qui est liber	155
Per quid Pater, et Filius distinguuntur a Spiritu Sancto.	194
Cur tertia Persona Trinitatis Spiritus Sanctus nuncupetur	236
Spiritus etymon traditur, et expenditur	237
Quis Spiritum Sanctum a solo Patre procedere primus asseruit non um compertum est	ib.
Theodoreetus videtur primus asseruisse Spiritum Sanctum a solo Patre procedere	238
Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procedit.	239
Spiritus Sanctus non exigit per se produci a duabus Personis	259
Pater, et Filius sunt unicum Spiritus Sancti principium.	ib.
Spiritus Sanctus habet rationem doni, non solum respectu creaturarum, sed etiam respectu Patris, et Filii	262
Spiritus Sanctus donum dicitur ex eo quod dari possit	ib.
Spiritus Sanctus dari potest quatuor modis	ib.
Cur Spiritus Sanctus apparetur sub specie ignis, columbae, et venti	270
<i>Subsistentia.</i>	
Multiplex subsistentiae significatio	161
Subsistentia absoluta non est ultimus terminus Naturae divinae, sed relativa, quae Naturam non substentat, aut perficit, sed tantum terminat.	183
Tres sunt subsistentiae relativae in Divinis	179
Subsistentia incommunicabilis est ultimus terminus in ratione subsistendi, non vero communicabilis	181
Subsistentia dupliciter accipitur a Patribus	183

pag.

T

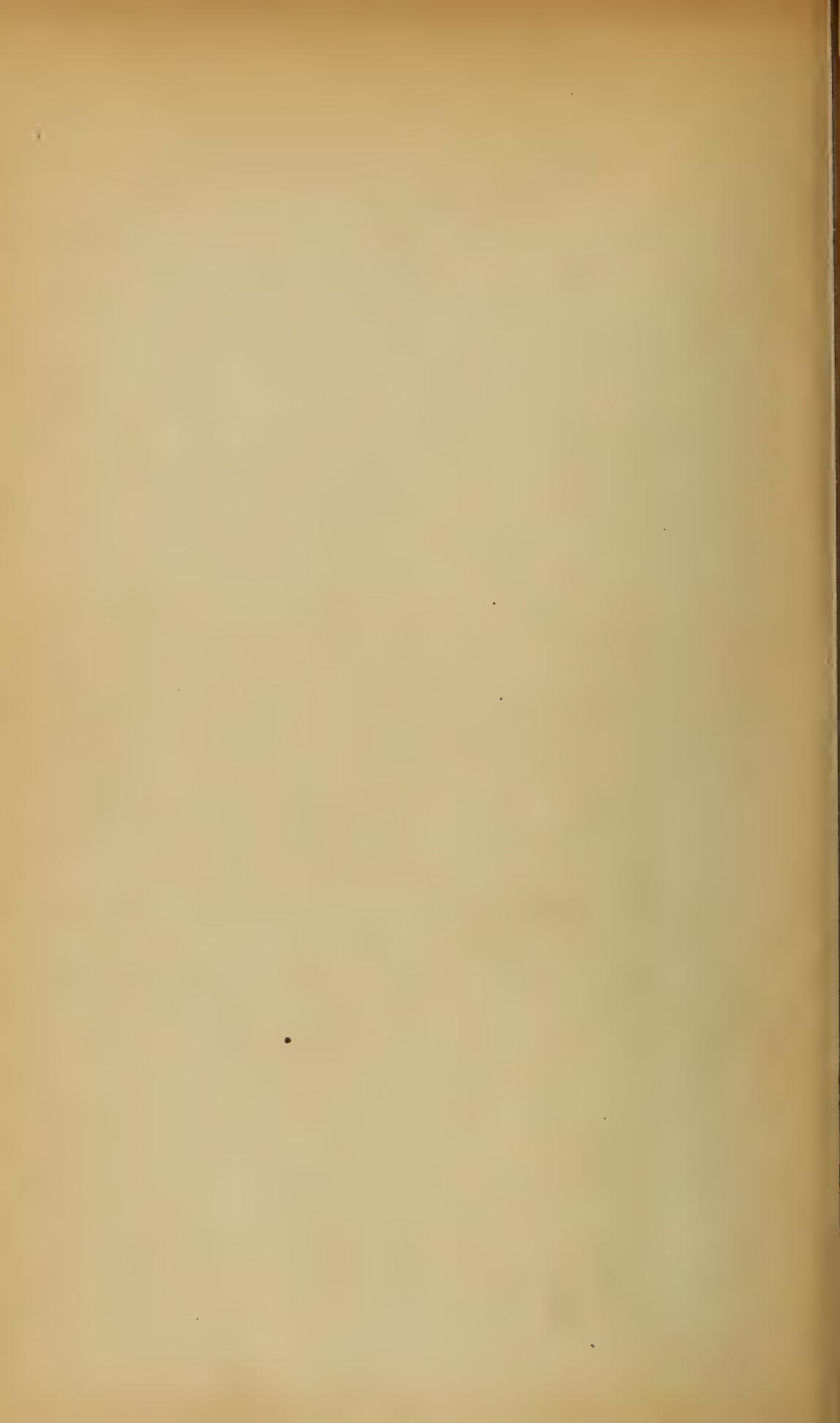
Terminus.

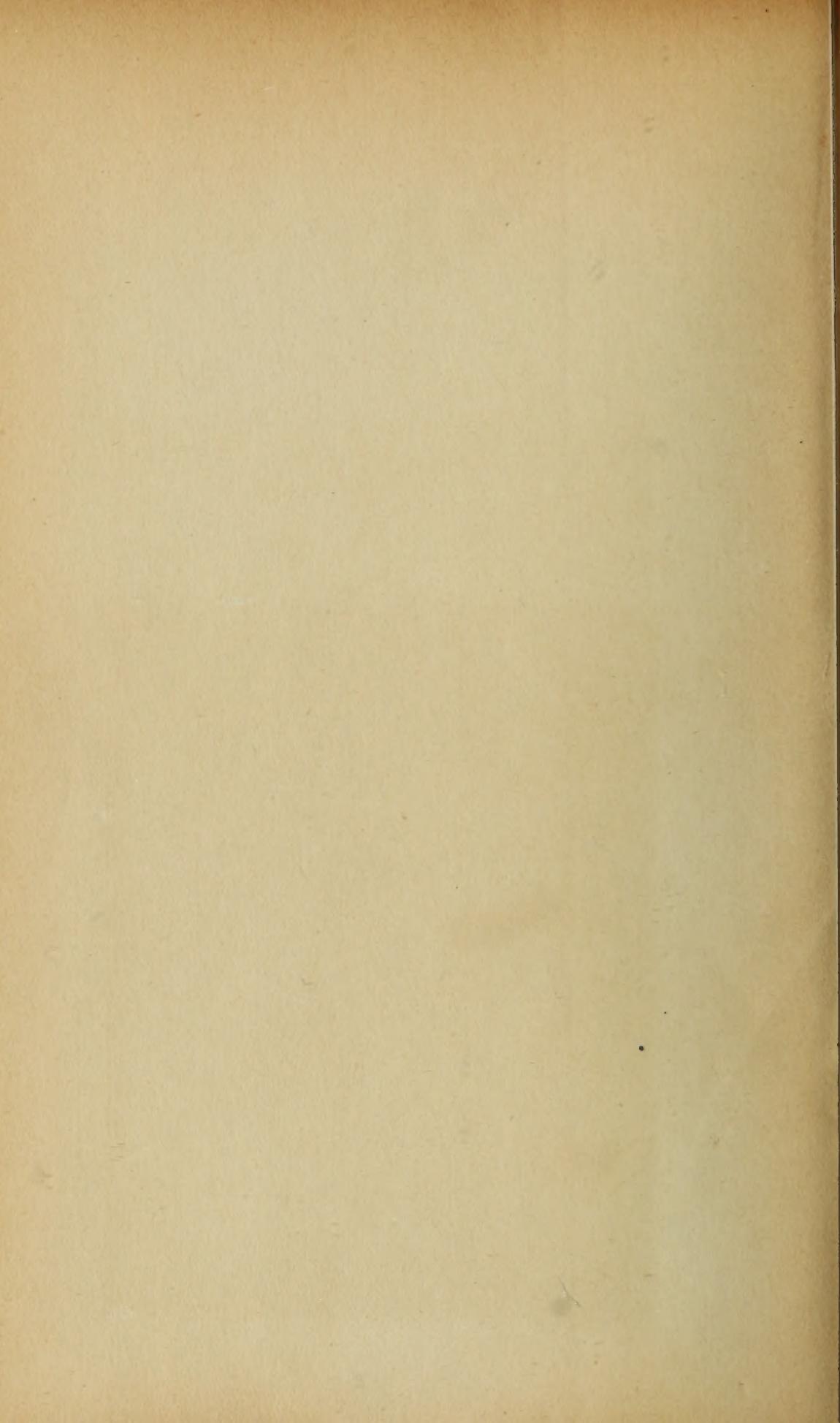
Repugnat duos adæquatos terminos ab infinita potentia produci	62
Intellectus, et voluntas habent terminum sibi adæquatum tum intensive, tum extensive.	96
In creatis duplex est terminus actionis productivæ, terminus scilicet <i>a quo</i> , et terminus <i>ad quem</i>	141
In Divinis nullus est terminus <i>a quo</i> proprie dictus.	142
Terminus totalis <i>ad quem</i> processionum divinarum est Persona producta, formalis vero est essentia communicata	145
Terminus formalis in creatis efficit distinctionem realem quia producitur, non autem in Divinis	148
Respicere terminum non est commune enti reali, et rationis	189

Trinitas.

Tria maxime docet fides de Mysterio Trinitatis	30
Trinitatis mysterium haud obscure deducitur ex veteri Testamento	31
Quinam ex Gentilibus, et Philosophis Trinitatem aliquatenus agnoverint.	37
Unde Philosophi notitiam Trinitatis habuerint	42
Intellectus creatus fide divina illustratus non potest demonstrare Mysterium Trinitatis	47
Variae ex rebus naturalibus similitudines, quibus Mysterium Trinitatis explicatur	50
Trinitatis Vestigium maxime consistit in unitate, specie, ac ordine creaturarum	51
Qui Trinitatem fuerint inseparati	52
Seclusa Trinitate, Deus non esset infinite perfectus	57

v	pag.	pag.
<i>Verbum.</i>		
Verbum procedit ab intellectu, quatenus intellectus est, saltem radicaliter . . .	108	per communicationem indivisibilem Naturæ divinæ. 148
Verbi productio intellectui potius, quam objecto est tribuenda	116	Quinam hæretici circa Dei Verbum erraverint 223
Verbum Divinum est expressivum omnium repræsentabilium, sed pro illo instanti, quo repræsentabilia sunt, non ante, nec id officit illius infinitati	135	Cur Filius Verbum Dei appelletur 224
Verbum nascitur ex cognitio- ne comprehensiva essentiae divinæ, adeoque et Personarum	140	In tribus convenientiunt Verbum creatum, et increatum . . . ib.
Verbum Divinum producitur		Spiritus Sanctus dicitur interdum Verbum ab effectu quem operatur in evangelizantibus 227
		Verbum non est forma qua Pater est formaliter sapiens, nec est principium Sapientiæ Patris, nec est principium subauctorativum respectu actus sapiendi, qui est in Patre. 235

academicus
93

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

93.

